

**T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**TELEVİZYONDA YAYINLANAN İZDİVAÇ PROGRAMLARINDA
TOPLUMSAL CİNSİYETİN TEMSİLİ**

DOKTORA TEZİ

TEBRİKE KAYA

101153106

Danışman Öğretim Üyesi:

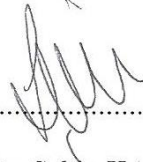
Prof. Dr. GÜL BATUŞ

İstanbul, Mayıs 2014

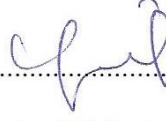
TEZ ONAY SAYFASI

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

09.05.2014 tarihinde tezinin savunmasını yapan Tebrike KAYA'ya ait "Televizyonlarda Yayınlanan İzdivaç Programlarında Toplumsal Cinsiyetin Temsili" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İletişim Bilimleri Doktora Programında Doktora Tezi Olarak Oy Birliği/~~Oy Çokluğu~~ İle Kabul Edilmiştir.

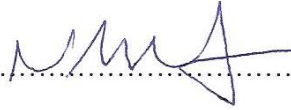
Prof. Dr. Şahin KARASAR
(Başkan)

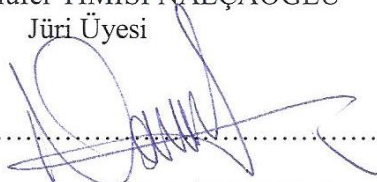
Prof. Dr. Gül BATUŞ
Jüri Üyesi
(Danışman)

Prof. Dr. Filiz BALTA PELTEKOĞLU
Jüri Üyesi

Prof. Dr. Nilüfer TİMİŞİ NALÇAOĞLU
Jüri Üyesi

Doç. Dr. Nazan HAYDARI PAKKAN
Jüri Üyesi

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı akademik bir amaçla yapmış olsam da araştırma konusunun özel ilgi alanıma girdiğini belirtmeliyim. Bu yolculuğa evli bir kadın olarak çıktığımdan olsa gerek, evlilik kurumu her zaman bilimsel ilgi alanıma giren konular arasında oldu. Yine bu nedenle, kitle iletişim araçları ve toplum ilişkisini irdeleyen bir disiplin çerçevesinde, evlilik programlarını toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında derinlemesine incelemek beni oldukça heyecanlandırdı.

Tez yazma süreci meraklı ve heyecanlı bir sorgulama sürecine dönüştü. İzdivaç programlarındaki *ataerkil pazarlıklar* benim evliliğimde ilk kez görünür oldular. Bu çalışma, izdivaç programlarına olduğu kadar evlilik kurumuna ilişkin farklı bir bakış açısı kazanmamı sağladı. Bu kazanımda kuşkusuz İletişim Bilimleri Doktora Programı'nda aldığım derslerin ve değerli hocalarımla payı çok büyük, hepsine teşekkür ederim. Ayrıca, tezime ilgili ilk adımları atmama yardımcı olan Prof. Dr. Şahin Karasar'a ve Prof. Dr. Peyami Çelikcan'a çok teşekkür ederim.

Tezin her aşamasında olumlu yaklaşımı ve bilimsel birikimiyle yanımda olan, tezle ilgili dağınık düşüncelerimin netleşmesine yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Gül Batuş'a içtenlikle teşekkür ederim. Tez izleme jürisinde olan ve yerinde önerileriyle teze büyük katkı sağlayan Prof. Dr. Nilüfer Timisi'ye ve Doç. Dr. Nazan Haydari Pakkan'a çok teşekkür ederim. Son olarak, tez yazma sürecindeki yoğun çalışma dönemlerinde “kadınlık” görevlerine yeterince zaman ayıramadığım için gündelik işlerde meydana gelen aksamaları hoş gören eşim Tefik Kaya'ya ve oğlum Burak Kaya'ya teşekkür ederim. Bu çalışmayı, eşime ve oğluma ithaf ediyorum.

Mayıs, 2014

Tebrike Kaya

ÖZET

Televizyonda yayınlanan izdivaç programlarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan bu çalışmada, evlenmek amacıyla bu programlara katılan kadın ve erkek adayların evlilik kriterleri, kitle iletişim kuramları ve feminist kuram ışığında incelenmektedir. İzdivaç programları geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiriyor tezinden hareketle yapılan bu araştırmanın amacı, kadınlık ve erkeklik rollerinin televizyon aracılığıyla nasıl kurulduğunu ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl pekiştirildiğini açıklamaktır.

Esra Erol'da Evlen Benimle ve *Su Gibi* adlı izdivaç programlarına katılan kadın ve erkek adayların evlilik kriterleri ve toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili söylemleri ataerkil pazarlıklar çerçevesinde ele alınmış ve eleştirel söylem analiziyle çözümlenmiştir. Yapılan çözümlenme sonucunda bu söylemlerin, erkeğin kadın üzerindeki cinsel ve ekonomik denetimini meşrulaştıran, toplumsal cinsiyet rollerini doğallaştıran ve pekiştiren nitelikte oldukları görülmüştür. Bu çalışma, kadının erkeğe ekonomik bağımlılığının biyo-iktidar olarak işlediğini göstermiştir.

Televizyonun ideoloji aktarma işlevinin gerçeklik televizyonu formatıyla güçlenmesi, izdivaç programlarının erkek egemen ideolojiyi, evlilik pratiklerini ve toplumsal cinsiyet rollerini sürdürme ve pekiştirme işlevini de güçlendirmiş olmaktadır. İzdivaç programlarında evlilik ile mutluluk ve manevi değerler ile sürdürülebilir evlilik arasında sıkı bir ilişki kurulmakta, bu yolla evlilik kurumu ve muhafazakâr tavır yüceltilirken geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri pekiştirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal cinsiyet, ataerkil pazarlık, biyo-iktidar, söylem, evlilik.

ABSTRACT

This study examines marriage programmes on television in terms of gender roles. It uses feminist and mass communication theory to analyse the criteria for marriage that female and male marriage candidates on the programmes put forward. This research is based on the assumption that marriage programmes reinforce traditional gender roles and aims at explaining how femininity and masculinity are shaped by television and how gender roles are consolidated.

The marriage programmes *Esra Erol'da Evlen Benimle* and *Su Gibi* were analysed. The concept of patriarchal bargaining was used to analyse the marriage criteria of the female and male candidates and critical discourse analysis was applied to their statements about gender roles. The analysis showed that these statements legitimised male sexual and economic control over women, and normalised and reinforced gender roles. This research shows that the concept of biopower can be applied to describe women's economic dependence on men.

Reality television has strengthened television's function of communicating ideologies, and through marriage programmes thus also the maintenance and reinforcement of patriarchal ideology, marriage practices and gender roles. Marriage programmes insist on a link between marriage, happiness and moral values, and a sustainable marriage; by making this connection, they glorify the institution of marriage and conservatism and reinforce traditional gender roles.

Key Words: Gender, patriarchal bargaining, biopower, discourse, marriage.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Medya ve Toplum İncelemelerinde Dönüşüm Yaratın Yaklaşımlar.....	6
1.1 Eleştirel Kuram	7
1.2 Modernleşme Kuramı.....	12
1.3 Birmingham Çağdaş Kültür Çalışmaları Merkezi	19
1.3.1. İdeoloji ve Althusser'in İdeolojik Aygıtları.....	25
1.3.2. Gramsci ve Hegemonya.....	31
1.3.3. Hall'un İdeoloji Yaklaşımı.....	35
1.3.4. Foucault'da Söylem ve Biyo-İktidar	41

İKİNCİ BÖLÜM

2. Feminist Yaklaşımda Toplumsal Cinsiyet ve Aile	52
2.1. Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet.....	53
2.2. Türkiye'de Feminist Hareket	60
2.3. Kamusal / Özel Alan Ayrımı	70
2.3.1. Özel Olan Politikadır	76
2.4. Evlilik Kurumu ve Ataerkil Pazarlık	82
2.5. Türkiye'de Modern Ailenin Kuruluşu	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Gerçeklik Televizyonu Örneği Olarak İzdivaç Programları	108
3.1. İdeolojik Bir Aygıt Olarak Televizyon.....	109
3.2. Gerçeklik televizyonu	118
3.2.1. Belgesel.....	118
3.2.2. Talk Show	120
3.2.3. Reality Show ve Gerçeklik Televizyonu	127
3.3. İzdivaç Programlarına Özgü Özellikler	130
3.3.1. <i>Esra Erol'da Evlen Benimle</i> Programının Biçim ve Anlatı Özellikleri.....	139
3.3.2. <i>Su Gibi</i> Programının Biçim ve Anlatı Özellikleri	143
3.4. İzdivaç Programlarında Katılım ve Söyleme Davet.....	146
3.4.1. Sunucular, Uzmanlar ve Adaylar.....	149

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İzdivaç Programlarının Eleştirel Söylem Analizi.....	152
4.1. Araştırmanın Yöntemi	152
4.2. Evlilik Kriterlerinin Önemi.....	155
4.3. Eşler Arasındaki Yaş Farkı	161
4.4. Aylık Gelir, Evlilik ve Aşk Arasındaki İlişki	171
4.4.1. Evlilik Yolundaki Gayrimenkul Sorunları.....	182
4.5. Görünmeyen Emek Ev-işi.....	188
4.6. Evlilik Sayısı ve Çocuk Sorunu	194
4.7. Annelik- Babalık	203
4.8. Eş Adaylarında Olması İstenen Nitelikler	210
5. SONUÇ	216

6. KAYNAKLAR	227
7. EKLER	238
Ek 1. <i>Esra Erol'da Evlen Benimle</i> Programının Bir Gününün Transkripsiyonu	238
Ek 2. <i>Esra Erol'da Evlen Benimle</i> Programının Ekran Görüntüleri.....	268
Ek 3. <i>Su Gibi</i> Programının Bir Gününün Transkripsiyonu	275
Ek 4. <i>Su Gibi</i> Programının Ekran Görüntüleri.....	298

GİRİŞ

Televizyonda yayınlanan izdivaç programlarının toplumsal cinsiyet bağlamında ele alındığı bu çalışmada, evlenmek amacıyla bu programlara katılan kadın ve erkek adayların evlilik kriterleri incelenmektedir. İzdivaç programları geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiriyor tezinden hareketle yapılan bu araştırmanın amacı, eş adaylarında olması istenen nitelikleri belirlemek ve bu niteliklerin medya, kültür, söylem üçgeninde nasıl şekillendiğini açıklamaya çalışmaktır.

İnsanlık tarihinin en eski kültürel kurumu olarak kabul edilen evlilik, günümüzde en yaygın kitle iletişim aracı olan televizyon programlarının konusu haline gelmiştir. Gündüz kuşağında yayınlanan ve yüksek izlenme oranı alan izdivaç programları, evlenmek isteyen katılımcılarının eş bulmalarına yardımcı olurken, evlilikle ilgili geleneklerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin günlük yaşam içinde pekiştirilmesine ve yeniden üretilmesine aracılık etmektedir. Bu aracılık sürecinde izdivaç programları, toplumun kültürü ve egemen ideoloji ile yakın ilişki kurmaktadır. Çünkü kitle iletişim araçlarında üretilen iletiler, belirli bir kültürel yapıya özgü olarak hem o kültürel yapının şekillendirdiği bireyi hedef alırlar hem de o toplumda egemen olan ideolojiyi yansıtır.

İdeoloji, pek çok tanımı olmakla birlikte, genel anlamıyla, toplumsal yaşamla ilgili düşünce, anlamlar ve sembolik temsillerin alanına işaret eden bir kavramdır. Ancak her tür toplumsal düşünce ve anlamın ideoloji olarak adlandırılmasını önlemek için kültür kavramı ile ideoloji kavramı arasındaki ayrımı ortaya koymak gerekmektedir. İdeolojinin, daha çok farklı toplumsal anlam ve değerlerin çatıştığı bir alanda oluşan toplumsal düşünce olarak tanımlanması sorunu bir ölçüde çözer (Sancar, 2008, s. 8). Toplumsal cinsiyetin, kadına ve erkeğe yüklediği farklı toplumsal anlam ve

değerler bakımından hem kültür taşıyıcısı hem de ideoloji taşıyıcısı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri, üzerinde toplumsal uzlaşa sağlanmış bir alan olmakla birlikte, iki cins arasında eskiden beri süren bir çatışma ve pazarlık alanıdır. Kandiyoti (1988) tarafından “ataerkil pazarlık” kavramıyla ifade edilen bu çatışma ve mücadele alanı feminizmin de temel ilgi alanıdır.

Toplumsal yaşamda ve evlilik kurumu çatısı altında yaşanan ataerkil pazarlıklar, izdivaç programlarının başlamasından itibaren kadın ve erkek arasında yaşanan en özel hali ile televizyon ekranlarından canlı olarak izlenebilmektedir. Evlenmek isteyen kadınlar ve erkekler bu programlarda eş adaylarının hangi konularda sorumluluk almaları gerektiğini açıkça ifade etmektedirler. İzdivaç programlarındaki eş arama sürecinde, kadınların ve erkeklerin eşlerinde aradıkları fiziki ve karakteristik özellikleri ve eşlere yükledikleri sorumlulukları açıkça dile getirebilmeleri, kişisel düşüncelerini televizyon ekranında samimiyetle ifade edebilmeleri, kamusal/özel alan kavram ikilisi arasındaki sınır üzerine yeniden düşünmenin gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Modernleşmeyle ve kitle iletişim araçlarında yaşanan yenilikler nedeniyle gittikçe bulanıklaşan kamusal/özel alan ayrımı toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine inşa edilmesi açısından feminizm tartışmalarının merkezinde yer almaya devam etmektedir. Bu tartışmalar *Özel Olan Politiktir* başlığı altında ele alınmıştır.

Toplumsal cinsiyet, medya, kültür, modernleşme, ataerkil pazarlık, ideoloji, söylem, biyo-iktidar, evlilik, aile, kamusal/özel alan kavramları çerçevesinde yapılandırılan bu araştırma, kültürel çalışmalar geleneği kapsamında anılan kuramlar ışığında yapılmıştır. Eleştirel kültürel gelenek kapsamında yapılan iletişim araştırmaları, iktidarı elinde bulunduran kesimlerin kitle iletişim araçları aracılığıyla egemen ideolojiyi insanlara aktararak, onların bilinçlerini kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirdiğini gösteren ve açıklayan kuramlar üzerine inşa edilirler. Eleştirel iletişim

araştırmaları 1970'lerden bu yana genellikle Althusser'in devletin ideolojik aygıtları kuramı ve Gramsci'nin hegemonya kuramı üzerine inşa edilmiştir. Bu araştırmada da, insanların tamamen edilgin olmamakla birlikte, kitle iletişim araçları ile örtük biçimde aktarılan ideolojiye direnç gösteremeyen öznelere haline getirildiği, bu kuramlar çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada toplumsal kodlanma ve yapılanma arasındaki bağlantıyı sorgulayan feminist kuramın anlamaya yönelik bakış açısı yol gösterici olmuştur. Son yıllarda sosyal bilimciler tarafından anlamaya yönelik bakış açısının tercih edilmesi, bu çalışmada feminist kuramın temel alınmasını gerekli kılmıştır. Çünkü feminist kuram sadece kadınlar ve erkekler arasındaki eşişsizliklerin değil toplumun farklı sınıf ve grupları arasındaki dengesizlik ve eşişsizliklerin ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi için çaba sarf etmektedir. Toplumdaki bu dengesizlik ve eşişsizliklerin ortadan kaldırılması ya da en aza indirgenmesi çabası, sosyal bilimlerde olgulara bakış açısının değişmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Sosyal bilim araştırmalarında toplumsal cinsiyet rollerinin bir değişken olarak değil kuramsal bir kategori olarak yer alması gerekmektedir (Kümbetoğlu, 2005, s. 54).

İletişim araştırmalarının gösterdiği gibi, kitle iletişim araçları toplumsal hayata dair her konuda etkili ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Medya, sunduğu haberleri, dizileri ve program içeriklerini belirleme ve belirli bir bakış ile çevreleme yetkisinden dolayı izleyici üzerinde yüksek oranda etkili olabilmektedir. Özellikle, her evde bulunan televizyon, toplumsal algıları ve kültürel pratikleri etkileme, şekillendirme ve değiştirme potansiyeli taşımaktadır. Başka bir ifade ile genel olarak medya özel olarak televizyon, içinde yaşanılan toplumsal gerçekliği yeniden tanımlayabilme ve toplumsal kurumlara ilişkin algı ve beklentileri etkileyebilme gücüne sahiptir (Küçükcan, 2011, s. 21). Televizyon programlarının seyredilme oranı, kültürel ve bireysel beklentileri ne

kadar karşıladığı ile yakından ilişkilidir. Böylesi bir ilişkiye örnek olarak son yıllarda gerçeklik televizyonu adıyla yaygınlaşan televizyon programları gösterilebilir. Bu yeni türe dâhil edilen izdivaç programlarının popüler olma nedenlerini ve yüksek izlenme oranlarını açıklığa kavuşturmak açısından gerçeklik televizyonu türünün ortaya çıkış süreci de çalışmada yer almaktadır.

Medyanın gerçekliği yansıtan bir araç olarak mı yoksa onu inşa eden bir aktör olarak mı işlediği medya araştırmalarının temel sorusudur. Bu araştırmada televizyonda yayımlanan izdivaç programlarının kültür ve söylem aktarıcısı olarak toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl bir yansıma yarattığı tartışılmaktadır. Eleştirel yaklaşımlar, ideolojik sürecin nasıl işlediğini, mekanizmalarının neler olduğunu ve toplumsal formasyon içinde nasıl şekillendiğini açıklamaya çalışırlar. Eleştirel medya araştırmalarında “medyanın ideolojik olduğu” düşüncesi anlamın toplumsal inşasındaki önemli rolüne atıfta bulunur (Akca, 2009, s. 78). Bundan dolayı toplumda temsil sistemlerini var eden ve hayata geçiren ortamın yapısı ve bu yapının iktidar alanıyla kesişme noktalarını belirlemek için temsil pratiklerini incelemek en elverişli yollardan biridir.

Temsil kavramının arkasındaki varsayıma göre gerçeklik, olgular dizisi olarak görülemez. Gerçek, gerçekliğin belirli bir tarzda, dil aracılığıyla kurulmasıdır. Söylem, gerçekliği yalnızca yeniden üretmekle kalmaz, aynı zamanda tanımlar ve kurar. Gerçeklik tanımları, dilsel pratikler aracılığıyla desteklenip üretilirken, yine bu dilsel pratikler aracılığıyla gerçekliğin seçilmiş tanımlamaları temsil edilir. Temsil etme kavramı, yansıtmadan farklı olarak bir seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme ima etmektedir. Yani temsil etme, zaten var olan bir anlamı aktarmayı değil, daha aktif olarak şeylere anlam verme işini vurgulamaktadır. Söz konusu olan bir anlamlandırma pratiğidir (Hall, 1994, s. 67). Söylem, bu temsillerin toplamı olarak ele alınır ve büyük ölçüde modern kitle iletişim araçlarının kurumsal yapılanmasıyla ilişkilendirilir. Bunun

anlamı, temsillerin egemen sınıfın çıkarları tarafından belirlendiğini açık ya da gizli olarak söylemektir (Scholle, 1999, s. 216).

Medyaya ideolojik gücünü veren şeyin, “durum tanımı yapma” yeteneği olduğunu söyleyen Stuart Hall, kültürel çalışmalarda meydana gelen kuramsal dönüşü “medya ideolojiktir” sloganıyla özetler. Ancak bu sloganın, medya kuramı ve çözümlemesi yalnızca ideolojik olanla ilgilenir şeklinde algılanması yanlış olur. İdeolojinin kendine özgü, toplumsal, siyasal ve kültürel var oluş koşulları olduğundan, iletişim sistemleriyle ilgili her çalışmada toplumsal temsil sistemlerinin işleyişiyle ilişkili olan teknolojik, ekonomik ve siyasal koşulları ve bunların kurumsal olarak belirli iktidar yapılarıyla nasıl bağlandığını ve iktidarın işleyişiyle nasıl kesiştiğini anlamak gerekmektedir. Başka bir deyişle, iletişim kuramı ve araştırmasının ideoloji sorunuyla ilgilenmekten kaçınması olanaksızdır (Hall, 1997, s. 92).

İzdivaç programlarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan bu çalışma, kitle iletişim araçları, insan, toplum, ideoloji ve kültür arasındaki etkileşimi ortaya koyması açısından önemli bir çalışma sayılmalıdır. Araştırma, televizyon ile toplumsal pratikler arasındaki ilişkiyi gözler önüne sererken, toplumsal cinsiyet rolleriyle evlilik kurumu arasındaki bağın niteliğine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Medya, kültür ve söylem üçgeninde toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiğini ve pekiştirildiğini gösteren bu çalışmanın, kendisinden sonra yapılacak olan araştırmalara bir karşılaştırma olanağı sunması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Medya ve Toplum İncelemelerinde Dönüşüm Yaratın Yaklaşımlar

Dış dünyanın tanımlanmasından ya da onun hakkında genellemeler yapmaktan daha fazla şey ifade eden kuramlar, dünyada nelerin olup bittiğini açıklamak amacıyla kullanılan soyut ve sistematik olarak düzenlenmiş, kavrayışlar ve modellerdir (Smith, 2005, s.18). İletişim araştırmaları sürecinde geliştirilen kuramlar, kitle iletişim araçlarının insan ve toplum üzerindeki etkilerini kavrama ve açıklama konusunda sağlam dayanaklar sunar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal bilimler içerisinde bilimsel bir disiplin olarak yer almaya başlayan iletişim çalışmalarının başlangıcı 1920'li yıllarda propagandanın öneminin fark edilmesine dayanmaktadır.

Medya çalışmalarının bilimsel düzeyde bir uzmanlık alanı olarak 1920'ler ve 1930'larda gerçekleşen çıkışından bu yana üç evre geçirdiği söylenebilir. Yirminci yüzyılın ilk yirmi-otuz yılı birinci evreyi, 1940'lerden başlayarak 1960'lar boyunca hâkim olan ve klasik sosyoloji yaklaşımları çevresinde şekillenen 'anadamar' medya çalışmaları ikinci evreyi, 1970'lerden itibaren ortaya çıkan 'eleştirel' yaklaşımlar da üçüncü evreyi oluşturmaktadır (Özsoy, 2005, s. 33). Anadamar araştırmalarını kapsayan ikinci evre ile eleştirel araştırmaları kapsayan üçüncü evre arasındaki kopuş, eleştirel olanın geleneksel ana akım çalışmalarına alternatifler üretmesi ve müdahalesi şeklinde gelişmiş, bu gelişme sonucunda davranışsal perspektiften ideolojik perspektife kayış gerçekleşmiştir.

Televizyonla ilgili araştırmalar 1970'li yıllardan itibaren artış göstermeye başlar. İlerleyen süreçte, izleyici araştırmalarının gözden düşmesi üzerine, televizyon programları gizledikleri ideolojileri ve anlamları açığa çıkarmak üzere deşifre edilen ya da çözümlenmeye çalışılan birer metin olarak ele alınmaya başlanır. Kültür

incelemelerinin gündelik yaşam ve ritüellerin incelenmesine doğru genişlemesine koşut olarak, televizyonu bir anlam mücadelesi ve ortak anlamlandırmanın inşa ortamı olarak değerlendirme eğilimi güçlenir (Çelenk, 2005, s. 61).

Televizyonda yayınlanan izdivaç programlarının, evlilikle ilgili geleneklerin ve toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesine ve yeniden üretilmesine aracılık etmesi bu çalışmanın kültürel ve ideolojik unsurların dikkate alınarak yapılmasını gerekli kılmaktadır. Kültürel çalışmaların etkin özne anlayışı eleştirel bir yaklaşımla yapılan bu araştırmanın amacına ulaşmasında yol gösterici olmuştur. Çünkü eleştirel okulun etkin özne anlayışı, özneyi metne meydan okuyan değil, boyun eğişi etkin olarak yaşayan özne olarak ele almaktadır (Tekinalp ve Uzun, 2009, s. 168).

1.1. Eleştirel Kuram

Medya, toplum, kültür ilişkisini açıklayan klasik kuramlara eleştirel bir yaklaşımla müdahalede bulunan Eleştirel Kuram, 1923'te kurulan Frankfurt Okulu'nun diğer adıdır. Frankfurt Okulu adıyla bilinen enstitünün ilk yıllarında Pollock, Löwenthal, Wittfogel gibi kişilerin etkileri olsa da eleştirel kuramın çekirdeğini Horkheimer'in başkanlığından sonraki çalışmalar oluşturur. İlk yıllarda Pollock tarafından yürütülen enstitüye, 1929'lu yıllara doğru profesörlük unvanına sahip ve tam süre çalışacak birinin atanması gerekli görülmüştür. 1926'da profesör olan Horkheimer yöneticiliğe uygun bulunmuş ve kürsüsünün Felsefe'ye nakledilmesiyle ilk Felsefe ve Toplum Felsefesi Profesörü olarak göreve başlamıştır (Slater, 1998, s. 31). Frankfurt Okulu düşünürleri, kitle iletişim araçlarının etkisini, kültür endüstrisi ve bilinç endüstrisi gibi kavramlarla kitle toplumu perspektifinden incelemiştir.

Bu okula üye düşünürler -Theodor Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Walter Benjamin, Erich Fromm- çalışmalarına doğal olarak Almanya'da başladılar fakat

1933'te Hitler'in iktidara gelmesinden sonra Marksist inançları ve Yahudi olmaları nedeniyle Amerika'ya göç etmek zorunda kaldılar. New York'ta 1934 yılında yeniden kurulan enstitü 1949 yılında Batı Almanya'ya yeniden döndü. Sürgündeyken büyük ölçüde Almanca yazmayı sürdüren düşünürlerin kitaplarının çevrilmesi ve fikirlerinin yayılması zaman aldı. Frankfurt Okulu sürgünlerinin çevirileri, 1970'lerden bu yana elde edilebilir olmaları nedeniyle medya kuramı bakımından hak ettikleri yerde konumlandırılmadı (Inglis, 2005, s. 222).

Frankfurt Okulu düşünürleri, bu adlandırma yerine kendi çalışmalarının Eleştirel Kuram olarak anılmasını tercih ettiler. Okulun önemli isimlerinden Horkheimer'ın kavrayışında geleneksel kuram ile eleştirel kuramı birbirinden ayıran sınır, kuramın toplumsal yeniden üretime yardımcı olup olmamasına veya bunun tam aksine onu yerle bir edip etmemesine göre belirlenir. Geleneksel kuram, toplumun kendini yeniden ürettiği özel işleyiş süreçlerine yerleşmiştir. Öyle ki, bilim insanının özgür bilim çabaları bile bu noktada pek etkili değildir. Çünkü bilim insanları bilimsel çaba süreçlerinde, fark edilmeyen toplumsal mekanizmaların tarafları olmak durumundadırlar (Therborn, 2010, s. 19).

Bu anlamda eleştirel kuram, toplumun kendi içkin eleştirisidir. Eleştirel kuram kendini yeniden üreten mekanizmaların ve mevcut işbölümünün sınırlarının dışına yerleşerek kapitalist toplumun temel çelişkilerini bilinç düzeyine çıkarmak için tasarlanmıştır. İletişim bilimlerinde eleştirel akım adıyla anılan bu perspektife göre, kitle iletişim araçları gücün kitlelere kendi ideolojilerini aktarmak, hatta dayatmak için kullandıkları araçlardır. Frankfurt Okulu düşünürleri, kitle iletişim araçlarını kapitalist sistemin ticari kültür ortamının başat aygıtları olarak ele alırlar. Buna göre kapitalist sistem yaşamın tüm alanları gibi kültürel alanı da ticarileştirmiş, insanlar günlük yaşamlarını bile planlamaktan yoksun hale getirilmişlerdir (Therborn, 2010, s. 20).

Horkheimer ve Adorno, *Aydınlanmanın Diyalektiği*'nde kültür endüstrisinin, kapitalizmin tahakkümünü yaygınlaştırmak, insanları ve kültürel anlatımları metaya dönüştürmek için teknolojiyi nasıl kullandığını ve akli nasıl araçsallaştırdığını göstermiştir. Bu iddiaya göre insanlar, endüstriyi ve teknolojiyi seçkin grupların kârını ve iktidarını arttırmak için kullanan bir sistemin kontrolündedir. Teknolojinin ve makinelerin üretim için gelişmesi şeklinde ilerleyen kapitalist sistemin, insanlığı ve doğayı tahakkümü altına alması, insanlarda hem akıl hem de düş gücü körelmesine neden olmaktadır. 20. yüzyılda, kültürel biçimlerin kitle iletişim araçları tarafından metalar haline dönüştürülmeleri süreci, insanların gerçek ve ussal olanı ayırma yetisini yıkmaktadır. Kültürel üretim, insanları bir kafa karışıklığı ve güçsüzlük duygusuyla kendi özerkliklerinden vaz geçen tüketiciler haline getirmektedir (Zipes, 2005, s. 228).

Kültür endüstrisinin vaat ettiği tatmin, aynı zamanda duyuların donuklaşmasına neden olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının imge ve ürünleri, tüm üreticileri edilgin tüketiciler haline getirmeyi amaçladığı için hem ürünün hem de üreticinin özerkliği Pazar koşullarıyla sınırlanmaktadır. İnsanlar, doğuştan olan yetileri ve yetenekleriyle olan ilişkilerini yitirmeleri durumunda, zihnin özerk olması toplumda problemlile hale gelmektedir. Devletin ve özel sektörün teknoloji aracılığıyla, insanların kamusal ve mahrem yaşamları üzerindeki denetimlerini arttırmaları, insanların aklını ve doğuştan sahip olduğu eleştirel ve yaratıcı potansiyeli yok etmektedir (Zipes, 2005, s. 229).

Kültür endüstrisi ve kitle kültürü bağlamında altı çizilen bir nokta da kitle kültürünün insanların çalışma dışı zamanlarını işgal ettiği yönündedir. İşçilerin ücretlerinin ve serbest zamanlarının artmasına koşut olarak endüstri onları bu kez kültür ve eğlence ortamlarında yakalamakta ve etkilemektedir. Böylece işçi, artan ücretini ve artan serbest zamanını yine kapitalizmin istek ve amaçları doğrultusunda kullanmış olmaktadır (Adorno, 2007, s. 52). İnsanların standartlaştırılması gibi bazılarının önder

şahsiyet olarak adlandırılması da bizzat ideolojinin bir parçasıdır. Her şeyi eşit kılan mekanizma gibi kalbur üstülüğün bütünleyicisi olan toplumsal mekanizma da yıldız kültürünün bir parçasıdır. Yıldızlar yalnızca dünyayı saran giyim sektörünün ‘makasına uygun kalıplardır’ (Adorno ve Horkheimer, 2010, s. 314).

Frankfurt Okulu’nun kuramı, felsefe ile bilimi, kuram ile olguyu, evrensel ve bireysel temelde birbiriyle ilişkilendiren disiplinlerarası bir çabanın ürünüdür. Eleştirel kuram, kökü Marksist diyalektiğe uzanan diyalektik yapıda bir toplum kuramıdır. Marks’tan bu yana hiç kimse ya da hiçbir grup diyalektik kategorilerin gelişimiyle bu denli yakından ilgilenmemiş, yöntemi savunma ya da kullanma konusunda bu denli istekli olmamıştır. Horkheimer, “toplumun eleştirel kuramı günümüzdeki durumu ele aldığı ölçüde soyut saptamalarla, mübadeleye dayalı bir ekonominin tanımlanmasıyla işe başlar” der (Horkheimer, 1968, akt. Kellner, 2010, s. 145). Marks’ın meta, para, değer ve mübadele kavramları yalnızca ekonomik nitelikte olmayıp, insani ilişkiler ve tüm yaşam formları bu kavramların hükmü altına girdiğinden aynı zamanda toplumsal niteliktedirler. Eleştirel kuramın içeriği, bütünüyle ekonomiye egemen olan kavramların kendi karşıtlarına dönüşümünü kapsar. Eleştirel kuramın amacı, bu maddi koşulları dönüştürmektir. Çünkü ekonomi tüm yaşam alanlarını doğrudan doğruya ve kesin biçimde belirlemektedir.

Horkheimer ve arkadaşları ekonominin tüm toplumsal yaşam ve bireysel etkinlik için çok önemli belirleyici bir faktör olduğunu savunan Marksist görüşe sıkı sıkıya bağlıdırlar. Eleştirel kuramın amacı daha iyi, daha özgür, daha mutlu, daha akılcı bir toplumsal düzene geçmek için bu sistemi ortadan kaldırmaktır. Bu açıdan kapitalizmi yıkmaya ve sosyalizmi kurmaya yönelik devrimci bir kuram olarak eleştirel kuramın temel ilgisi, rasyonel bir toplum ve bireyin sömürü ve tahakküm sisteminin bağlarından kurtulması şeklindeki ikili bir ilgiye dayanmaktadır (Kellner, 2010, s. 148).

Eleştirel Kuram, basın, radyonun ve sinemanın baskın kültürel biçimler olarak en gözde olduğu dönemlerde, Amerika'da geliştirildi. Frankfurt Okulu düşünürleri, bir eleştirel iletişim araştırmaları modeli sunmakla kalmadılar aynı zamanda kitle iletişiminin ve kültürün toplumsal kuram açısından önemini ilk görenler arasında oldular. Böylece bu tür temaları eleştirel toplumsal kuramla birleştirme çabası içinde olan çalışmaları da etkilediler. Adorno ve Horkheimer'ın açtığı yolu izleyen Fromm, Marcuse ve Habermas gibi eleştirel kuramcılar da kendi eleştirel toplumsal kuramlarında kültür endüstrilerine temel bir rol atfettiler. Bu çalışmalar, birçok toplumsal kuramcının, kitle kültürünün ve iletişimin toplumsal yeniden üretim üzerindeki önemini algılamalarına yardımcı oldu.

Eleştirel Kuram'dan etkilenen önemli isimlerden biri de Habermas'tır. Habermas, ilk önemli çalışması *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*'nde kültür endüstrilerinin doğuşunu ve liberal demokraside kamusal alanın çöküşünü incelemiştir. Habermas'ın analizine göre kamuoyu, tartışma sonucu oluşan görüş birliğiyle oluşmaktadır. Siyasal ve toplumsal meseleleri eleştirel olarak tartışan eğitimli insanların oluşturduğu kamudan ve demokratik bir kamusal alanı içeren bir liberal kapitalizm biçiminden, kamuoyunun kitle iletişim araçları tarafından biçimlendiği, kültürün ve kültür endüstrisinin izleyicileri tarafından edilgin bir şekilde tüketildiği tekeli kapitalizm biçimine geçilmiştir (Kellner, 2005, s. 239). İletişim bilimleri alanında önemli bir yeri olan bu çalışmadan başka, daha sonraki Yeni Sol kuşağını derinden etkileyen Eleştirel Kuram, dolaylı olarak günümüzün iletişim çalışmalarını etkilemeye devam etmektedir.

Amerika'daki klasik anadamar medya çalışmalarındaki merkezi sorun ise medyanın kültürel, siyasal ve toplumsal alandaki güçlü etkisidir. Amerikan davranışsalci yaklaşımlar, klasik iktisattaki faydacılık görüşünden hareketle, kişilerin

özgür ve rekabetçi pazarda başkalarıyla olan alışverişinde veya karşılıklı etkinliklerinde maddi çıkarlarını arttırma çabasında olduklarını ve davranışlarını fayda temelinde düzenlediklerini savunur (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 75). Davranışçı yaklaşımın kullandığı temel kavramlar ‘çoğulculuk’ ve ‘demokrasi’ toplumsal düzeni bir arada tutan bütünleştirici mekanizmalar olarak belli değerler etrafında örgütlenmekte, medya da bu örgütlenmenin bir aracı olarak görev yapmaktadır.

Çoğulculuk, 1950’ler ve 60’lar boyunca modern endüstriyel toplumsal düzenin tek modeli olarak düzenlenmiş ve toplumbilimlerinin desteğini alarak küresel bir ideoloji haline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkeler bu süreçte Amerikalı toplumbilim ve siyaset bilimcilerin geliştirdiği ‘modernleşme kuramı’ adı altında bir dizi müdahaleye maruz kalmıştır. Modernleşme kuramı, Batı dışı toplumların gelişmesi problemini ele alan ilk sistemli kuramsal çerçevedir. Modernleşme kuramı, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki toplumsal ve kuramsal zemini anlamının yanı sıra teknolojik gelişmelerin ve kitle iletişim araçlarının, iletişimi bir bilimsel bir çalışma alanına nasıl dönüştürdüğünü göstermesi bakımından da önemlidir.

1.2. Modernleşme Kuramı

Modernleşme kuramı, İkinci Dünya Savaşı sonrası geliştirilen bir toplumsal değişme kuramıdır. Modernleşme, modernliğe doğru yaşanan sürece, modernlik ise on yedinci yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonra neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder. Akılcı, bilimsel, teknolojik ve idari etkinliğin ürünlerinin yaygınlaştırılması nedeniyle toplumsal yaşamın çeşitli bölümlerinin farklılaşmasını içeren modernlik, özellikle ve öncelikle siyaset, ekonomi, aile yaşamı, din ve sanat alanlarında kendini gösterir. Modernlik, teknik ilerleme ve gereksinimlerin özgürleşmesiyle birlikte gelen gelişmelerin başlangıcıdır. Modernlik

fikri, toplumun merkezindeki Tanrı'nın yerine bilimi koyarak, dinsel inançlara ancak özel yaşam dâhilinde bir yer bırakır. Modernlik fikri, sıkı sıkıya akılcılaştırma fikriyle bağlantılıdır. Birinden vaz geçmek, diğerini reddetmek anlamına gelir (Tourine, 2010, s. 26). Modernleşmeyi akılcı bir toplumun yaratımı olarak ele alan yaklaşımı bu noktada betimlemek gerekmektedir.

Modernlik, ekonomik, politik ve kültürel değişimdeki karmaşık süreçlerle karakterize edilen, yeni tipte bir toplumun ortaya çıkması olarak düşünülebilir. Eskinin dışlanması, yeni olanın kutsanması da denebilen modernlik, 19. yüzyıl ile birlikte gündelik hayatları tanzim etmeye girişen buyurgan bir sistem halini almıştır. Köklü bir dönüşümü bünyesinde barındıran bu sistem, kendisinin dışında olanı gelenek olarak kurgular ve ondan üstün olduğu varsayımında bulunur. Bu yönüyle daha önceki toplumsal örgütlenme biçimlerinden farklılaşan bir özellik gösteren modernleşmenin dört boyutundan bahsedilebilir. Siyasal modernleşme, kültürel modernleşme, ekonomik modernleşme ve toplumsal modernleşme. Burada söz konusu olan değişimlerin tümü, artan toplumsal ve yapısal farklılaşmayla özdeş olması açısından toplumsal değişme sürecini bünyesinde barındırmaktadır (Altun, 2011, s. 68). Modernleşme kavramı, esasında Batı dışında kalan toplumların Batılılaşma yönünde yaşadıkları toplumsal, ekonomik siyasal ve kültürel değişimlere karşılık gelmektedir.

Batı dışı dünyanın modernleşme süreçlerine duyduğu teorik ilgi bu süreçlerin sistemli bir biçimde formüle edildiği modernleşme kuramı çerçevesinde ele alınabilir. Modernleşme kuramı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan sosyal bilim çevrelerinde ortaya çıkan, Batı'nın model alınması suretiyle tüm toplumların modernleşebileceğini varsayan ve Amerika'yı modernliğin temsilcisi olarak sunan bir toplumsal değişme yaklaşımıdır. Büyük oranda yapısal işlevselci kuramlara dayanır ve toplumların gelenekten modernliğe giden evrensel bir süreç içerisinde

gelişebileceklerini söyler (Marshall, 1999, s. 261). Topluların, modern ekonomik gelişme aşamasına ulaşmak için kültürel ve toplumsal bir değişim sürecine ihtiyaç duydukları inancına dayanan modernleşme kuramı 1950'li ve 60'lı yıllarda ortaya çıkar. Klasik sosyoloji geleneği açısından evrensel doğruları bünyesinde barındıran bir oluşum olarak görülen modernleşme kuramının mimarı Talcott Parsons'dır denilebilir.

Parsons, modernleşme kuramının düşünsel mimarı olmasının ötesinde, kuramın üretilmesine öncülük eden birçok akademisyeni yetiştiren bir hocadır. Harvard Üniversitesi ve çevresinde yer alan sosyal bilimcilerin çabalarıyla gün yüzüne çıkan modernleşme kuramının sosyolojik çerçevesi, Parsons'ın savaş sonrasında bütüncül bir yaklaşımla geliştirdiği yapısal işlevselci bir bakış açısına dayanmaktadır. Amerikan sosyolojisinde uzun yıllar hakim paradigma olarak devam eden bir teorik yönelim olan yapısal işlevselcilik, kurumlar, roller ve normlar gibi toplumun bütün unsurlarının belli bir amaca hizmet ettiği ve bu unsurların toplum açısından vazgeçilmez olduğu savı üzerinde temellenmektedir. Başka bir ifadeyle, toplum tüm parçaların birbirine bağlı olduğu bir sistemdir (Parsons, 1948, s. 160; akt. Altun, 2011).

Parsons, işlevi sistemin gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak ortaya konan eylem şeklinde tanımlamakta ve bütün sistemler için geçerli dört zorunluluktan bahsetmektedir. Parsons'ın, uyum, birleşme, davranış kodlarının korunması ve amaç birlikteliği olarak belirlediği zorunluluklar, dört eylem sistemiyle yakından bağlantılıdır. Bu dört eylem sisteminin ilki, dış dünyayı düzenleyerek ve dönüştürerek uyarlama fonksiyonunu elinde bulunduran davranışçı organizmadır. İkincisi, sistemin amaçlarını tanımlayarak ve bu amaçlara ulaşmak için gerekli kaynakları harekete geçirerek amaç birlikteliği görevini ifa eden kişilik sistemi, üçüncüsü sistemin bağlı olduğu parçaları kontrol altında tutarak bütünleşme işlevini yerine getiren toplumsal sistem ve dördüncüsü davranış kodlarının korunması işlevini yürüten kültürel sistemdir (Ritzer,

1988, s. 208). Kısaca ifade etmek gerekirse, toplumsal sistem söz konusu olduğunda; topluluk ya da toplumsal bütünleşme uyum ve birleşmeyi, siyasal yapılar amaç birlikteliğini, aile ve din gibi uzmanlaşmış yapılar da davranış kodlarının korunması işlevini yerine getirmektedirler. Toplumsal değişmeye bağlı olarak bu işlevler de farklılaşmaya uğramaktadır.

Parsons'ın yapısal işlevselci yaklaşımının yanı sıra, Durkheim'in modern ya da organik toplumun hangi temelde kurulacağına ilişkin düşünceleri ve Weber'in geleneksel toplum modern toplum ayrımı yaparken kültürel unsurlara verdiği önem, modernleşme kuramının entelektüel harcının karılmasında oldukça etkili olmuştur (Altun, 2011, s. 83). Modernleşme kuramının kazandığı bu çerçeveden sonra Amerikalı sosyal bilimciler gelişme problemini daha geniş çaplı bir sorun olarak algılamaya başlamışlardır. Böylece, daha önce iktisadi ve siyasal gelişmenin az gelişmişliği ortadan kaldıracığı düşünülürken, daha geniş çaplı ve toplumu bütün mekanizmalarıyla gelişmeye zorlayacak bir kalkınma projesi olarak modernleşme kuramı ortaya çıkmış olmaktadır. Modernleşme kuramının sorunun çerçevesini genişleterek belirlemiş olması, kalkınma ve gelişmenin yalnızca ekonomiyle sınırlı olmadığına ve ekonomik gelişme yanında kültürel gelişmenin de zorunlu olduğuna dikkat çekmiştir. Modernleşme kuramcıları, az gelişmiş toplumların genellikle gelişmeyi ön gören ve özendiren bir bilinçten yoksun olduklarını belirtmekte ve gelişmenin rasyonel ve geleceğe endeksli etik sistemlerin benimsenmesiyle gerçekleşeceğini varsaymaktadırlar.

Modernleşme kuramının klasik metinlerinden birinin yazarı olan Lerner (1964) *The Passing of Traditional Society* isimli çalışmasında Batı dışındaki bazı toplumların modernleşme süreci içindeki durumlarını incelemiş ve modernliğin başlıca niteliklerini belirlemiştir. Lerner'e göre, üretim ve tüketim dengesini sağlayabilen bir ekonomik büyüme, demokratik temsil imkânının artması, farklı siyasal alternatiflerin gündeme

gelmesi ve siyasete kamusal katılım oranının yükselmesi, modernliğin başlıca nitelikleri arasındadır. Bu niteliklerin kazandırılması, “öteki yönelimli” olmayı ve empati kurma becerisine sahip olmayı gerektirmektedir. Lerner’a göre empati, değişen dünyaya uyumlu olabilmeyi ve etkili davranabilmeyi sağlayan içsel bir mekanizmadır. Empati kurma, modernleşme sürecinde geleneksel ortamlardan uzaklaşan insanlar için vazgeçilmez bir beceri olmasının yanı sıra siyasal katılımın da ön koşuludur.

Lerner, modernleşme sürecinin başarılmasında akılcılık ve empati ile nitelenen hareketli kişiliğin yanı sıra kitlesel iletişim olgusu bağlamında kitle iletişim araçlarına büyük önem vermiştir. Teknolojik gelişmeler ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla iletişimin uluslararasılaşması, modernleşme süreçlerinin önemli dayanaklarından biridir. Kitle iletişim araçlarının, dünyanın geleceğini biçimlendirme ve Batılı modernleşmenin ortaya çıkışındaki katkısı göz ardı edilemez. Lerner’e göre kitle iletişim araçları, Batılı olmayan toplumların büyük bölümüne sonsuz bir evrenin kapılarını açmaktadır. Bu evrende insanlar kendilerini başkalarının yerine koyabilmekte ve onları taklit edebilmektedir. Milyonlarca insan bu etkilenmeye doğrudan maruz kalmaktadır. Kitle iletişim araçları, modern hayat tarzlarının benimsenmesi sürecinde yol gösterici bir rol üstlenmişlerdir (Lerner, 1964, s. 53; akt. Altun, 2011).

Modernleşmenin Batılı olmayan toplumlar için amaç olarak tanımlanması ve bu amaca ulaşmak için sistemli bir zihinsel yoğunlaşma sürecine girilmesi 1945’ten sonra mümkün olmuştur. Modernlik ve Batı ilişkisini, modernleşme kuramcıları iki şekilde yorumlamaktadırlar. Birinci yoruma göre, modernliği tarihte ilk kez yakalayanlar Batılı toplumlardır ama bu durum modernliğin Batı’nın malı olduğu anlamına gelmez. Batı, yalnızca modernliği diğer toplumlara nazaran daha erken yakaladığı için daha ileri bir konumdadır. Bu konum, Batılı toplumlara modernliğin yayılması noktasında bir sorumluluk yüklemektedir. İkinci yoruma göre Batı, kendi içsel dinamikleri ve

erdemleri sayesinde modernliği kendi bünyesinden çıkarmayı başarabilmiştir. Batı dışı toplumlar ise, içsel sınırlılıkları ve zaafaları nedeniyle modernliğe ulaşamamışlardır. Dünyanın modernleştirilmesi için yapılması gereken, Batılı erdemlerin dünyaya yayılmasını sağlayarak, Batı dışı toplumların zaafalarını ortadan kaldırmaktır (Altun, 2011, s. 153). Her iki yorumun ortak noktası, modernleşme süreçlerinde Batı'nın önderliğinin tartışmasız kabul edilmesi ve Batı'nın modernleşme sürecinin kurucu öznesi olarak kabul görmesi gerektiğidir.

Modern/geleneksel dikotomisi modernleşme kuramının çekirdeğidir. Modernleşme kuramcıları, dünya toplumlarını modern toplumlar ve geleneksel toplumlar olarak ikiye ayırmış, daha sonra geçiş aşamasındaki toplumları da bu sınıflamaya eklemiştir. Modern toplum, kentleşmenin, endüstrileşmenin, medyatik iletişimin, yüksek okuma yazma oranlarının, seküler sistemin, demokratik ideallerin, evrensel insani değerlerin görünür olduğu toplumun adıdır. Geçiş toplumu ise modernleşmeyi içselleştirme çabasıyla ortaya çıkan geleneksel ve modern arasındaki ciddi çalkantıları çözmek durumunda kalmaktadır. Bu nedenle, modernleşme kuramı, toplumdaki geleneksel unsurların tasfiye edilmesi gerektiğini varsaymıştır.

Modernleşme sürecinde geleneksel unsurların tasfiye edilmesinin gerekli görülmesi noktasında Bauman'ın modernlik eleştirisini anımsamak yerinde olur. Çünkü Bauman'ın modernliğe yönelttiği eleştirilerin başında, modernliğin farklılığı büyük suç olarak görmesi gelmektedir. Modernlik, doğruluk, adalet ve akıl için evrensel olarak uygulanabilir standartlar belirleme ve sınıflandırma yoluyla düzen yaratma faaliyetine girerek, farklılığı suç olarak görmüş, göreceliği, belirsizliği ve muğlaklığı bastırmaya çalışmıştır. Modernliğin düzen arayışı, ilk bakışta asil bir çaba gibi görünürken, ikili karşıtlıklar üretmekte ve olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. *Modernlik ve Müphemlik* adlı kitabında Bauman “her düzen arayışında zorunlu olarak

ortaya çıkan dikotomi sonucunda müphemlik oluşmaktadır” der (Bauman, 2003, s. 15). Türkçe’de belirsizlik anlamına gelen müphemlik, Bauman tarafından bir nesne ya da bir olayın alternatifleri arasında seçim yapılamadığında hissedilen rahatsızlık ve bunu takip eden kararsızlıktan dolayı ortaya çıkan düzensizlik olarak açıklanmaktadır. Bauman’a göre müphemlik, adlandırma ve sınıflandırma çabası sonucunda ortaya çıkar. Çünkü sınıflandırma, dâhil etme ve dışlama eylemlerinden oluşmaktadır.

Bauman’ın deyişiyle müphemlik ya da düzensizlik/kaos/kargaşa yerine düzen getirme mücadelesi sonuçsuz kalmaya mahkûmdur. Bu mücadelenin kendisi, kendi başarısı önünde bir engel teşkil etmektedir. Bunun nedeni ise, insan etkinliğinin özgün bir alanını düzenli kılma yönünde atılan her yeni adımın eski sorunları ortadan kaldırsa bile yeni sorunlar yaratacak olmasıdır. Atılan her yeni adım, yeni müphemlikler doğurur ve benzer sonuçlar doğuran başka adımların atılmasını zorunlu kılar. Modern zamanlarda insan eylemiyle birleşen teknolojik araçların gücü gittikçe gelişmekte, bu da sorunu daha yakıcı bir hale getirmektedir. Böylece her bir düzen adacağı daha fazla biçimlendirilebilir, daha iyi denetlenir ve daha etkin kullanılabilir hale geldiğinden, çok sayıda mükemmelleştirilmiş düzenler ortaya çıkmakta, bu da tam bir kaosa neden olmaktadır (Bauman, 2010, s. 211).

Modernleşme kuramı, Amerikan evrenselcilik siyasetinin bir uzantısı ve bu siyasetin zihniyetini üretmeye soyunan bir ideolojidir. Nitekim ideoloji kavramı etrafında yapılan tartışmalarda belirlenen boyutlara sahip olan modernleşme kuramı, hem belirli bir sınıfa ya da gruba özgü inançlar sistemi, hem muhataplarına bir anlam dünyası veren bir çerçeve hem de gerçekliğin yanlışlandığı bir bilinç durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme kuramı, bu yönüyle 1980’lerin ikinci yarısından itibaren yükselişe geçen küreselleşmecî kuramların hazırlayıcısı niteliğindedir. Modernleşme kuramındaki modernleşme kavramı ile küreselleşmecî kuramlardaki

küreselleşme kavramı aynı şeye karşılık gelmektedir. Modernleşme kuramı, bilgi üretiminin iktidarın hizmetine nasıl koşulacağını göstermesi açısından ortaya koyduğu sistemli çerçevesiyle, entelektüel gündeme müdahalesini uzun süre sürdüreceği gibi görünmektedir (Altun, 2011, s. 157).

Modernleşme adı altında yürütülen politikaların hayata geçirilmesinde medya, özellikle televizyon, merkezi değerler sistemi üzerinde işlevsel bir rol üstlenerek sistemi güçlendirme görevini sürdürmektedir. Bu çalışmada, genel olarak kabul gören bu saptamaya dayanarak, televizyonda yayınlanan izdivaç programlarında toplumsal cinsiyetin nasıl temsil edildiği, bu temsilin cinsiyet rollerini nasıl biçimlendirdiği ve pekiştirdiği anlamaya ve açıklanmaya çalışılmaktadır.

1.3. Birmingham Çağdaş Kültür Çalışmaları Merkezi

Kökeni Frankfurt Okulu'na dayanan, İngiliz Okulu veya Kültürel Çalışmalar ekolü olarak anılan yaklaşım 1964 yılında Birmingham Üniversitesi'nde faaliyete geçmiş, Birmingham Çağdaş Kültür Çalışmaları Merkezi adıyla kurumlaşmıştır. Sosyal teori ve kültürel eleştiri geleneği içinde önemli bir yer tutan bu merkezin çalışmaları izleyici ve kitle kültürü arasındaki karmaşık etkileşimi göstermeye çalışmaktadır.

Kitle iletişim araçlarını devletin ideolojik aygıtları olarak değerlendiren Avrupalı düşünörlere göre, devlet veya iktidarı elinde bulunduran kesimler, kitle iletişim araçları aracılığıyla insanlara egemen ideolojiyi aktararak, onların bilinçlerini kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirmektedir. Bu yaklaşımda, insanlar edilgin atomize birimler olarak değil, örtük biçimde aktarılan ideolojiye direnç gösteremeyen öznel olarak tanımlanırlar (Güngör, 2011, s. 83). İngiliz Okulu düşünörleri, kitle iletişimi araştırmalarını Althusser'in devletin ideolojik aygıtları kuramı ve Gramsci'nin hegemonya kuramı üzerine inşa etmişlerdir.

Birmingham Üniversitesi'nde, Hoggart başkanlığında faaliyete geçen merkez 1968-1979 arasında Stuart Hall başkanlığında çalışmalarına devam etmiş, kültürel yapay ürünlerin analizi, açıklanması ve eleştirisi üzerine pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. 1960-1980 yılları arasında Marksçı bir yaklaşım benimseyen İngiliz Kültür araştırmaları, 1960'lar ve 70'lerdeki sosyal hareketlerden sonra medya kültürü ekseninde, kültürel metinlerdeki sınıf, cins, ırk, etnik meseleler, milliyet ideolojileri ve temsilcilerinin karşılıklı etkisi üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Birmingham Okulu temsilcileri, gazete, radyo, televizyon, film ve diğer popüler kültür formlarının toplum üzerindeki etkileri üzerine çalışan ilk akademisyenler arasında sayılırlar.

İngiliz Kültürel Araştırmaları'nın temel düşüncesi Richard Hoggart, Raymond Williams ve E. P. Thompson'ın yapıtlarında açık bir şekilde görülür. Richard Hoggart, *Okur-Yazarlığın Kullanımı* (1957) adlı kitabında İngiliz işçi sınıfı kültürünü anlamak ve sosyalist bir dönüşüm gerçekleştirmek amacıyla onların gündelik yaşam pratiklerinin ve dolayısıyla dünya görüşlerinin oluşmasına katkıda bulunan faktörleri Marksist olmayan bir incelemeyle analiz eder. İşçi sınıfı bilincinin ve dünya görüşünün oluşmasında önemli rolü olan gazete, dergi, popüler kitap gibi kitle iletişim ürünlerinin kültür üzerindeki etkilerine yer verir. Bu tip popüler kültür ürünleri, işçi sınıfının kendi sınıf bilincinin gelişmesini engellemekte, onları egemen yapının yeniden üretilmesini ve hegemonyasını tesis eden popüler zevk ve beğenilerle donatmaktadır. Bu çalışmayla Hoggart, kültürün ideolojik doğasına dikkat çekmiş, İngiliz Kültürel İncelemeler geleneğinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Korkmaz, 2008, s. 176).

Kültürel incelemeler başlangıçta, Arnold, Elliot, ve Leavis'in tutucu geleneğine karşıt olarak işçi sınıfı kültürüne yönelmiş, Williams'ın ve E.P. Thompson'un yaptığı çalışmalar tutucu geleneği sarsan bir etki yaratmıştır. Williams'ın kültürü "bütün bir hayat" şeklinde kavramlaştırması, kültür kavramını İngiliz akademik çevrelerindeki

edebi kavranışının ötesinde bir anlama taşımıştır. Williams'ın 1958-1961 yılları arasındaki çalışmalarıyla ortaya çıkardığı bu kavramlaştırma, kültürün ve toplumun birlikte düşünülmesi gereğini tartışmaya açmıştır (Williams, 1976, s. 75).

Williams'a göre kültür, bütün bir yaşam biçiminin içerisinde gerçekleşen deneyimleri ve bu deneyimlerin insanlar tarafından yorumlanma biçimlerini kapsar. Kültürün böyle bir yaklaşımla ele alınması onu seçkin kültür anlayışlarından ayırır. Seçkin anlayışta, düşünsel formlara büründürülerek seçkin sınıfın üyelerine ait bir etkinlik olarak görülen kültür, Williams'ın kavramsallaştırmasında, insanların her türlü yaşamsal faaliyetlerini ve deneyimlerini kapsamaktadır. Williams, kültür anlayışını özetleyen *The Long Revolution* adlı kitapta, kapitalist toplumlardaki burjuva kültürünü inceler. Ona göre, kapitalist burjuva kültürünün gelişimi, sanayinin ve demokrasinin gelişiminin diyalektik etkileşimi içerisinde gerçekleşmiştir. Bu etkileşim içerisinde kitle iletişim araçları burjuva kültürünü yeniden üreten bir işleve sahiptir. Toplumsal yapı ve kurumlar arasındaki bu etkileşim kültürü biçimlendirir. Williams, 'his yapısı' terimiyle gündelik yaşamı ve kültürü açıklamaya çalışmıştır. His yapısı, tarihsel bir gelişim sürecinde, belli bir toplumda, belli bir gelişme anında yaşanan insan deneyimidir. Dolayısıyla kültür, yaşanan toplumsal ve tarihsel süreci de içinde taşımaktadır (Korkmaz, 2008, s. 173).

Williams, 'kitle kültürü' ile 'popüler kültür' terimlerinin farklılaşan yanlarını vurgulayan çalışmalar da yapmıştır. Williams, popüler sözcüğünün önceleri halk kültürüyle karıştığını, 19. Yüzyıldan itibaren çoğu insan tarafından 'beğenilen' anlamında kullanılmaya başladığını söyler. Bunun yanında önemli olduğunu düşündüğü iki tanımın daha altını çizer. Birincisi, bir iktidara, bir hükümete politik olarak muhalif olan "halk kitlesi" anlamındaki kullanımdır. Bu tanım içinde popüler kültür, var olan kültürün biçimlerine ya da iktidara karşı belli bir çıkar ya da deneyimi temsil eden

politik bir kùltùrdür. Williams'ın üzerinde durduğu ve savunduğu ikinci tanımıda popùler kùltùr, yaşamla ilgili tüm toplumsal pratikleri kısaca tüm bir yaşam tarzını kapsar (Modleski, 1998, s. 25). Williams'ın kùltùr tanımındaki iki vurgu, kùltùrün seçkin değil sıradan oluşu ve toplumsal pratikler içinde var olduğu, Williams'tan sonra yapılan kùltürel çalışmaları biçimlendirmiştir.

Daha sonra Stuart Hall, kùltùrün derin bir biçimde anlam ve dille ilişkili olduğunu vurgular. Hall'a göre, toplum ve insan bilimlerinde, özellikle kùltürel çalışmalar ve kùltùr sosyolojisinde 'kùltürel dönüş' olarak adlandırılan Şey, kùltùrün tanımındaki anlamın önemini vurgulama eğilimidir. Bu anlamda kùltùr, roman, resim ya da televizyon programları ve çizgi filmler gibi Şeylerin bir dizisi değil, bir süreç ve pratikler dizisidir. Kùltùr, bir grup ya da toplumun üyeleri arasında anlamların üretimi ve değişimi, anlamın verilmesi ve alınması ile ilgilidir (Hall, 1997, s. 12).

Williams, Hall ve Hoggart gibi kùltùr üzerinde düşünene ve yazan Thompson da (1963) İngiltere'de yaşanan kùltürel değişimleri araştırmış, bu değişimleri endüstrileşmeye ve kentleşmeye bir tepki olarak değerlendirmiştir. Thompson, kapitalist toplumların sınıfsal karakterine dikkat çekerek, sınıfların sadece ekonomik bir kategori değil, aynı zamanda birer kùltürel kategori olduğuna vurgu yapar. Çünkü her sınıf diğerinden, sahip olduğu kùltürel miras nedeniyle de ayrılmaktadır. Thompson bu noktada her kùltùrün farklı bir toplumsal ve tarihsel oluşum süreci olduğuna dikkat çekmiştir. *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu* adlı çalışmada Thompson, İngiliz kùltürünü iki toplumsal devrimle ilişkilendirerek incelemiştir. Bunlar, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilalidir. Her iki devrim de İngiliz toplumunu oluşturan insanların hayat tarzlarını, düşünce yapılarını ve değer yargılarını etkilemiştir. Thompson, bu çalışmada sınıf kùltürleri bağlamında toplumsal ve kùltürel dönüşümü incelerken yalnızca tarihsel ve toplumsal belirleyicilerin önemine dikkat çekmekle kalmaz, bu toplumsal ve kùltürel

dönüşümü yaşayan insanların kendi değer yargıları, düşünceleri ve kültürleriyle bu sürece aktif olarak katıldıklarına ve bu dönüşüme etki ettiklerine dikkat çeker. İngiliz kültürünün oluşumu sadece ekonomik ve teknik gelişmelerin bir sonucu değil, tarihsel süreç içinde İngilizlerin kendi kendilerini yarattıkları dinamik bir oluşum olarak ele alınmıştır (Korkmaz, 2008, s. 174). İngiliz kültür araştırmalarının bu üç ismi, toplumda kentsel endüstri gelişiminin aşırılıklarını ve yarattığı korkuları eleştiren kültürel değerler olduğunu tespit etmiş ve kültürü, insanları geliştiren ve kalkındıran pozitif potansiyel bir güç olarak görmüşlerdir.

Kültürel Çalışmalar, kültürün kitle iletişim araçları ve teknoloji tarafından belirlendiği tezine tereddütle yaklaşır. Williams, McLuhan'ın teknolojik belirleyicilik tezine en açık karşı duruşu sergileyenlerin başında gelir. Teknolojik belirleyicilik, toplumsal değişimin doğasına ilişkin, günümüzde de bazı yazarlar tarafından onaylanan bir görüştür. Bu görüşe göre, gelişen teknoloji, sosyal değişimin ve ilerlemenin koşullarını meydana getirir. Örneğin, buhar makinesi, otomobil, televizyon, atom bombası gibi teknoloji ürünleri modern insanı ve koşullarını oluşturmuştur. Teknolojik belirleyicilikte teknolojinin her şeyden bağımsız olarak üretildiği, yeni insani ve toplumsal koşulları sonradan oluşturdukları var sayılır (Arık, 2006, s. 123).

Williams'a göre teknolojik belirleyicilik, gerçek sosyal, siyasal ve ekonomik amacın yerine, icadın rastlantısal otonomisini koyduğu için savunulamaz bir fikirdir. Williams'ın teknolojik determinizme karşı çıkışının en önemli gerekçelerinden biri insan ve toplum yerine merkeze insan yaratısı olan teknolojinin konulmasıdır. İnsan ve toplum unsurlarının önemsizleştirilmesi olarak algıladığı bu durumu Williams, toplumun tarihsel kökenlerinden koparılması çabası olarak değerlendirir. Ona göre insanın yaratısı olan makine insanı belirleyemez (Güngör, 2011, s. 167). Teknolojinin içine doğduğu toplumu değiştireceğini kabul eden Williams için üzerinde durulması

gereken asıl nokta, teknolojinin hangi toplumsal koşullarda hangi beklentilerle geliştirildiğidir.

McLuhan, toplum yaşamına giren her yeni aygıtın insanların yaşamını nasıl biçimlendirdiğine dikkat çekerken, Williams, her yeni teknik buluşun içerdiği toplumsal anlamı sorgulamanın öneminden bahseder. Ona göre her yeni aygıtın içerdiği sosyal bir anlam vardır. Buna göre, teknoloji toplumu değil, toplum teknolojiyi belirler. Williams bu tezine somut bir dayanak oluşturmak için matbaa ve okuryazarlık ilişkisini ele alır. Matbaa icat edildikten ancak üç yüz yıl sonra İngiltere’de nüfusun önemli bir kesimi okuryazar duruma gelmiştir. Okuma yazma oranlarındaki yükselişin ardında toplumsal, ekonomik ve politik gelişmeler vardır. 1870’te çıkan eğitim yasasıyla eğitim zorunlu hale getirilmiş ve buna koşut olarak okuryazarlık oranı yükselmiştir (Williams, 2003, akt. Güngör, 2011, s. 169).

Kültürel incelemeler, iletişim alanında temel olarak kültür ve toplum konusunu üç ana sorunsal üzerinden ele alır. Bunlardan biri medya kültürünün siyasal ekonomisidir fakat bu yönelim kısa zamanda büyük çoğunluk tarafından terk edilmiştir. İkincisi kültürel metin olarak medya metinleridir ki, metinsel analizde metnin ideolojik öyküleme stratejileri ve biliş inşası konuları üzerinde durulmaktadır. Üçüncüsü ise, iletişim alanında ‘alımlama’ terimi ile ifade edilen, metinlerin izleyiciler tarafından alınması ve kullanılmasıdır. Alımlama incelemelerinin odağında izleyicilerin kitle iletişiminden çıkardıkları anlam üzerine yoğunlaşılır. Metinlerin alımlanması ile ilgili araştırmaların anlamlı olabilmesi için alımlama ile ideolojik pozisyonun ve sınıfsal aitliğin ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Marksizm, Frankfurt Okulu ve göstergebilim yaklaşımlarından etkilenerek şekillenen Marksist yönelimli kültürel incelemelerde, insanın kapitalist yapılarıdaki gerçek koşulları incelenerek, kültürün ve iletişimin özgürleştirici potansiyeli üzerinde durulur. Toplumda medyanın fonksiyonu ve kitle

iletişim yoluyla ideolojinin ve bilincin üretimi, araştırmaların odak noktasını oluşturur (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 355).

Kültürel çalışmaların merkezinde yer alan kültür kadar önemli bir başka kavram, ideolojidir. 1960'ların sonlarından itibaren medyanın 'şey'leri olduğu gibi yansıtmadığı, 'gerçekliği' belli bir tarzda kurduğu ve yeniden ürettiği tartışılmaya başlanmıştır. Anaakım medya çalışmalarının ciddi eleştiriler alarak egemenliğini yitirmesine neden olan bu gelişmelerden sonra, yeni bir iktidar anlayışı tartışmaya açılır. Tartışma konusu, 'şey'lerin hangi düzende ve hangi sınırlar içinde temsil edildiğidir. Böylece, Amerikan medya çalışmalarından Avrupa kökenli eleştirel medya çalışmalarına geçiş ideolojik boyutun yeniden keşfiyle biçimlenmiş olur (Hall, 1994b, s. 65). Toplumsal formasyon içinde ideolojik sürecin mekanizmalarının nasıl işlediğini ve ideolojik olanın diğer pratiklerle ilişkisini anlamaya çalışmak eleştirel bakışın özünü oluşturmaktadır.

1.3.1. İdeoloji ve Althusser'in İdeolojik Aygıtları

Genel anlamda medya, en yaygın kitle iletişim aracı olarak televizyon belli anlamların ve ideolojik söylemlerin üretildiği en önemli araçlardır. Bir başka ifadeyle, kitle iletişim araçları "gerçeklerin yansıtıcısı" bir ayna olmaktan çok, belli gerçeklik tanımlarını ya da belli durum tanımlarını pekiştirmekte ya da yeniden kurmaktadır. Gerçekler, gerçeklik tanımları ve durum tanımları gibi tanımlamalar ise bu tanımların geçerli olduğu toplumun ideolojisine göre oluşturulmaktadır.

İdeoloji kavramının tek ve yeterli bir tanımı yapılamamıştır. Bunun nedeni, ideoloji kavramının birbiriyle bağdaşmaz nitelikte birçok anlamı olmasıdır. İlk kez Fransız Devrimi sürecinde, düşünce bilimi anlamında kullanılan ideoloji kavramının yaratıcısı Fransız filozof Antoine L.C. Destutt de Tracy'dir. Düşünce biliminin amacını, düşüncelerin köklerini aramak, yanılgıları açığa çıkartarak toplum hakkındaki doğruları

toplumsal reformların hizmetine sunmak şeklinde açıklayan Destutt de Tracy'den bu yana, olumlu ve olumsuz anlamlar yüklenerek gelen ideoloji kavramının olumsuz anlamıyla tartışılması süreci Napolyon Bonapart'la başlar. Marks ve Engels'in çalışmaları ise, ideoloji kavramına olumsuz anlamının yanı sıra eleştirel bir çağrışım kazandırmıştır (Akca, 2009, s. 79).

İdeoloji kavramının son yüzyıl içinde geçirdiği dönüşüm, kavramı yeniden şekillendiren üç ayrı yaklaşımla ele alınabilir. İlk yaklaşım, ideolojiyi toplumsal gerçekliğin, öznel bilincinde bir yanılma ile oluşan bilgisi, diğer deyişle yanlış bilinç olarak tanımlamaktadır. Bu tanım çerçevesinde ideoloji, toplumsal gerçekliğin çarpık ve bozulmuş bir bilgisi olarak ortaya çıkar. İkinci yaklaşım, ideoloji kavramını toplumsal sistemi bir arada tutan ve sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan egemen ideoloji olarak ele alır ve bu çerçevede ideoloji kavramı ile hegemonya kavramı arasında kuramsal bir ilişki kurar. Üçüncü yaklaşım ise, bütün toplumsal ilişkilerin dil dolayımı ile gerçekleşmesinden hareketle, toplumsal düşünce, değer ve anlamların oluşumunu, toplumsal anlamların belirlenmesi, sabitlenmesi olarak söylem kavramı aracılığıyla ele alır (Sancar, 2008, s. 8).

İdeoloji, genel olarak toplumsal yaşamla ilgili düşünce, anlamlar ve sembolik temsillerin alanına işaret eden bir kavramdır. İdeoloji ile kültür arasındaki farkı belirtmek açısından, ideolojinin farklı toplumsal anlam ve değerlerin çatıştığı bir alanda oluşan toplumsal düşünce olarak tanımlanması uygun olur. İdeolojinin toplumsal çatışmalar alanındaki farklı bilinç formları olarak tanımlanması ise hangi toplumsal çatışmaların ideolojiyle ilişkilendirileceği ve çatışmadan bahsedildiğinde devreye giren toplumsal iktidar kavramı ile ideoloji kavramının nasıl bir ilişkisi olduğu sorularını akla getirir. O halde ideoloji, toplumsal iktidar ilişkileri sayesinde oluşan ve kendisi de

iktidar ilişkilerinin dolayımı olan toplumsal düşünce ve anlamlar olarak tanımlanabilir (Sancar, 2008, s. 9).

İdeoloji kavramı, pek çok düşünce geleneği tarafından farklı şekillerde kullanılmıştır. Marksist düşünce geleneği içinde ideoloji, doğru ve yanlış bilme fikriyle yanlışsama ve çarpıtma anlamında kullanılırken, sosyolojik düşünce geleneği içinde ideoloji, fikirlerin gerçekliği ya da gerçek dışılığından çok toplumsal yaşamdaki işlevleriyle ilgili olarak kullanılmaktadır. Marksistler için ideoloji inançlar sistemidir. Egemen sınıflar, mevcut üretim ilişkilerini meşrulaştırmak, gerçekliği çarpıtmak ve yanlış sunmak, kısacası sınıf çelişkilerini gizlemek için bu sistemi kullanırlar (Eagleton, 2005, s. 19). Marks, toplumdaki egemen gücün aynı zamanda toplumun egemen entelektüel gücü olduğunu, bu yüzden egemen sınıfın fikirlerinin tarihin her döneminde egemen fikirler olduğunu söyler. Bu düşünce, Althusser ve Gramsci'nin egemen ideoloji tezinin dayanak noktası olmuştur.

Cezayir'de 1918 yılında doğan Althusser 1965 yılına dek bilinen bir politik düşünür değildir. *Marks İçin ve Kapital'i Okumak* adlı kitaplarından sonra bu durum değişir ve Althusser, Fransız bir Marksist olarak adını duyurur. Bu çalışmalarda farklı Marksist düşünürlerin yumuşatılmış Marks yorumlarını eleştiren Althusser, Marks'ın temel çalışmalarına farklı bir okuma biçimiyle yaklaşır. Temel aldığı düşünceler, yapısalcılık, Marksizm ve bilgi kuramıdır (Çoban, 2006, s. 90). Althusser'in yapısalcılığının temelinde özne ve ideoloji ilişkisi yer alır. İdeoloji aracılığıyla insanın, daha doğrusu öznenin nasıl kurulduğu sorunu üzerine yoğunlaşan Althusser, ideolojiyi insan zihninin işleyişinin ürünü olan tasarımlar olarak tanımlar ve bu üretimin ve yeniden üretimin belli aygıtlarla gerçekleştiğini ileri sürer. İdeolojinin üretiminde ve yeniden üretiminde işlevsel olan aygıtları devletin ideolojik aygıtları olarak tanımlar.

İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları adlı kitabında Althusser toplumsal kurumları, devletin ideolojik aygıtları (DİA) ve devletin baskı aygıtları (DBA) olarak ikiye ayırır. Haberleşme (medya) devletin ideolojik aygıtlarından biridir ve egemen ideolojiyi yayan, toplumsal sistemi yeniden üreten bir araç olarak işlemektedir. Medyanın yanı sıra, aile, din, eğitim-öğretim ve hukuk kurumları, siyasal/sendikal kurumlar ve kültürel kurumlar devletin ideolojik aygıtlarıdır. Marksist kuramda devlet aygıtı olarak tanımlanan kurumlar, Althusser'de devletin baskı aygıtı adı verilen şeyi oluştururlar. Althusser'de hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler ve hapishaneler devletin baskı aygıtlarıdır. DİA'lar ve DBA'lar arasında önemli farklılıklar vardır. DİA'lar ideoloji kullanarak, DBA'lar zor kullanarak işler. DBA öncelikle baskıya ağırlık vererek işler, ikincil olarak ideoloji kullanırlar. Bütünüyle baskıya dayanan DBA yoktur. Örneğin, ordu ve polisin kurumları, hem içlerindeki dayanışmayı hem de yeniden üretimlerini sağlamak için dışarı sundukları değerleri ideoloji kullanarak üretir ve işletirler. DİA'lar öncelikle ideolojiye ağırlık vererek işler, ikincil olarak ancak uç durumda baskı kullanırlar. Salt ideolojik aygıt yoktur (Althusser, 2006, s. 62).

Aile ve yurttaş olma bilinci, mesleki vicdan ve ahlak kuralları, toplumsal, teknik ve mesleki işbölümüne saygılı davranma kuralları ve sınıf egemenliğinin yerleştirdiği düzene saygılı davranma kuralları okulda öğrenilir. Yönetici sınıfın egemenliğinin devam etmesi egemen ideolojiyi düzgün kullanma yeteneğine ve bu yeteneğin yeniden üretilmesine bağlıdır. Yönetici sınıf, egemenliğini 'söz' ile sağlar. Burada kastedilen şey, ne düşüncenin dilden ne de dilin düşünceden ayrı düşünülemediğidir (Althusser, 2006, s. 53). Bu durumda, ideolojinin anahtar kavramı olan öznenin inşasının söylemler ve dil içerisinde olduğu görülmektedir.

Althusser'e göre, özne kategorisi ideolojinin kurucu kategorisi olup, işlevi bireyleri özneleştirmektir. Bu anlamda ideolojinin işleyişi, çağırma ve adlandırma

hareketi içinde var olur. Dolayısıyla ideoloji, özne merkezli ya da insani biçimlidir. Bu anlamda özne haline getirilme, itaat altına alınma demektir. İdeolojik söylemin sınırları içerisinde özneleşmiş bireylerin yaratılmasıyla birlikte, resmi ideolojik söyleme karşı itirazların tamamen susturulacağı veya bir tür sapma olarak nitelendirilerek etkisizleştirileceği açıktır. Böylece özne kendisini bu gerçekliğin bir parçası gibi hisseder. Diğer bir deyişle, öznelerin bilişsel yapıları ideolojik söylemin gösterge ve kodları bağlamında oluştuğu halde, gündelik yaşamlarında kendi bakış açılarına, değer yargılarına, kendi inanç biçimlerine sahip olduklarını, hiçbir hegemonik söylemsel yapının etkisinde kalmadıklarını sanırlar (Parlak, 2009, s. 182). Benzer biçimde, medyanın ürettiği haber metinleri ile karşı karşıya kalan özneleşmiş bireyler de, aslında o metinlerin gerçeklerin yeniden üretimi olduğunun farkında olmayıp, onları saf gerçeklikmişçesine algılamaktadırlar.

Althusser'in ideoloji kuramı, Gramsci izleri taşır. İdeoloji, bireylerin varoluşunu yöneten gerçek ilişkiler sistemi değil, bireyin toplumsal bütünlükte kendi rolünü yaşama biçimi olarak bir temsil pratiğidir. Bu temsil pratiği, özgül bir eklemlenme üreten bir pratik olarak, taşıyıcı bazı öznelere gereksinim duyar. Özneler, toplumsal pratiklerle ideolojiye eklemlenir ve ideoloji bu özneler üzerinden yeniden üretilir. İdeoloji, öznelerin toplumsal pratiklerinde, günlük yaşamlarında kendisini var eder. İdeolojiden söz edildiğinde bilinmesi gerekir ki, ideoloji insanların tüm etkinliklerinin içine sızar (Althusser, 2006, akt. Çoban 2006, s. 104).

Althusser'in ideoloji kuramının çıkış noktası Marksist ideoloji kuramı olmakla birlikte onun görüşlerinin gelişmesinde Gramsci'nin egemen ideoloji ve hegemonya kavramlarının önemli yeri vardır. Gramsci, günümüz toplumlarında doğrudan egemenlik biçimlerinin yerini alan hegemonik ilişkilerden bahseder. Ona göre iktidarlar, sivil toplum ve demokrasi gibi paravanların arkasına sığınarak insanlarda rıza

oluştururlar ve rıza üzerinden hegemonik ilişkileri yürütürler. Gramsci'nin egemenlik, hegemonya ve rıza kavramları, Althusser'in 'devletin baskı aygıtları' ve 'devletin ideolojik aygıtları' ayrımının temelini oluşturur (Güngör, 2011, s. 195).

Stuart Hall, Althusser'in bu çalışmasındaki bazı önermelerin sonraki araştırmalar üzerinde önemli titreşimler yarattığını söyler ve etkili önermeler dediği üç saptamayı şöyle özetler. Althusser, ideoloji ile diğer toplumsal pratikler arasındaki ilişkiyi yeniden üretim kavramı aracılığıyla düşünmüştür. İdeolojinin çeşitli ideolojik aygıtlar aracılığıyla yaptığı şey, toplumsal üretim ilişkilerini daha geniş anlamda yeniden üretmektir. Althusser'in ilk formülü budur. İkinci etkili önerme, ideolojinin bir pratik olduğu konusundaki ısrarıdır. Althusser'e göre ideoloji, özgül aygıtların veya toplumsal kurum ve örgütlerin ritüellerinin içinde konumlanan pratiklerde ortaya çıkar. Pratikler ve ritüeller, toplumsal fenomenler olarak fikirlerin nerede ortaya çıktığı, zihinsel olayların nerede kaydedildiği veya gerçekleştiğine vurgu yapar. Bu kuşkusuz esas olarak anlamlandırma pratikleri anlamında dildedir. Dil ve davranış ideolojinin maddi kaydının ve işleyişinin araçlarıdır. Bu ritüel ve pratikler, her zaman toplumsal aygıtlarla bağlı toplumsal alanlarda gerçekleşir (Hall, 2005, s. 372). Bu yüzden dilin ve davranışların onlara yazılı olan ideolojik düşünce örüntülerinin şifresini çözmek amacıyla analiz edilmesi gerekmektedir.

Hall'a göre Althusser'in kuramındaki üçüncü etkili önerme, ideolojinin, ancak oluşturucu *özne* kategorisi sayesinde var olduğu iddiasıdır. Bu özne, yaşayan tarihsel bireylerle karıştırılmamalıdır. Söz konusu özne, ideolojik ifadelerdeki *ben*'in kurulduğu konumdur. İdeolojik söylemler bizi söylemin özneleri olarak kurarlar. Althusser bunu çağırma kavramıyla açıklar. Hall ise aynı kavramı "bizler, bizimle olmadığı takdirde hiçbir ideolojik anlamın söz konusu olamayacağı anlamlandırma zinciri arasındaki tanıma veya sabitleşme konumunda, bilinçdışı ideoloji süreçleri tarafından

kurulmaktayız” şeklinde açıklar (Hall, 2005, s. 375). Hall kendi ideoloji yaklaşımını Althusser’in daha önceki çalışmalarına dayanarak açıklamayı tercih etmiştir.

1.3.2. Gramsci ve Hegemonya

Althusser gibi ikinci kuşak Marksistler arasında sayılan Gramsci ideolojiyi bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği fikirler bütünü olarak değil tüm sınıfların katıldığı ve yaşamın her alanına yayılmış pratikler bütünü olarak tanımlar. Althusser için önemli bir kaynak olan Gramsci’nin bahsettiği ideoloji, toplumsal sınıfların dünya görüşü olarak ideolojidir. Birey, dünya görüşüyle, daima belirli bir toplumsal kümeye, özellikle aynı düşünce ve eylem biçimini paylaşan kişilerden oluşan kümeye bağlıdır (Gramsci, 2007, s. 18). Tüm toplumsal pratiklerin içine sızan ideoloji, devletin ideolojik aygıtları tarafından doğallaştırılmakta ve sürekli olarak yeniden üretilmektedir. İdeolojinin bu şekilde tanımlanması, toplumsal kurum ve pratiklerin nasıl biçimlendirildiğini göstermeye yönelik çalışmalara sağlam bir dayanak oluşturmaktadır.

Gelişmiş bir kapitalist toplumsal sistemde doğrudan açık zora dayanmayan iktidar biçimlerinin anlaşılabilmesini olanaklı kılan ilk düşünürler arasında sayılan Gramsci’nin hegemonya çözümlemesinin kuramsal temeli, yine ona ait olan başka bir kavrama, tarihsel blok kavramına dayanmaktadır. Gramsci, sivil toplum ve devlet arasında kurduğu ilişkiyi tarihsel blok kavramı aracılığıyla hegemonya kavramına bağlamıştır. Gramsci’ye göre tarihsel blok, toplumsal bir sistemde işlerin çekip çevrilmesini aydınlara bırakan bir temel sınıfın yönetimi altında hegemonik bir sistem kurulduğu zaman bütünleşmiş olur ve tarihsel bir blok o zaman gerçekleşmiş olur. O halde hegemonyanın irdelenmesi entelektüel blokun irdelenmesinden ayrılamaz. Yapının ve üstyapının organik birliğini toplumsal gerçekliği içinde kavramayı böyle bir tarihsel blok anlayışı sağlayabilir. Gramsci, yönetici sınıf hegemonyasının nasıl

çöktüğünü, yeni bir hegemonik sistemin nasıl kurulduğunu ve dolayısıyla yeni bir tarihsel blokun nasıl oluştuğunu da tarihsel blok çözümlemesi çerçevesinde irdeler (Portelli, 1982, s. 6).

Tarihsel blokun gelişiminde aydınların rolünü vurgulayan Gramsci, aydınları geleneksel ve organik aydınlar olarak ikiye ayırır. Geleneksel aydınlar, toplumdaki mevcut düşünceleri ve kavramları bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde yaygınlaştırmaya çalışmaktadırlar. Doktorlar, öğretmenler ve avukatlar bu gruba dâhildirler. Gramsci'ye göre bu gruptakiler, toplumsal hegemonyanın ve siyasi iktidarın alt kademedeki işlevlerini yerine getirirler. Organik aydınlar ise, kendilerini toplumdan ve diğer unsurlardan soyutlayabilmekte ve bir üst kültür yaratabilmektedirler. Organik aydınlar, hükümet ve sivil toplum arasında fikir ileticidirler (Gramsci, 2007, s. 34).

Hegemonya kavramının Gramsci tarafından nasıl kavramlaştırıldığını daha iyi anlamak için aynı kavramı Lenin'in nasıl kullandığına bakmak yararlı olabilir. Hegemonya kavramı Lenin tarafından sınıflar arası bir siyasi ittifak stratejisi olarak kavramlaştırılırken, Gramsci bu kavramı egemen sınıfın egemen olma pratiği olarak tanımlar. Bu durumda, Gramsci'nin hegemonya kavramı kültürel ve ideolojik yönetimin en ön planda gelmesi bakımından Lenin'den ayrılmaktadır. Lenin hegemonyanın salt siyasi görünümünü üzerinde durmaktadır. Oysa, Gramsci'ye göre yönetici sınıfa karşı savaşımın özsel alanı, sivil toplumda yer alır. Sivil toplumu denetleyen grup, hegemonik gruptur ve politik toplumun fethi, onu devletin tümüne yayarak bu hegemonyayı tamamlar. Gramscici hegemonya, sivil toplumun politik toplum üzerindeki önceliğidir (Portelli, 1982, s. 73).

Gramsci'ye göre sivil toplum, 'özel alan' biçiminde anlaşılabilir bir alanda hareket etmektedir. Sivil toplum, yalnızca siyasi partiler, sendikalar ve medya gibi

kurumları kapsamaz, ideolojik ve ekonomik işlevleri bulunan kilise ve aileyi de kapsar. Sivil toplum alanı, sınıfların iktisadi, politik ve ideolojik güce sahip olabilmek için çekiştikleri bir savaş alanıdır (Hall, 1994b, s. 9). Devlet, zora, baskıya ve siyasal egemenliğe dayalı bir iktidar alanı iken, sivil toplum devlet ve üretim dışında yer alan ama yine ona dayalı olan hegemonya alanıdır. Bu iki alanın kesin biçimde ayrıldığı söylenemez. Çünkü kapitalist sistem baskı ve onayın bütünüdür. Gramsci'nin devlet ve sivil toplumun birbirinden kesin biçimde ayrılmadığı düşüncesi, Althusser'in devletin ideolojik aygıtları kuramındaki devlet aygıtlarının hem baskı hem de ideoloji yoluyla çalıştıkları düşüncesiyle örtüşmektedir.

Gramsci'nin hegemonya kavramında rıza hayati önem taşır. Egemen sınıflar, ideolojiye meşruluk kazandırarak ve insanların rızasını alarak hegemonya inşa ederler. Egemen sınıfın tahakküm altındaki sınıflardan kabul görmesi de rıza yoluyla gerçekleşmektedir. Hegemonik aygıtların işleyişiyle, baskın ideolojinin geçerli ve doğal kabul edilerek buna rıza gösterilmesine Gramsci 'bir kültürün ortak duygusu' adını verir. Öte yandan hegemonyanın istikrarlı olmayan bir doğası vardır. Tekil sınıfsal çıkar, sürekli olarak tüm grupların değişmeyen rızasını sağlayamaz. Bu yüzden hegemonya sürekli olarak yeniden müzakere edilir, pazarlık konusu olur ve yeniden kurulur. Böylece her egemen güç, karşı hegemonik güçlerle hesaplaşmak zorunda kalır. Bu anlamda hegemonya, pratik, dinamik ve ilişkisel bir süreçtir. Yine bu nedenle egemen sınıfın ihmal ettiği değerler, alışkanlıklar ve ritüeller alanında karşı hegemonya kurulabilir (Güngör, 2011, s. 199). Hobsbawm, Gramsci'nin hegemonya kavramının sadece gelişmiş Batı ülkeleri için değil, nüfusun çoğunluğunun rızasını kazanma ve bunu devam ettirme probleminin varlığından beri her devrimci durum için geçerli bir kavram olduğuna işaret eder (Hobsbawm, 2012, s. 16).

Hegemonyanın bu özelliği, kültürel çalışmalar alanında araştırma yapan yazarların da ilgi alanına girer. Williams ve Hall, kültür ve ideoloji kuramlarını hegemonya kavramı üzerine inşa ederler. Williams'ın *Marxism and Literature* adlı kitabının hegemonya ile ilgili bölümü hegemonya tartışılırken en çok alıntılanan kaynaklardan biridir. Williams, Gramsci'nin hegemonya kavramını kendi kitabında yaygın kullanımından başka bir şekilde ele alır. Yaygın kullanımı örneklendirmek için siyaset bilimci James Scott'un *Weapons of the Weak* adlı kitabındaki hegemonya tanımı verilebilir. Scott'a göre "Gramsci'nin hegemonya dediği şey, basitçe Marks ve Engels'in ideolojik hâkimiyet dediği şeye denk düşmektedir" (Crehan, 2006, s. 239).

Williams'ın kitabındaki Gramsci ve hegemonya anlayışı bu kavrayıştan farklıdır. Her toplumun her an hâkim ve etkin olan değerlere, anlamlar ve pratikler dizgesine sahip olması, Gramsci'nin hegemonya kavramıyla işaret ettiği şeyle aynı değildir. Hegemonya, durağan bir yapı değil, sürekli bir içine alma süreci olarak işleyen ve zaman zaman son derece tutarsız ve çelişkili bir görünüm sergileyebilen etkin bir süreçtir. Gramsci, bu etkin ve çelişkili görünümü alt sınıfların, hâkim sınıflara karşı muhalefeti olarak yorumlar. O'na göre, değerlerden ve anlamlardan oluşan etkili ve hâkim bir sistemin temeli sadece soyut bir iktidar yapılanmasından oluşmaz, ancak yaşanan toplumsal gerçekliğe uyumlu bir bileşim ile bu mümkün olabilir. Bu yüzden hegemonya sadece yukarıdan empoze edilen fikirler ve manipülasyon değildir ve bu yolla gerçekleşmez. Hegemonya ancak yaşanan hayatın tüm deneyimleri ve pratiklerinin bir araya gelmesi ve ortak uyumu ile gerçekleşir (Crehan, 2006, s. 240).

Williams'ın kültür yaklaşımı Gramsci'nin hegemonya kavramına yüklediği özellikleri içinde barındıran bir yapı sergilemektedir. Buna göre, işçi sınıfının kendine özgü kültürel bilincinin ortaya çıkmasını engelleyen kültür endüstrisi ürünleri işçi sınıfı üzerinde hegemonik bir etki yapmaktadır. Ancak, Williams ve kültürel araştırmalar

geleneğinin diğer düşünürleri, hâkim kültürün hegemonik etkilerine karşı direnişleri inceleyerek, ortaya çıkan yeni biçimleri kültürün pozitif potansiyel gücü olarak yorumlamışlardır. Bu yorum, alt sınıfların hâkim sınıflara karşı muhalefeti olarak ortaya çıkan hegemonya gibi kültürün de anlamların, değerlerin ve aktivitelerin paylaşıldığı ileri bir bilinç olarak toplumda kendiliğinden ortaya çıktığına vurgu yapmaktadır.

İletişim araçları rızanın üretiminde veya karşı hegemonya kurma sürecinde en önemli rolü üstlenebilirler. İdeoloji üreten kurumları anlam ve güç mücadelesi çerçevesinde değerlendiren Gramsci'nin kuramına göre, kitle iletişim araçları, yönetici seçkinlerin güçlerini ve konumlarını sürdürmekte kullandıkları araçlardır. Bu hegemonik aygıtların işleyişiyle, baskın ideoloji geçerli ve doğal kabul edilerek Gramsci'nin "kültürün ortak duyusu" olarak adlandırdığı şeyin bir parçası olmaktadır. (Güngör, 2011, s. 201).

1.3.3. Hall'un İdeoloji Yaklaşımı

Stuart Hall, Althusser'in egemen ideolojileri yeniden üreten ideolojik devlet aygıtları görüşü ile Gramsci'nin hegemonya anlayışını birleştirerek İngiliz Marksist kültürel teorinin bir türünü yaratmıştır. Bu türün temel tezine göre medya yalnızca yönetici sınıfın çıkarlarına hizmet eden yorumları yeniden üretmekle kalmaz, medya aynı zamanda ideolojik bir mücadele alanıdır.

Stuart Hall'un medyanın ideolojik rolleri ve ideolojinin doğası ile ilgili çalışması, işlevselci Amerikan çözümlemesini çürütebilecek güçte bir kuramın oluşturulmasına ve medya ile ilgili değişik bir eleştirel araştırma biçiminin kurulmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Hall, 1973'te kaleme aldığı Encoding/Decoding adlı makalede televizyonla iletişim sürecini dört ayrı aşamada tasarlar. Hall'a göre

izleyiciler iletinin hem alıcısı hem de kaynağıdır. Bu çözümlemede izleyiciler egemen, karşıt, ve tartışmacı olarak üçe ayrılmıştır (Armand ve Mattelart, 2009, s. 87).

Hall'un toplumsal temsil sistemleri ile toplumsal koşullar ve iktidar yapıları arasında kurduğu ilişkileri incelemeyden önce konuyla ilgili bazı temel kavramları hatırlamak yerinde olacaktır. Bu çalışmanın ana kavramlarından biri olan temsil, bir konu, olay, durum veya insan yaşamının, bir ilişkinin veya düşüncenin medyada sunulmasıdır. Medyada temsil, gerçeğin her tür program aracılığıyla yeniden inşasıdır. Temsil ile temsil edilen arasında birebir örtüşme ile örtüşmeme arasında değişen benzeşme olabilir. Bu temsil anlayışı, dışarıda bir gerçek olduğuna ve bu gerçeği temsilin doğru (gerçek) veya yanlış (sahte) olabileceği görüşüne dayanır (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 309). Hall'a göre, bu eski tür bir temsil anlayışıdır. Eski anlayışta temsil, ya gerçeği yansıtırdı ya da gerçeği saptırırdı. Yeni temsil anlayışında, temsile oluşturucu bir işlev yüklenmiştir.

Medya temsili ile temsil edilen kurulur, oluşturulur, belirlenir. Bu belirlemenin karakteri nedeniyle, temsil inşasını yapanlar amaçlarına uygun bir şekilde temsili kurarak, gerçek hakkında imajlar yaratırlar. Erdoğan ve Alemdar'a göre temsilin doğruluğu ve yanlışlığı değil, kısmen oluşturucu olduğu doğrudur. Bu kabule göre temsilin, gerçeğin yerini aldığı görüşü yanlıştır. Temsil, gerçeklik imajı yaratarak gerçeğin yerine geçebilir, fakat asıl gerçek hala vardır. Temsilin karşılaştırılacağı bir gerçek olmadığı ve her temsilin gerçeğin olası anlatılarından biri olduğu görüşü de yanlıştır. Temsil, olayın dışında ya da olaydan sonra değildir, olayın kendi içindedir.

İngilizcede birden çok anlamı olan 'discourse' kavramı Türkçeye 'söylem' olarak tercüme edilmiştir. Discourse denildiğinde, 'metin' olarak alınan bir temsil veya herhangi bir insan ilişkisindeki ifade kastedilmektedir. Dolayısıyla, discourse analizi bir

ilişkinin sözlü veya sözsüz yanının incelenmesidir. Kültürel incelemelerde, Foucault'nun kullandığı şekliyle söylem analizi, dilin ve diğer kodların anlamına ve güç ilişkileri üzerine odaklanır. Kodlar ve anlamları toplumun tarihsel ve sosyal bağlamına, var olan güç ilişkileri ve çatışmalara bağlıdır (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 295).

Günümüzde iletişim kurumları ve ilişkilerinin toplumsal alanı tanımladığı ve inşa ettiği bilinmektedir. İletişim araçları toplumsal alana dâhil tüm ilişkilerin inşasına yardım etmelerinin yanı sıra kültürel ve toplumsal dünyaya ilişkin deneyimlerimiz haline gelen 'ikinci düzey evrenler'i inşa edip yaşatmaktadırlar. Hall'a göre modern iletişim araçlarının pek çok kültürel işlevi vardır. Bu işlevlerden biri, grupların ve sınıfların, öbür gruplara ve sınıflara dâhil olanlar için hayat, anlam, değer ve pratik imge inşa etmelerinin temelini sağlamaktır. Hall'a göre medyanın ikinci işlevi, çoğulluğun kendini sunuş biçimini yansıtmaktır. Çoğulluk kendini kolektif tasarımlar olarak sunmakta, medya da bunu yansıtıp göstermektedir. Böylece medya hayat tarzlarının ve ideolojinin sabit bir envanterini sağlamış olmaktadır (Hall, 1999, s. 233).

Medyanın temel işlevlerinden bir diğeri de içinde var olduğu kültürün sınırlarını korumaktır. Toplumsal çıkarları bütünleştirmek için bazı görüş ve değerler kabul edilebilirlik sınırları içinde ele alınırken, bu sınır dışında kalanlar meşru olmayanlar şeklinde tanımlanır. Medya, meşru olmayan görüş ve değerleri 'sapkın' olarak tanımlamasına karşın, bunları dışlama yerine sapkınlıkların altını çizerek sergilemektedir. Hall bu durumu, her bölgenin kendi kurallarının oluşturulması, belli gerçekliklerin aktif bir şekilde içerilmesi veya dışarda bırakılması ve bölgelerin sınırlarını işaretleyen haritaların ve kodların önerilmesi olarak değerlendirir. Medya, dünya hakkında daha çok şey bilmemize yardımcı olmakla kalmayıp, dünyayı anlamlı kılmamıza yardım eden olayların ve ilişkilerin açıklayıcı bağlamlara dâhil edilmelerini mümkün kılmaktadır (Hall, 1999, s. 234).

Hall'a göre medyanın başka bir işlevi, seçmeci olarak temsil ettiklerini ve sınıflandırdıklarını örgütlemek ve düzenlemektir. Hayali bir tutulumun inşası bu noktada başlar. Görülebilen ve sınıflandırılmış olan, kabullenilmiş bir düzen haline gelmeye başlar. Hall, oйдаşma/fikirbirliği ve rızanın sorunlu alanlarının bu aşamada ortaya çıktığını belirtmektedir. Çünkü makul insanların yanı sıra 'öbür sesler' yani azınlıklar ve karşıda olanlar için de eklemenecek bir yer bulunması gerekmektedir. Bu gereklilik, medyanın ideolojik işlevinin birleştirici ve pekiştirici düzeyini biçimlendirir. Hall, oйдаşmanın üretiminin ve meşruluğun inşasının, medyanın ideolojik etkisinin kilit görünümü olduğunu söyler. Medya, öbür sınıfların imgelerini inşa eder ve sınıf farklılıklarını bir bütünlük, çoğulluk içinde birlik yaratacak şekilde dokur (Scholle, 1999, s. 297). Medya çoğulluğu sunarken bunu, söz konusu farklılık ve alternatiflerden bir oйдаşma meydana getirerek yapar. Söylem, tartışmanın içinde olan ama yine de oйдаşmaya taşınabilecek unsurları seçer ve geriye kalanları marjinalliğin sessizliğine mahkûm eder.

Hall, başat ideolojilerin medya söylemlerine sistematik bir biçimde nasıl nüfuz ettiğini açıklarken, kendisinin geliştirdiği kodlama/kodaçımleme mekanizmasını kullanır. Hall'un bu modeli, gönderici ve alıcı arasında doğrudan bir iletişim veya niyet örtüşmesi olduğunu varsaymaz. Hall daha çok medyanın temsil durumuyla ilgilenmekte, medya aracılığıyla söylenmek istenenlerin nasıl ve ne oranda temsil edildiği ya da edilmediği ve bunun izleyicideki yansımalarının ne olduğu üzerinde durmaktadır. Kodlama ve kodaçımleme birbirinden ayrı süreçlerdir. Kodlama, olaylara anlamlar yükleyen kodları seçmektir. Kodlama, teknik ve profesyonel olmak üzere bir dizi üretim aşamasından oluşur ki, bu süreçte siyasal, ideolojik ve sosyal olmak üzere pek çok unsur kodlama üzerinde etkili olabilmektedir (Hall, 2001, s.166).

Kodlama, metne yüklenen anlam, kısaca metinde ne söylendiğidir. Anlam, bir kelimenin, bir cümlenin, bir paragrafın veya tüm metnin ne söylediğidir. Başka bir ifadeyle anlam, metindeki niyettir. Yazarın metne yüklediği anlam veya metindeki anlam yanında bir de okuyanların ya da izleyenlerin çıkardığı anlam vardır. Buna ek olarak okuyanların çıkardığı anlam üzerine üretilen anlam vardır. Anlam, söylenenin ne olduğu üzerine yapılan çıkarımlardır.

Anlam üretimi iki bağlamda ele alınabilir. İlki, medya ürünlerini üreten ve dolaşıma sokanların bu ürünlere yükledikleri anlamlardır. İkincisi ise bitmiş ürünü tüketenlerin anlam vermesidir. İzleyicinin anlamlandırması ise ‘alımlama’ olarak nitelenir. Anlam üretimi ve dolaşımını anlama ve açıklama çalışmalarında sorulması gereken ilk soru “kimler, hangi iletişim araçlarını kullanarak, kimlere hangi anlamların ne amaçlarla üretimini ve dağıtımını yapıyor” olmalıdır (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 302). Bu sorunun yanıtını bulmak, ancak örgütlü insan pratiğini anlamakla mümkün olur. Güç ve iktidar ilişkilerinin dâhil edilmediği kültürel ve metinsel açıklamaların hiçbiri geçerli bir açıklama değildir.

Hall, iletişim çalışmalarında meydana gelen ideolojik dönüşümü destekleyerek kodlama/kodaçımleme modelini ideoloji kavramıyla birleştirmiştir. Gramsci’nin etkisiyle, medyanın toplumda etkili biçimde rıza üretimi yaptığını ileri sürmüştür. Rıza üretimi hegemonik ilişkilerin işleyişinin temelini oluşturmaktadır. Hall medyanın, hegemonik ilişkinin bir parçası olduğunu ve rıza üretiminde etkili olduğunu söylerken, bu ilişkinin her zaman egemen kesimin beklentileri doğrultusunda işlemediğini de vurgular. Çünkü izleyiciler her iletiye beklenen oranda açık olmadıkları gibi bilinç düzeyleri ve entelektüel düzeylerindeki farklılıklar nedeniyle medya ile farklı ilişkiler kurmaktadır. Bu farklılıklar, beklenen etkiyi yani hegemonik ilişkinin işleyişini etkileyen bir niteliğe sahiptir (Güngör, 2011, s. 201).

Anlamın üretimi ve dönüştürülmesi modern toplumlardaki kültürel ilişkilerin bir parçasıdır. Toplumsal dünyaya ilişkin gündelik pratiklerin nasıl yapılandırılacağını, başka bir ifadeyle tahakküm kurma ve tabi olma mekanizmasını düzenler. Toplumun tahakkümü içinde sürekli olarak inşa edilen temsil pratikleri, medya kurumları tarafından desteklenen temsil ilişkileridir ki bunlar iktidarın sıkı kontrolü altındadır. Anlamlandırma pratiklerinin sürdürülmesini sağlayan kültürel ve ideolojik çerçeveler, sistemler ve kodlar iktidarla çok yakından ilişkilidir (Hall, 1997, s. 93). Anlamlandırma pratiklerini topluma aktarmak ve izleyicilere benimsetmek ise medyanın görevidir.

Hall, izleyiciyi metinle ilişkisi açısından üç grupta ele alır. Hall'a göre bir grup izleyici metni egemen kodlarla açılar. Başka bir deyişle, kodaçımamayı göndericinin beklentileri doğrultusunda yapar. Bu durumda kodlama ve kodaçımama arasında tam bir örtüşme vardır. Hall bu tip izleyiciyi baskın hegemonik konumlanıştaki izleyiciler olarak adlandırır (Hall, 2001, s. 175). Toplumdaki yaygın kodlarla kodlanan medya metinleri, toplumun geniş kesimini oluşturan ortalama izleyici tarafından böyle bir egemen kodaçımamaya alınırlar. Örneğin dini kodların yaygın olduğu toplumlarda dini motifleri içeren dizi filmlerin, programların izlenirliği yüksek olmaktadır. Topluma alışkın oldukları kodlarla örülü metinler sunmak, alımlama ve onaylamamın çok daha hızlı ve kolay gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Hall'a göre izleyicilerin bazıları medya metinlerini tartışmalı bir tavırla okurlar. Burada izleyicinin sorgulayıcı ve eleştirel tavrı devreye girmektedir. Bu tür izleyicilerin kendilerine özgü bir takım kodları vardır. Her verileni almak yerine, duruma göre almak ya da reddetmek eğilimindedirler. Entelektüel düzeyi yüksek izleyiciler çoğunlukla tartışmalı okuma yaparak, metinlerin yalnızca düz anlamlarını değil, yan anlamlarını da algılamaya çalışırlar. Müzakereli ya da tartışmalı okuma yapabilen izleyiciler, metnin tüm ayrıntılarını, metnin arka planındaki koşulları düşünerek tartışır ve ona göre

kodaçımllama yaparlar. Bu durumda iletinin, izleyici tarafından beklenen biçimde alınma olasılığı kadar alınamama olasılığı da vardır.

Hall üçüncü izleyici grubunu muhalif izleyiciler olarak adlandırır. Toplumun belli bir kesimi toplum genelinde yaygın olan kodlara büyük oranda ya da tümüyle kapalıdır. Marjinaller, protestler, entelektüel düzeyi çok yüksek olup da kendini toplumdan soyutlayan kimseler bu gruba dâhildir. Bu tip izleyiciye ne verilirse verilsin karşı çıkmaya hazırdır (Hall, 2001, s. 176). Hatta bu tip izleyicilerin metinle herhangi bir ilişki kurması söz konusu değildir. Çünkü bu tip izleyiciler, toplumsal değerleri ve egemen kodları kendi algı alanlarının dışında tutmaya özen gösterirler. Hall'un bu çalışmasından sonra kültürel çalışma araştırmaları televizyon üzerinde yoğunlaşmıştır.

1.3.4. Foucault'da Söylem ve Biyo-İktidar

Foucault söylem odaklı tezleri ve postyapısalcı iktidar çözümlemeleriyle iletişim biliminin beslendiği önemli bir kaynaktır. Modern toplumda iktidarın nasıl işlediğini, söylemin bu işleyişteki yerini, Marksist anlayışın savunduğu üretim pratiğinden ayırarak ele alan Foucault, toplumu sosyo-ekonomik veya politik kategorilere ayırmaya gerek duymaz. Foucault'ya göre iktidar, toplumda gücü elinde tutan belli bir kesimin, bir toplumsal sınıfın güdümünde değildir ve bir yerde merkezlenmemiştir. İktidar her yerdedir. Toplumun bütün dokularına işlemiş olan iktidar, yaşamın her kesitinde ve günlük yaşam pratikleri içindedir, söylemedir. Toplumdaki her işleyiş ve herkes iktidar üretimi yapmakta olduğu için, insanlar iktidarın hem üreticisi hem de mağdurudurlar. Bir kimse aynı anda iktidarın hem üreticisi, yani öznesi, hem de nesnesi olabilmektedir (Güngör, 2011, s. 208).

Foucault'nun söylem kuramında, iktidar kavramının tanımı radikal bir değişime uğramıştır. İktidar 'şey'leri tanımlayan, arzunun ne olduğunu öğreten, bilgiyi

biçimlendiren ve söylemi üretendir. Bu nedenle, iktidarın ne olduğu değil, nasıl oluştuğu sorgulanmalıdır. Bu bağlamda iktidar, programlamalar, stratejiler ve tekniklerdir. İktidarın mekanizmasından bahsetmek, bireylere uzanan ve onların eylemlerini, davranışlarını, söylemlerini, öğrenme biçimlerini ve gündelik yaşamlarını belirleyen kılcal damarlardan bahsetmek demektir. İktidar, devletin egemenliği ve yasaların gücü çerçevesinde yani örgütlenmiş baskı olmasının ötesinde, beden, cinsellik, aile, akrabalık, bilgi ve teknoloji olarak nasıl bir işleyişe sahip olduğu dikkate alınmadan çözümlenemez (Foucault, 1980, s. 119).

İktidar ilişkilerinin kurulması, pekiştirilmesi ve uygulanması, söylemin üretilmesi, dolaşımı ve işlevselliği söz konusu olmadan olanaksızdır. İktidarı olumlu bir üretme olarak kurgulayan şey, söylemdeki doğruluk koşuludur. İktidar, doğrunun üretildiği bir söylemsel bağlam olmadan insanları sarmalayamaz. İnsanlar da söylemin ürettiği doğruluk olmadan iktidarı uygulayamaz. Ancak doğru, keşfedilmek, sorgulanmak yoluyla elde edilmez. Kurumsallaşmış, ödüllendirilmiş doğru insanlar tarafından sadece konuşulur (Foucault, 1980, s. 93). Böylece Foucault'da söylem, özneyi, bilgiyi ve iktidarı sarmalayan bir ifade alanı olarak var olur ve her şeyi kendi içinde bir devinimle yaratan bir oluş durumu olarak kavranır (Sancar, 2008, s. 149).

Söylemin, kendi içinde bir devinimle yaratılan bir oluş durumu olarak kavranmasını sağlayan şey ifadedir. Fakat ifade bir çeşit dilsel bir birlik olarak tanımlanamaz. Yani sesin ve kelimenin üstünde, metnin altında bir birlik olarak tanımlanamaz. Daha çok çeşitli birlikleri oyuna sokan bir ifadenin işleviyle ilgilidir. Bu işlev, söz konusu birliklere anlam vereceği yerde, onları bir nesnel alanıyla ilişkiye sokar ve bir özne kazandıracığı yerde onlara öznel durumların birliğini açar. Sınırlarını tespit edeceği yerde onları bir ortak güdüm ve birlikte bir var oluş alanının içine

yerleştirir. Özdeşliğini belirleyeceği yerde, onları kuşatıldıkları, kullanıldıkları ve tekrar edildikleri bir alana yerleştirir (Foucault, 2011, s. 130).

Foucault'a göre ifade, kendi başına, her Şeyden bağımsız olarak durup dururken ortaya çıkan bir Şey değildir. Bu nedenle ifade, herhangi bir cümle olarak görülmemelidir. Bir ifadenin daima 'başka ifadelerle doldurulmuş kenarları vardır' ve ifadenin sınırlarını çizen ve ifadenin var oluş koşullarını belirleyen bu ifadeler toplamına Foucault 'ifade alanı' adını verir. Yani, bir cümleyi ya da işaretler serisini bir ifadeye dönüştüren Şey bu ifade alanıdır ve söz konusu dönüştürme işini de, dile getirme deneni faaliyeti uzaktan yöneterek yapar (Foucault, 2011, s. 159)

İfade alanı, bir ifadeler yığını değil, geçmişle mümkün ilişkiler düzenleyerek ve ona muhtemel bir gelecek açarak dile getirilene ifadeye dönüştüren, ifadeyi diğer ifadelerle belli bir ilişkiye sokan, ona ifadelerin toplamı içinde belli bir yer veren bir 'ifade ağıdır'. O halde, kendi başına nötr ve bağımsız bir ifade yoktur, daima bir serinin ya da bir bütünün yesi olan, başka ifadeler arasında belli bir rol oynayan, onlardan destek alan ve onlardan kendini ayıran bir ifade vardır (Foucault, 2006, s. 112). Foucault'ya göre, ifadenin öznesi, bu ifadeleri yazıya aktaran ya da söyleme döken birisi değil, farklı bireyler tarafından doldurulabilecek 'boş bir yer'dir. Bu nedenle herhangi bir dile getirmeyi ifade olarak belirlemek, ifadenin öznesi olmak için her bireyin işgal edebildiği ve etmek zorunda olduğu pozisyonun ne olduğunu belirlemekten geçer. Başka bir deyişle ifade, bilinçli bir özneye ait bir performans değil, aksine bir kurallar bütünü olan ifade alanının mümkün kıldığı bir dile getirmediir.

İfade, öznenin kontrolünde ortaya çıkan bir performans olmadığı için ve söylem alanında konuşmaya kalkışan tüm bireylere kendini empoze ettiği için, olduğundan başka bir anlam ihtiva edemez. Bu nedenle, ifade olduğu Şekliyle ele alınır. Foucault'ya

göre, ifadeyi ortaya çıkaran, ona öznenen bağımsız bir anlam dayatan ve bu nedenle ifadenin söylediği dışında kendisine atfedilebilecek tüm anlamları iptal eden şey, ifade alanı içinde işlev gören ve sınırsız sayıda ifade olasılığından sınırlı sayıda ifadenin dolaşıma girmesine izin veren kurallar bütünüdür. O halde, yapılması gereken şey özneyi incelemek değil, bu koşulların, kuralların ne olduklarını ve nasıl işlediklerini ortaya çıkarmaktır (Foucault, 2006, s. 113).

Foucault'nun söylem kuramı, iktidar kavramının tanımında radikal bir değişim önermesi açısından çarpıcıdır. İktidar söz konusu olduğunda çoğunlukla kast edilen şey belirli bir devlet içinde vatandaşlarının bağımlılığını garanti eden kurumlar ve aygıtlar bütünü, yani şiddeti dışarıda tutup yasayı tesis eden yapısal bir birliktir. Buna göre, kurumsal çerçevede iktidardan genellikle bir grubun bir başka grup veya toplum üzerindeki etkilerini sağlayan egemenlik biçimi anlaşılır. Ancak, Foucault iktidar kavramının bütünsel birliğinden başka, ilişkiler ağı içinde bulunan iktidarın, başka bir deyişle ifade alanında dolaşıma girmesine izin verilen ifadeleri oluşturan koşulları ve kuralları oluşturan iktidarın üzerinde durur.

Foucault, *Hapishanenin Doğuşu* ve *Cinselliğin Tarihi* adlı çalışmalarında sunduğu biyo-iktidar yaklaşımıyla, bireyin ve bireyselliğin oluşturucusu olarak cinsellik de dâhil her şeyi iktidarın etkilerine bağlar. Birey, iktidarın karşısında duran bir varlık değil, iktidarın malzemesi olan ve onun aracılığıyla kendi ifadesini bulan şeydir. Biyolojik bir kategori olmasına karşın cinsiyet de iktidar tarafından kurgulanan söylemsel bir inşadır. Kurgulanmış bir deneyim kategorisi olarak cinselliğin, tarihsel, toplumsal ve kültürel kökenleri vardır. Bu tartışma içinde cinselliğin biyolojik etkenleri yok sayılmamakta, ancak kurumların ve söylemlerin cinsiyetin oluşmasında üstlendiği role daha çok önem verilmektedir. Düzenli bedenler üretmek yoluyla düzenli bir

toplumsal yapı üretmeyi amaçlayan biyo-iktidar, cinselliği bir düzenleme pratiği olarak, bir biyo-politik olarak kullanmaktadır (Sancar, 2008, s. 147).

Biyo-iktidar kavramı, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin cinsellikle ilişkisini tartışmak isteyen feministler için önemli bir araçtır. Foucault'ya göre, iktidar ne bir töz ne de kökeni uzun uzadıya araştırılması gereken esrarengiz bir şeydir. İktidar, yalnızca bireyler arasındaki bir tür ilişkidir. Bu tür ilişkiler mübadeleyle, üretimle, iletişimle hiçbir ilgileri olmayan ama onlarla birleştirilebilen spesifik ilişkilerdir. İktidarın karakteristik özelliği, başka insanların davranışlarını tamamen olmasa da az çok belirleyebilmesidir. Örneğin, zincire vurulup dövülen bir adam kendisi üzerinde bir güç kullanımına maruz kalmaktadır ama bu iktidar değildir. Dövülen adam ancak ölümü tercih ederek ağzını açmamakta ısrar etmek yerine konuşmaya kışkırtılabildiğinde, belli bir şekilde davranmaya itilmiş olur ki, ancak bu durumda o insanın özgürlüğü iktidara tabi olmuş ve yönetime boyun eğmiş olur. Eğer bir birey özgür kalabilecek haldeyse, bu özgürlük ne kadar dar kapsamlı olursa olsun, iktidar onu yönetime tabi kılmayı başarabilir. Potansiyel bir reddetme ya da başkaldırma olmadan iktidardan söz edilemez (Foucault, 2005, s. 55).

Baskı mekanizmalarını çözümlenmeye çalışmak iktidarın işleyiş biçimine giden süreci göstermek anlamına gelir. Zira iktidarın bütün mekanizmasının özü, onun baskı üreten ilişkilere dayalı yapısından kaynaklanmaktadır. İnsanın insanlar tarafından yönetilmesine denk düşen bu rasyonalitenin kendisi, aile ilişkilerinde, küçük gruplar arasındaki veya sınıflar arasındaki ilişkilerde ya da daha genel boyutta bürokrasinin genel nüfus üzerindeki etkisinde ortaya çıkar. Çoklu ilişkiler ağında kendini gösteren bu rasyonalite herhangi bir araçsal şiddet gerektirmeyecek biçimde işler. Ne var ki, bu rasyonaliteyi eleştirmeyi veya sorgulamayı gerektiren kimi önemli noktalar bulunmaktadır. Foucault'ya göre asıl sorgulanması gereken, iktidar ilişkilerinin nasıl

rasyonelleştirilmiştir. Devlet yüzyıllardan beri insanın yönetiminin en çok sözü edilen, en heybetli ama aynı zamanda en kuşkulu biçimlerinden biri olmuştur. En önemlisi, siyasi eleştiri devleti aynı zamanda hem bireyselleştirici bir etken hem de totaliter bir ilke olmakla suçlamıştır. Siyasi rasyonalitenin kaçınılmaz etkileri bireyselleştirme ve bütünselleştirmedir (Foucault, 2005, s. 56). Özgürleşme ise, ancak bu iki etkiden birine değil siyasi rasyonalitenin köklerine saldırmanın ürünü olabilir.

Foucault'ya göre iktidar, bireyi kategorize ederek ve ona uymak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir. Foucault'ya göre özne sözcüğünün iki anlamı vardır: Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne. Sözcüğün her iki anlamı da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimi telkin eder. Bu çerçevede, Foucault üç tip mücadele biçiminden bahsetmektedir. Tahakküm biçimlerine (etnik, toplumsal ve dinsel) karşı yürütülen mücadeleler, bireyleri ürettikleri ürünlerden ayıran sömürü biçimlerine karşı yürütülen mücadeleler ve bireyi kendisine bağlayan ve bu şekilde diğerlerine tabi kılan duruma karşı yürütülen mücadeleler (Foucault, 2005, s. 57).

Bu mücadele biçimlerini kimi durumlarda birbirinden soyutlamak mümkün değildir. Çoğunlukla iç içe geçen bu türden durumlarda birinin daha baskın olup öne çıktığı olur. Görülüyor ki, iktidar ilişkileri içindeki rasyonaliteye içeriden ve birden fazla noktadan eleştiri getirmenin yanı sıra ona karşı direniş geliştirmek de mümkündür. Buna göre, modern iktidarı belirli bir rasyonalitenin içinde kalarak bireye biçim vermenin yanı sıra daha başka pek çok kimlik, öznellik ve konum atfeden bir yapı olarak görmek gerekir. Bu saptamaya göre devlet, modern bir bireyselleştirme aracı ya da pastoral iktidarın yeni bir biçimi olarak da görülebilir.

Foucault'ya göre, pastoral iktidar kendi adına değil tebaasının yararı ve iyiliği için kullanılan bir iktidardır. Pastoral iktidarın bencil amaçları yoktur. Burada güdülen temel amaç tebaanın daha iyi duruma gelebileceği koşulları hazırlamaktır. Pastoral iktidarda tebaa ile kurulan bağ kolektif değil bireysel düzeydedir. Bauman'a göre, bu durum bireyin "kolektifliğin özerk bir birimi olarak" yorumlanmasından ileri gelmektedir. Bireyin ıslahının anahtarının yine bireyin kendisinde saklı olduğunu varsayan bu yaklaşıma göre verilen ödüller ve cezalar, bireyi hakları ve sorumlulukları olan, vicdanın merkezi, karar verici ve özerk bir fail olarak şekillendirecek biçimde düzenler (Bauman, 1996, s. 63).

Bireyselleştirilmiş ve çok özel rasyonalitelere zincirlenmiş birey, bugün kendisine dayatılan her türlü kısıtlayıcı kimlikten ve öznellikten kurtulmayı, iktidarın geliştirmiş olduğu rasyonaliteye karşı bir mücadele olarak görmektedir. Foucault'ya göre, siyasi, etik, toplumsal ve felsefi bir sorun olarak, bireyi yalnızca devletten ve devletin kurumlarından kurtarmaya çalışmak değil, hem devletten hem de devletle ilintili olan bireyselleştirme türünden kurtarmak gerekmektedir. Yüzyıllardan beri zorla dayatılmakta olan bu tür bireyselliği reddederek yeni öznellik biçimlerine geçerlilik kazandırılmalıdır (Foucault, 2005, s. 68). Çünkü iktidar ilişkileri önceden var olan ve sürekli yinelenen bir rızanın ürünü olsa bile, doğası itibariyle bir uzlaşmaya dayanmaz. Uzlaşmanın yokluğu iktidarın şiddete yaslandığı yolundaki düşünceyi öne çıkarır. Açıkçası, iktidar ilişkilerinin etkili olması, şiddet kullanımını, rıza elde edilmesini dışladığından daha fazla dışlamaz. Kuşkusuz hiçbir iktidar uygulaması da her ikisi birden olmadan söz konusu olamaz.

İktidarın uygulanması, kendi içinde saklı şiddet veya baskıyı imleyen görünümünden ziyade, daha çok mümkün eylemler üzerinde işleyen bir eylemsel pratiğe işaret eder. O, eyleyen bireylerin eylem ve davranışlarının kayıt altına alındığı

bir düzenleme alanında yer alır. Kışkırtır, teşvik eder, bastan çıkarır, kolaylaştırır veya zorlaştırır, genişletir ya da sınırlar, aşağı yukarı olanaklı hale getirir, uç noktada kısıtlar ya da mutlak olarak engeller. Ancak eylemde buldukları ya da bulunabilecekleri ölçüde eyleyen özne ya da özneler üzerinde eylemde bulunma biçimidir. Başka eylemler üzerindeki bir eylem kümesidir (Foucault, 2005, s. 74). Bu çerçevede iktidar, tabi kılmanın meşru biçimlerinin yanı sıra başkalarının eylem imkânlarını az çok hesaplayıp düzenleyen en geniş ve üst noktadaki düzenlemedir.

İktidarın uygulanması başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunmak olarak tanımlandığında, bu eylemler insanların başka insanlar tarafından “yönetilmesiyle” karakterize edildiğinde, bu uygulamaya önemli bir unsur olan “özgürlük” dâhil edilmiş olur. İktidar yalnızca “özgür özneler” üzerinde ve yalnızca onlar “özgür” oldukları sürece uygulanır. Bununla kastedilen, çeşitli davranış biçimlerinin, çeşitli tepkilerin ve değişik tavırların benimsenebileceği bir imkânlar alanıyla yüz yüze bulunan bireysel ya da kolektif öznelerdir. Belirleyici etmenlerin tümüyle doyurulduğu yerde iktidar ilişkisinden söz edilemez. Birbirlerini dışlayıcı bir ilişki bağlamında iktidar ile özgürlük arasında çok daha karmaşık bir etkileşim vardır. Özgürlük, iktidarın işleyebilmesi için hem bir ön koşul, hem de özgürlük iktidardan tümüyle arındığında iktidar ortadan kalkacağı ve onun yerini şiddet zorlaması alacağı için iktidarın desteği olarak görünecektir. Yine de özgürlük, iktidarın uygulanmasına yalnızca karşı çıkabilir, çünkü son tahlilde iktidar, özgürlüğü tümüyle belirlemek eğilimindedir (Foucault, 2005, s. 75).

İktidar her yerde hazır ve nazırdır. Ama bu, her şeyi yenilmez birliğin çatısı altında kümeleştirme ayrıcalığına sahip olmasından değil, her an, her noktada, daha doğrusu bir noktayla bir başka nokta arasındaki her bağıntıda üremesinden kaynaklanmaktadır. İktidar, sürekli, tekrara dayalı, cansız, kendi kendini yeniden üreten, her şeyiyle tüm bu hareketliliklerden yola çıkarak beliren, bunların her birini destek alan

ve geri dönerek onları sabitleştirmeye çalışan genel bir sonuçtur. Foucault'ya göre iktidar, ne bir kurum ve yapı ne de bazılarının baştan sahip olduğu gibi belirli bir güç değildir. İktidar, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır (Foucault, 2004, s. 42).

İktidar bir ağ biçiminde işler. Bu ağ içinde bireyler yalnızca dolaşmakla kalmazlar, sürekli olarak bu iktidara katlanmak ve iktidarı uygulamak durumundadırlar. Hiçbir zaman iktidarın rıza gösteren ya da atıl hedefi olmazlar, her zaman onun aracıları olurlar. Aslında, bir bedeni, jestleri, söylemleri, arzuları birey olarak kimlikleştiren ve oluşturan şey, tam olarak iktidarın ilk etmenlerinden biridir. Buna göre birey, iktidarın karşısında olmaktan ziyade onun ilk etmenidir ve etmeni olduğu ölçüde de aracısı konumundadır. İktidar, oluşturduğu bireyden geçiş yapar (Foucault, 2004, s. 43).

Foucault'ya göre, iktidarın beden etrafında gelişen her türlü mimik, tavır ve tutumla içselleşen yapısı “bedeni çalıştırır, davranışa nüfuz eder, arzu ve zevkle iç içe girer, işte onu bu çalışma içinde suçüstü yakalamak gerekir. Yapılması gereken şey bu analizdir, bu da güç bir şeydir” (Foucault, 2007, s. 49). Bu analiz, iktidarın koparılıp elde edilen ya da paylaşılan, korunan veya elden kaçırılan bir şey olmadığını, tersine birçok noktadan geçip türeyerek eşitsiz ve dinamik ilişkiler içinde işlediğini gösterir. İktidarın bu dinamik yapısı siyasal ve toplumsal alandaki ekonomik, bilgi, teknik, ahlâkî, eğitim ve cinsel olmak üzere kurumsal dokudaki ilişkilerin dışında değil, bizzat onlara içkin ilişkilerin içinde gelişerek gerçekleşir. Foucault, bu ilişkiler ağı içinde meydana gelen bağlantılar ile iç koşullardaki bölüşümü, eşitsizlik ve dengesizliklerin dolaysız sonuçları olarak kabul eder. Bunun yanında iktidar ilişkileri yalın bir biçimde belirli bir yasaklama ya da sürdürme rolü oynayan üstyapı konumunda yer almazlar. İktidar ilişkileri, var oldukları her yerde doğrudan doğruya üretici rolü oynarlar (Foucault, 1990, s. 93).

Foucault'nun iktidar ilişkileri olarak nitelediği daha çok devlet aygıtlarının bireyler üzerinde uyguladığı ilişkilerdir, ama aynı zamanda babanın karısı ve çocukları üzerinde uyguladığı ilişkilerdir. Doktorun uyguladığı iktidar, eşraftan kişilerin uyguladığı iktidar, patronun fabrikasında işçiler üzerinde uyguladığı iktidardır (Foucault, 2007, s. 162). Buna göre, tek bir iktidardan çok, karmaşık ve iç içe geçmiş bir ilişkiler yumağından söz etmek gerekir. İktidar ilişkileri, karmaşık görünen yapısı ve çeşitliliğine rağmen bir tür bütünsel figür olarak örgütlenmeyi başarmışlardır. Bundan ötürü Foucault, tüm iktidar ilişkilerinin yayılma yoluyla çıktıkları tek bir odak noktasının olmadığını, ancak toplumsal bir sınıfın bir diğeri üzerindeki, bir grubun bir diğeri üzerindeki tahakkümünü bütün olarak olanaklı kılan bir biçimde söz konusu olabileceğini vurgular.

Foucault'nun iktidar ilişkileri hakkındaki analizinin temelinde yatan ikili karşıtlık dikkati hemen çeker. Ancak Foucault'ya göre egemen olanlarla, onlara bağımlı olanlar arasındaki ikili karşıtlık yukarıdan aşağıya ve toplumsal bünyenin derinliklerine kadar giden daha kısıtlı gruplar üzerinde etkisini gösteren ikilik gibi değildir. Bunu daha çok üretim aygıtları, aileler, kısıtlı gruplar, kurumlar içinde oluşan güç ilişkilerini toplumsal bünyede meydana gelen çatlaklara destek olmalarına göre ele almak gerekir. Ancak o zaman bu ilişkiler, yerel çatışmaların içinden geçen ve onları birbirine bağlayan genel bir güç çizgisi oluştururlar ve aynı zamanda yeniden dağıtım, aynı çizgiye getirme, türdeşleştirme, düzenleme, aynı odakta birleştirme gibi işlemleri yapmaya girişirler. Foucault'ya göre, büyük egemenlikler, tüm bu çatışmaların yoğunluğunun sürekli desteklediği hegemonik sonuçlardır (Foucault, 1990, s. 94).

İktidar ilişkileri çokluğu içinde, karşı iktidar odakları sürekli bir yer kapma mücadelesi içindedir. Her toplumsal yapı kendine özgü örgütlenme tarzına ve iktidar ilişkilerine sahiptir. Ancak, her devlette kendine özgü olan siyasal ve toplumsal doku ne

şekilde biçimlenirse biçimlensin, bütün iktidar ilişkileri eninde sonunda devlete göndermede bulunur. Bunun temel nedeni çoklu ve karmaşık nitelikteki iktidar ilişkilerinin her birisinin devletten türemesi değil, aksine bu ilişkilerin kendilerinin Foucault'nun tabiriyle “devletleşmesinden” kaynaklanır. (Foucault, 2007, s. 177).

Modern iktidarın işleyişini anlamak ve Foucaultcu analizle açıklamaya çalışmak, iktidar ağını bütün unsurlarıyla göz önünde bulundurmayı zorunlu kılar. Bu çerçevede, modern iktidar ağı süreci, strateji kavramıyla ilişkilendirilmeyi gerektirir. İktidar stratejileri, ifade alanında dolaşıma giren söylemlerin koşullarını ve kurallarını belirledikleri halde, bu söylemlere karşı oluşan direnişlere, Nurdan Gürbilek'in ifadesiyle “bastırılmış söz patlamasına” engel olamazlar.

Gürbilek (2011) Foucault'nun iktidar kuramından yola çıkarak, Türkiye'de devletin yasaklayıcı söyleminin dışında kendini gösteren, yasaklayıcı olmaktan çok çağırıcı, baskıcı olmaktan çok kışkırtıcı bir söz siyasetinin ortaya çıkışından bahseder. Gürbilek'in söyleme kışkırtma adlandırmasıyla andığı bu süreçte, bireyin özel hayatıyla ve cinsellikle ilgili özel durumlarının söze dökülmesinin normal sınırlar dâhilinde olduğu düşünölmeye başlanmıştır. Talk Showların ve gerçeklik televizyonu formatının beslendiği en önemli faktörler arasında olan bu özellik, izdivaç programlarında da göze çarpan en önemli özelliklerden biridir. Bu çalışma, izdivaç programlarında kışkırtılan söylem içindeki gizli iktidar stratejilerini açıklama çabası olarak değerlendirilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Feminist Yaklaşımda Toplumsal Cinsiyet ve Aile

Kadınların cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmalarını engellemek ve cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla harcanan çabalar feminizm adı altında toplanmıştır. Çeşitli disiplinlerde on yıllardır sürdürülen cinsiyet tartışmalarından beslenen feminist kuramın bu farklı disiplinlerle buluşma noktası, cinsiyet hiyerarşisinin hâkim olduğu yapıların eleştirisidir. Cinsiyet hiyerarşisinin en açık biçimde görüldüğü en küçük toplumsal birim, bir kadın ve erkeğin evlenmesiyle oluşan ailedir.

Evlilik kurumunda karı-koca sorumluluklarının cinsiyete dayalı bir işbölümü ilkesi çerçevesinde dağıldığını belirten feministler, bu işbölümünün kadın aleyhine bir sömürü düzeni olduğunu savunurlar. Feminist kuram, gerek baba gerek koca evinde kadın üzerinde kurulan baskıyı patriarkal ilişkilerin bir sonucu olarak görür ve bu baskının çocukluktan itibaren kültürel olarak içselleştirildiğini vurgular. İnsan bedeni, çocuk yaşta toplumsallaşma sürecinin başlamasından itibaren kültürel açıdan anlamlandırılan ve şekillendirilen bir bedenselliğe büründürülmekte, cinsiyet özellikleri arasındaki farklılıklar da benzer biçimde şekillendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet (gender) rollerine ilişkin kavramlaştırmalar kadınlık ve erkeklik kategorisinin alt başlıkları olarak, aile, eğitim ve toplumsal çevre vasıtasıyla öğrenilmektedir.

Bu bölümde feminizm ve toplumsal cinsiyet kavramlarıyla ilgili açıklamaların yanı sıra Türkiye’de feminist hareketin gelişim süreci, kamusal/özel ayrımı ve özel olan politiktir tartışması yer almaktadır. Ayrıca, bulguların yorumlanmasına önemli katkı sağlayacağı düşünülerek, evlilik kurumunda ataerkil pazarlık ve Türkiye’de modern ailenin kuruluş sürecini konu alan başlıklara da bu bölümde yer verilmiştir.

2.1. Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet

Feminizmi, tüm zamanlar için geçerli olan kuramsal-kavramsal bir modele sahip olmadığı için tanımlayabilmek ve tek bir temsilcisi olduğundan söz etmek oldukça güçtür. Bununla birlikte tüm feministler cinsiyet ayrımcılığının (sexism) ortadan kaldırılması konusunda birleşirler. Necla Arat'a göre feminizm, kadın ve erkeğin eşitliği kuramına dayanan, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasal akımdır. Bu akım, insanlığın yarısını oluşturan bir demografik grubun, yani uygarlık tarihi boyunca hep ikincil konumda yaşamak zorunda kalan kadınların bu durumdan kurtuluş hareketinin öğretisidir (Arat, 2010, s. 29).

Feminist kuramın temelinde, kültürel olarak biçimlenen cinsellik üzerinden toplumun kadınlar ve erkekler olmak üzere iki cins olarak örgütlenmiş olması yatar. Cinsellik, cinslerin toplumsal ilişkilerinin yaratıldığı, örgütlendiği, ifade edildiği ve yönlendirildiği bir toplumsal süreç içinde kadın ve erkek olan toplumsal varlıkları yaratmış, bu varlıkların ilişkileri de toplumu yaratmıştır (MacKinnon, 2003, s. 21).

Bir insanın biyolojik cinsiyeti (sex), annenin yumurtası ve babanın sperminin birleştiği ilk anda belirlenir. Embriyonun gelişim sürecini etkileyecek, kalıtsal bir bozukluk ya da herhangi bir dış uyaran yoksa yeni doğan, gelişim sürecini tamamlayıp ergin bir birey olduğunda iki temel fizyolojik figürden birine sahip olur, yani dişi (female) ya da erkek (male) olur. Dişi ya da erkek olmak, kromozomların çizdiği bir yazgı sonucunda birincil ve ikincil cinsel özelliklerin farklılaşmasıyla ortaya çıkan basit bir sonuçtur. Fakat genetik niteliklerin toplamı olan bu basit sonuç, gündelik yaşamımızda kültürel bir donanımla bezenmiş olarak karşımıza çıkar. İşte bu bezenmişlik hali, biyolojik kategoride dişi ve erkek olarak adlandırılan insanın, kadın (woman) ya da erkek (man) olarak yeni bir kategoriyle ele alınmasını gerektirir. Bu

ikinci kategori, ilkinin aksine oldukça karmaşıktır. Çünkü kadın ya da erkek olmak, hem toplumsal rollerden hem de içsel tanımlamalardan söz etmeyi zorunlu kılan toplumsal cinsiyete gönderme yapar. Toplumsal cinsiyetin temsili ifadeleri, dişil olan için kadınlık (feminine) ve eril olan için erkekliktir (masculine). Sığ bir bakış açısıyla yaklaşıldığında biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayırım görülmemekte ve toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetin zorunlu bir getirisiymiş gibi algılanmaktadır. Oysa bu algı, insanların ve toplumun gerçekliğini tanımlamaya yetmez. Biyolojik cinsiyet sabit kaldığı halde, sosyo-kültürel bir yapı olan toplumsal cinsiyet, yere ve zamana göre değişebilen bir özellik taşır (Bhasin, 2003, s. 6).

Antropolojik araştırmalar kültürün toplumsal cinsiyet üzerindeki büyük etkisini gözler önüne sermektedir. Kültür, kadın ve erkeğin doğasını dönüştürüp, farklı biçimlerde ortaya çıkmalarının temelini oluşturur. Örneğin, Mead'ın birbirinden farklı üç Yeni Gine toplumunda yaptığı araştırma, her üç toplumdaki kadın ve erkeklerin farklı toplumsal cinsiyet rollerine sahip olduklarını göstermektedir. Örneğin, dağlı Arapeşler erkek ve kadınları arasında farklılık görmezler. Duygusal sıcaklık, koruyuculuk ve barışçıl davranışlar hem kadınlara hem de erkeklere özgü davranışlardır. Sepik Nehri kıyısına yerleşmiş Mundugurmorlarda da, erkekler ve dişiler arasında mizaç farklılığı gözlemlenmez. Onların kültüründe, hem kadın hem de erkek soğuk mizaçlı ve saldırgandır. Göl kenarında yaşayan Tchambuler ise, toplumsal cinsiyetle bağlantılı mizaç farklılıklarını kabul ederler. Onların kültüründe ideal kadın, enerjik ve sıkı pazarlıkçı olmalı, erkekler ise dekorasyon ve ev işleriyle uğraşmalıdır (Bock, 2001, s.111).

Kadın ve erkek sözcükleri her kültürde bir yandan bedensel farklılıklara bir yandan simgesel veya toplumsal inşalara işaret eder. Bu alanda çözümleme aracı olarak kullanılmak üzere biyolojik cinsiyetle toplumsal açıdan inşa edilen cinsiyet arasındaki

ayrımı terminolojik açıdan ele almak için cinsiyet/toplumsal cinsiyet (gender) kavramları geliştirilmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı, tarihin farklı dönemlerinde ve farklı kültürlerde bedensel cinsiyet farklılığına farklı anlamlar yüklediğini görünür kılar. Gündelik yaşamımıza büyük ölçüde damgasını vuran toplumsal cinsiyet klişelerinin kökü genelde 18. yüzyıl burjuvazisinin hassas ve duygusal kadın anlayışına ve bu anlayışın tamamlayıcısı olan erkeklik anlayışına dayanmaktadır. Cinsiyetler arası ilişkiler, Marksizm'den eleştirel kurama kadar bütün eleştirel düşünce akımlarında karşımıza çıkmaktadır (Nagl-Docekal, 2009, s. 221).

MacKinnon'a göre Marksizm ve feminizm, kalıplaşmış ve birikmiş farklılıklar içeren toplumsal düzenleri açıklarken, iç işleyişleri mantıklı ve sistematik olduğu halde bu düzenlerin adil olmadıklarını göstermektedir. Marksizm de, feminizm de iktidar kuramıdır. İktidarın toplumsal köklerini ve eşitsiz dağılımını irdeleyen bu kuramlar aynı zamanda toplumsal eşitsizlik kuramlarıdır. Marksizm'deki emek gibi, feminizmdeki cinsellik de hem toplum tarafından inşa edilen hem de onu inşa eden bir şeydir. Marksizm'de başkalarının yararı için bazı insanların emeğine el koyulmasının işçi sınıfını tanımlaması gibi, bazı insanların cinselliğine örgütlü olarak el koyulması da feminizmde kadını tanımlar. MacKinnon'a göre, "bunun toplumsal yapısı heteroseksüelliktir, iç dinamiği arzudur, dondurulmuş biçimi toplumsal cinsiyet ve ailedir, toplumsal kişiliğe genelleştirilen özellikleri cinsiyet rolleridir, sonucu üretilir, meselesi denetimdir" (MacKinnon, 2003, s. 22).

Bilindiği gibi, babanın ya da ailenin reisi sayılan erkeğin yönetimi anlamına gelen ataerki (patriarchy) erkek egemen aile türünün ifadesidir. Erkek egemen aile türü yalnızca genç erkeklerin, çocukların ve kölelerin değil, kadınların da ikincil ve bağımlı tutulduğu bir aile türüdür. Günümüzde ataerkillik ya da erkek egemenliği, erkeğin kadına egemen oluşunun kökeninde bulunan güç ilişkilerinin bütününün oluşturduğu

dizgeye gönderme yapan bir terim olarak kullanılmaktadır (Bhasin, 1993, s. 3). İşte sözü edilen bu güç ilişkileri içerisinde toplumsal cinsiyet ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyeti yadsımak, onu, biyolojik cinsiyet kaynaklı bir nedensellik zincirinin halkası olarak görmek, Batı politik düşünce geleneğinde Aristoteles'e kadar uzanan bir tarihsel sürece dayanır. Yine bu görüş, Yahudiliğin ve Hristiyanlığın özel alan ve kamusal alan ayrımlarını çizen dünya görüşleriyle daha da derinleşmiştir (Code, 2000, s. 378). Ataerkil toplumun, kadını ikincil kılan güç ilişkileri, kadına ait olduğu varsayılan toplumsal cinsiyet rollerinin biyolojik kökenli olduğunun düşünülmesi ve düşündürülmesi yoluyla canlı tutulmaktadır. Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyetin doğal kabul edilmesi, ataerkilliğin kendini meşrulaştırma yoludur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğal kabul edilmesinin ortaya çıkarttığı en önemli sorun, cinsiyet ayrımcılığı sorunudur ki, Batı kültürünün, kadını, erkeğe oranla ikincil kılışı, kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığını doğurmuştur. Feminist yaklaşımla yapılan çalışmalar, farkındalık bilincini ortaya çıkartmakla kalmamış, araştırmacıların, kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığının doğuşuna neden olan düşünme biçiminin sorgulamasını da sağlamıştır. Kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığının doğuşuna neden olan düşünme biçimini anlamak, bu düşünme biçiminin dışına çıkabilmek için önemli bir adımdır. İşte bu adım, yazınsal bir terim olarak cinsiyet ayrımcılığının ve toplumsal cinsiyet teriminin kullanılmaya başlandığı 1960'lı yıllar sonrasında ortaya çıkan İkinci Dalga Feminizm ile atılmıştır (Barutca, 2007, s. 5). .

Birinci Dalga Feminizm olarak adlandırılan 1960 öncesindeki feminist hareket, kadının toplumsal yaşamda eğitim, boşanma, seçme ve seçilme hakkı gibi konularda erkeklerle eşit haklara sahip olabilmesi için mücadele vermiş, 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan İkinci Dalga Feminizm ise, cinsiyet ayrımcılığının ataerkil sistemle sürekli

kılındığını ve çözümlenmesi gerektiğini gündeme getirmiştir. İkinci dalga feministler için en önemli ilham kaynağı, kuşkusuz Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cins* adlı eseri olmuştur. Bu eserin devrimci bir kitap olması özel bir kadınlık durumu olduğunu ortaya koymasından gelir. “Kadın doğulmaz, kadın olunur” sözü ile Beauvoir, bu durumun tarihsel, toplumsal, kültürel kaynaklı bir olgu olduğuna vurgu yapar. Bu sözün tam kalbinde sonradan toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan kavram yatmaktadır. Kadın denen varlığı üreten şey doğa değil, bütünüyle kültürdür. Toplumsal ve tarihsel koşulları yapılandıran şey ise erkek cinsi ile kadın cinsi arasındaki tahakküm ilişkisi, yani kadını ikinci konumda tutan hiyerarşidir. Beauvoir'ın düşüncesinde örtük bir şekilde bulunan toplumsal cinsiyet kavramı, bir cinsiyetin diğerini ezmesi, onu tahakküm altına almasıyla yakından ilişkilidir (Direk, 2009, s. 58).

Simon de Beauvoir'ın feminist kurama katkısı, kadının kültürel ve politik statüsünü açıklamak için varoluşçu vizyonu kullanmış olmasıdır. Çünkü Beauvoir bir diyalektiğin bir kültür içinde olduğu kadar birey için de baskın olduğunu kavramıştı. Ataerkil kültürde erkek ya da eril olan olumlu ya da norm olarak kurulurken, kadın ya da dişil olan olumsuz, normal dışı, yani kısaca öteki olarak kurulur. Erkek kadına göre değil, kadın erkeğe göre tanımlanır ve ayırt edilir (Donovan, 2009, s. 232). Toplumun erkeklerden beklentisi, kamusal alanlarda varlık göstermesi ve akılcı olmasıdır. Böyle bir toplumsallaşma süreci içinde erkek, duygusal davranışlar sergilemekten uzaklaştırılır. Kadınlardan beklenen ise duygulu olmaları, erkeğe bağımlı olmaları, yaşam alanlarının ev, eş ve çocuklarla sınırlı olmasıdır. Çalışan kadınlardan da aynı işler beklenmeye devam etmektedir. “Erkek, ekonomi, politika ve bilgi alanları içinde gösterilirken, kadın kategorisi açıkça aile ve akrabalık yapısı içine yerleştirilmiştir” (Davidoff, 2002, s. 235).

Yine biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını ilk kez kullanan Ann Oakley ve ardından gelen Mary Daly de ikinci dalga feminizme yön veren isimler olmuşlardır. Mary Daly, kadın bilincinin eril iktidarın gerçekleri tarafından yaratıldığından çok, yaratılan bu bilincin yalanlarından ve çarpıklıklarından bahseder. Daly, Hint geleneğinde kocası ölen kadının kocasıyla birlikte yakılması olayını araştırırken tüm dikkatini kadınların bu uygulamaya gönüllü olarak katıldığı söylemi üzerinde toplar ve kadınların uyuşturucu verilerek, zorlanarak, baskılarla yıldırılarak, Hint toplumunda dul olma olgusunun içerdiği kasvetli ve ürkütücü manzarayla korkutularak yakıldıklarını gösterir (MacKinnon, 2003, s. 72).

Feministlerin çoğu, Mary Daly gibi kadınların yeni sözlerinin ve doğrularının duyurulacağı karşı geleneklerin yaratılması gerektiğine inanırlar. Çünkü Paulo Freire ve diğer bilinçlendirme kuramcılarına göre, ötekiliği içselleştirmek beden dilini konuşamamak, kendini çoğunlukla şizofren bir biçimde parçalanmış hissetmeye neden olmaktadır. Kadınların erkekler tarafından adlandırılmaları, tanımlanmaları ve nasıl olmaları gerektiğinin tehdit edici bir biçimde erkekler tarafından hatırlatılması, onların “ben” olmaya cesaret edememelerinin nedenidir. Kadınların kendi doğrularını konuşmaya cesaret edebilmeleri için diğer kadınlar ve feministler tarafından onaylanmaları gerekmektedir. Çünkü gerçekliğin toplumsal inşası, toplumsal olarak inşa edilmiş aynı dünyayı paylaşan başkalarıyla sürekli bir etkileşimi ve ortak bir çabayı gerektirir (Donovan, 2009, s. 232).

İkinci Dalga Feministler daha sonra, ataerkil dizgenin kökeni ve ortadan kaldırılmasına yönelik oldukça farklı görüşlere sahip heterojen bir yapı sergilemeye başlar. Bu heterojen yapı içerisinde özcülüğe düşen çalışmalar olduğu gibi, beyaz orta sınıf kadın özneyi merkeze taşıyan çalışmalar da bulunmaktadır. 1980’lerin en önemli kuramsal gelişmesi, postyapısalcı ya da postmodernist kuramların feminizm üzerindeki

etkileri olmuştur. Böylece postyapısalcılığın öncülleri baştan sona elden geçirilir. Söz konusu bu çalışmalar 1990'ların başında Üçüncü Dalga Feminizmin doğmasına yol açar. Üçüncü Dalga Feminizm, ikinci dalgaya bir tepki olarak doğmuş ve yeni açılımlarla kadın sorununu farklı bir açıdan dile getirmeye başlamıştır.

Örneğin Pateman, ataerkil düzendeki yasaların, erkeklerin kadınlar üzerinde bazı cinsel hakları olduğu yolundaki temel patriarkal ilkeyi yansıttığını, bunun da bir cinsel sözleşme olduğunu öne sürer. Böylece, evlilik sözleşmeleriyle kocaların karıları üzerindeki denetimleri ve karıların itaati garanti altına alınır. Kamusal ve özel alanlar arasındaki yasal ayırım, özel alanın hala yurttaşlık haklarından çok akrabalık tarafından yönetilmesi, çoğu kadının ataerkil yasalara göre tanzim edilen yerlerde yaşadığının ifadesidir. Pateman'a göre "eş" olmanın toplumsal ve yasal anlamı, sınıf ve ırk farklılıklarını yatay keser. Tanımı gereği eş, kocanın emriyle onun için belirli hizmetleri sağlayan kadın anlamına gelir. Evlilik sözleşmesinin tarafları, bu sözleşmenin koruma ve itaat hükümlerini yasal olarak değiştiremezler. Örneğin bir koca yasal olarak karısına ücret ödemez. Bir başka deyişle, evlilik sözleşmesi, özgür failer tarafından özgürce belirlenen bir sözleşme değil, tersine maddeleri devlet tarafından öngörölmüş bir sözleşmedir. Nitekim on dokuzuncu yüzyılın başından beri pek çok feminist, devlet belgeli bir kurum olarak evliliğin kaldırılmasını istemiştir (Donovan, 2009, s. 354).

Günümüzde, kadınların özel alana özgü belli işlevsel rolleri olduğu yolundaki geleneksel düşünceler ve beklentiler feminist tartışmaların merkezinde yer almaya devam etmektedir. Kamusal/özel alan ayırımı ile cinsiyet eşitsizliği arasındaki ilişki, bu bölümün *Özel Olan Politiktir* başlığı altında cinsellik ve yurttaşlık kavramları üzerinden tartışılmaktadır.

2.2. Türkiye’de Feminist Hareket

Türkiye’de Birinci Dalga Feminizm, eğitim, çalışma hayatı, sosyal hayat gibi alanlarda kadının yaşadığı eşitsizliği görünür kılma çabalarını kapsar. Birinci Dalga çalışmalarında kadının ataerkil ilişkiler içinde yurttaş olma talebi dile getirilmiş, eğitim, hukuk, ekonomi, siyaset gibi konularda hak arama mücadelesine girilmiştir. İkinci dalga, bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması yönündeki çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve sonuç odaklı somut adımların atılması olarak kendini gösterir. İkinci dalga, toplumun tüm kurum ve mekanizmalarını, cinsiyetçi sistemi kuran ve sürdüren alanlar olarak eleştirmiş ve kadının, erkeklerle eşit haklara sahip olarak toplumsal alana katılımını talep etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşmesinde kadına ve erkeğe yüklenen rollerin cinsiyetçi sistemi yeniden ürettiği ve pekiştirdiği eleştirisiyle hareket eden İkinci Dalga Feminizm sürecinde, medeni kanunun değişmesi, ceza kanununun cinsiyetçi kimi maddelerinin iptal edilmesi konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır. Kadına yönelik şiddete karşı kadın sığınakları açılması, aileyi koruma kanununun çıkması, üniversitelerde kadın araştırma merkezlerinin kurulması, kadının tarihsel bilgi ve deneyiminin toplandığı kadın kütüphanesinin açılması gibi önemli girişimler İkinci Dalga sürecinde gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de feminizme ilişkin yoğun tartışmalar Birleşmiş Milletler tarafından Kadın On Yılı ilan edilen 1975-1985 yılları arasında yaşanmıştır. Ancak, Türkiye’deki öncü feminist düşünce ve eylemlerin izleri Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemine kadar uzanmaktadır. Birinci dalganın ilk ayağı Osmanlı kadın hareketidir. 19. yüzyılda Osmanlı devleti siyasal, sosyal, ekonomik, eğitim, hukuk gibi alanlarda değişimler geçirmiş bu değişimler Osmanlı kadınlarını etkilemiştir. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı devleti siyasal ve toplumsal tüm alanlarda modernleşme

sürecine paralel olarak o dönemin dergi ve gazetelerinde kadın sorunları ortaya konulmuş, dernekler yoluyla örgütlenmeler başlamıştır (Çakır, 1994, s. 22).

Osmanlı toplumu, sultanın örfi hukukuyla tamamlanan İslam hukukunun, şeriatın egemen olduğu bir toplumdur. Yürürlükte olan şeriat kanunlarına göre kadınlar erkeklere göre “doğal” olarak ikincil konumda kabul edilmekte, evlilik ve aileye ilişkin yasalar erkeğin çokeşliliğine izin vermekte, boşanma erkek imtiyazında tutulmaktadır. Bazı istisnalar dışında kadının boşanma hakkı yoktur. Aynı anlayışın bir uzantısı olarak, çocukların velayeti de babanın ve baba ailesinin üzerindedir. Kadınların mülkiyet ve miras hakları bulunmakla birlikte, kadının mirastan aldığı pay erkeğe düşenin yarısıdır. (Çakır, 1996, s. 140)

Çakır, Osmanlı devletinde, kentsel mekânın, İslami esaslara ve cinsiyete göre ayrılmış olduğunu belirtir. Tanzimat dönemine dek kadınları konu alan uyarı ve yasaklamalar öncelikle giyim kuşam ve kadınların gezinti yerlerindeki davranışlarına yöneliktir. Aynı tür kısıtlamalar Tanzimat sonrasında çıkarılan yasalarda da varlığını sürdürmüştür. Tanzimat sonrasında toplumda başlayan yenileşme hareketi, bu arada eğitim alanında gerçekleştirilen hamleler kadınları da etkilemiş, kadınlar dergi ve gazeteler çıkartarak, hayır derneklerinde çeşitli toplantılar düzenleyerek bir kamusal alan yaratılmasına ve genişletilmesine katkıda bulunmuşlardır (Çakır, 1996, s. 159)

Osmanlı toplumunda Tanzimat sonrasında yaşanan değişimler, kadınlar açısından eşitlik yönünde yeni adımlara yol açsa da, bu eşitlik çerçevesinin devlet tarafından çizilmesi kadınlar üzerinde yeni bir ‘efendi’ nin ortaya çıkmasına neden olur. Yine de Osmanlı dönemindeki kadın hakları Batı ile kıyaslandığında, arada önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. İslam hukukunda erkeklerle eşit düzeyde olmasa da, evli olanlar dâhil olmak üzere kadınlara da mülkiyet hakkı tanınmaktadır. Tanzimat

sonrasında kadın-erkek eşitliği konusundaki ilk yasalardan biri 1856'da yasalaşan Arazi Kanunnamesi'dir (Berktaş, 2006, s. 98). O dönemde, arazi kanunnamesi ile bir adım ileri gidilerek kadınların mülkiyet hakkı genişletilmiş ancak bu kanun yaygın olarak uygulanmamıştır. İngiltere'de evli kadınlara mülkiyet hakkının tanınması ise ancak 1882'de gerçekleşmiştir.

Osmanlı devletinde, Genç Osmanlılar ve Jön Türkler hareketinin burjuva demokratik düşüncelerden esintiler taşıyan hareketleri toplumu etkilemiş, kadın sorununa ilişkin görüşler de bu esintilerden etkilenmiştir. Osmanlı'da kadın eğitime önem vermeye başlanması, Osmanlı kadın hareketi için olumlu bir gelişme olur. 1862'de ilk kız rüştiyesinin ve 1869'da kızlar için zorunlu sübyan mekteplerinin açılması, 1870'de ilk kadın müdire atanması ve aynı yıl kız öğretmen okulunun açılması önemli adımlar arasında sayılabilir. Aynı dönemde, aydın çevrelerde, gazete ve dergilerde kadın konusunda yoğun tartışmalar başlar. Eğitimli kadınların ailenin ve ulusun daha iyi ve erdemli anneleri olacakları tezi, feminizmin gelişmesine önemli katkıda bulunur. Osmanlı kadınları ve onları desteklerken söylemin ve pratiğin sınırlarını çizen erkek aydınlar, Batı'daki tartışmalara benzer biçimde kadın eğitiminin gerekliliğini kadının eş ve annelik rolünü daha iyi yapabilmesiyle ilişkilendirmişlerdir (Berktaş, 2006, s. 94).

Osmanlı evlilik töreleri ve kadınların yaşadığı sıkıntılara dikkat çekilmesine neden olan ilk protestolar, 19. yüzyıl sonlarında kadınlar üstünde tam anlamıyla hâkimiyet kurmuş olan üst orta sınıf erkekler tarafından yapılmıştır. Erkek feminizmi olgusu, genel olarak Ortadoğu ve Üçüncü dünya ülkelerinde görülen ve pek çok araştırmaya konu olan bir durumdur. Kandiyoti'ye göre, erkek reformcular aslında kendilerini düşünerek feminist hareketi başlatmışlardır. Çünkü bu erkekler, artık yaşlı akrabalar tarafından düzenlenen görücü usulü evlilikleri onaylamamakta, romantik ilişki

ve aşk özlemi çekmektedirler. Karşılıklı düşünce alışverişinde bulunabilecekleri zevceler isteyen erkekler, iki cinsin rezalet ya da dedikodu korkusu olmadan bir arada bulunabilecekleri bir sosyal yaşamı özlemekte, geleneksel Osmanlı hayatının baskıcı kurallarından kurtularak özgür bir yaşamın düşünüyormaktadırlar. Erkeklerin bu düşünüyüşüne geçirme çabası, Osmanlı ataerkil aile düzenine erkeklerin başkaldırısı olarak ortaya çıkar. Bu durum, çoğu erkeğin Hakim-i Mutlak olan Sultan'ın kulu olmak istemediğinin de bir ifadesidir. Kulluk yerine anayasal bir rejim altında yurttaş olma yolundaki adım ise, 1908'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara el koymasıyla gerçekleşir (Kandiyoti, 1997, s. 174).

Cumhuriyetin kurulumu aşamasındaki öncelikli sorun, kadının bir yurttaş olarak kamusal alana çıkması ve toplumda görünür kılınması olmuştur. Bu aşamada yapılan yasalar kadının toplumsal konumunu iyileştiren önemli bir değişim başlatmıştır. 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması hayatın her alanını laikleştirmekle kalmamış, İslami kimliğin yerine ulusal bir bilinç ve kimlik yerleştirilme çalışmalarına ağırlık verilmesinin önünü açmıştır. 1926'da Medeni Kanun'un kabul edilmesi, erkeğin çok eşliliğini kaldırarak, medeni nikâhı zorunlu kılmış, her iki tarafa da çocuklar üzerinde velayet hakkı vererek ve mirasta eşitliği sağlayarak, kadının toplumsal statüsünde önemli yükselme sağlamıştır. Bunlara ilave olarak, 1930'da belediye seçimlerine katılma ve 1934'te mecliste temsil edilme hakkı sağlayan yasalarla kadınlar siyasal alana katılma hakkı kazanmışlardır (Gümüšoğlu, 1998, s. 76)

Cumhuriyet döneminin ilk kadın örgütlenmesi, kadınlara eşit haklar talep eden ve 1924'te kurulan "Türk Kadınlar Birliği" dir. Modernleşme projesinde yeni tasarlanan haliyle kadının toplumsal ve ekonomik hayata katılması sağlansa da bu katılımın belirli sınırlara tabi tutulduğu görülmektedir. Kandiyoti, reformları toplumsal ilerleme aracı olarak kullanan milliyetçi hareketlerde, kadınları etkileyen reformların hedefinin,

kadınların özerkliğini arttırmak değil, onları ulusal kalkınma hedeflerine daha etkin bir biçimde katmak olduğunu ifade eder ve kadınların siyasal örgütlerdeki bağımsız girişimlerinin engellendiğini belirtir (Kandiyoti, 1997, s. 163).

Kadınlar Birliği'nin kimi faaliyetleri, ulus devletin çıkarlarına aykırı düştüğü noktalarda engellenmiştir. Toska, bu dönemde Osmanlı hareketinin içinden gelen öncü kadınların çoğunun, Cumhuriyeti benimsedikleri ve destekledikleri halde Cumhuriyet'in "öz evlatları" arasına girememelerini, onların Osmanlı'dan gelen kadın hareketinin kesintisiz bir devamı olarak görülmelerine ve Milli mücadele sonrasında da, eylemlerini bıraktıkları yerden sürdürmek istemelerine bağlar (Toska, 1998, s. 78).

1938'de Cumhuriyetin ilk dernekler yasası yürürlüğe girer, ancak bu yasada yer alan "Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan cemiyet teşkili yasaktır" ibaresi kadınların cinsiyet adına ve amacına yönelik dernek kurmalarını engeller. Bu yasak, 1946'da yapılan değişiklikle kaldırılır. 1948'de ilk kadın örgütlenmesi olarak Amerikan kökenli Soroptimist Derneği kurulur ve "Meslek Kadınları Yardım Derneği" adını alır. 1920'li ve 1930'lu yıllarda Türkiye'de eğitim, siyaset ve hukuk gibi alanlarda kadın-erkek eşitliği sağlanması yönünde liberal feminist bir yaklaşım hâkim olur. 1960'larda ise kadınlara medeni, sosyal, siyasi haklar tanınmıştır ön kabulüyle bir durgunluk dönemine girilmiştir (Tekeli, 1998, s. 337). 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra kadın örgütlenmelerinde milliyetçi, sosyalist ve İslamcı düşünce kendini göstermeye başlar.

Türkiye'de feminizm her ne kadar II. Meşrutiyet döneminden beri sözü edilen bir konu olsa da gerçek anlamda 1970'lerde önem kazanmaya başlar. 1970'lerden 1980'lere kadar olan dönemde kadınlar Kemalizm yanında sosyalizme yönelmişler ve yine ilk kuşak Kemalizmin cinsiyetsiz kadınları gibi, bu kez "bacı" adı altında

erkeklerin yardımcısı ve yoldaşı olmuşlardır (Berktay, 1993, s. 316). Bu anlamda 1980 öncesi, Türkiye’de kadınların kendi cinsel kimlikleri dışında çeşitli ideolojiler için mücadele ettiği bir dönemdir. Kemalist, Marksist, sosyalist feministler kadın sorununu farklı açıdan ele almış olsalar da her üç ideolojik grubun ortak özelliği modernliğe özgü nitelikler taşımış olmalarıdır.

Birinci Dalga Feminizmin 1980 öncesine denk düşen döneminde, Kemalist feministlerin, Marksist, ve İslamcı feministlerin kadın sorunlarına yeterince eğilmek yerine sadece ideolojiye hizmet için kullanıldıklarına ilişkin eleştiriler vardır. Türkiye’de İkinci Dalga Feminizm 1980 sonrasına denk düşer. Göle’ye göre, 1980’lerin feminizmine yarar sağlayan en önemli faktörler, kamusal alanda askeri yönetimce ideolojik sağ ve sol grupların saf dışı bırakılması ve uygulanan liberal devlet politikaları ile eğitim ve kentleşme oranında artış sağlanmasıdır. Göle’ye göre bu bir yararadır, çünkü, 1980 askeri darbesi siyasi alanda ifade edilemeyen kültürel, ideolojik, etnik, ekolojik, cinsel her tür anlayışı sivil topluma yöneltmiştir (Göle, 2000, s. 222)

Türkiye’de gerçek anlamda feminizmin doğuşu 1980’lere rastlar. Liberal, sosyalist ve radikal feminist gruplar bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Farklı görüşlere sahip olsalar da bu kadınlar belli ortak noktalarda bir arada hareket etmeyi başarmışlardır. 1980’lerde ilk feminist düşünce oluşumları Ankara ve İstanbul’daki sol görüşten yazar, akademisyen, gazeteci, üniversite öğrencisi olan aydın kadınların başlattığı bilinç yükseltmeye yönelik ev toplantılarıyla gerçekleşmiştir (Timisi ve Gevrek, 2002, s. 28). Bu toplantılar, kadın olmalarından dolayı özel ve kamusal alanda yaşadıkları sorunları dile getirmek ve somut çözümler ortaya koymak isteyen kadınların bir araya gelmesiyle oluşan toplantılardır. 1970’li yılların politik ortamında aktif olarak yer alan, sol gelenek mensubu kadınlar, cinsiyetçi ayrımcılığı sorgulamışlardır (Berktay, 1993, s. 315).

Cumhuriyet sonrasında yapılan çalışmalar dikkate alındığında, Türkiye Toplumunda cinsiyetçi ayrımcılığa ve eşitsizliğe en köktenci karşı çıkışın Mustafa Kemal önderliğinde ve Cumhuriyet döneminde gerçekleştiği açıkça görülmektedir. Yeni bir Yurttaşlar Yasası'nın kabul edilmesi ve yirmili-otuzlu yıllarda kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle başlayan Cumhuriyet'in Kadın Hakları Devrimi, İslam düşüncesinin, ataerkil kültürel değerlerin, dinsel hukukun ve cinsiyetçi ahlak ideolojisinin yeni bir toplumsal yapı ve yeni bir kültürel değerler dizgesi ile yer değiştirmesinin simgesi olmuştur. Ancak yine de kültürel yapının derinliklerine işlemiş olan cinsiyetçi değerlerin değişime uğraması kolay olmamaktadır. Devingen bir oluşum içinde olan yapısal değişimler sancılı süreçlerdir. Türkiye kadınları toplumsal siyaset yaşama yaygın olarak katılmadıkları için 1980'li yıllara dek Batı benzeri kitlesel kadın hareketlerine rastlanmamıştır. 1975'lerden itibaren sesini duyurmaya başlayan Kadın Hareketi'nin temelinde, Cumhuriyet devrimlerine inanmış ve çağdaşlaşma ideolojisi ile demokratikleşme ilişkisinin önemini kavramış olan Kemalist kuşağın aydın kadınları vardır (Arat, 2010, s. 86).

Aralık 1975'te yapılan ve yirmi yedi kadın derneğinin ortak çalışması olan Ankara Kadın Kongresi'nde, Türkiye'de kadının lehine yasal değişiklik ve yasal düzenleme önerileri dile getirilmiştir. Mayıs 1978'te Uluslararası Nüfus Konseyi ile Türk Sosyal Bilimler Derneğinin, 1981'de Kadın Dernekleri federasyonu ve YAZKO'nun düzenlediği seminer ve paneller yapılmıştır. 1981'de Ankara ve İstanbul kadın açısından yeni bir hareketin başlangıç mekânları olmuştur. Her iki kentte de eş zamanlı olarak bir araya gelen kadınlar, 1982'den itibaren görüşlerini kamuoyuna açıklama cesareti kazandılar. Fransız feminist Giselle Halimi İstanbul'a çağırılarak, Türkiyeli feministler cesaretlendirildi. YAZKO'nun düzenlediği "Kadın ve Sorunları"

başlıklı bu toplantının ardından feminist yazarların kitapları çevrilmeye ve Türkiye’de feminist tartışmalar yükselmeye başladı (Timisi ve Gevrek, 2002, s. 15).

Türkiye 1985’te, 1980 yılında Kopenhag’ta toplanan İkinci Dünya Kadın Konferansı’nda imzalanan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi”ni kabul ederek imzalamış ve yasalaştırmıştır. Ayrımcılık Sözleşmesi, Türkiye’de 1980 sonrası ilk kitlesel kadın hareketinin çıkış noktası olmuş, 1986 Mart’ında binlerce kadın, Sözleşme’nin tüm insanların vazgeçilmez hakları olarak tanımlanan haklardan kadınların yararlanmalarını sağlayacak önlemlerin alınması için bir imza kampanyası başlatmışlar ve Kadınlar Dilekçesini Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne göndermişlerdir.

Bir dava sırasında, bir ağır ceza yargıcının “kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” şeklinde kurduğu cümle, 1987 yılında basında ve kamuoyunda büyük tartışmalara neden olmuş, kadınların Dayağa Karşı Yürüyüş kampanyası başlatmalarının çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu kampanyanın ardından Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği, Sosyalist Feminist Kaktüs ve İnsanca Yaşam için Kadın Derneği kurulmuş, 1989 yılında kadın sorunlarının tartışılıp sorgulandığı Kadın Kurultayı yapılmıştır. Daha sonra cinsel tacize karşı Mor İğne kampanyası, kadının çalışmasını kocasının iznine bağlayan 159. Maddeyi protesto için boşanma eylemleri, fahişelere tecavüze ceza indirimini uygulanmasını öngören ceza yasasını protesto eylemi ve mücadele stratejisi olarak sokak eylemlerini benimseyen feminist grupların yankı uyandıran çalışmaları yapılmıştır. Yine 1989 yılında bir üniversite bünyesinde ilk kez bir Kadın Sorunları Araştırma Merkezi kurulmuş, Kadın Araştırmaları yüksek lisans dersleri verilmiş, konuyla ilgili konferanslar düzenlenmiştir. 1990 yılında Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi kurulmuş, Mor Çatı Kadın Sığınağı, Bakırköy ve Şişli belediyelerinin kadın sığınak evleri ilk yapılanlar arasında yer almıştır.

Feminizm ve kadın hareketlerinin değişik stratejilerle tartışılmaya devam ettiği doksanlı yıllar, gerçekte feminizmin farklılaşıp ayrışmaya başladığı yıllardır. “Biz Müslüman Kadınlar” olarak kendilerini tanıtan türbanlı feministlerin ortaya çıkmasıyla bu ayrışma daha bir kesinlik kazanmıştır. Etnik kimliklerini vurgulayarak siyasallaşan ve kendilerini “Kürt Kadın Hareketi” olarak tanımlayan Kürt feministler de bir diğer ayrışma odağını oluşturmuşlardır. İslamcı ve Kürt feministlerin ortak paydaları, ulusalcı Kemalist feministlere karşı çıkmalarıdır (Arat, 2010, s. 90).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de kadın hakları sorunları güncelliğini korumaktadır. Kadının özgürlüğüne kavuşması, aile ilişkilerinden ekonomiye, cinsellikten çalışma hayatına kadar her alanda baskılardan kurtulması, kuşkusuz uzun ve yorucu bir çalışma gerektirmektedir. Son yıllarda feminist hareketin dünyada ve Türkiye’de konuyla ilgili önemli adımlar atılmasına sağladığı katkı dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Arat, doksanlı yıllardan itibaren feminist çalışmaların etkisi ve katkısıyla, devlet eliyle yapılan değişiklikleri ve yenilikleri özetle şöyle sıralamaktadır:

- Anayasa Mahkemesi 1992’de Medeni Kanun’daki Kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan maddeyi eşitlik ilkesine aykırı bularak iptal etti.
- 1997’de sekiz yıllık Zorunlu Temel Eğitim Yasası çıkarılarak, kırsal kesimdeki kız çocukların daha uzun süre okula devam etmeleri sağlandı.
- 1997’de Medeni Kanun’da değişiklik yapılarak “evli kadına kocasının soyadı ile birlikte, kendi soyadını taşıma hakkı tanındı.
- 1998 ‘de kabul edilen 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile aile içi şiddete uğrayanların korunmasına, şiddet uygulayanın evden uzaklaştırılmasına ve nafaka ödemesine ilişkin önlemler düzenlendi.

- Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için bazı yasal değişiklikler yapıldı. 2001 yılında Anayasanın 41. Maddesindeki “Aile Türk toplumunun temelidir” fıkrasına “... ve eşler arasında eşitliğe dayanır” eklenerek “Ailede eşitlik ilkesi” Anayasaya girdi.
- 1 Ocak 2002'de Yeni Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girdi.
- 1 Ocak 2003'te Aile Mahkemeleri kuruldu.
- 2004'te Anayasa'nın 10. Maddesine “Kadın-erkek eşit haklara sahiptir. Devlet kadın-erkek eşitliğinin yaşama geçirilmesinde yükümlüdür” kuralı eklendi.
- 1 Nisan 2005'te, Türk Ceza Kanununda “töre saikiyle” kasten adam öldürmeye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmesi yürürlüğe girdi.
- Temmuz 2006'da Kadına Yönelik Şiddete ilişkin Başbakanlık Genelgesi yayımlandı.
- Mayıs 2007'de Ailenin Korunmasına Dair Kanunun uygulanmasındaki aksaklıkların giderilmesi için hazırlanan değişiklik tasarısı yasalaşarak yürürlüğe girdi.
- Mart 2008'de Ailenin Korunmasına Dair Kanunun uygulanması hakkında yönetmelik yürürlüğe kondu.
- 23 Nisan 2009'da TBMM, Kadın-erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun kurulmasını onayladı.

2.3. Kamusal / Özel Alan Ayrımı

Kamusal ve özel alan kavramları, aralarında kurulan ikili karşıtlık bağlamında anlam kazanan bir kavram çiftidir. İkili karşıtlıklar, daima bir ayrıma dayandığı için bazı güçlükler ve riskler taşır. Çünkü ayırım yapmak, bir konuyu aydınlayabileceği gibi o konuyu karanlığa gömmeye riskini de içinde barındırır. Ayrıca ayrımlar, belli düşünürlerin fikirlerinin doğru tasnif edilmesinin nasıl olması gerektiğiyle ilgili eleştirilere her zaman açıktır (Benhabib, 1996, s. 238).

Kamusal/özel kavramlarının tarihsel bir kategori olarak ortaya çıkışı Antik çağa dayanmakla birlikte, bu kavramların Batı dillerinde belirgin bir şekilde kullanımı 15. yüzyılın ikinci yarısında başlar. Kamu (public) kelimesi İngilizce’de ilk defa 1470 yılında Malory tarafından ‘toplumun ortak çıkarını’ ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kullanımdan yaklaşık yetmiş yıl sonra, ‘kamu’ kelimesine ‘genel gözleme açık ve ortada olan’ şeklinde yeni bir anlam daha eklenmiştir. Özel (private) kelimesinin ise İngilizce’de 1540’lı yıllarda üst düzey devlet görevlilerini halkın geri kalanından ayırt etmek için, ‘ayrıcalıklı’ kişi anlamına gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. 17. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, kamusal kavramına ‘herkesin denetimine açık olan’ özel kavramına da ‘kişinin ailesi ve arkadaşlarıyla sınırlanan saklanmış yaşam bölgesi’ anlamı yüklenmiştir.

Fransızca’da kullanımı 17. yüzyıl ortalarına denk gelen kamu (le public) kavramı, tiyatro izleyicilerinin oluşturduğu topluluğu ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kullanımın yanında le public, Rönesans döneminde yaygın olarak ortak çıkarı, siyasal topluluğu ifade etmiş ve giderek sosyalliğin özel bir bölgesi haline gelmiştir. Almanca’da kamu (öffen) kavramı, daha eski olan ‘kamusal’ sıfatından, 18. yüzyılda publicite ve publicity ile benzerlik kurularak türetilmiştir. Buna göre kamu, mal

mübadelenin ve toplumsal emeğin alanı olarak, kendi yasalarına göre kurumlaşan ‘burjuva toplumuna’ ait bir kavram olarak görülmüştür (Sennett, 2002, s. 32).

Batıda kamusal olanın kimleri içerdiği ve kamuya çıkıldığında çıkılan yerin neresi olduğu konusu 18. yüzyıl başlarında netlik kazanmaya başlamış ve kamusal kavramı o zamandan itibaren modern anlamını kazanmıştır. Buna göre kamusal kavramı yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıkların ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamına gelmiştir (Sennett, 2002, s. 33). Kamusal kavramına göre tanımlanabilecek ‘özel’in ise aile ve yakın arkadaş ilişkisini içine alan biraradalık tarzı olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Kamusal alan kavramı ile demokrasinin temeli olarak ilgilenmek, kendini kuran bir toplumsal ilişki kavramına gönderme yapar. Habermas’a göre kamusal alan, kent meydanlarına karşılık gelmektedir. 1962 yılında yayınlanan *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* adlı çalışmasında Habermas, feodalite öncesi, feodal dönem ve burjuva toplumu olarak ayırdığı tarihsel süreçler içinde kamusal alan ve özel alan tanımlarının değişen anlamlarını araştırmıştır. Habermas’ın, kamusal ve özel kavramlarını insanların dünya görüşlerine ve siyasi tercihlerine göre şekil alan ya da sahip olduğu özelliklerden bazıları öne çıkarılarak tanımladığı görülmektedir (Habermas, 2010, s. 62). Söylemsel kamusal alan perspektifi içinden düşünen Habermas’ın geliştirdiği kamusal alan kavramına göre, kamusal alan, kamu ile özdeşleştirilmeden herkese açık olma özelliği merkeze alınarak, insanların katılımıyla somutlaşan bir kuruma işaret etmektedir.

Kamusal alanın en önemli niteliği, tüm vatandaşlara açık olmasıdır. Kamusal alanın bir bölümü özel vatandaşların birbiriyle bir kamu organı yarattıkları her türlü iletişim sayesinde yaratılır. Buna göre, kamusal alan içinde bireyler ne özel alanın

üyeleri olan işadami/işkadını ya da profesyoneller gibi ne de devlet bürokrasisinin yasal yaptırımlarına maruz kalan anayasal düzenin üyeleri gibi davranabilirler. Vatandaş olarak tanımladığımız bireylerin ancak ve ancak toplumsal çevrelerinde herhangi bir sınırlama olmaksızın kendi düşüncelerini özgürce açıklayıp yayımlama hakkı ve özerk grup örgütlenmeleri kurma hakkının garantisi altında, hemen herkesi ilgilendiren sorunlar hakkında birbirleriyle etkileşimde bulunabildiklerinde bir kamusal alan olarak davranabilmeleri olasıdır (Habermas, 1992, s. 61).

Bu kavramsal çerçeve doğrultusunda kamusal alan, yurttaşların ortak meseleler hakkında müzakerede buldukları bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu alan kavramsal olarak devletten ayrı olan, ilke olarak da devlete karşı eleştirel söylemlerin üretildiği ve dolaştığı bir alandır. Habermas'ın ortaya koyduğu anlamıyla kamusal alan, aynı zamanda resmi ekonomiden kavramsal olarak ayrı, pazar ilişkilerinin değil, söylemsel ilişkilerin alanı olarak, satın alma ve satmak yerine tartışma ve müzakere için bir sahne durumundadır. Bu bağlamda Habermas'ın yaptığı kamusal alan kavramsallaştırması, demokratik kuram için gerekli olan ayrımları, yani devlet aygıtları, ekonomik pazarlar ve demokratik birlikler arasındaki ayrımları göz önünde tutmada önemli görülmektedir (Fraser, 2004, s. 105).

Habermas'ın kamusal alan kavramsallaştırması, herkese açık olma, topluma karşı sorumluluk, özel ve ortak çıkar gibi noktaları öne çıkarır ve bu alan içinde otoritenin rasyonel ve meşru biçimde oluşturulması gerektiği düşüncesini savunur. Bu düşünce, alt grupların, otoritenin söylemlerine karşı çıktığı, onları değiştirdiği ya da yıktığı düşüncesiyle daha geniş kamusal alana taşınmaları gerektiği anlayışını içinde barındırır. Habermas'ın birlik ve tekillik iddiası taşıyan bu düşüncesine karşılık Eley, kamusal alanı birbirinden farklı kamular arasında kültürel ve ideolojik mücadelenin ya

da anlamak için müzakerenin gerçekleştiği yapılanmış ortam olarak düşünmek gerektiğinin altını çizer (Fraser, 2004, s. 119).

Habermas, kamusal alanın bir görünürlük/aleniyet alanı olduğunu söyler. Buradaki vurgu, bireylerin yüzyüze görünürlüğünden ziyade konuşma ve tartışmanın karşılıklılığı ve etkileşimidir. Bu görünürlük, bir mekân görünürlüğü olarak tanımlanmamalı, fikirlerin ve düşüncelerin görünürlüğü olarak ele alınmalıdır. Bir kamusal alanın görünürlüğü düşüncelerin özgürce ifade edilmesine ve karşıt düşüncelerin tartışılmasına izin verecek bir alan olmasıyla ilişkilidir. Kimliklerin görünür olması ise bireylerin birbirlerini tanımasından öte kimliklerin ifade edilen düşünceyle özdeş olduğunu ifade etmektedir. Kimliklerini açık ve net bir biçimde ortaya koyan özgür bireyler, düşüncelerini ortaya koymada ve savunmada ve bu sürekliliği sağlamakta serbesttirler (Timisi, 2003, s. 25).

Kamusal-özel ayrımına ilişkin olarak herkesin üzerinde anlaşabileceği temel kriterler olmasa da Jeff Weintraub kamusal ve özel arasında kurulan ayrımın farklı biçimlerinin altında yatan ve analitik olarak birbirinden oldukça ayrı olan iki temel kriter saptanabileceğini söyler. Birinci kriter görünürlük'tür. Bu kriter, gizlenmiş ya da kendi içine çekilmiş olan ile açık olan, ortaya çıkarılmış ya da erişilebilir olanı birbirinden ayırt eder. İkinci kriter ise kolektiflik'tir. Bu kriter, bireysel olan ve bireye ilişkin olan ile kolektif olanı ya da topluluğun ortak yararını etkileyeni birbirinden ayırt eder. İkinci kriter, belirli bir sosyal kolektifliğin parçası (özel) ile bütünü (genel) arasındaki ilişki biçimini içine alabilir. Weintraub'a göre bu kriterler, kamusal-özel ayrımına ilişkin farklı söylemler altında iç içe geçebilir, her biri farklı biçimlerde ve boyutlarda ele alınabilir ve birlikte kullanımları da birden fazla biçime sahip olabilir. Weintraub ayrıca, 'kamusal' ve 'siyasal' nosyonlarının da zorunlu bir bağa sahip

olmadığını, siyasetle doğrudan ilişkisi olmayan çeşitli kamusal-özel ayrımı kullanımlarının bulunduğunu ifade eder (Weintraub, 1997, akt. Özbek, 2004, s. 4).

Weintraub, ortaya çıkan görüşler ışığında toplumsal ve siyasi analizde kamusal ve özelin birbirinden ayrıştırılmasının temel yollarını dört model altında toplar. Birincisi, 'Liberal ekonomist' modelidir. Bu modelde kamusal-özel arasındaki ayrım, devlet idaresi ve pazar ekonomisi dikkate alınarak çizilmeye çalışılır. Liberal ekonomist model çerçevesinde yapılan ayrımın, günümüzde geçerli olan kamusal siyasi analizlerde ve gündelik hayattaki hukuki ve siyasi tartışmalarda en yaygın kullanıma sahip olduğu görülmektedir. İkincisi, kökleri antik çağ Yunan 'polis'i ve Roma kent cumhuriyetine dayanan 'Cumhuriyetçi Erdem' modelidir. Bu modele göre kamusal alan, hem devlet idaresi hem de pazar ekonomisi alanlarından analitik biçimde ayrılan, siyasi topluluk ve yurttaşlık alanıdır. Özel alan ise, ailenin ve ekonominin alanı olarak tanımlanır. Üçüncüsü, devlet ya da yurttaşlık ve katılımın alanını değil de, toplumsal gerçekliğin oluşturucu bir boyutu olan geniş ve planlanmamış sosyal etkileşim alanını ele alan 'sosyallik' modelidir. Bu modelde 'kamusal', sosyallik içindeki kamusal yaşamın alanına, 'özel' ise, mahremiyetin alanına karşılık gelir. Daha çok sosyal tarih, kültürel antropoloji ve kısmen de sosyolojide geçerli olan bu modelde, genel olarak kamusal (kentsel) mekânlardaki akışkan, değişken, çoğul ve zengin bir sosyallik içeren yaşam incelenir. Dördüncüsü ise, özel-mahrem alan olarak aile (hane) ile pazar ekonomisi ve siyasi etkinlik alanı arasına bir çizgi çeken, kamusal alanı evin dışı olarak kabul eden, 'feminist' modelidir. Kendi içinde çeşitli varyasyonlara sahip olan bu modelde, kamusal-özel ayrımı cinsiyet ayrımı üzerine temellendirilir (Weintraub, 1992, akt. Özbek, s. 45).

Habermas'ın da dâhil olduğu, kitle toplumu, kitle iletişim araçları, kültür endüstrisi eksenine yönelik bir başka eleştiri ise modern medya ile ilgili kötümser görüşlere yöneliktir. Habermas'ın, kamuoyunu ortadan kalkarak, yerini reklâmcılık,

tanıtım gibi ticari faaliyetlere bıraktığı, kitlelerin, tecimsel çıkarlara hizmet eder hale gelen kitle iletişim araçlarınca manipüle edildiği ve ideal kamusal alanın yitirildiği tespitine karşı çıkan görüşler de vardır. Habermas'ın kitle toplumu eleştirisine, medyanın etkisinin sınırlı olduğu, kitle toplumunun Habermas'ın korktuğu kadar pasif ve uysal olmadığını gösteren çalışmalarla karşı çıkmıştır. Bu çalışmalara göre, izleyici homojen bir kitle değildir ve medyanın sunduklarına eleştirel yanıtlar verebilir. Alımlama analizleri de bu kabulden hareketle izleyicinin izleme ve alımlama ediminin farklılığını ve sofistikeliğini göstermiştir (Livingstone ve Lunt, 1994).

Kitle iletişim araçlarının gelişmesini kamusal alan için olumlu kabul edilen yönüyle ele alan bir diğer bakış açısı, yeni kamusal alanın uzamsal sınırlamaları aştığını ve kamusal alanın “uzamsızlaştığını” savunur. Kamusal/özel ayrımını bozan, zaman ve mekân sınırlamalarının aşılması, bireylerin özel alanlarında, örneğin evlerinde otururken bile, kamusal alana dâhil olabilmeleri ile (telefonla yayına bağlanma) kamusal alan daha erişilebilir hale gelir. Kamusal alanın temsil, katılım gibi boyutlarına katkıda bulunduğu savunuyla televizyonu merkeze alan yaklaşımlar içinde televizyon gazeteciliğini ön plana çıkaranlar, gerek kamusal bilginin gelişmesini sağlayan, gerekse demokratik katılımın olanaklarını, sağladığı toplumsal etkileşim ortamı ile temin eden yönüne vurgu yaparak televizyona merkezi bir işlev atfederler. Bu yaklaşımı eleştirenler ise üretilen ideolojik söylemin altını çizerek, hangi bilginin gerekli hangisinin gereksiz olduğuna karar veren bir eleme mekanizmasıyla televizyonun bilgilendirme illüzyonu yaptığını öne sürmektedirler (Dahlgren, 1996, s. 46). Bu savı destekleyenler arasında olan Livingstone ve Lunt'a göre televizyon bir kamusal uzam sağlamamakta ama cinsiyetçi söylemleri, basmakalıp yargıları yeniden üreterek onu inşa etmektedir.

2.3.1. Özel Olan Politiktir

“Özel olan politiktir” İkinci Dalga Feminist Hareket’in toplumu ve insanı özel/kamusal alan sınırları üzerine düşünmeye çağırın en önemli sloganıdır. Feminist kuram, bu ayrımın ataerkillikle ilişkisini ortaya koymuştur. Özel/kamusal ayrımı, siyasal iktidarla, iktidarın bir başka şekli olan eril iktidarı birbirinden ayırmakta, birincisini kamusal alana ikincisini özel alana yerleştirmektedir. Kamusal alan özgürlük, bireycilik, akıl, sözleşme ve tarafsız yasaların evrensel alanı, erkeğin ya da bireylerin alanı olarak tanımlanmıştır. Özel alan ise, doğal itaatın, kan bağlarının, duygu, aşk ve cinsel tutkunun özel dünyası olarak kurgulanmıştır (Pateman, 2004, s. 133).

Bu sistemde, geleneksel ataerkillikten farklı olan tek şey, yapılan sözleşme ile siyasal iktidarın kökenin babalık olmaktan çıkartılarak kocalık hakkı şeklinde yeniden formüle edilmesidir. Geleneksel ataerkillik babanın sınırsız iktidarına dayanırken, modern ataerkillik kardeşler arası yapılan bir sözleşme sonucunda yine kardeşler arasında paylaşılan bir iktidara dayanmaktadır. Ataerkilliğin bu türünün en özgün tarafı, kadın cinselliğinin/doğurganlığının denetimine ilişkin olan denetleme yetkisinin babadan alınarak kardeşlere verilmesi, ardından da bu denetleme yetkisini ‘evlilik sözleşmesi’ adı altında ve özel alan sorunu şeklinde tanımlanarak kadının buna rıza gösterdiğinin söylenmesidir. Rızaya ilişkin geliştirilen bu söylem ile bu alanda kadınlara uygulanan her türlü baskı ve şiddet, her türlü müdahale ve düzenlemenin uzağına yerleştirilmiş olmaktadır (Pateman, 2004, s. 125).

Modern toplumların temel düzenleme biçimi olan özel/kamusal alan arasındaki zıtlık, ataerkil cinsellik söylemi ile ilişkili bir şekilde kurulmakta, bu alanları düzenleyen iktidar türleri ve bu alanlarda hâkim olan iktidar odakları bu zıtlık ilişkisi çerçevesinde oluşmaktadır. Özel alan, sevgi/sadakat gibi değerleri ile tanımlanmakta ve

kadınların bu alanda maruz kaldığı baskı ve şiddet türlerine rıza gösterdiği varsayılmaktadır. Kamusal alan, adalet ve eşitlik ilkeleri aracılığıyla düzenlenmekte, dolayısıyla bu alandaki hak ihlalleri yasal düzenlemelerin konusu olmaktadır. Bu düzenlenme şekli nedeniyle, kadınların özel alanda maruz kaldığı şiddet ve baskı biçimlerinin kaynağı olan cinsel ideoloji, bir adalet sorunu olarak ele alınmamaktadır. Oysa kadını erkeğin denetimi altına sokan ataerkil cinsellik tanımları, cinsiyet eşitsizliklerinin altında yatan en önemli dinamiktir. Özel alan, sadakat/ihanet, aşk, romantizm, cinsel zevk, duygusal destek ve mahremiyet gibi modern değerler aracılığıyla düzenlenmekte ve bu değerler aynı zamanda toplumu düzenlemede kullanılan modern cinsel ahlaka ilişkin söylemsel alanın bileşenlerine denk gelmektedir. Bu bağlamda, özel/kamusal alan ayrımı açısından cinsellik bir düzenleme pratiği, bir biyo-politiktir (Sancar, 2004, s. 202).

Nitekim Yuval-Davis'e göre özel/kamusal dikotomisi kadınları özgürlükten ve haklardan dışlamak için kullanılmaktadır. Yuval-Davis bazı feminist yazarların kamusal/özel sınırıyla ilgili çalışmalarında kamusal alanı siyasi alanla, özel alanı ise öncelikle kadınların içine yerleştirildiği aile alanıyla ilişkilendirmelerini eleştirir. Yuval-Davis'e göre özel/kamusal arasında açıkça görülen bu çizgi tamamen yetersiz bir araçtır (Yuval-Davis, 2003, s. 25). Örneğin Pateman'ın toplumsal sözleşme kuramı da bir cinsel sözleşmeye yani erkeklerin kadınlar üzerinde uyguladıkları güce dayandırılarak meşrulaştırılmıştır. Sözleşme kuramına göre, modern siyasi toplumlar, insanların eşit yurttaşlar olarak kamusal alanda gerçekleştiği varsayılan bir sözleşme ile kurulmuştur. Kamusal alan türdeşliğin, özel alan ise farklılıkların alanıdır. Kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımı feminist bakış açısıyla analiz eden Carol Pateman'a göre, kamusal eşitlikleri mümkün kılan, özel alandaki eşitsizliktir. Pateman, toplumsal sözleşmenin bireyler, babalar ya da kocalar arasında yapılan bir anlaşma değil, erkek kardeşler

arasında yapılan bir anlaşma olduğunu savunur. “Babaya ait olan”ın siyasi yönetimden, ailenin, kamusal alandan ayrılması, kadının hem erkeğe boyun eğmesi hem de ondan ayrılması demektir. Böylece toplumsal sözleşme, ataerkil sivil toplumu ve erkeklerin kadınlar üzerindeki tayin edici yönetimi kurmuş olur (Pateman, 2004, s. 133).

Oysa Yuval-Davis’e göre Pateman’ın kardeşlik kuramı, sadece toplumsal dayanışma ve vatandaşlar arasındaki erkek dayanışması değil, toplumdaki hegemonik iktidar ilişkilerinin babadan, yani öteki erkekleri ve kadınları yöneten bir ataerkillikten alınıp erkeklere verilmesidir. Bu sözleşme, erkeklerin özel ev alanında kadınlarını yönetme hakkını elde etmesi ve kamusal alanda birbirleri arasındaki toplumsal eşitlik düzeninin kardeşliğe dönüşmesi hakkındadır. Böylece kadınlar kamusal alandan tesadüfen çıkarılmamış, yeni rejimin üyesi olan vatandaşlar tarafından pazarlığın parçası olarak dışlanmışlardır. O halde, devlet vatandaşlığı kavramının temelinde yatan toplumsal felsefe evrensel olmaktan uzaktır ve erkek hakları açısından kurulmuştur (Yuval-Davis, 2003, s. 151).

Kadınların dışlanması, vatandaşlık statüsünün bireylere değil de ailenin üyeleri ve temsilcileri olarak erkeklere verilmesi, demokratik katılım hakkının erkeklere verilmiş kurgusunun temel kısmıdır (Vogel, 1989, s. 2). Nitekim İngiltere’de Viktorya zamanında, kadınlar evlendikleri zaman vatandaşlık haklarını kaybetmişlerdir. 1948’e kadar yabancılarla evlenmeleri durumunda vatandaşlıklarını kaybetmeye devam ettiler. İngiltere’de kadınlar, 1981’e kadar kendi vatandaşlıklarını çocuklarına geçirme hakkını elde edememişlerdir. Feministler, milliyetçilik ile kadın cinselliğinin/doğurganlığının denetimi sorunu arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedirler. Kadınlar, doğurganlık özellikleri nedeniyle milliyetçi söylem içinde de topluluğun ya da etnik kökenin biyolojik ve kültürel yeniden üreticileri olarak imlenmekte ve denetlenmektedir. Milliyetçiliğin kendisi, ortak bir köken miti ile bu kökeni paylaşan insanların üzerinde

yaşadığı ve kadına benzetilen vatan toprağı etrafında örgütlenen bir söylemdir. Kadınların doğurganlık özelliğı onların vatan toprağına benzetilmelerine yol açmakla kalmaz, tıpkı vatan toprağı gibi öteki etnik kökenlerden korunması gerekenler sınıfına dâhil edilmelerine neden olur (Yuval-Davis, 2003, s. 81).

Özel alanda olduğu kabul edilen ailenin ve cinselliğın aslında özel olmadığını tartışmaya açan bu saptamalar arasına Bryan Turner'in (1990) özel/kamusal dikotomisini kendi vatandaşlık tipolojisinin eksenlerinden biri gibi kullanarak, kendini geliştirme faaliyetlerini, boş zaman faaliyetlerini ve ruhsal faaliyetlerini özel alana dâhil ettiği çalışma da eklenebilir. Turner'in çalışması, Sylvia Walby tarafından 'özel' in iki anlamını, daha açık bir ifadeyle bireyin özerkliğiyle ilgili olan özel ile devlet müdahalelerinden bağımsız olan 'özel'i birleştirmesi açısından, erkek bakışı benimsemiş olması nedeniyle eleştirilmiştir. Çünkü bir erkeğın toplumda ve aile içinde sahip olduğu özerklik bir kadınınki gibi değildir. Aile, devlet müdahalesinden bağımsız olabilse de olamasa da kadınlar için özerk ve özgür bir alan değildir. Çünkü kocaların ve karıların, çocukların ve akrabaların toplumsal konumlanışları ve farklı güçlere sahip olmaları nedeniyle aile içinde herkesin çıkarı ortak değildir (Walby, 1994, s. 383).

Evrensel olarak sunulan toplumsal yapılanma içinde ataerkile boyun eğme, toplumsal ve yasal olarak sivil hayatta, üretimde ve yurttaşlıkta tıpkı ailede olduğu gibi köklemiştir. Bu nedenle kadının boyun eğişinin araştırılması, aynı zamanda erkeğın kardeşliğinin de araştırılması demektir. Boyun eğmenin sivil topluma has biçimleri, zor kullanma tarafından olduğu gibi, boyun eğenlerin suç ortaklığının da ürünüdür. Örneğın, bireylerin evlenecekleri kişiyi kamusal olarak tanınmış bir serbest sözleşmeyle yani evlilik töreniyle özgürce seçebiliyor olması, kadının ataerkil boyun eğişinin ve kocanın erkeklik ayrıcalıklarının kabul edilmesinin bir politik kurgu olduğunu göstermektedir (Pateman, 2004, s. 145).

Türkiye’de, cumhuriyetin ilanından günümüze dek geçen süre içinde kadınların yaşamlarında önemli değişimlere yol açacak reformlar yapmışsa da cinsel denetimin resmi olmayan bir yolla, kolektif bir denetim olarak sürdürülmesine katkıda bulunulmuştur. Türkiye’deki değişimler toplumsal cinsiyet ilişkilerinin en can alıcı kısımlarına, örneğin cinselliğe ilişkin çifte standarda ve kadınların rolünün tanımlanması gibi konulara neredeyse hiç dokunmamıştır. Kadınlar cumhuriyet rejimi ile birlikte “kurtulmuş” ama “özgürleşememiştir” . Türkiye’de kadının kamusal alana çıkışı, ancak cinsiyetsiz bir ana, bir bacı olarak tanımlanmalarıyla mümkün olmuştur. Kadın cinselliğinin görünmezliği, kadının kamusal alandaki varlığının ön koşuludur (Kandiyoti, 1997, s. 75).

Kadıoğlu da, Kandiyoti gibi kadınların cinselliğini inkâr etmek zorunda bırakılmalarını, onların kamusal alana çıkışlarının bedeli olarak yorumlar. Kadınların öznellik konumları ile cinselliklerinin inkârı arasında doğrudan ve yakın bir ilişki vardır. Bu nedenle namus, Batı tipi ataerkil yapının denetleyici değerleri arasında görülebilir. Kadınların cinsel saflığının aile şerefi üzerinde doğrudan etkili olduğunun düşünülmesi, kadın cinselliği üzerindeki baskıyı ortaya çıkartmaktadır. Kadınlar bu nedenle eve kapatılmakta, ya da kamusal alana çıkışları belli kurallara ve standartlara bağlanmaktadır. Kadınlar abla, teyze gibi seslenişlerle cinsel açıdan erişilmeyen kadın statüsüne konularak kamusal alandaki varlıkları sınırlandırılır (Kadıoğlu, 1998, s. 100).

Namus olgusu, cumhuriyet öncesi hâkim olan ataerkil yapıda olduğu gibi cumhuriyet rejimine eşlik eden ataerkil yapıda da cinselliği, aile kurumunu ve toplumu düzenlemeye devam etmektedir. Ancak milliyetçi modernleştirici projeye ortaya çıkan yeni ataerkil yapıda, olgunun içeriği ve işlevleri kadar, olgu etrafında örgütlenen değerlerin ve kuralların tesisinde izlenen yöntemler de dönüşmüştür. Osmanlı dönemindeki ataerkil yapı ile cumhuriyet döneminin ataerkil örgütlenme yapısı

birbirinden farklıdır. Birinci yapılanmada kadın, geniş hane örgütlenmesine denk gelen ev içi alana kapatılmakta, namusu bu alana üye olan erkekler tarafından korunmaktadır. İkinci yapılanma açısından kadın, öncelikle aile sınırı içinde tanımlanmakta, kamusal alanda ise daha soyut bir namus algısı aracılığıyla denetlenmektedir. Kadının kamusal alana çıkışı ve onun yabancı erkeklerle bir arada olması geleneksel namus tanımları açısından sorunlu olmakla birlikte, bu sorunun aşılmasında yine namus olgusuna başvurulmaktadır. Namus olgusu bu çerçevede kamusal alana çıkan kadının cinsel saflığını koruduğuna ilişkin bir anlamla yeniden inşa edilmektedir. Kadın, kamusal alanda, özel alanda sahip olduğu değerlere bağlı kalarak, bu değerleri söylemine katarak ve iffetini vurgulayarak var olmak zorunda kalmaktadır (Berktaş, 1998, s. 5).

Kamusal ve özel alan arasında çizilen geleneksel ayırım biçimleri, özel alandaki adaletsizliği, tahakkümü ve sömürüyü meşrulaştıran ideolojik söylemlere hizmet etmektedir. Böylece kişisel ve ailevi sorunlar, özel alana ait sorunlar olarak konu dışı bırakılır ya da uzmanlaşmış kurumların düzenlemesine terk edilmektedir. İktidarın söyleminin belirlediği kamusal/özel sınırlarını ihlal etmek, bu ayrımcı söylemleri sürekli hale getiren iktidara karşı bir direniş potansiyeli barındırır. Öte yandan, dile getirilenin ve kışkırtılan söylemin iktidarın denetimine daha açık hale gelmesi olasılığı vardır. Bu noktada hem kamusal/özel sınırları arasındaki geçişliliğin savunulması hem de her iki alanda nasıl bir politik mücadele yürütüleceğinin ortaya konması gerekmektedir (Fraser, 2004, s. 127).

Feminist açıdan “özel olan politiktir” sloganıyla vurgulanmak istenen, kamusal/özel ayırımının yol açtığı ezilme ve dışlanma ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkidir. Feminist çalışmalar da özel olanın mahrem kabul edilip yasal düzenlemelerden yoksun bırakılması eleştirilirken, hâlihazırda üretilen politikaların yetersizliğine dikkat çekilmektedir. Gerek kamusal/özel ayırımını eleştiren gerekse bu ayırımın kadınlar

açısından olumlu unsurlar içerdiğini savunan yaklaşımların buluşma noktası, cinsiyetçi yaklaşımlardan arındırılmış bir dünya olmalıdır. Bu hedefe ulaşmada sivil toplum, medya ve medyanın kamusal alan oluşturma potansiyeli en etkin rolü oynayacaktır.

2.4. Evlilik Kurumu ve Ataerkil Pazarlık

Medya içeriğinde yer alan toplumsal cinsiyet temsillerinin o toplumdaki toplumsal cinsiyet tanımlamalarından bağımsız olduğu düşünülemez. Bu bağlamda televizyonda yayınlanan izdivaç programlarının incelendiği bu çalışma Türkiye toplumundaki toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tanımlamaları anlama ve kavrama çabası olarak değerlendirilebilir. Evlilik programlarını analiz eden bu çalışmanın amacına ulaşması için, ataerkil pazarlıktan ve Türkiye’de modern aileyi biçimlendiren koşullardan bahsetmeden önce Engels’in tek eşli evlilik kuramından kısaca bahsetmenin uygun olacağı düşünülmüştür. Engels evliliği cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde ele alması açısından feminist yazarlar tarafından yoğun bir şekilde eleştirilse de onun düşünceleri gerek feministler gerekse çağdaş düşünürler üzerinde önemli bir etki yaratmış ve yeni ufuklar açmıştır.

Engels’e göre aile, babaları kesinlikle bilinen çocuklar yetiştirmek amacıyla erkek egemenliği üzerine kurulmuştur. Babanın kesinlikle bilinmesi gereklidir çünkü bu çocuklar bir gün babanın servetine sahip olacaklardır. Tek eşli aile evlilik bağının sağlamlaşması açısından kendisinden önceki evlilik biçimlerinden ayrılır. Bu bağı çözmek yalnız erkeğe verildiği gibi, sadakatsizlik hakkı da töre tarafından erkeğe verilmiştir. Yeni biçimiyle tek eşli aile ilkin Yunanlılarda görülür. Kahramanlık çağında Yunan kadınının uygarlık çağı kadınından daha çok saygı gördüğü bilinmekle birlikte kadın, erkek için kendi meşru mirasçılarının anası, evin kadın yöneticisi ve erkeğin istediği gibi kullandığı kadın kölelerin gözeticisi olmaktan başka bir şey değildir. Tek

eşli evliliğin yanı sıra kölelerin varlığı, yani erkeğe ait genç ve güzel kadınların bulunması daha en başta tek eşli evliliğe özgül niteliğini kazandırmıştır; “erkek için değil yalnızca kadın için tek eşli olmak” (Engels, 1998, s. 75).

Engels’e göre tek eşlilik, bireysel cinsel aşkın meyvesi değildi ve evlilikler geçmişte olduğu gibi yine büyükler tarafından kararlaştırıldığına göre tek eşlilik doğal koşullar üzerine değil, iktisadi koşullar üzerine kurulmuştu. Yunanlılarda, aile içindeki erkeğin egemenliği ve baba servetinin kalacağı çocukların doğması karı-koca evliliğinin gerçek erekleriydi. Bu evlilik Yunanlılar için yük olmakla birlikte, tanrılara, devlete ve atalarına karşı yerine getirmeleri gereken bir görevdi. Bu durumda, karı-koca evliliği tarihe, erkekle kadının uzlaşması olarak girmez. Aksine, bir cinsin diğeri tarafından uyruk altına alınması, iki cins arasındaki bir çatışmanın açığa vurulması olarak ortaya çıkar. Engels, Marx’a ve kendisine ait eski bir el yazmasında “ilk iş bölümü erkekle kadın arasında, döl verme bakımından yapılan bir işbölümüdür” şeklindeki saptamaya sonradan şu eklemeyi yapar:

Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle; ve ilk sınıf baskısı da dışı cinsin erkek cinsi tarafından baskı altına alınmasıyla düşümdedir. (...) Karı-koca evliliği, uygarlaşmış toplumun hücre biçimidir; biz, bu biçim üzerinde, doludizgin gelişen uzlaşmaz karşıtlık ve çelişkilerin içyüzünü inceleyebiliriz (Engels, 1998, s. 78).

Kadın ve erkek arasında, daha önceki toplumsal durumlardan miras kalan eşitsizlik Engels’e göre kadının iktisadi bakımdan baskı altında oluşunun nedeni değil sonucudur. Ataerkil aile ve daha çok tek eşli aileyle birlikte, ev yönetimi kamusal niteliğini yitirmiş, toplumsal üretime katılmaktan uzaklaştırılan kadın, bir baş hizmetçi durumuna gelmiştir. Toplumsal üretim yolunu kadına (yalnızca proleter kadına) yeniden açan günümüzün büyük sanayisidir. Ancak kadın ailenin özel hizmetiyle ilgilenmek isterse toplumsal üretimin dışında kalır ve bir şey kazanamaz. Toplumsal üretime katılıp

kendi hesabına kazanmak istediğinde ise, ailevi görevlerini yerine getirmekten uzak kalır. Modern karı-koca ailesi kadının ev içi köleliği üzerine kurulmuştur ve modern toplum, salt karı-koca ailelerinden -moleküller gibi- meydana gelen bir kütledir. Günümüzde erkek, en azından varlıklı sınıflarda ailenin dayanağı olmak ve onu beslemek zorundadır ki, bu durum ona egemen bir otorite kazandırır. Aile içinde erkek burjuva, kadın proletarya rolü oynar (Engels, 1998, s. 87).

MacKinnon (2003) Engels'in çalışmasını kadınların ikinci planda kalmış olmalarını anlamaya ve açıklamaya yönelik, yeni ufuklar açan Marksist bir girişim olarak yorumlar. Kullanılan veriler açısından oldukça eleştirilmiş olsa da bu çalışmanın çağdaş kuramcılar üzerinde önemli ve sürekli bir etkiye sahip olduğunu vurgular. MacKinnon'a göre Engels, kadınların sınıflararası ilişkilerinin sınıf ayrımı üzerindeki etkisini kavrayamamıştır. Buna karşılık kadının aile sorumlulukları ile kamusal üretim arasındaki sınıflararası gerilimi görmüştür. Engels, kadınların çoğunlukla doğrudan ve uzun süreli sınıfsal ilişkilerinin erkeklere bağımlı olduğu için zayıflayabileceğini az çok fark etmiş ancak bu düşüncüyü geliştirmemiştir.

Feminist bakış açısından, ücretli çalışsın ya da çalışmasın kadının sınıfsal konumu, önce babasına, sonra da kocasına göre belirlenir. Bu konum, evlilik, boşanma ya da yaşlanma gibi değişikliklerle birlikte değişir. Kadınlar, erkeklerle olan ilişkilerinden dolayı aynı maddi koşullara sahip bir erkeğe göre, aşağı ya da yukarı doğru hatırı sayılır bir sınıf hareketliliğine sahiptir. Kadının yaptığı bir evlilik onu bir anda yöneten sınıfa yükseltebilir. Boşanma ve yaşlanma kadının çekiciliğini azaltacağı için onu ekonomik olarak aşağılara çekecektir. Kadının sadece ev işi yaptığı durumlarda, sınıfsal konumu, kocasının ev dışında yaptığı iş tarafından belirlenir. Ev işi ise, sınıflara göre pek değişmez ve yapılan işe ücret ödenmeye başlandığında işçi sınıfının işi gibi değerlendirilmektedir (MacKinnon, 2003, s. 54). Burada kastedilen şey,

kadınların sınıfsal ilişkilerinin erkeklerin sınıfsal ilişkilerinden daha az önemli olduğu değil, kadınların sınıfsal ilişkilerinin erkekleriyle olan ilişkileri aracılığıyla oluştuğuna dikkat çekmektir.

MacKinnon, Engels'i liberal kuramcıların yaptıkları gibi aile içi alanla aile dışı alan arasındaki ayrımı, kamu-özel arasındaki ayrım varsaydığı için de eleştirmektedir. Bu durumda aile tümüyle içindeki herkes için gerçekten özel, mahrem olduğu için özel bir alan olarak düşünülmektedir. Engels, kadınları aile içindeki rolleri, erkekleri ise toplumsal üretimdeki rolleri açısından incelemekle, aile içi ve aile dışı toplumsal ilişkileri cinselliğe dayalı toplumsal ayırım temelinde görmeyi imkânsız kılmaktadır. Oysa kadınlar aile dışı alanda da yaptıkları işler, sundukları kişisel ve cinsel hizmetler ve aralarındaki hiyerarşi bakımından, erkek işverenlerin kocalarından çok da farklı olmayan muamelesine maruz kalmaktadırlar (MacKinnon, 2003, s. 55).

Engels'in özel/kamusal ayrımı, kadınların statüsünü doğrudan toplumsal değişime çok az tabiymiş gibi kavraması, Marks'ın doğa/tarih ayrımını güçlendirmektedir. Marks için kadının doğal rolü onun işçi rolünde yansımaları bulur. Engels için ise aile içindeki rolünde. Engels'in kadının konumu analizindeki en önemli dinamik varsayım, cinsiyetçiliktir. Bu analizde işbölümü ve erkek üstünlüğünün gücü her hayati bağlantıda varsayılmaktadır. MacKinnon'a göre, amacı Marksist kuramda kadın meselesine yer vermek olan bu analizle deyim yerindeyse "kadına yeri gösterilmiştir" (MacKinnon, 2003, s. 56).

Türkiye'de "kadına yerinin gösterilmesi" cumhuriyet rejimi ile ortaya çıkan ve ulus kurma süreciyle iç içe geçen modern aile oluşturma sürecinde yeniden gündeme gelmiştir. Cumhuriyet rejimi açısından, modernleşmenin sınırı kadın cinselliğiyle ilgili özgürlükler bağlamında inşa edilmiştir. Bu rejim çerçevesinde kadına birincil olarak

anne ve eş olma görevi yüklenmiştir. Kadın cinselliği ve kadın konusu yeni aile idealinin bir parçası olarak görülmekte ve ulusun kadınlarının Batılı kadınlardan cinsel ahlaka ilişkin değerler bakımından ayrılmaları gerektiği düşünülmektedir. Bu sınırlar içinde Türk kadınından sadık, iffetli ve namuslu olması beklenmektedir. Sirman, bu çalışmalarla uyumlu olarak milliyetçi modernleştirici Kemalist projeyle birlikte Türkiye’de namus olgusunun öncelikle vatan toprağına ve ulusa bağlılığı içeren bir anlama kavuştuğunu söyler. İkinci olarak namus olgusu “Batı tipi” ataerkilliğin tesisinde büyük işlev gören “yeni aile” ile birlikte yeni anlamlar ve işlevler kazanmıştır (Sirman, 2006, s. 57).

Türkiye’de Cumhuriyet rejimi ile birlikte ortaya çıkan Batı tipi ataerkil yapı, özel alana yerleştirilen “yeni aile” kurumu üzerinden yükselmektedir. Gerek yeni ailenin yapılandırılmasında, gerekse yeni ailenin büyük işlev gördüğü Batı tipi ataerkilliğin yapılandırılmasında modern ahlakın bileşenlerine eklemlenen namus olgusu önemli rol üstlenmiştir. Sirman, Cumhuriyet rejimine eşlik eden ataerkil yapının tesisinde de tıpkı eskisi gibi, toplumun düzenlenmesinde namus olgusuna başvurulduğunu söyler. Ancak cinsellik, geniş hane yapılarının hâkim olduğu toplumsal örgütlenme biçiminden farklı olarak, bu yapıda “yeni aile” kurumu ve modern ahlakın temel bileşenlerinden biri olan sevgi temelinde düzenlemekte, namus olgusu bu bağlama uygun şekilde dönüştürülmektedir. Anne/baba ve çocuklardan oluşan yeni ailede aile içi ilişkilerin tanımlayanı, karşılıklı sorumluluk, işbirliği, sadakat gibi modern ahlaka ilişkin kavramları da içeren sevgidir. Yeni ailede ilişkilerin temel belirleyeni karşılıklı sevgi ve sorumluluk olduğu için, cinsellik ve dolayısıyla namus olgusu bu kavramlar etrafında yeni anlamına ve işlevlerine kavuşmuştur. Bu çerçevede, kadının cinsel saflığını kocasına/babasına duyduğu sevgiden ve bu sevgi sonucu ortaya

çıkan sadakatten/sorumluluktan dolayı korumakta olduğuna inanılmaktadır (Sirman, 2006, s. 59).

Cumhuriyet rejimiyle birlikte ortaya çıkan yeni ailede cinselliğin düzenleyeni sevgi duygusu olduğu için, namusun tanımlandığı zeminin “baskı”dan “duygu”ya kaydırılarak bireyselleştirildiği görülmektedir. Olgunun baskı zemininden duygu zeminine kayması, namusun korunmasında başvurulan stratejileri ve korumakla yükümlü olan aktörlerin kimliklerini de değiştirmiştir. Olgunun aile içi bir sorun olarak tanımlanması, namustan sorumlu aktörlerin özel alana dâhil olan bireylerle sınırlandırılmasına yol açmıştır. Hepsinden önemlisi, olgunun korunmasında baskı yerine kadının sahip olduğu ve modern cinsel ahlakın bileşenlerini içeren sevgi duygusu en önemli unsur haline gelmiştir (Sirman, 2006, s. 52).

Yeni aileyi düzenleyen temel duygu olarak sevgi ve etrafında toplanan sadakat, fedakârlık gibi değerler, feministler tarafından özel alanı düzenleyen normlar arasında sıralanmaktadır. Bu normlar, toplumu düzenlemede bir biyo-politik olarak kullanılan modern cinsel ahlaka ilişkin söylemsel alanın bileşenleridir. Günümüz toplumlarının temel düzenlenme biçimi olan özel/kamusal alan ayrımı kadın hazzının/doğurganlığının denetimi sorunu çevresinde örgütlenen ataerkil cinsellik söylemine derinden bağlıdır. Bu söylem, temelde özel/kamusal alan arasındaki zıtlık ilişkisinin kurulmasında büyük işlevler görmektedir. Butler (1994) MacKinnon (2003) ve Pateman (2004) gibi feminist yazarlar, özel alan kamusal alandan farklı olarak adalet/eşitlik ilkeleri aracılığıyla değil, kadın doğurganlığının denetimini amaçlayan ve modern cinsel ahlaka ilişkin olan ataerkil normlar çerçevesinde düzenlendiğine, kadınların ise bu normlara kocalarına duyduğu sevgi ve sadakat nedeniyle rıza gösterdiğine dikkat çekmektedirler.

Bu yazarlara ek olarak Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği* adlı kitabında romantik aşk olarak adlandırılan şeyin, erkek egemen bir sistemde yozlaşarak hastalıklı bir tutkuya dönüştüğünü vurgulamaktadır. Böylece aşk, cinsel sınıflı sistemi daha da perçinleyen bir etkiye neden olmaktadır. Kadınların erkeklere psikolojik bakımdan bağımlı olmasının nedeni ise sürüp giden ekonomik ve toplumsal baskılardır. Bu baskılara ilave olarak, çağdaş dünyada romantiklik edebiyatının desteğine gerek duyulmuştur. Romantiklik, erkek egemenliğinin, kadınların kendi durumlarının farkına varmaması için kullandığı kültürel bir araçtır. Bunlar öyle geliştirilmiş ve öyle etkileyici kültürel tekniklerdir ki, erkeklerin kendileri bile bunların zararlı etkilerinden kurtulamaz. Örneğin, erotiklik, romantikliğin önemli bir tanımlayıcısıdır. Fakat insan aynı cinsten birisine dokunmamalıdır. Gündelik pratikte insanın karşı cinsten birisine ancak cinsel ilişkiye hazırlanırken dokunması hoş görülmektedir. Firestone'a göre başkalarından böylesine soyutlanmak, insanın bedensel sevgiye aç kalmasına neden olmaktadır. Duygusal ihtiyaçların erotik ilişkilerde yoğunlaştırılmasının dışında kalan tek şey aile içinde görülen şefkattir. Böylece, erkekler de evliliğe mahkûm olmakta, ataerkil sistem evlilik kurumu vasıtasıyla perçinlenmeye devam etmektedir (Firestone, 1993, s. 159).

Kandiyoti'nin klasik ataerkillik olarak adlandırdığı hiyerarşik sistemde erkeklerin dışarıda çalışması, kadınların ev işleri ve çocuk bakımı ile uğraşması beklenmektedir. Çalışan kadının normalleştirilmesi klasik ataerkillikte bir kırılma noktası olarak görülse de kadının ev dışında çalışıyor olması, ev alanına ilişkin sorumluluklarında ve erkeğin beklentilerinde bir değişiklik yaratmaz. Başka bir ifadeyle, kadının çalışması ataerkil sistemin ortadan kalktığını göstermez, yalnızca klasik ataerkillikten yeni tür bir ataerkilliğe doğru evrilme olduğunu gösterir.

Bu noktada, ataerkil pazarlık kavramını daha iyi anlamak amacıyla Kandiyoti'nin çalışmalarından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Kandiyoti, Batılı

araştırmacıların yaygın olarak kullandığı “Müslüman toplumlar” ya da “Ortadoğu toplumları” kavramlarının homojenleştirici etkisine dikkat çekerek, bunun özellikle Ortadoğu toplumları arasındaki kadın tarihi ve hakları konusundaki farklılıkları gizlediğini belirtmektedir. Kandiyoti’ye göre, Batılı araştırmacıların Ortadoğu ülkelerini ele alırken İslam’ı tek ortak kategori olarak görmeleri, bu ülkeler arasındaki farklılıkları gözden kaçırmalarına neden olmaktadır. Oysa söz konusu ülkelerin sömürgecilik deneyimleri, bağımsızlık sonrası devlet kuruluşları, milliyetçilik tarihleri gibi her bir ülkeye özgü olan farklı süreçler kadınların konumlarını da farklı biçimlerde etkilemektedir. Cezayir ve Pakistan gibi sömürgecilik sonrası kurulan bağımsız ülkelerde, İran ve Türkiye gibi yerel hanedanların çöküşünden sonra ortaya çıkan devletlerde görüldüğü gibi İslam’ın devlet politikalarını belirlemedeki etkinliği ve siyasi rolü, yerel milliyetçilik akımlarının niteliği ile yakından ilgilidir. Devletlerin kuruluş projelerinde İslam’ın konumu, aile ve medeni hukuk alanlarının nasıl şekilleneceğini etkiler. Bu nedenle Müslüman toplumların devlet tarihleri kadın hakları alanında büyük farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Kandiyoti, 1997, s. 11).

Kandiyoti, Türkiye örneğinde devlet tarihinin ve milliyetçiliğinin İslam’ın rolünü nasıl etkilediğini açıklarken, Türkiye’ye özgü farklı olayların ve süreçlerin altını çizmektedir. Farklı etnik grupları barındıran Osmanlı İmparatorluğu’ndan Anadolu odaklı ulus devlete geçiş sürecinde doruğa çıkan kültürel milliyetçilik ve İslam arasında giderek artan bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Sultan-halife yönetimindeki İstanbul hükümetinin, Ankara hükümetinin ulusal kurtuluş mücadelesini bastırmak için Birinci Dünya Savaşı sonrasında işgal kuvvetleriyle anlaşması, İslami yerleşik düzeni işbirlikçilik ve vatana ihanet suçlamalarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Kültürel milliyetçilik, çekirdek ve tek eşli aile yapısındaki evli eşlerin eşitliği gibi Batı’ya özgü olarak görülen birçok özelliği Türk kültürüne mal etmeye başlar. Bu başlangıcın

temelinde, halifelğin ortadan kaldırılarak toplumsal yaşamın laikleştirilmesi yatmaktadır. Osmanlı Devleti'nin teokratik kurumlarının tasfiye edilerek, Cumhuriyetçi "yurttaşlık" kavramının oluşturulmasına yönelik geniş çaplı bir mücadeleye girişilmiştir. Bu mücadele sürecinde "Türklük" ulusal bilincinin yükseltilmesi için gerekli yasaların yürürlüğe konması, Latin alfabesine geçiş, yeni giyim yasası ve Türk tarihinin yeniden yorumlanmasıyla ilgili çalışmalar, yeni devletin ideolojik seferberliğinin önemli unsurları olmuştur (Kandiyoti, 1997, s.88).

Kandiyoti'nin, İslam'ın homojen bir kategori olarak kullanılmasının yetersizliklerini vurgulayan çalışmalarına benzer şekilde, Hindistanlı bir feminist olan Mohanty de "üçüncü dünya kadını" kavramının homojenleştirici yönüne karşı çıkmış, bu kavramın kullanılmasının "üçüncü dünya" kadınları arasındaki maddi ve tarihsel farklılıkları söylemsel olarak kolonize ettiğini vurgulamıştır. Mohanty'ye göre üreme, cinsiyete dayalı işbölümü, aile, evlilik, hane halkı ve benzeri kavramlar çoğunlukla yerel kültürel ve tarihsel bağlamları belirlenmeden kullanılmaktadır. Örneğin cinsiyete dayalı işbölümünün içeriği bir ortamdan diğerine ve tarihsel bir aşamadan ötekine köklü bir şekilde değişirken, cinsiyete dayalı işbölümü diye genel bir olguya atıfta bulunmanın doğruluk değeri üzerinde düşünmek gerekir. En soyut düzeyde cinsiyete dayalı işbölümünde anlamlı olan nokta, görevlerin cinsiyete göre farklılaştığı gerçeğidir. Fakat bu durum işbölümünün içeriğinin değişik bağlamlarda yüklendiği anlam ve değerden çok farklıdır. Çoğunlukla görevlerin cinsiyet temelinde tayin edilmesinin ideolojik bir kaynağı vardır (Mohanty, 2008, s. 51).

Kandiyoti'nin çalışmaları, Mohanty'nin argümanını destekler niteliktedir. Kandiyoti'nin İslam ve klasik ataerkillik pratiklerinin birbirine karıştırıldığını gösterdiği bir araştırma, Sahra-altı Afrika'sındaki tarımsal kalkınma projeleriyle ilgilidir. Yaptığı incelemeler, kadınların emeklerine düşük değer biçilmesine karşı direnişlerini ve

kocalarının ürünlerine el koymasına karşı duruşlarını çarpıcı bir biçimde ortaya koyması bakımından Müslüman toplumlarda farklı kadın denetleme biçimleri olduğunu göstermiştir. Kandiyoti'nin araştırmasında, Sahra-altı Afrika'sındaki tarımsal kalkınma projelerinde, kadınların emeğinin, erkeklerin rezervinde gibi algılanmasının pratikte sorunlar yarattığı görülmüştür. Mesela Kenya'da kadınlar, tarlalarından mahrum bırakıldıkları ve erkeklerin kazançlarında da söz sahibi olmadıkları için toplu olarak kocalarını terk etmişlerdir. Gambia'da pirinç yetiştirmek kadınların işiyken ve kadınların kendi ürünlerinin sahibi olmaları bir gelenek iken, kredinin erkeklere verilmesi sorun yaratmış, bu durumlarla karşılaşan erkekler, kadınlara hem ücret hem de tarlalardan pay vermek zorunda kalmışlardır (Kandiyoti, 1997, s. 116).

Kandiyoti'nin Sahra-altı Afrikası'ndaki Müslüman toplumlarla ilgili araştırmaları farklı bir ataerkillik modeli ortaya çıkarmıştır. Bu modele göre, Afrika'daki çok eşliliğin kadınlarda yarattığı güvencesizlik, yine kadınların genişletmek için uğraş verdikleri özgürlük alanlarıyla dengelenmektedir. Erkeklerin karılarına bakma yükümlülükleri bazı durumlarda kural olsa bile, gerçekte erkeklerin eşlerine bakma oranı oldukça düşüktür. Kocadan destek alsalar da eğitim masrafları dâhil olmak üzere çocukların ve kendi geçiminin asıl sorumlusu kadındır. Sahra-altı Afrika'sındaki kadınların kocalarına tümüyle bağlı olduklarında kaybedecekleri çok şey, kazanacakları az şey olduğundan, özgürlük alanlarındaki hassas dengeyi bozan projelere karşı direnmek zorundadırlar (Kandiyoti, 1997, s. 116).

Sahra-altı Afrikası'ndaki ataerkillikten farklı olarak, Kuzey Afrika, Türkiye dâhil olmak üzere Müslüman Ortadoğu, Güney ve Doğu Asya'da yaşanan klasik ataerkilliğin özelliklerini ise Kandiyoti şöyle özetlemektedir. Klasik ataerkil sistemde kızlar, çok küçük yaşta başında kayımpederlerin olduğu geniş aile aileye evlilik yoluyla katılırlar. Geniş aile içinde gelinler yalnızca ailenin erkekleri tarafından değil

kendilerinden daha yaşlı olan kadınlar ve özellikle kayınvalideleri tarafından ezilirler. Bu evlilikler genellikle kızların kendi akraba gruplarından kopmalarına neden olmakla birlikte bu kopuşun derecesi evliliğin akraba içi evlilik derecesiyle yakından ilişkili olmaktadır. Klasik ataerkillikte kadın, başlık parası ya da drahoma dâhil olmak üzere babanın mirası üzerinde hiçbir hak iddia edemez. Fakat Ortadoğu'da özellikle kentli orta ve üst sınıflara mensup kadınların, kendi mülklerine sahip olabildiklerine dair tarihsel kaynaklar bulunmaktadır (Kandiyoti, 1997, s. 120).

Ataerkil geniş ailede bir kadının gelin olarak yaşadığı zorluklar ve yoksunluklar kendisi gelin sahibi olduğunda onun üzerinde kuracağı denetim ve otorite kuruncaya kadar sürer gider. Menopoz yaşını geçen kadınların anaerkilliği, ataerkil madalyonun öteki yüzüdür. Kadınların iktidarının döngüsel doğası ve yaşlı kadınların otoritesinin devralınacağı beklentisi, ataerkilliğin bu biçiminin kadınlar tarafından içselleştirilmesini kolaylaştırır. Erkeklere boyun eğmek, yaşlı kadınların genç olanlar üzerindeki denetimiyle dengelenir (Kandiyoti, 1997, s. 122).

Kandiyoti'nin farklı Müslüman topluluklarda analiz ettiği farklı ataerkillikler, ataerkil pazarlıklar kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Ataerkil pazarlığın temeli, kadınların haklarını savunmak için benimsedikleri yolların bir ölçüde içinde buldukları sistemin mantığı ile açıklanabilmesine dayanmaktadır. Bütün egemenlik sistemlerinde olduğu gibi erkek egemenlik sistemlerinin de hem koruyucu hem baskıcı öğeleri vardır ve her sistem içinde kadınların da kendileri için güç ve özerklik kaynakları olan mekanizmalar mevcuttur. Bu nedenle onları eziyormuş gibi görünen sistemlere, kadınlar da erkekler kadar bağlı olabilir. Ataerkil pazarlıklar, pazarlık beklentilerinin niteliğinin toplumdan topluma değişebileceği birtakım karşılıklı beklentilerin yerine getirileceği varsayımına dayanmaktadır. Örneğin Afrika poligamisinde erkek, karısının ve çocuklarının bakımından maddi olarak sorumlu

değildir. Kadının gelir getiren ayrı bir iş alanı vardır ve bu alana erkek müdahale edemez. Kadınların tecrit edildiği ve ev dışındaki hareketliliğinin sınırlandırıldığı Ortadoğu ve Güney Asya toplumlarında ise, erkekten ailenin maddi ihtiyaçlarını tamamen karşılaması beklenir (Kandiyoti, 1997, s. 13).

Kandiyoti, kadınların direnme ve boyun eğme stratejileri üzerinden Müslüman toplumdaki kadın denetleme biçimlerini karşılaştırarak, farklı ataerkillik biçimlerinde kadın ve erkek arasındaki pazarlıkların, dönemin tarihsel koşullarından, sınıf, etnik ve kast durumundan etkilendiğini ve değişebilir olduğunu göstermiştir. Kandiyoti, ataerkil pazarlıkların kadınların cinsiyet öznelliklerinin biçimlenmesine güçlü bir etkide bulunduğunu, farklı bağlamlarda toplumsal cinsiyet ideolojisinin doğasını belirlediğini, ayrıca kadınların baskı karşısında hem potansiyelini hem de aktif ve pasif direnişinin belli biçimlerini etkilediğini belirtmektedir (Kandiyoti, 1998, s. 275). Kandiyoti, klasik ataerkilliğin yeni piyasa güçleri, kırsal kesimdeki kapitalistleşme, ekonomik açıdan marjinalleştirilme ve yoksullaşma süreçlerinin etkisi altında çökmekte olduğunu söylemektedir.

Ataerkil Pazarlıklar başlıklı makalenin yayınlanmasından on yıl sonra ataerkil pazarlıklar kavramını gözden geçiren Kandiyoti, bu kavramı daha geniş Batılı literatür eşliğinde tekrar düşünerek, “Gender, Power and Contestation: Rethinking Bargaining with Patriarchy ” başlıklı yeni bir makale yazar. Bu makalenin önemli noktalarından biri, bu kavramın iktidar ilişkileri ışığında yeniden gözden geçirilmesidir. Kandiyoti, bu gözden geçirmede ataerkil pazarlıklarda güçlü olan tarafın oyunun kurallarını tek taraflı değiştirmek üzere konumlanmış olduğunu kabul eder ve hegemonya kavramını devreye sokar. Hegemonya, karşı hegemonya olgusuna izin veren bir yapı sergilemesi dolayısıyla ev halkı ve akrabalığın belirli örüntüleri içerisinde yapılan mücadelelerin oluşturucu ve üretici unsurlarını ortaya çıkaran bir işleve sahiptir. Öte yandan, bu

koşullarda yapılan mücadelelerin çıktılarının yapının kendisine eklenmesi nedeniyle, bunun bir yanlış bilinçlilik durumuna neden olma ihtimali de bulunmaktadır. Çünkü direniş hareketleri ikincil durumdakilerin meşru olarak içlerini dökabilmelerine olanak sağlayan bu sistemin ana parçalarından biridir (Kandiyoti, 1998, s. 142).

Cumhuriyetin ilk yıllarında klasik ataerkil özellikler sergileyen kadın ve erkek arasındaki ataerkil pazarlık, devletin ideolojik müdahalesi çerçevesinde yeniden inşa edilen “yeni kadın” idealiyle yeni bir şekil almış ve Türkiye’deki kadınların kamusal alana çıkışının ya da kamusal görünürlüğünün yeni koşullarını oluşturmuştur. Bu koşulların ortaya çıkış süreci bir sonraki başlık altında ele alınmaktadır.

2.5. Türkiye’de Modern Ailenin Kuruluşu

Türk modernleşmesinin erken dönemi yeni bir ulus devlet kurma süreci ile iç içe geçmiş, yeni kurulmakta olan devletin nitelikleri inşa edilirken, yeni kadın ve erkek kimlikleriyle modern bir Türk ailesi modeli geliştirmek yoluyla yeni bir toplum yaratmaya odaklanılmıştı. Zira Osmanlı toplumundan Türkiye’ye kalan evlilikle ilgili kültürel miras genel hatlarıyla, genç yaşta evlenme, patriarkal düzen ve evlendikten sonra baba evinde geniş aile olarak oturma adetiydi. Bu kültürel pratikler arasında çokeşlilik de görülüyordu. (Duben, 2002, s. 144).

Osmanlı’nın son döneminde kadın hakları üzerine Halit Hamit, Baha Tevfik, Ahmet Rıza, Ahmet Mümtaz, Celal Nuri, Selahattin Asım, Ahmet Cevdet gibi entelektüellerin yürüttüğü tartışmalar yeni bir aile yapısına duyulan isteğe dikkat çekmekteydi. Bu tartışmalar sonucu, ittihatçı dönemin ilk yıllarında, modern çekirdek aile modernliğin bir göstergesi olarak gündemdeki yerini almıştır. İttihatçılar, yeni ulus devletle ilgili kaygılarını aile politikaları ile çözmeye çalıştılar. İttihatçıların deyişle yeni aile “milli aile” olarak yeni hayat anlayışının merkezinde yer almaktaydı. Yeni

milli aile inşası zamanla Batılı ideolojik etki alanından çıkarak, milliyetçilik ile muhafazakârlığı barıştıran en önemli strateji oldu (Sancar, 2012, s. 210).

Modernleşme süreçlerinin karakteristik özelliklerini tartışan düşünürlere göre bu süreç, modernleşen erkeğin kendi üstünde mutlak otorite sahibi olan babanın otoritesine başkaldırmasıyla başlar. Bu anlamda modernleşme krala ve yerel beylere bir başkaldırı değil, farklı tür iktidarları elinde tutan farklı erkeklikler arasında yaşanan bir mücadele sürecidir. Modernleşme aktörleri olan erkekler, kadınların ev ve aile hayatının mutlak huzur ve düzenin odağı olması noktasında uzlaştılar. Modernliği arzulayan erkekler, modernliğe sancılı ve yavaş bir evrimle ulaşacak olanların kendileri değil kadınlar olduğunu ve kadınların bunu, evi, çocuk terbiyesini ve aile değerlerini modernleştirerek yapacağını düşündüler. Böylece modern erkek kendisini, kendi gelişimi ve eksiklikleri hakkında hiç konuşmayan bir konuma yerleştirerek, etrafındaki ilişkileri ve nesnelere kendi arzusunu gerçekleştirecek ve gücünü koruyacak şekilde düzenleme iktidarını elde etmiş oluyordu (Sancar, 2012, s. 211).

Türkiye’de modern ailenin oluşum sürecini inceleyen çalışmalardan birini gerçekleştiren Aytaç (2007) modern aile fikrinin başlangıcını, modern Türk toplum bilimlerinin kurucuları arasında sayılan Prens Sabahaddin’e dayandırmaktadır. Prens Sabahattin’e göre Türk modernliğinin temel hedefi inisiyatif sahibi girişimci bireyler yaratmaktır. Bu yüzden özel yaşamın dönüştürülmesi gerekmektedir. İzlenmesi gereken yol, Batı gibi olmak anlamına gelen Batılılaşmak değil, bireyci toplumu oluşturmaktır. Bireyci toplumların en önemli özelliği, kişilerin özerkliğinin sağlanması ve bireyin en yüce değer olarak kabul edilmesidir. Bu durum, özel hayatın kamu hayatına üstün tutulmasını doğurur.

Bireyci toplumla cemaatçi toplumu birbirinden ayıran en önemli özellik, cemaatçi toplumlarda girişimciliğin olmamasıdır. Bu iki toplumun kamu hayatı da toplumdaki yaşam tarzlarına paralel olarak birbirine zıt karakter taşır. Bireyci toplumlarda kamu hayatı, bireylerin ait oldukları yerel grupların inisiyatifini öne çıkaran ve merkezin yetkisini yerel gruplara devretmesini sağlayan bir yapıdayken, cemaatçi toplumlarda yönetim son derece merkezidir. Bağımlı bireyler her konuda sırtını devlete dayandırmayı seçmektedir. Osmanlı toplumunda memurluk mesleğinin en seçkin iş olarak kabul edilmesinin nedenini de bu sosyal yapıda aramak gerekir. Sabahaddin, bu iki saptamadan hareketle Doğu'nun Batı karşısında geri kalmasının nedenlerini ortaya çıkardığını düşünmüştür. Dinin rolünü de bu açıdan ele alır. Batı toplumlarında ayrı mezheplere mensup bazı toplumlar aynı yapılara sahip oldukları halde, aynı mezheplere mensup bazıları farklı toplumsal yapılara sahiptirler. Dini ya da mezhebi ne olursa olsun bireyci toplumlar ileri ve güçlüyken, cemaatçi toplumlar geri ve zayıf yapıdadırlar. Bu yüzden Sabahaddin'e göre İslam dinini ilerlemeye engel sayanlar yanılmaktaydı. Asıl sorun dinde değildi, ilerlemeye engel olan şey toplumsal yapıydı (Aytaç, 2007, s. 169).

Sabahaddin, doğrudan devletin denetimi altında olmayan yaşam alanını özel alan olarak kabul eder. Bu bağlamda özel hayatın dönüştürülmesinin amacı cemaatçi toplumdan bireyci topluma geçmek olacaktır. Bireyci topluma geçmek ise bir eğitim sorunudur. Her toplumda eğitim veren temel birim aile olduğuna göre kızlar ve erkekler bireyci aileler oluşturmak üzere yetiştirilmelidir. Prens Sabahaddin'in aile, özel yaşam ve siyasetle ilgili fikirlerinin entelektüel referans kaynağı olarak gösterdiği kişi aile sosyolojisinin kurucularından sayılan Frédéric Le Play'dir. Sabahaddin'in özel hayatla ilgili değişik önerileri belli bir aydın grubunu etkilemiş olsa da uygulanamamıştır. Ancak Prens Sabahaddin'in ailenin dönüştürülmesi önerisi somut bir sonuç yaratmasa da zihniyetlerin dönüşmesine önemli bir katkı sağlamıştır (Aytaç, 2007, s. 171).

Modern aile fikrinin oluşmasında önemli etkisi olan bir başka kişi Ziya Gökalp'tir. Gökalp (1992) için Türk modernliğinin hedefi modern bir ulus olmak ve toplumsallık algısını bu çerçevede kazanmak olmalıdır. Toplumsal yapının temel birimi olan ailenin yeni ulusu oluşturacak kişileri yaratacak şekilde dönüştürülmesi gerekmektedir. Gökalp, Batılılaşma süreciyle başlayan toplumsal ve cinsel ahlak bunalımına bir çözüm olarak yeni aile üzerinde durur. Ahlaki bunalım, dönüşüm sürecinde eski ahlakın çökmesiyle ortaya çıkan birey tipinin ve bireyciliğin sonucudur. Ahlaki bunalımın temel çözüm yolu Gökalp'e göre "terbiye" ile olanaklıdır. Cinsel ahlak bunalımı ise kadınlık durumunun dönüşmesiyle ilgilidir ve aile içinde yapılandırılması gerekmektedir.

Gökalp, aile yapısını tarihsel bir çerçeve içine yerleştirir. Aile, tarihsel olarak klan, ocak, konak ve yuva aşamalarından geçmiştir (Gökalp, 1992, s. 59). Gökalp'in Türk ailesinin ataerkil bir özellik göstermediği üzerindeki ısrarı dikkat çekicidir. Klan ailesi ana soylu bir yapı, ocak ailesindeki yapı baba soylu bir yapı olmakla beraber kendine has karakteri nedeniyle ataerkil özellikler göstermeyen bir ailedir. Üçüncü aşama konak ise ataerkil geniş aileye denk düşmektedir. Gökalp'e göre bu aile tipinin ortaya çıkması Bizans, Arap ve İran kültürünün etkisiyle olmuştur. Gökalp'in konak tipini tarihsel bakımdan aşılacak bir aile tipi olarak tanımlaması sosyolojik olmaktan çok ideolojik düzeyde önem taşıyan simgesel bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Gökalp'e göre içinde bulunan aşama konak tipinden yuva tipine geçiş aşamasıdır. Yuva, ana baba çocuklardan oluşan çekirdek aile tipidir.

Bu dönüşümler, "çağdaş aile" ve "çağdaş kadınlık" sorunlarının ortaya çıkmasının temel nedeni olmuştur. Gökalp'e göre, ailenin çağdaşlaşması onun öz kültür ile ilgili yanlarını örtmemelidir. Bu nedenle, hem modernleşmenin gereklerine uygun hem de Avrupalı karşısında kendi kültürel farklılıklarını ortaya çıkaracak milli bir aile

yani “Türk ailesi” hedeflenmelidir. Modern aile yaşamının en belirgin iki özelliği aile içi demokrasi ve feminizmdir. Ailede demokrasi, aile bireyleri arasındaki özgürlük ve eşitlik ruhunu anlatmakta, feminizm ise Gökalp’e göre aile hukuku, meslek ve yurttaşlık hukukunda kadın ve erkeğin eşit olmasıdır. (Gökalp, 1992, s. 142). Bu bağlamda demokrasi feminizmin ön koşuludur. Gökalp bu iki özelliğin tüm tarih boyunca Türk ailesinde mevcut olduğunu savunmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Gökalp’in konak tipinden yuva tipi aileye geçişin aile içi dengeler üzerinde yaptığı değişikliklerle ilgili sözleri son derece ilginçtir:

Mutlakıyetle yönetilen bir devlette, aile reisinin egemenliği de mutlak bir biçimde vardır (...) Bundan dolayı, devlet içinde hükümdara ait olan mutlak yetkiler kaldırılınca; aile içinde de babaya ait mutlak yetkilerin kalkmış olması doğal bir sonuçtur. Meşrutiyet yönetiminin uygulandığı bir devlette, ailelerde de meşrutiyet yönetimi uygulanır. Bunun için bir baba eğlenceye, kötü yollara, içkiye veya kumara düşkün olursa ve ailesine karşı yükümlü olduğu görevleri yerine getirmiyorsa; aile topluluğu -parlamento gibi- ona karşı soru sorma ve güvensizliğini açıklama haklarına sahip olur. Kötü bir baba ailesinin mahkemeye başvurmasıyla egemenlik haklarından yoksun kalabilmelidir. Aile içinde bu yetkiyi daha iyi kim yapabilirse egemenlik hakkı ona verilmelidir (Gökalp, 1992, s. 130).

Gökalp’e göre, aile içindeki farklılıklar, emek ve iletişim mekanizmalarındaki dönüşüme paralel olarak dönüşmekte ve yeni farklılık biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıkların üretilmesi sürecinde aile, ideolojik bir alt sistem olmanın ötesinde, bizzat toplumun ya da devletin ikizi gibi işlev görmektedir. Bu bağlamda ailenin bir ideolojik alt sistem olmasının ötesinde, bizzat toplumsal güç ilişkilerini meşrulaştırma ya da sorgulama aracı olarak kullanılabildiği açıkça görülmektedir (Aytaç, 2007, s. 198).

Gökalp’in, kullandığı kavramlara kendine özgü anlamlar kattığı görülmektedir. Gökalp, *şahsiyet* kavramını *fert* kavramına karşı kullanır. Fert, toplumdan kopuk ve ona karşıt bir birey kavrayışı olarak, şahsiyet ise birey ve toplumu birbirine bağlayan ve onları tamamlayan bir unsur olarak kullanılmaktadır. “Fert yok, cemiyet var” diyen

Gökalp'in insan kavrayışı böyle bir şahsiyetçilik anlayışına dayanır. Cinsel ahlakın temelini de şahsiyet kavrayışı oluşturur. Böylece namus, sadece kadınların uyması gereken kuralları tanımlamaktan çıkmış, erkekleri de bağlayan bir ahlaki çerçeveye yerleşmiş olmaktadır. Aşk konusunu da şahsiyet sorunuyla ilişkilendiren Gökalp, amacı evlilik olmayan aşkları bireyci ve toplum karşıtı olmakla suçlar. Gökalp, evliliği hedefleyen, toplumsal sorumluluklarının bilincinde olan, şahsiyet sahibi kişilerin aşklarının idealleştirilmesini önermektedir (Gökalp, 1992, s. 141).

Yeni Türk ailesinin en gelişmiş tanımları Ziya Gökalp'in yazıları ile gündeme gelmiştir. Gökalp, kadınları modernleşmenin ya da medenileşmenin önemli aktörü olarak görür ancak kadını aile bağlamı içinde yüceltir. *Yeni Mecmua*'da yazdığı yazılarda dönemin ruhuna uygun olarak "Türk Ailesi" denince ne anlaşılması gerektiğini anlatırken, onun asri aile ile milli aile arasındaki ideolojik politik farkı vurgulama çabasında olduğu açıkça görülmektedir. Her iki aile modeli birbirinin zıddıdır. Gökalp'in görüşleri, ideolojik bir kurgu olmakla birlikte devlet eliyle oluşturulan resmi ideoloji üzerinde çok etkili olmuştur. Asri aile-milli aile ayrımı ideolojide kurgulanan bir ayrım olarak gündelik yaşamda olup bitenler üzerinde çok etkili olamamıştır. Ancak bu ayrımın ne işe yaradığı ve işlevinin ne olduğu üzerinde düşünüldüğünde, bu ayrımın kadınların yaşamlarını denetleme açısından önemli bir iktidar stratejisi olduğu kolaylıkla görülebilir.

Ayşe Durakbaşı'nın 1930'ları inceleyerek 'yeni kadın' ve 'aile modeli' üzerine yaptığı çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında kadın konusunun Türk milliyetçiliği çerçevesinde nasıl ele alındığını göstermektedir. Durakbaşı da, Kandiyoti'nin çalışmalarında gösterdiği gibi Türkiye'de kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde dönemin tarihsel ve ideolojik bağlamının önemine dikkat çekmektedir. Erken cumhuriyet dönemindeki Türk milliyetçiliğini ve feminizmi

incelediği çalışmada Durakbaşı, Kemalizm'in kadınların eğitim ve mesleklere katılımında ilerici bir ideoloji olarak işlenmesine rağmen, ahlakın ataerkil normlarını değiştirmedini ve kamusal alanda kadınlara mekân açmadaki radikalliğine rağmen erkek/kadın ilişkileri hakkındaki temel kültürel tutuculuğu sürdürdüğünü belirtmektedir (Durakbaşı, 1998, s. 140).

Erken cumhuriyet döneminde tanımlanan 'yeni kadın' modelinin özelliklerini özetlemek gerekirse, cumhuriyet kadınından topluma katkıda bulunması, sosyal hayata katılması ve profesyonel olarak sorumluluklar ve roller üstlenebilmesi, fakat geleneksel cinsiyet rolleri olan annelik ve karılık görevlerini de devam ettirmesi beklenmektedir. Kemalist 'yeni kadın' modelinde kadının kamusal ve sosyal sorumlulukları evdeki geleneksel rol ve sorumluluklarından daha önemli görülmektedir. Durakbaşı buna örnek olarak eğitilmiş ve meslek sahibi bir kadının, bir ev kadınından daha fazla saygı görmesini ve daha yüksek bir sosyal statüye sahip olmasını göstermektedir. Bu çerçevede annelik sadece biyolojik olarak tanımlanmış, anneliğin geleneksel değeri arka plana atılmıştır. Kemalizm geleneksel kadının bekâreti üzerine kurulu cinsel ahlakı sorgulamamış olsa da kadınlar toplumda kontrol altında tutulup cinselliklerini bastırmak zorunda bırakılmışlardır (Durakbaşı, 1998, s. 143).

Durakbaşı'ya göre Kemalist kadın imgesi çatışan imgelerin birleşimidir. Çünkü kadından, iş başında bir eğitilmiş-profesyonel kadın olması, sosyal kulüplerin ve derneklerin üyesi olarak sosyal ve aktif bir kadın olması, ev içinde ise ailenin yeniden üretim fonksiyonlarını yerine getiren bir anne ve eş rolünü sürdürmesi beklenmektedir. Daha önceki dönemlerde de dolaşımda olan bu ilk üç imgeye balo ve partilerde erkekleri eğlendiren feminen kadın imgesinin eklenmesiyle, Batı tipi toplumsal cinsiyet ilişkileri kurulmaya çalışılmıştır. İlk iki imge kadının toplumdaki yerinde bir değişim

olacağını düşündürse de son iki imge kadının, kadın/erkek ilişkilerindeki ikincil konumunu değiştiremeyeceğini göstermektedir (Durakbaşı, 1998, s. 144).

Türk modernleşmesinin kadın ve aile imgelerini inceleyen çalışmalardan biri de Sancar'a aittir. Sancar, kitabında bu imgeleri oluşturan devlet stratejilerini incelemektedir. Devlet, kamusal alanda kadınların giderek artan görünürlüklerini yasaklamayı bırakarak 18. yüzyıl sonlarına doğru yeni stratejiler geliştirmeye başlamıştır. Devlet, kadınların mekânlardaki varlığını yasaklamaktan vazgeçerek, bunun yerine örtüleri, feraceleri, renkleri ve gezinti yerlerini düzenlemeye başlamıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise yine bu stratejide bir dönüşüm olduğu ve devletin kadınlarla (söz konusu kadınlar üst sınıfa mensup kadınlardı) sokaktaki kıyafetler ve gezilebilecek yerler bağlamında ilişki kurmaktan vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Bundan sonra devlet, farklı kadınlık kategorilerine farklı düzenleme stratejileri uygulamaya başlar. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet ile kadınların ilişkisinin okullaştırma ile şekillendiği, devletin, kadınlar ile ilişki kurma tarzındaki önemli dönüşümlerin eğitim politikaları üzerinden gerçekleştiği görülür. Kız Rüştüyeleri ve Kız Sanayi Mektepleri ile kızlar hane içi eğitimden okul eğitimine geçirilerek modern toplumun inşa süreci başlatılmıştır (Akşit, 2009, s. 8, akt. Sancar, 2012).

Türk modernleşmesinin kadın ve aile imgelerini anlamak için dönemin ders kitapları incelendiğinde, erkek karşısında kadının, toplumun kamusal imgeleri karşısında aile imgesinin konumlanışının çok belirgin olduğu görülmektedir. Bu kitaplarda kadınla erkek arasında temelde yaratılıştan gelen cinsiyet farklılıklarının kabulüne dayalı zihniyetin ders kitapları aracılığıyla öğretilmiş ve belletilmiş olduğu açıkça görülmektedir. Konuyla ilgili araştırma yapan Üstel, Meşrutiyet dönemi ders kitaplarındaki aile tanımında kadının, erkek/koca karşısında eşitsiz konumda olduğunu, buna karşın ailenin belirleyici özelliğinin 'muhabbet' olduğunu belirtmektedir. Erken

Cumhuriyet dönemi ders kitaplarında ise cinsler arasındaki ilişkinin muhabbet yerine ‘müşterek maksat’ gibi politik bir tanıma kaydığı ve Cumhuriyet’in yurttaşlık anlayışına uygun bir ‘görev ailesi’ne dönüştüğü ve modern toplumu kuracak aile olarak yeni görevler üstlendiği görülmektedir (Üstel, 2004, s. 189).

Türk modernleşmesinin erken aşamalarında sadece okul ve ders kitapları değil, radyonun da etkin bir modernleşme aracı olduğu görülmektedir. Ahıska’ya göre radyo, gazete ve kitap gibi kurmacanın gerçek olgular karşısındaki etkisini göstermektedir. Radyo oyunlarında kadınlar bedenden, benlikten ve çelişkiden yoksun soyut bir kavram, birer simge olarak sunulur. Bu nedenle eylemde bulunması, iyi kötü arasında seçim yapması gerekenler erkeklerdir. Ancak onların da mutluluğu bulmak için kadına ihtiyaçları vardır. Ev hanımı ise değişime uğramayan geleneksel değerleri temsil eder ve milli kimlik, evin hanımında kendine bir yuva bulur. İffetli kadın-iffetsiz kadın ayrımı radyo yayınlarında açıkça görülürken, erkeklerin taşkın ve hep gözü dışarda kalan enerjisini ıslah eden hep kadının istikrarı olmaktadır (Ahıska, 2005, s. 300). O dönemin zihniyeti içinde beden milli kurgunun mekânı, çocuk, gençlik, kadın gibi doğal kategoriler ise bu kurgunun araçları olarak işlev görmektedir.

Sancar, 1945-65 dönemini muhafazakâr modernleşme dönemi olarak adlandırmaktadır. Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti* adlı çalışmasında Erken Cumhuriyet döneminin kadın hakları söyleminin milliyetçi ve militarist söylemde sönmülenişinden sonra, cinsiyet rejimi yeniden şekillenirken, kadın kimliğinin ve ailenin nasıl biçimlendiğini o dönemin gündelik gazeteleri üzerinden incelemiştir. Bu incelemede Sancar, 1950’lerde cinsiyet rejimi açısından belirleyici olan iki özellik tespit eder. Modern Türk ailesi artık kentli orta sınıf yaşamlarda rollendirilmeye başlar. Modern Türk kadınının kuracağı modern Türk ailesinin hangi kültürel değerlerle, ne tür gündelik yaşam pratikleriyle var edildiği, karşılaştığı riskler ve tehditlerin somut

bağlamları dönemin günlük gazetelerinde yansıtılmış temsiller içinde görülmektedir. İkinci özellik ise, kapitalistleşmenin kırsal alanlara genişlemesi sonucu kırsaldan kente göç sonucunda kentte ortaya çıkan ‘köylü’ realitesinin söz konusu modern orta sınıf Türk ailesinde yarattığı endişelerdir. Bu dönemde modern Türk toplumunun modern kentli ailesi, köylülüğün temsil ettiği cahillik, gelişmemişlik ve olası suç eğilimlerine karşı yapması gerekenler açısından uyarılmaktadır (Sancar, 2012, s. 235).

Günlük gazetelerde, bir yandan modern orta sınıf ailenin yaşamı temsil edilir ve gösterilirken, öte yandan bu yuvayı tehdit eden tehlikeler tanımlanmakta, her iki alanla ilgili olarak içerilecek ve dışlanacak olan sınırların okuyuculara haber formatı içinde rahatlıkla verildiği görülmektedir. Haber dili içinde aile söyleminin sınırları suç, tecavüz, fuhuş, cinayet ve cahillik üzerinden tanımlanan bir tehditler söylemi içinde şekillendirilmektedir. Dönemin günlük gazetelerinde kadınlar iki farklı bağlamda ele alınmaktadır. Bunlardan biri ‘eril göz’e seslenen ideal kadın söylemi, ikincisi, kent modernliğinin sınırını çizen ve bunun içinde aileye yönelik tehlikelere işaret eden suç söylemidir (Sancar, 2012, s. 239).

Muhafazakâr modernleşmenin kadın ve aile ile ilgili kamusal temsillerine gündelik gazete haberleri içinden bakarken öne çıkan haber söylemlerinde farklı ideal kadın tanımlarının şekillendiği görülmektedir. Güzel kadınlarla ilgili haberler, Hollywood artistlerinin, prenseslerin ve kraliçelerin, güzellik yarışmalarına katılan güzellerin yaşamlarını izleyerek kadın güzelliğini tanımlamakta ve kadınlık ile güzellik arasında vazgeçilmez bir özdeşlik oluşturmaktadır. Güzel kadın imgesi, zarafet, masumiyet, cazibe, çekicilik, zevklilik, sıcakkanlılık, güzel gülümseme gibi insani özelliklerin dişileştirilmiş içeriklerle sunulması ile oluşturulmaktadır. Gazete yazılarında, kadın güzelliğinin kurucu unsurları, gençlik, vücut güzelliği ve cinsel cazibe unsurlarının her zaman ilave hasletlerle birlikte arzulandığı vurgulanarak

güzelliğin bir süs olduğu, kadına değer kattığı ama asıl değer kadının kişiliğinde olduğu belirtilmektedir. Güzellikle ilgili neşeli, zarif, masum olmak gibi kavramların peşinden ayrılmayan ‘iyi bir evlilik yapmak’ tanımlamasıyla ‘ideal kadın’ın çerçevesi çizilmiş olmaktadır. Türkiye güzeli seçilenlerin kısa süre sonra, başarılı, genç ve zengin işadamları ile evlendikleri haberlerine gazetelerde geniş yer ayrılmaktadır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren (1929-32) güzellik yarışmaları düzenlenmeye başlanmıştır. Bu güzellik yarışmalarının Cumhuriyetçi modernistler gözünde cinsel ahlak meselesi değil Batı ile bir tür rekabete girmek olarak algılandığı söylenebilir. Peyami Safa gibi Türk milliyetçilerinin bile desteklediği bir milli mesele olarak görülen güzellik yarışmaları, yine Safa tarafından “masum, gözü açılmamış, tipik aile kızı niteliğindeki, zekası, terbiyesi mükemmel, vücudu idman görmüş, lisan bilir Türk kızlarının, Türk ırkının seciyesini dünyaya göstermesi” şeklinde yorumlanmaktadır (Öztamur, 2002, akt. Sancar, s. 242). Güzel kadınların evlilik kurumu ile ilişkilendirilmesi gazete, dergi ve daha sonra sinema vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Toplumun üst kesimine mensup erkeklerin, aile terbiyesi, zarafeti ve güzelliği test edilmiş bu güzellere denk olan genç kadınlarla evlenme hayalini kışkırtan bu anlatı, kadınlar için de cezbedici olmuş, onlara da zengin ve önemli erkeklerle evlenmeyi hayal etme imgesi sunmuştur.

Muhafazakâr modernleşme döneminde modern hanelerin yaratılma stratejileri içindeki en önemli alanlardan birini erkek-kadın (karı/koca) arasındaki ilişki imgelerinin üretilip benimsetilerek ideal evlilik ilişkilerinin tanımlanması oluşturur. Bu alanı düzenlemeye yönelik yazılara, gündelik gazetelerde önemli yer ayrıldığı görülmektedir. Cinsellik, kadının sadakati, çocukların modern değerlere göre yetiştirilmesi, kadın ve erkek ilişkisinde önceliğin sevgi, aşk, dayanışma, paylaşma unsurlarından hangisine

verilmesi gerektiği gibi meseller gazetelerde çok sık yazılıp tartışılmıştır. (Sancar, 2012, s. 245). Aynı konular günümüz evliliklerinin temel sorunları olmaya devam etmektedir.

20. yüzyılın ilk yarısı boyunca “Cumhuriyet Kadını” imgesinin magazin dergileri, günlük gazeteler, popüler aşk romanları ve sinema gibi kitlesel medya araçları ile sürekli tekrarlanan klişeler ürettiğini söylenebilir. 1940’lar ve 50’ler boyunca mutlu aile ve mutlu evlilik adına öğretilen bir kadınlık söz konusudur ve bu söylem içinde “eğer bir kadın mutlu olmak istiyorsa önce etrafındakileri mutlu etmeli” klişesi vardır. Medyada, “bir kadının mutlu olmak için öncelikle eşinin kişiliğine saygı duyması gerektiği”, profesörler, uzman doktorlar ve politik liderler ağzından durmadan tekrarlanmaktadır (Sirman, 2005, s. 254).

Sancar’a göre, modern kadın ve aile imgesinin sınırlarını çoğu zaman cinsel ahlak meseleleri çizmektedir. “Kadını kadın yapan şey cinsel ahlakıdır” klişesi değişmediği gibi bunu anlatmak için bugün hala “Batı’nın ahlaksızlığı” söylemi devreye sokulmaktadır. Konuyla ilgili sınırların içi doldurulurken de “ideal kadın” tahayyülü resmedilmektedir (Sancar, 2012, s. 247). Bu konuyla ilgili örnekler incelendiğinde, kadın ve erkek arasındaki ilişkide aşk ile istikrarlı aile ilişkisinin bağdaştırılması arzusu belirgin olarak görülmektedir. Dönemin *Yurttaşlık Bilgisi* kitaplarında *Ailede Demokratik Yaşam* başlığı altında anlatılanlara bakıldığında, yaş ve cinsiyet hiyerarşisinin demokrasi fikriyle yan yana sunulduğu görülmektedir. Ailenin reisi olan babanın geçindirme görevi ile annenin ev-işi yapması arasındaki cinsiyete dayalı iş bölümü ve görevi anne babaya itaat etmek olan çocuklar ile tanımlanan ‘görev ailesinin’ gündelik haber formatında tekrar tekrar gösterildiği görülmektedir. bu orta sınıf aile modelinde önemli işlerde birlikte karar veren ve keder ve sevinçlerini paylaşan eşlerin, demokratik yaşayışın gereklerine uygun aileler olacakları vurgulanmaktadır.

Sancar, 1945-65 yılları arasında yayınlanan günlük gazete haberlerinde kadın ve aile temsilleri bakımından dikkat çekici bir yoğunluk olduğunu belirtmektedir. Cinsiyet ve cinsellik içeren konularla iç içe geçen suç haberleri incelendiğinde, suç söylemi denen şeyin okuyuculara, aslında cinsel ahlak açısından gerektiği gibi terbiye edilmediği için tutkularına esir olan eğitilmemiş kişilerin yaptığı yanlış davranışlar olarak aktarıldığı anlaşılmaktadır. Suç haberleri içinde modern yaşam için normal kadın-erkek ilişkisi olarak nitelendirilebilecek cinselliğin de, suç olarak tanımlandığı görülmektedir. Örneğin, sevdiğiyle yaşamak için ailesinden ayrılma, zorla evlendirildiği eşinden kaçarak sevgilisiyle yaşama ya da genç yaşta kız ve erkekler arasında yaşanan olağan cinsellik ilişkileri, kaçma-kaçırılma, tecavüz-ırza geçme, uygunsuz ilişki, zina gibi suç kapsamına giren eylemler olarak nitelendirilmektedir.

Karısını/kocasını başkasıyla basma, parkta ya da arabada öpüşürken yakalanma da suç haberleri kapsamına girmektedir. Bu durumda modern zihniyet açısından olağan kadın erkek ilişkilerini, aile, cemaat ve ahlak tarafından onaylanmayan ilişkiler olarak ilan edip dışlayan, ahlak ve düzen sorunu olarak görüp devletin müdahale alanına sokan bir söylem söz konusudur. Bu durumda, özel alana ait olduğu iddia edilen cinselliğin kadınlar ve alt sınıflar söz konusu olduğunda bireysel tercihler ve dokunulmaz haklar alanına dâhil edilmediği gayet açıktır. İstenmeyen cinsellik, suç söylemi içinde, adli kolluk kuvvetlerinin müdahale alanı içinde tutulmaktadır. Böylece bireysel özgürlük alanı ile bireye karşı işlenen suç sınırı ve toplumsal yaşamı ilgilendiren sorunların sınırları karışmaktadır. Bu karışıklık günümüzde, modernliği yeni kentsel mekânlarda inşa etmenin en uygun stratejisi haline dönüşmüştür (Sancar, 2012, s. 262).

Öte yandan gazetelerin aşk cinayetlerine gösterdikleri özel ilgi dikkat çekici boyutlardadır. Aşk cinayetlerine yönelik bu ilgi, tutkuların denetim altında tutulması gerektiğini hatırlatırken, geleneksel evlilikten aşk evliliğine geçiş sürecinde yaşanan

gerilimleri de yansıtmaktadır. Görücü usulü evliliğin modernliğe uymadığı genel olarak kabul edilmekte, alternatif olarak aşka dayalı evlilik anlayışı tanımlanmaktadır. Öte yandan aşka dayalı evliliğin tutkulara özgürlük tanımaya mecbur bırakan etik bağlamı ve bu durumun hem kadın hem erkek açısından normal karşılanması gerekliliği, modern aile söyleminde kendine özgü kriz ve gerilim noktaları yaratmaktadır. Böylece idare edilmesi güç olan tutkulu aşkın, tutarlı ve sürekli olması beklenen evlilik içerisine sirayet etmesi, modernliğin çözmek zorunda olduğu önemli bir sorun haline dönmüş olmaktadır. Bu sorunu gidermek amacıyla, aşk cinayeti haberleriyle okuyuculara aktarılan modern aile söylemi, aşkın olanaksız olduğunu ve baskı altında tutulması gerektiğini söylemektedir (Sancar, 2012, s. 266).

Sancar'ın çalışması, modern kent yaşamında, tutkuları temsil eden aşk ile düzen ve istikrarı temsil eden evlilik arasında oluşan kaos algısını ve bu karmaşayı düzenleme çabalarını açıkça göstermektedir. Buna göre, yeni modern kent kültürü evliliklerinin temelinde aşk olmalı ama hızla yerini sevgi, paylaşma, dostluk gibi anlayışlı ve uyumlu duygulara bırakmalı, böylece evlilik kurumu güvence altına alınmalıdır. Medya, aile, devlet ve iktidar arasındaki etkileşimi açık olarak ortaya koyan Sancar'ın çalışmasında olduğu gibi izdivaç programlarını inceleyen bu çalışmada da televizyon, iktidar ve evlilik kurumu arasındaki etkileşimi açıkça ortaya koymak amaçlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Gerçeklik Televizyonu Örneği Olarak İzdivaç Programları

Televizyonda yayınlanan izdivaç programları gerçek insan hayatlarından yola çıkarak hazırlanan ve gerçeklik televizyonu olarak adlandırılan yeni bir tür olarak değerlendirilmektedir. Televizyon endüstrisinin ürettiği en yeni ve başarılı formatlardan biri olan gerçeklik televizyonu ve bu türe ait çeşitli program metinlerini yalnızca bir format ve televizyon programı olarak görmek, bu metinlerin üzerine inşa edilen çeşitli söylemleri, ideolojileri, iktidar ilişkilerini, toplumsal cinsiyet pratiklerini anlama ve açıklama konusunda yeterli olmaz. Zira gerçeklik televizyonuna özgü programlar ve içerikleri, gündelik hayata dair kültürel pratikleri ve söylemleri yeniden üreten bir işleve sahiptir. Bu nedenle, gerçeklik televizyonu olarak adlandırılan televizyon türünün nasıl ortaya çıktığını anlamaya ve açıklamaya çalışmak gerekmektedir.

Televizyonun ideoloji aktarma işlevini daha da güçlendiren bu program formatının özelliklerini incelemeyen önce televizyonu hem gündelik kültürel pratikleri pekiştiren hem de ideoloji üreten ve yayan bir aygıt olarak kısacık da olsa ele almak gerekmektedir. Postman'a göre televizyon, yeni bir araç olarak söylem yapısını da değiştirmektedir. Televizyon, bu değişimleri "aklın kullanımının bazı yollarını cesaretlendirerek, belli zekâ ve bilgelik tanımlarını öne çıkararak ve belli türde bir içerik talep ederek" yapar (Postman, 2010, s. 37). Bu nedenle televizyonun ne olduğunu ve nasıl kullanıldığını hatırlamak, onun toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesi üzerinde ne derece etkili olabileceğini anlamak açısından oldukça önemlidir.

Bu bölümde ayrıca, bu çalışmada incelenen *Esra Erol'da Evlen Benimle* ve *Su Gibi* adlı izdivaç programlarının biçim ve anlatı özellikleri yer almaktadır.

3.1. İdeolojik Bir Aygıt Olarak Televizyon

İnsanların dış dünya hakkında bilgi edinme ve eğlenme gereksinimlerini sağlayan kitle iletişim araçlarının başında, elli yıldan fazla bir süredir televizyon gelmektedir. Televizyonun göze ve kulağa aynı anda hitap etmesi, insanları okuma zahmetinden kurtaran kolaycılığı, kitle iletişim araçları arasında ayrıcalıklı bir yer edinmesini sağlamıştır. Bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun ne olduğunu incelemeyen önce, kitle iletişiminin ne olduğunu kısaca açıklamak yerinde olacaktır. Kitle, en geniş anlamıyla ne olduğu belli olmayan niceliksel çokluğu ve niteliksel belirsizliği anlatan bir kavramdır. Kitle iletişimi ise, niceliksel çokluğu belli olmayan geniş gruplarla yapılan iletişimi ifade eder. Kitle iletişimi, medyayı kullanarak kitle ile yapılan iletişimdir, kitlelerin birbiriyle yaptıkları iletişim değildir. Başka bir deyişle, kitle iletişimi, kitle iletişim araçlarına sahip olanlarla geniş yığınlar arasındaki iletişimdir (Erdoğan, 1997, s. 243).

Kitle iletişim araçları arasında en yaygın kullanım alanına sahip olan televizyonun ortaya çıkışına birden fazla sayıda bilim adamı katkı sağlamıştır. Alman bilim adamı Paul Nipkow'un 1923 yılında geliştirdiği, resimleri tarayan mekanik televizyon sisteminin televizyonun gelişiminde önemli bir yeri vardır. Bir başka çalışma, Rus bilim adamı Vladimir Zworykin'in 'iconoscope' adını verdiği araçtır. Bugünkü televizyon kamerasının ilk hali olan bu yeni araç sayesinde elektronik taramayla ilk görüntü yayını gerçekleştirilmiştir. Hemen ardından İskoçyalı fizikçi John Logie Baird'in hareketli fotoğrafları uzak yerlere nakletme çabasıyla başlattığı araştırmalar, 1925 yılından sonra da deneysel çalışmalarla devam etmiş, yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra televizyon, gündelik hayatın vaz geçilmez araçları arasındaki yerini almıştır (Erdoğan, 2011, s. 357).

İlk televizyon yayınları 1939 yılında Kuzey Amerika'da başlamıştır. Yayınların başlamasından itibaren, altın çağlarını yaşayan radyo hayranı dinleyici kitleleri büyük bir ilgiyle televizyona yöneldiler. Televizyon teknolojik yetersizliklerine rağmen, 1950'lerde, insanları radyo başından olduğu gibi sinema salonlarından da kendisine doğru çekmeye başladı (Crowley ve Heyer, 2010, s. 361). Televizyonun geniş kitleleri ele geçirmesi, iletişim alanında yeni çalışmalar yapılmasını ve yeni fikirler üretilmesini sağladı. Toplum ve teknoloji ilişkisi tartışmalarının yoğunlaşmasıyla, günümüzde hala geçerliğini koruyan iki farklı görüş ortaya çıktı. Bir tarafta önceliği topluma veren görüş diğer tarafta önceliği teknolojiye veren görüş. Toplumu öne çıkararak toplum ve teknoloji ilişkisini sorgulayanlar, analizlerini sosyoloji, sosyal psikoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi gibi bilimsel disiplinler çerçevesinde yaptılar. Önceliği teknolojiye vererek analiz yapanlar ise, toplum ve teknoloji ilişkisini modernleşme ve sanayileşme ilişkisi üzerinden tartışmaya devam ettiler.

Başta Frankfurt Okulu olmak üzere, modernite ve kitle toplumu eleştirisi üzerine yoğunlaşan eleştirel yaklaşımlara göre, teknoloji ve onun aracılığıyla gelişen modernite, toplumdaki güç ve çıkar çevrelerinin kitleleri denetleme ve yönlendirmelerini daha da kolaylaştırarak güç ilişkilerinin pekişmesini sağlamaktadır. Teknolojiyi merkeze koyarak, tüm unsurları ona bağlayan en çarpıcı düşünce ise, Marshall McLuhan'ın 'teknolojik determinizm' ya da 'teknolojik belirleyicilik' tezidir. 60'lı yıllara damgasını vuran McLuhan'a göre önemli olan ileti ya da içerik değil aracın kendisidir. Araç, insan bedeninin uzantısı hatta dönüştürücüsüdür. Teknolojik belirleyicilik, teknolojiyi, insanlığın ve toplumsal yaşamın merkezine koyarak, onu toplumsal değişimin ve dönüşümün motor gücü sayar (Güngör, 2011, s. 151).

Televizyon, geniş kitlelere en kolay, en hızlı ulaşan ve karşısında en fazla zaman geçirilen araç olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle televizyon teknolojisi ile kültürel

ve sosyal aktiviteler arasında karmaşık bir etkileşim oluşmuştur. Bu etkileşim sonucunda, kültürel biçimlerin televizyon yoluyla kullanımında bazı yenilikler de ortaya çıkmıştır. Örneğin, televizyon, kamusal tartışma ve görüşme biçimlerini dikkate değer ölçüde genişletmiştir. Bunun yanı sıra, haberlerin görüntüselleşmesi, yeni dizi türlerinin gelişimi, yeni satış şekilleri, televizyonun büyük ölçüde var olan biçimlere dayanarak yenilik ürettiğini gösteren örnekler arasında sayılabilir (Williams, 2003, s. 59).

McLuhan'a göre önemli olan teknolojinin içeriği değil biçimidir. Başka bir deyişle, önemli olan televizyondan ne izlendiği değil, televizyonun kendisidir. McLuhan bunu net bir şekilde "araç iletidir" sözüyle açıklar. İnsanların ilişkilerini, eylemlerini, edimlerini belirleyen ve biçimlendiren şey araçtır. Televizyon, sesleri ve görüntüleri bir araya getirerek iletileri biçimlendirmektedir. Aynı şekilde radyo, sesleri bir araya getirerek iletileri oluşturur. Gazete, yazıyı kullanarak iletileri biçimlendirir. Her bir aracın biçimlendirdiği iletinin etkisi farklı olur. Buna bağlı olarak her aracın etkisi de farklı olmaktadır. Etki farklılığı bir yandan aracın kendisinden, diğer yandan da aracın kullanım biçiminden kaynaklanır. Televizyon kendinde iyi veya kötü değildir, önemli olan onu kimlerin hangi amaçla nasıl kullandığıdır (McLuhan, 1964, s. 10). Kısaca, belirleyici olan ileti değil, aracın kendisidir.

McLuhan'a göre 'yaradığımız medya'dır (McLuhan, 2005, s. 26). Kitle iletişim araçları kişisel, siyasal, ekonomik, estetik, psikolojik, ahlaki ve etik hayat alanlarımızı öylesine yaygın biçimde etkilemektedir ki, insanın ve toplumun bu araçlar tarafından değiştirilmeyen hiçbir yanı kalmamıştır. McLuhan, bu nedenle kültürel ve toplumsal değişimin hiçbir yanının, medyanın bugünkü ortamı nasıl ve ne şekilde oluşturduğu incelenmeden anlaşılamayacağını söyler.

Kitle iletişim araçlarıyla ilgili, önemli bir başka çalışma, “araç mesajdır” diyen Marshall McLuhan ile birlikte çalışan ve bir antropolog olan Edmund Carpanter’e aittir. Carpenter, bir iletişim aracının biçimiyle olduğu kadar özgül içeriği aracılığıyla da mesajlarını kurduğunu ileri sürmüştür. Carpenter yazdığı makalede medyayı dillere benzetmiş, her bir aracın aynı öyküye kendine özgü bir şekil kazandırma tarzını göz önünde bulundurarak radyonun, filmin, tiyatronun ve kitabın öyküyü ele alışlarının karşısına televizyonu koyarak bir çözümleme yapmıştır. Carpenter’in çözümlemesine göre, bütün diller birer kitle iletişim aracıdır. Yeni kitle iletişim araçları ise gramer kuralları henüz bilinmeyen yeni dillerdir. Her biri gerçekliği farklı biçimde kodlar.

Radyo gibi televizyon da, kısa ve birbiriyle ilgisiz reklamlar arasında kesintiye uğramış programlar sunar. İdeal bir haber yayınında bile dünyanın birçok yerinden yaklaşık yarım düzine konuşmacı yer alır. Kameralar konuşmacılara değil, hakkında konuşulan kişiye veya olaya odaklanabilir. İzleyici suçlayıcıyı duyar, suçlanana izler. Davacıyı duyar, şehir dolandırıcısının titreyen ellerini izler. Bu süreç, sonucu belirsiz gerçek bir dramadır. Matbaa ise bunu yapamaz, onun farklı bir eğilimi vardır. Kitaplar ve filmler ise belirsizliği yalnızca taklit ederler (Crowley ve Heyer, 2010, s. 378).

Canlı televizyon programlarının kitaplarda ve filmlerde bulunmayan can alıcı yönü tam da burasıdır. Çok sayıda yapılabilen geriye dönüşler ve zaman perspektifi içeren olay örgüsü ekranda gizemli bir hava oluşmasına neden olur. Resimler, gözlerin önünden çok hızlı geçer. İzleyiciler, nelerin olup bittiğini kaydetmeye ve nelerin olacağıyla ilgili tahmin yürütmeye elverişli zaman aralığı bulamazlar (Crowley ve Heyer, 2010, s. 379). İnsanların izledikleri ve izlemekten hoşlandıkları şey hareketli resimlerdir. Görsel ilginin gerekliliklerini karşılamak amacıyla fikirlerin içeriğinin geri plana atılması zorunluluğu televizyonun kendine özgü doğasından gelmektedir (Postman, 2010, s. 106).

Televizyonun bu özelliği onun tüketim kültürünü yayan kitle iletişim araçlarının ilk sırasına yerleşmesine ve tüketim kültürü eleştirilerinin merkezinde olmasına neden olmuştur. Frankfurt Okulu kuramcılarına göre tüketim kültürü televizyon vasıtasıyla sadece belli alanlarda değil, kültür ve iletişim alanındaki tüm etkinlikleri tüketim nesnesine dönüştürmektedir. Kitle iletişimi ve kitle kültürünü kültür endüstrisi olarak adlandıran eleştirel kuram düşünürlerine göre kitle iletişim araçlarına dâhil olan televizyon, kültür endüstrisinin bir parçası olarak sistemin devamına hizmet etmektedir. Kültür gibi önemli ve kapsamı geniş bir kavram, yaratıcı özelliğini kaybetmiş, standartlığı sunan bir endüstriye dönüşmüştür. Kitlelerin giderek artan enformasyon ve eğlence beklentisi iletişim olgusunu da endüstriye dönüştürerek, onun kültür endüstrisiyle bütünleşmesine neden olmuştur (Armand ve Mattelart, 2009, s. 60).

Kitle iletişimi ve kitle kültürü, kültür endüstrisi üretirken, bireysel seçme özgürlüğü, kendini ifade etme ve düşünce özgürlüğü gibi demokratik koşullar ortadan kalkmaktadır. Enformasyon giderek daha fazla metalaşırken, bireysellik, düşünsel özgürlük ve katılım beklentilerinden uzaklaşmaktadır. Kültür endüstrisi, kültürün çöküşüne ve tecim eşyasına dönüşmesine neden olurken kültürel eylemin değere dönüştürülmesi ondaki özgün yaşantının izlerinin silinmesine de neden olmaktadır. (Armand ve Mattelart, 2009, s. 62). Görsel bir kitle iletişim aracı olan televizyon, toplumsal yapıyla bütünleşen, ideolojik, ekonomik, politik, teknolojik ve kültürel süslemelerle bezeli cazip bir ürün olarak kültür endüstrisinin kendine özgü karmaşık yapısını sistemin menfaatleri doğrultusunda en etkin biçimde kullanmaya ve yeniden üretmeye devam etmektedir.

Televizyon, insanların büyük çoğunluğunu düşüncenin oluşması için gerekli ön koşulları bir araya getirmekten alıkoymaktadır. Düşünmek fiili, özerklik, eleştirel mesafe, sistematik şüphe ve kişisel yargı gerektirmektedir. Oysa televizyon, izleyicisini

birbirine benzeyen, eşit düzeylerde, betonlaşmış bireyler haline getirmektedir (Laplante, 1996, s. 142). İngiliz Okulu düşünürleri de medya kurumlarını devletten, siyasal ve ekonomik erkten bağımsız olmayan aygıtlar olarak görmektedirler. Medya kendi karmaşık sistemiyle toplumsal yapıdaki eşitsizlikleri yeniden üreterek hedef kitlesine sunmakta, böylece var olan sistemin devamlılığı sağlanmaktadır.

Kitle iletişim araçları arasında en etkin ideoloji aktarım aracı televizyondur. Televizyon, ortaya çıkışından bugüne dek modernleşme, özgürleşme, demokratikleşme ve globalleşmeyi temsil eden bir araç olarak sunulmuştur. Televizyonun gündelik yaşantıdaki vazgeçilmez yeri onu aynı zamanda toplumsallaşma sürecinin en etkin aracı konumuna getirmiştir. Medya profesyonelleri tarafından belirlenen kalıplar, farklı televizyon programlarına ve formatlarına uyarlanarak geniş kitlelere aktarılmaktadır. Böylece, egemen ideolojinin kitlelere benimsetilmesi ve yeniden üretilmesi gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Eleştirel medya araştırmaları sonucunda ideolojik olarak nitelenen bir dizi televizyon pratiği saptanmıştır. Çökme olarak adlandırılan bu pratik aslında dibe yerleşen, başka bir deyişle kendini gömülü bir ideoloji olarak depolayan söylemdir. Televizyonun ideolojik işlevinin bir kısmı, bu çökmüş söylemlere toplum içinde yer açmak ya da zaten mevcut olan alana destek sağlamaktır. Çökmüş ideolojiler televizyondan kaynaklanmaz ancak çökmüş ideolojilerin işlevini formatlar yoluyla destekler. Televizyonun maddi pratiği kültürel bakımdan önemli bulunan biçimlerin ve türlerin çökmesine yol açar (Scholle, 1999, s. 292).

Televizyon, sistemin devamına hizmet ederken bunu karmaşık öyküler anlatarak yapmaz, aslında sürekli aynı öyküyü anlatma eğilimindedir. Çünkü program ve format kavramları bunu gerektirir. Televizyon programlarının ezici bir çoğunluğu, gerçek

toplumsal anlaşmazlıkların karmaşık ayrıntılarına girmekten kaçınır. Her şeyi kendisine tanınan yarım saat ya da bir saat içinde çözümler ve toparlar. Okurları belirsizlikle karşı karşıya bırakıp anlam üzerinde düşünmeye teşvik eden roman ve öykülerin tersine, televizyon programları her şeyi özetleyerek bir senteze varır. Gündeme getirdiği soru ne olursa olsun, program hemen yanıtını da verir (Sanders, 2010, s. 52).

Kitleler, ekranlarda anlatılan öykülerle, her şeyin gösteriye dönüşmesiyle nötralize olmaktadır. İzler kitlenin sürekli anlam yerine gösteri istemesi sağlanmaktadır. Televizyon bir anlamda çağın gerçekliğini kendi anlattığı öykülerle yeniden oluşturmaktadır. Görsel çağda dünya, sanki televizyondan akan öykülerde, imgelerde ve anlamlarda yakalanmaktadır. Simülasyon ilkesine göre çalışan televizyon, farklı türdeki program akışını haberlerden çizgi filmlere, dizilere, yarışmalara, magazinlere, kliplere, reklamlara ve tartışmalara kadar çeşitli kod öğelerinin sonsuz biçimde yeniden oynanmasıyla işletmektedir. Ortaya çıkan imgeler ve imajlar gerçekliğin sadece temsili değil, önceden belirlenen bir modellemenin sonucudur (Küçükeroğan, 2009, s. 21).

Bu sonucu ve hatta tüm süreci gösteri olarak adlandırmak yanlış olmaz. Nitekim Debord'a göre gösteri, kendini hem toplum olarak, hem toplumun bir parçası olarak, hem de bir birleştirme aracı olarak sunar. Gösteri, toplumun bir parçası olarak, bütün bakış ve bilinçleri bir araya getiren sektördür. Kendi bütünlüğü içinde ele alındığında ise gösteri, mevcut üretim tarzının hem sonucu hem de tasarısıdır. Gerçek dünyaya ilave edilen bir eklenti ya da süs değildir. Gösteri, ister enformasyon ya da propaganda, ister reklam ya da doğrudan eğlence tüketimi biçiminde olsun, tüm özel biçimleriyle topluma hakim olan yaşamın mevcut modelini oluşturmaktadır. Gösterinin biçimi ve içeriği, var olan sistemin koşullarının ve amaçlarının tümüyle doğrulanmasıdır. Modern üretimin dışında geçirilen zamanın asıl meşguliyeti olan gösteri aynı zamanda bu doğrulamanın sürekli mevcut olduğunun kanıtıdır (Debord, 2010, s. 37).

Televizyon programları izleyiciler tarafından öncelikle bir gösteri ve eğlence aracı olarak algılanmakta, bu yüzden haberler, belgeseller ve siyasi yayınlar da dâhil olmak üzere bütün programlar hakkında eğlence değerine göre hüküm verilmektedir. Bunun sonucunda gerçek dünyadaki olaylarla ilgili malzemeler, kitlelerin ortak düşlerini üreten ve biteviye yayınlanan açıkça kurmaca malzemelerle rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Böylesi malzemelerin sonu gelmez akıntısına gömülen, televizyon makinesinin çerçevesi sahnesinden göze çarpan bu gerçeklik parçaları, televizyonu dolduran fantezi dünyasında erimektedir. Esslin'in 'gün düşü' olarak adlandırdığı televizyon ile gerçek arasındaki çizgiler bir kere daha bulanıklaşmakta ve bozulmaktadır (Esslin, 1991, s. 59).

Kitle iletişim araçlarının işlevi, planlanarak sunulanı düzenleme, yöneltme ve bir araya getirmedir. Burada tasnif edilen, görünür olan ve tanınan bir düzen kurulur. Rıza ve oybirliği özgürce sağlanır. Ancak, azınlıklar ve aksi görüştekiler için de bir yer bulunmalıdır. Böylece her sağduyulu kişinin kendisini bağlayacağı bir düzen ortaya çıkar. Kitle iletişim araçlarının ideolojik çalışmasının birleştirici ve pekiştirici düzeyi böylece biçimlenir. Oybirliğinin üretimi ve meşruluğun inşası, kitle iletişim araçlarının ideolojik etkisinin en önemli bölümünü oluşturur (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 404).

Althusser'in 'bireyin özne olarak çağırılması' saptamasına benzer bir şekilde, devletin ideolojik aygıtlarından biri olan televizyon da, ürettiği program türleriyle öznelerin rızasını alarak ve karşıt görüştekilere farklı bir alan sunarak toplumsal yapının sürdürülmesine hizmet etmektedir. Televizyon izleyicileri, kendilerine uygun program türlerinin davetine gönüllü olarak katılırlar ve böylece ideolojinin edilgin özneleri haline gelirler. Televizyonun program türleri aracılığıyla sağladığı sürekli akış karşısında izleyiciler giderek birey olma özelliklerinden uzaklaşırlar. Başka bir deyişle, bireylerin çağrıldığı programların belirlenmiş, ideolojiler, simgeler aracılığıyla biz ve onlar ayrımı

önceden yaratılmıştır. İktidar sahipleri ve medya profesyonelleri televizyonu, sistemin ve kendi söylemlerinin aktarıldığı bir araç olarak kullanmaktadır.

Televizyon, ideoloji aktaran ve sistemi yeniden üreten bir araç olduğu halde insanlar tarafından eğlence aracı olarak algılanmaktadır. Televizyonun neden eğlence aracı olarak algılandığıyla ilgili çeşitli açıklamalar vardır. Örneğin Sanders, Postman gibi televizyon kılavuzundaki en ciddi programların bile bir eğlence biçimine büründüğünü belirtir. Böyle olmaları da zorunludur zira televizyon görüntüdür, seyirliktir. Ekranında ortalama üç buçuk saniyede bir görüntü değişmektedir. Programın içeriği ne olursa olsun bu hız izleyenler açısından eğlencelidir. Buna karşın televizyon, izleyenlerin gözlerinin önünden geçen ya da işitilen bilgiyi işleyebilmelerine yetecek zaman tanımamaktadır (Sanders, 2010, s. 136).

Televizyonda izlenen sahnelerin gerçekliğinden kuşku duyulmaz. Televizyonun insanları nasıl etkilediği sorusu genellikle hep arka plana atılır. Nitekim yirmi yıl önce televizyon kültürü şekillendirir mi yoksa yalnızca yansıtır mı sorusu çoktan geçerliliğini yitirmişti. Çünkü televizyon, günümüzde toplumun kültürü haline gelmeye başlamıştır. Bu demektir ki, insanların konuşmalarının konusunu televizyonun kendisinden çok televizyonda izlenen şeyler yani televizyonun içeriği oluşturmaktadır. Televizyonun eğlenceyi herhangi bir deneyimin temsili için doğal format haline getirmiş olması, kültürü yapısal bir değişime uğratarak muazzam bir gösteri sahnesi yaratmıştır (Postman, 2010, s. 93).

3.2. Gerçeklik Televizyonu

Gerçeklik televizyonu olgusu, televizyonun farklı türlerinin bir kombinasyonu olarak nitelendirilebilir. Gerçeklik televizyonu “gerçek”in bir temsili ya da çıplak gerçekliğin televizyondaki görüntüsü olarak kavramsallaştırıldığında bu programların kökenleri sinemanın ve televizyonların ilk dönemlerine kadar uzanabilir. Ancak, gerçeklik televizyonunun sıradan insanların gündelik hayatları üzerine kurulu bir eğlence programı olduğunu belirtirken, gerçekle organik bir bağı olma iddiasındaki haber bültenleri ve haber programları gibi metinlerden de ayrı tutulması gerekmektedir. Bu bölümde gerçeklik televizyonu bileşimini oluşturan başlıca türler arasında sayılan Belgesel, Talk Show ve Reality Show türleri kısaca özetlenmektedir.

3.2.1. Belgesel

Gerçeklik televizyonunun hangi program türlerinden beslendiği sorusuna yanıt aranırken, birçok araştırmacı bu formatın yeni olmadığını ve televizyonun doğuşundan beri izleyici karşısında olan birçok farklı metin ile benzer niteliklere sahip olduğunu göstermeye çalışmıştır. Televizyon için yapılan belgeseller ile gerçeklik televizyonu arasında kurulan paralellik de gerçeklik formatının yeni bir şey olmadığını gösterme çabalarından biridir. İki program türü arasında kurulan bu yakın ilişkinin nedeni, insan yaşamlarının olduğu gibi aktarılması yanılısamısından ziyade, her iki program türünde sıradan insanların sıradan edimlerinin görselleştirilmesi ve ekrana aktarılmasıdır.

Nitekim John Corner, gerçeklik televizyonunun hangi türsel pratiklerden beslendiğini ve tarihsel olarak neyin üzerine inşa edilmiş olduğunu anlayabilmek için belgesellerden yola çıkmanın iyi bir başlangıç olduğunu belirtmektedir. Gerçeklik televizyonunun birçok örneği, sıradan insanların ‘gerçek’ yaşamlarını gözlemlemeye yönelik olduğuna göre ve bu özellikleriyle diğer türsel farklılaşmaların önüne geçtiğine

göre, gerçeklik televizyonunun kökenini gözlemci belgeselde bulmak mümkündür (Corner, 2002, s. 256). Ancak, gerçeklik televizyonu, belgesel türünün bir uzantısı değil, belgeselin belli formüllerini kullanarak daha farklı bir metin haline gelen bir türler bütünüdür.

Gerçeklik televizyonu ya da gerçeklik programları olarak adlandırılan çok sayıda çeşitli formatın ardında belgesel program tekniklerinin yattığını iddia eden Corner, bu türün başka türlerden ne kadar besleniyor olursa olsun belgeselin etkisinin göz ardı edilemeyeceğini söylemektedir. Ancak, gerçeklik televizyonunda görülen belgesel ile bir tür olarak belgesel arasında büyük farklar bulunmaktadır. Corner bu nedenle sözü edilen yeni program metinlerini ‘post-belgesel’ olarak adlandırmayı tercih etmektedir. Post-belgesel, belgesele eğlence unsurunun katılması ve bu unsurun giderek daha önemli bir hale gelmesi nedeniyle, yapım ve izleyici beklentilerinde meydana gelen değişiklikleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Corner’e göre, birçok gerçeklik televizyonu örneğinin gözetim ve teşhiri bir araya getirerek, izleyiciyi hem gözetlemeci hem de yargıç olarak konumlandırması, formatın belgeselden beslenmesinin bir sonucudur (Corner, 2002, s. 268).

Öte yandan, belgesel programıyla ilgili olarak ‘belgeselin kurucu özelliklerinden biri onun kurmaca olmamasıdır’ şeklinde yapılan bir tanım belgeseller için olduğu kadar gerçeklik televizyonu açısından da problemlidir. Çünkü bu tanım gerçeklik televizyonu tartışmalarında kaçınılmaz olan iki sorunsalı barındırmaktadır. Bunlardan birincisi bir türün kesin sınırlarla tanımlanmasının zorluğundan kaynaklanmakta, diğeri ise gerçekliğin televizyon ekranından izleyiciye ulaşmasındaki dolayım sürecinin yok sayılmasına dayanmaktadır. Bu nedenle, bütün belgesellerin ve kurmacaya dayanmadığı iddia edilen ve bu söylem üzerine inşa edilen bütün televizyon program türlerinin şu ya da bu şekilde kurmacaya dayandığını söylemek mümkündür. Çünkü birçok kez

dolayımdan geçen bir görüntünün ve onun anlamının gerçekliği tartışmaya açıktır (Kilborn ve Izod 1997, s. 15).

3.2.2. Talk Show

Talk Show, program sunucusunun, konukların ve izleyicilerin eşzamanlı olarak etkin bir şekilde programa katılmasına olanak tanıyan bir program türüdür. Talk Show'lar sabit bir metne yani senaryoya dayanmazlar (Munson, 1993, akt. Binark ve Çelikcan, 1998, s. 196). Talk Show programları bir çeşit oturma odası atmosferi içerisinde, ev sahibi ve konuk ilişkisi çerçevesinde gerçekleşir. Bu tür programların bir başka önemli özelliği izleyiciyi anlam üretim sürecine katılmaya çağırmasıdır (Timisi ve Kejanlıoğlu, 1993, s. 330). Reality Show ve gerçeklik televizyonu türlerini besleyen programlar arasında sayılan Talk Show'ların gerçeklik televizyonu formatını hazırlayan metinler olarak düşünülmesinin ilk nedenlerinden biri, gerçek ve sıradan insanların yaşamlarıyla ilgili olmalarıdır. Radyolardaki sohbet programlarının görsel medyadaki devamı olarak kabul edilen Talk Show'lar, zaman içerisinde farklı formatlar denenerek yenilenmiş ve popülerliğini kaybetmeyen bir tür olmuştur. Talk Show programları konuşma ve gösteri öğelerinin bir arada harmanlanması sonucu oluşurlar.

Televizyonun en önemli unsurlarından olan konuşmanın çeşitlendirilmesiyle birlikte birtakım formatlar ve alt türler ortaya çıkmıştır. Görüntünün ve hareketin ikinci planda olduğu ve konuşmanın başat hale geldiği programlar arasında sayılan tartışma programları ve Talk Show'lar, gerçeklik televizyonunu hazırlayan değişim sürecine dâhil edilebilirler. Talk Show programlarının içerik ve sunuş açısından radikal bir değişiklik içine girmesiyle birlikte, ele alınan konular toplumsal adaletsizliğin yol açtığı bireysel sorunlardan, insanlar arasındaki gündelik ilişkilerden kaynaklanan kavgalara, çatışmalara ve duygusal sorunlara kaymış, bu değişiklik, gerçeklik televizyonunun

oluşması açısından önemli bir veri sağlamıştır. Talk Show’lardaki değişimler yalnızca konularla sınırlı kalmamış, programların formatı ve izleyiciyle konuklar ve sunucu arasındaki farklar giderek bulanıklaşmıştır. Bununla birlikte, gerçeklik televizyonuyla yapılan bağlantıların güçlenmesini sağlayan bir değişim de, izleyici katılımının giderek artması ve programların sıradan insan öykülerinin üzerine inşa edilmesidir. Günümüzün gerçeklik televizyonu, konuşma televizyonunun bir tür belgesel ve yarışma programı formatıyla birleşmesinin sonucunda oluşmuştur (Tincknell ve Raghuram 2002, s. 205).

Amerika’da 1950’lerde ticari televizyon kanallarının kurulmaya başlamasıyla ortaya çıkan Talk Show’lar yayıncılığın tarihsel gelişimi içinde hızla kabul gören ve yayılan bir program türüdür. İlk Talk Show programı, Amerika’da Mayıs 1950’de NBC kanalında gece yayınlanan *Broadway Open House*’dır. Bu program Türkiye’de örnekleri görülen gece Talk Show’unun en tipik ilk örneğidir. NBC’de 1954’te yayınlanan *Tonight* adlı Talk Show’u sunan Steve Allen ise, Talk Show’larda hala kullanılan masa ve kanepeler dekorunun yaratıcısıdır. Programda fiziksel hünerler, edebiyat ve caz üzerine yapılan ciddi konuşmalara orkestra şefi, sunucu ve konuklarla yapılan şakalaşmalar eşlik eder. 1957–1962 yılları arasında program farklı bir isimle yeni bir kimliğe bürünmüştür. Kişisel olanın ön plana çıkarıldığı ve ünlü kişilerin kendi reklamlarını yapmaya başladığı Jack Paar imzalı yeni *Tonight* programını daha sonra Johnny Carson devam ettirmiştir. Carson’un en temel farklılığı, küstah tavırları ve gücünü küstahlıktan alan alaycı ve şakacı tarzıdır (Rose, 1985, akt. Timisi ve Kejanlıoğlu 1993, s. 332).

Talk Show programlarının popülerleşmesi ve farklı versiyonlarının çoğalarak medya sektörünün önde gelen program türlerinden biri olması, haber programlarında görülen değişimle aynı döneme rastlar. Geleneksel haber formatı yerini ‘haber show’lara bırakır ve starlaşan haber spikerleri dönemi başlar. 70’li yıllardan itibaren

ciddi yayıncılık anlayışından güler yüzlü konuşmaya geçilmesiyle birlikte daha çok ilgi göreceğine inanılan haber formatı diğer türlerdeki farklılaşmaların da öncüsü olur. 1980'lerde programlarda yaşanan değişimle birlikte görselliğin de önemi artmış, daha gelişmiş stüdyo dekorları ve göze hitap eden sunucular ortaya çıkmıştır (Dahlgren, 1996, akt. Kılıçbay, 2005, s. 75).

Talk Show'ların bir alt türü olarak ortaya çıkan gündüz kuşağı Talk Show'ları bir diğer popüler tür olan pembe dizilerin egemenliğine son vermiştir. Bu tür Talk Show'lar, sorunların tartışılması yoluyla halkı bilgilendirmeleri nedeniyle hizmet Talk Show'u olarak adlandırılmışlardır. Bu türün, Amerika'da ortaya çıkan ilk örneği, Phil Donahue'nun 1967'de yayınlanmaya başlayan *The Phil Donahue Show* adlı programdır. Program, Dayton, Ohio'da yerel bir televizyon kanalında yayınlanmış, on yıl içinde ulusal düzeyde izlenmeye başlamıştır. İlk başlarda toplumsal meselelerin basit konular üzerinden tartışıldığı, izleyicinin ise sadece tartışmaları seyrettiği bir formata sahip olan program, seyircilerin program içeriğini zenginleştirici sorular sormasının keşfedilmesiyle birlikte izleyici katılımlı bir programa dönüşmüştür. Bu programın getirdiği yeniliklerden biri kadın izleyiciye ağırlık vermesi, bir diğeri ise masa-kanepe ayrımını ortadan kaldırmasıdır. Sunucu elinde mikrofon, izleyici ve konuklar arasında koşturarak programı yönetmeye başlamıştır (Timisi ve Kejanlıoğlu, 1993, s. 334).

1984 yılında Oprah Winfrey, Donahue'dan esinlenerek oluşturduğu formatıyla, Donahue'nun rakibi olmuştur. Winfrey daha önceleri yerel bir kanalda sabah programı sunmuş, haber spikerliği yapmış ve bu yönüyle en genç yaşta, siyah ve kadın haber spikeri olarak anılmıştır. *The Oprah Winfrey Show*'un avantajı sunucusunun kadın olması sayesinde çoğunlukla kadınlardan oluşan seyircilerle empati kurabilmesi, kendi hayatından birçok özel detayı onlarla paylaşmaktan çekinmemesidir. Phil Donahue, gündüz kuşağı programına katılan kadınları konuşurmayı keşfetmiş, Oprah Winfrey ise

sadece konuşmaya teşvik etmemiş, onların duygularını paylaşmış ve empati kurmuştur (Gamson, 1998). Oprah Winfrey, 1991 yılında Amerika'nın televizyon tarihinde en yüksek reytingi olan Talk Show programı unvanını almıştır.

Yine 80'lerin başında gündüz kuşağı Talk Show'larının diğer önemli ismi Sally Jessy Raphael'in *The Sally Jessy Raphael Show* adlı programı bir tür "hikâye anlatımı" olarak kurulmuş ve bu programlarda sıradan kadınların yaşadıkları gerçek olaylar anlatılmıştır. 90'ların başında program yapmaya başlayan Ricki Lake, genç ve kadın izler kitleyi gündüz kuşağı yayınlarını izlemeye yöneltmiş, ardından gelen Jenny Jones, Montel Williams ve Jerry Springer gibi isimler gündüz kuşağı Talk Show'larının izlenirliğini arttırmışlardır (Manga, 2003).

Julie Engel Manga'nın (2003) gündüz kuşağı Talk Show'larını izleyen kadınlar üzerine yaptığı araştırma, kadınların bu programları gündelik yaşam rutinlerinin bir parçası olarak gördüğünü ortaya çıkarmıştır. Kadınların izleme pratikleri, kimi zaman farklı programlar arasında gezmeyi içerse de, kadınlar bu programları düzenli olarak izlemektedir. Hatta görüşülen kadınların bazıları bu programlara kendilerini "kaptırdıklarını", karşı koymak istedikleri halde kendilerini programları izlerken bulduklarını söylemişlerdir. Gündüz kuşağı Talk Show'ları, kadınların zaman algılarına eklenerek, gündelik rutinlerle birlikte sürdürülebilen, programlar olmaları nedeniyle hem günlük işlerin rutinine bir "ara verme" işlevi görmekte, hem de kendisi bir rutine dönüşmektedir.

Gündüz kuşağı Talk Show'ları liberal feminist söylemlerden izler taşır. Ancak liberalizmin radikal yapısal değişiklikleri reddetmesi ve var olan yapılarla birlikte çalışmayı talep etmesi bu programlarda radikal bir sorgulayışın gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Bu programlarda, iyi-kötü, namuslu-namussuz gibi ikilikler yeniden

üretilmekte ve süregelen ihtilaflar beslenmekte ve kamusal alanın dışlayıcı karakteri ön plana çıkarılmaktadır (Livingstone ve Lunt, 1994). Aşk romanlarıyla başlayan ardından sinema ve televizyon melodramlarıyla ve magazin yayınlarıyla sürdürülen, kırılğan, duygusal açıdan zayıf ve korunmaya ihtiyaç duyan kadın profiline yine de kadınların yaptığı gündüz kuşağı Talk Showları vasıtasıyla değişime uğradığı düşünülebilir.

Gündüz kuşağı Talk Show'larında ya da tartışma programlarında, kurmaca yerine gerçek ya da ağırlıklı olarak gerçeklik iddiası taşıyan yaşamlar, gerçek sorunlar, gerçek hikâyeler konu edilmektedir. Bu programlar ilk bakışta aşk romanlarında, pembe dizilerde ya da filmlerde çizilen romantik tablonun ötesini göstererek kurmaca anlatılardan ayrılmaktadır. Öte yandan gündüz kuşağı Talk Show'ları, kadınların kişisel dünyalarında üstlendikleri duygusal görevleri onaylayan, aile birliğinin korunmasında anne ve eş olarak kadınlara yüklenen geleneksel rolleri yeniden üreten söylemsel yapısıyla pembe dizilere yaklaşmaktadır. Bu programları pembe dizilere yaklaştıran bir diğer unsur ise izleyiciye, kendisiyle özdeşleşme imkânı veren karakterler sunmasıdır. Böylece bu programlar izleyicilerin kendi yaşadığı sorunları başkalarının da yaşadığı bilgisini edinmesini sağlaması bakımından teskin edici bir özellik taşımaktadır.

Talk Show'larda ortaya çıkan belli başlı konuşma biçimlerini Graham Murdock genel olarak şöyle özetler: Karşılıklı konuşma, itiraf, terapi, öykü anlatma, soru sorma, tartışma ve söz düellosu. Murdock'a göre karşılıklı konuşma, sınırsız bir popülizm içindeki ticari televizyon mantığının kullandığı en etkili yöntemlerden biridir. Yalnızca gündelik konular hakkında karşılıklı konuşan insanların sıklıkla görünür olmasıyla değil, özellikle eğlence programı sunucuları ya da bu programlara katılanların izleyiciyle samimi ve gündelik bir biçimde konuşmalarıyla sağlanan 'biz de sizdeniz' güvencesi ticari televizyon kanallarının başlıca dayanağını oluşturmaktadır (Murdock, 2000, s. 199). Bu konuşma tarzı, Talk Show'lar ve gerçeklik televizyonu programlarını

birbirine bağlayan önemli bir unsurdur. Gerçeklik televizyonu programlarının izlenirliği konuşma kadar görüntünün gücüne dayanıyor olsa da, bu iki unsuru televizyonun doğası gereği birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Murdock'ın ikinci konuşma biçimi olarak listelediği itiraf, hem Talk Show'larda hem de gerçeklik televizyonunda önemli bir yere sahiptir. Talk Show'ların birçoğunun altında yatan amaç, birtakım şu ya da bu şekilde gizli kalmış gerçekleri açığa çıkartmaktır. Bunun en etkili yollarından biri de programlar tamamen konuşmaya dayalı olduğu için konukların itiraf etmeleridir. Burada, dinsel ya da hukuki anlamından daha geniş bir anlamda kullanılan itiraf, çoğunlukla bireysel ve özel hayata ilişkin edimlerin ya da duyguların açığa çıkarılmasını imlemektedir. Sıradan insanların özel yaşamlarıyla kamusallaşmaları ve bunu itiraf yoluyla yapmaları yani bilinmesi arzu edilen, ama aslında saklanması gereken bir gerçeğin ifşası onları izleyici topluluğu karşısında çoğunlukla yaralanabilir bir konuma taşımaktadır. Bu durumda, her şeyi bilen ve gören izleyici topluluğunun iktidarının karşısındaki itirafçı bütün bu iktidar oyununun nesnesi haline gelmektedir (Murdock, 2000, s. 205). Gerçeklik televizyonunun en büyük dayanaklarından biri 'gerçek' ve 'sıradan' insanların çıplaklığı ile televizyon izleyicisinin sarsılmaz iktidarı arasındaki diyalektik ilişkidir.

Öykü anlatma Murdock'a göre, popüler anlatıların birincil unsurlarından biridir. Talk Show'larda ve gerçeklik televizyonu programlarında karşımıza çıkan öykü anlatma, sıradan kişilerin yaşanmış deneyimlerine ve özel gündelik yaşamlarına ilişkin daha önce konuşmadıkları dertlerinden bahsetmeleri ve bunu öyküleştirmeleri anlamına gelmektedir. Talk Show'larda, onların alt-türlerinde ve bu programlarda karşımıza çıkan bütün konuşma türlerinde gerçeklik televizyonu programlarıyla bağlantı yapılmasını sağlayan başlıca unsurlar sıradan ve gündelik sıfatlarıyla özetlenen durumlar ve kültürel formlardır. Bu nedenle, konuşmanın türünün yanı sıra, bu

konuşmanın kimler tarafından yapıldığı büyük bir önem taşımaktadır. Soru sorma Talk Show'larda karşımıza çıkan konuşma türlerinden bir başkasıdır. Bu da karşılıklı konuşmanın gerekliliklerinden biri olmasına karşın, soru soranın ve bunları yanıtlayanın kim olduğuna bağlı olarak ayrı bir konuşma türü olarak önem kazanmaktadır. Soru soran her zaman programın sunucusu ve nadiren seyirciler olduğu için burada da söz konusu olanlar, özel yaşamı gözetimin bir nesnesi haline gelen insanlardır.

Sonuncu konuşma kategorisi olan tartışma ve söz düellosu ise hem Talk Show'larda hem de gerçeklik televizyonu programlarında yoğunlukla karşımıza çıkan ve yapımcıların izlenme oranlarını artırabilmek için özellikle yakalamayı tercih ettiği gerilimli anlardır. Ancak elbette tartışma yalnızca kavga anlamına gelmemektedir. Talk Show üzerine yazan kimi araştırmacılar, seslerini ve fikirlerini kamusal olarak duyurmayı başarma olanaklarından yoksun insanların böylesi bir foruma çıkararak fikirlerini ya da edimlerini bir toplulukla birlikte tartışmalarının demokratik işleyiş açısından önemli olduğunu iddia ederek bu tür programları savunmaktadırlar.

Talk Show'ların gerçeklik televizyonuyla aynı kategoride değerlendirilmesine yol açan bir diğer unsur da her iki türün televizyon programlarının bayağılaşma eğilimi göstermesidir. Bu bayağılaşma 'çöp televizyon' terimiyle ifade edilmektedir (Ramonet, 2004, s. 148). Talk Show'un sınırlarını zorlayarak, izleyiciye gerçek bir eğlence seyrettirme vaadi sunan bu tür programlar, birbiriyle kavga halinde olan ya da programda açıklanacak gerçeklerden sonra olması beklenen olayları izleyiciye aktarmaktadırlar. Bir çiftin ya da bir grubun hikâyesinin 'bayağı' bir şekilde tartışılması üzerine kurulu bu programlara izleyicilerin de katılarak görüş bildirmesinin teşvik edilmesi aynı zamanda interaktif televizyon eğlencesinin iyi bir örneğidir. Gündelik yaşamda karşılaşılmayan ya da nadiren karşılaşılan ürkütücü olayları çöp televizyon adı verilen yayıncılık tekniğiyle, yani hiçbir masraf ve araştırma yapmadan yorumsuz

olarak yayınlama üzerine dayalı olan bu tür programlar, Reality Show türüne daha yakın durmaktadır. Kısaca söylemek gerekirse, farklı program türlerinin bir araya gelerek melezleşmeleriyle birlikte, Talk Show'lar Reality Show'lara dönüşebilmektedir.

3.2.3. Reality Show ve Gerçeklik Televizyonu

Reality Show, gerçeklik izlenimi yaratma ya da gerçekliği aracısız olarak izleyiciye ulaştırma iddiasındaki televizyon programcılığı türünün genel adıdır. İlk örnekleri Amerika televizyonlarında yayınlanan bu program türünün Türkiye'deki ilk örneği 1993 yılında Show TV'de yayınlanan *Sıcağı Sıcağına* adlı programdır. Bu tür programların büyük çoğunluğunda konu, kurban olarak sunulan sıradan insanların bireysel öyküleri çerçevesinde ele alınır ve adalet ve güvenlik söylemlerini üreten suç mahalleri ya da devlet televizyonunun resmi söylemi tarafından uzun zamandır gizlenen, üstü örtülü gerçekleri ortaya çıkartacak gerçekçi teknikler kullanılarak olayın açığa çıkarılmasına çalışılır. Reality Show'un diğer bir önemli özelliği de ana haberlerin sunucuları, pembe dizi oyuncularını, şarkıcı ve gazeteci gibi ünlü medya kişiliklerini anlatıcı olarak kullanmasıdır.

Türk televizyon tarihinde ilk kez bu tür programlar ile canlı kamera kayıtları, gizli kamera kayıtları, olayların amatör video kayıtları, birincil tanıklar ile görüşmeler, canlandırmalar ve olayların yavaş çekim sunumları, yakın plan çekim açıları, olay üzerine ses bindirmeleri vb. anlatım araç ve teknikleri kullanılmıştır (Aksop, 1998 ve 2001). Anlatıcı, temsil edilen olaylara dâhil kişiler ile birlikte veya kurmaca izleyici kitlesi ile birlikte konumlandırılmaktadır. Bu konumlandırma anlatıcıya çok çeşitli yorumlama stratejilerine başvurma olanağı sağlamakta, anlatıcı sadece bir sunucu olmaktan öteye geçerek, bir arabulucu rolüne kavuşmaktadır. Anlatıcı her bir anını yakalayan kameraların gücünü sık sık vurgulamaktadır (Ferveit, 1999, s. 793).

Bu anlatım stratejileri göz önüne alınarak Reality Show'lar iki alt format içinde sınıflandırılabilir. İlk format, kazalar, intiharlar, bireysel ve toplumsal yıkımların öyküleştirildiği toplumsal denetim metinleri olup, program, suçlunun, sorumlunun ya da sapkının aranması üzerine inşa edilir. Örneğin, *Polis İmdat*, *Sıcağı Sıcağına*, *Teksoy Görevde*, bu alt formatın en iyi örnekleri arasında sayılabilir. İkinci alt formatta ise, toplumdaki dışlanmış, alt sınıftan kurbanlara yönelik toplumsal çözümlerin arandığı bir kurtarma operasyonu görünümündedir. *Söz Fato'da*, *Yetiş Emmioğlu* bu alt formatın en iyi örnekleridir. Bu tür programlar sıradan ve gerçek insanları kurgulanmamış halleri ve yaşadıkları evleriyle birlikte öyküye dâhil ederler. Yeni keşfedilen bu format, televizyon haberleri ve diğer ciddi program türlerini dramatisasyon gibi anlatı stratejilerini kullanmaya ve bu formata konu olan olaylara benzer olayları haber yapmaya yönlendirmiştir (Binark ve Kılıçbay, 2004).

Bu anlamda 1990'lar Türkiye'sinde Reality Show'ların ilk melez televizyon formatı olduğu söylenebilir. Bu melezlik, yerel söylemlerin ve öykülerin Batılı bir biçim ile harmanlanması sonucu ortaya çıkmıştır. Televizyon yayıncılığının hızla tecimselleşmesi de bu melez türün ortaya çıkışına uygun bir zemin hazırlamıştır. Devlet televizyonu tarafından yıllar boyu gerçeklerden uzak tutulan izleyicinin tecimsel kanallar tarafından manipüle edilmesi bu tür programlara duyulan ilgiyi arttırmıştır. Böylece ortaya çıkan melezlik, seyirci sayısını artırma stratejilerinin bir sonucu olarak çeşitli zevklere hitap edeceği düşünülen farklı televizyon türlerini usturuplu bir biçimde bir araya getirme sanatıdır (Hill ve Palmer, 2002, s. 251).

Melez bir tür olarak Reality Show'ları besleyen önemli bir başka kaynak enformasyonun, gerçeklerin, dramatisasyonun ve kurmaca olanın, kamusal ve gündelik yaşam dilinin bir arada kullanılması ve en nihayetinde gerçek ve kişisel anlatıların bir aradlığında yatmaktadır. Reality Show'ların ürettiği ve temsil ettiği yeni gerçeklik

anlayışı, kurgusuz ve saf gerçeğin aktarılması iddiasına dayanmaktadır. Bu tür programlarda, kaçınılmaz olarak bir anlatı kuruluyor ve bu anlatı sunucu vasıtasıyla izleyiciye aktarılıyor olsa da, kamu hizmeti yayınlarının resmi gerçekliğine alışkın izleyiciyi alışkın olduğu televizyon anlatısından çıkararak, radikal bir biçimde farklılaşmış bir gerçeklik söz konusudur. Reality Show’larda göze çarpan sıradanlık ve gündeliklik ideolojisi gerçeklik televizyonunun da en önemli unsurlarıdır.

Gerçeklik televizyonu ile Reality Show’lar arasındaki bir başka önemli benzerlik, her iki program türünde de madun olanın görünürlük kazanmasıdır. Reality Show’larda madun ve ezilmiş insan tipi, gerçeklik televizyonunda içimizden biri haline gelmektedir. Birinci insan tipinde suç, ezilmişlik, unutulmuşluk ve benzeri sıfatlarla tanımlanan aktörler, bu sıfatlara sahip olmayan ikinci tipte sıradan ve haber değeri olmayan bu nedenle de herhangi bir televizyon programında görünürlük kazanma ihtimali düşük aktörlere dönüşürler. Reality Show’ların mantığı, sesini duyuramayan insanların yaşamlarını kamusalılaştırmaya dayanmaktadır. Kurtarıcı rolünü üstlenen program ve sunucusu, melodramatik bir anlatı eşliğinde mağdur olanın yanında yer almaktadır. Ancak, mağduriyet ve suçluluk dikotomisi kaçınılmaz olarak öznel bir biçimde belirlenmekte ve yasalara yapılan gönderme çoğunlukla muğlak kalmaktadır (Kılıçbay, 2005, s. 74).

Adalet dağıtma vaadine dayalı Reality Show’lar 1990’ların fenomeni olarak eskide kalmış ve gerçeklik televizyonuyla birlikte yayından kalkmış gibi gözükse de formatlar, izlekler ve programlar yenilerin gelmesiyle birlikte tamamen ortadan kalkmamakta, başka biçimlerde varlıklarını sürdürmektedirler. Buna örnek olarak uzun süre Flash TV’de yayınlanan *Gerçek Kesit* ve TGRT’de 2004 yılında yayınlanmaya başlayan *Serap Ezgü Sizin Sesiniz* adlı programlar verilebilir. Serap Ezgü’nün programı, 1990’ların adalet dağıtıcı Reality Show’ların geleneğini devam ettiren, ancak

çekimlerini stüdyo ile sınırlayan bir yapıdır. İşlemeyen kurumların yerini doldurarak adalet dağıtmayı amaçladığı halde bu kurumların üstünlüğüne vurgu yapan bu program, Reality Show ve gerçeklik televizyonu arasındaki melezliğe iyi bir örnektir.

Televizyon izleyicileri, Reality Show'ları güncel ve toplumsal konularda profesyonel anlatıcı ve yorumcuların aracılığı olmadan kendilerine seslenildiği için cazip bulur ve programlardaki konuların kendilerini doğrudan ilgilendirdiğini düşünürler. Buna ilaveten izleyicinin bağlantı kurma biçimi yani bağlantının ve katılımın doğrudan olması gibi özellikler de hesaba katıldığında Reality Show programlarıyla, izleyicilerin akıl, çözümleme ve yansıtma alanındaki duyu ve duyarlılıkları da harekete geçirilmektedir. Bu nedenle izleyiciyle kurulan bağlantı duyuların ve duyguların kabarması düzeyinde olmaktadır (Robins, 1999, s. 196).

Reality Show'ların var olanı öne çıkartıp temsili olanı geride bırakan, görsel işitsel kültürdeki temsil etme çağından, duygulanım ve uyarılar çağına doğru temel bir değişim bağlamında anlaşılması gerekmektedir. Ehrenberg, gerçeklik programlarının tüketilmesini, üstesinden gelinip denetlenebilecek kontrollü şoklara ve baş döndürücü deneyimlere kendini bırakmanın zevki olarak görür. Bu zevk, uyuşturucu madde zevkinin de içinde bulunduğu deneyim alanının bir parçasıdır. Reality Show'lar izleyiciye deyim yerindeyse bir duyu küvetine girmiş gibi bir his vermesinin yanı sıra, onların duyularını sarhoş ederek anestezi etkisi yaratmaktadır (Ehrenberg, 1993, s. 34).

3.3. İzdivaç Programlarına Özgü Özellikler

Gerçeklik Televizyonu örneği olarak incelenen izdivaç programları 2007 yılından bu yana izleyicilerin yoğun ilgisini çekmekte, prime time ve haber bültenlerinden sonra en yüksek izlenme oranlarını alarak yayınlarına devam etmektedirler. Esra Erol'un canlı olarak sunduğu izdivaç programı ilk kez 2007 yılında

Dest-i İzdivaç adıyla Flash TV’de başlamış, bir sonraki sezonda Star TV’ye transfer olmuştur. Bir sonraki sezon *Esra Erol’da Evlen Benimle* adıyla ATV’ye transfer olan program dört sezon boyunca yüksek izlenme oranıyla yayınlanmaya devam etmiştir. Çalışmaya konu olan her iki izdivaç programının canlı yayın stüdyosu İstanbul’un Avrupa yakasında, Yeni Bosna ve Zeytinburnu semtinde bulunmaktadır.

Tez çalışmasının başladığı 2012 yılının yeni yayın sezonunda, FOX TV’de *Su Gibi* adıyla yayınlanan izdivaç programının sunuculuğunu Uğur Arslan ve Songül Karlı yapmaktadır. “Türkiye’nin en çok evlendiren evlilik programı” olarak lanse edilen program, canlı yayın hayatına FOX TV’de altı yıldır devam etmektedir. Bu çalışmanın yapıldığı dönemde iki yüz yetmiş beşinci çiftini evlendiren *Su Gibi* ile Esra Erol’un sunduğu izdivaç programı arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Programların kendine özgü biçim ve anlatı özelliklerinin açıklandığı başlıklar altında belirtilecek olan bu farklılıklara karşın, her iki programın sunucularının ve katılımcılarının üzerinde anlaştığı ortak konu, evlilik programlarını görücü usulü evliliğin televizyona uyarlanmış hali olarak görmeleridir.

Türkiye toplumunda yaygın geleneksel bir uygulama olan ve muhafazakâr aileler tarafından günümüzde de tercih edildiği bilinen görücü usulü evliliğin ne olduğunu hatırlamak bu noktada önem kazanmaktadır. Görücü usulü evliliğin başlangıç aşamasında, evlendirilmek istenen erkeğin ailesi çevreye haber salar, oğullarını evlendirmek istediklerini ve gelin adayında aradıkları özellikleri bildirirler. Aranılan özelliklere uygun görülen kızlar da akraba, komşu, eş dost tarafından, erkeğin ailesine gelin adayı olarak tavsiye edilir. Tavsiye edilen veya düğünlerde, kır gezintilerinde görülüp beğenilen kızların evine gidilmesi “görücülük” olarak adlandırılır. Bu tür evlenmelerde, eşlerden çok onların yakınlarının beğenisi, isteği ve girişimi söz konusu olmaktadır (Tezcan, 2000, s. 37). Nitekim izdivaç programlarında eş arayan kadınlara

gelen erkek taliplerin “annem görmüş beğenmiş”, “ağabeyim söyledi”, “arkadaşım önerdi” gibi açıklamalar yaptıkları görülürken, anne-babasının rızasıyla programa katılan genç kadınlara da sıkça rastlanmaktadır.

Su Gibi programının kadın adaylarından olan Emel’in annesi, Emel’e gelen bir taliple ilgili olarak kendisiyle kurulan bir telefon bağlantısında, izdivaç programları ile görücü usulü arasında bağlantı kurmuş ve izdivaç programlarını güvenilir bulduğunu söylemiştir.

Uğur Arslan: Kızımıza talip var, hayırlı olsun İnşallah. Allahın emri, peygamberin kavliyle ailecek Sedat beyler kızımıza talip.

(...)

Emelin annesi: Buraya çıktı diye çok tepki aldık çevreden. Ne işi var orda niye çıktı gibi. Belki kısmeti orda olacak. Gözümüzün önünde, görürüz, tanışırız. Daha mantıklı geldi bana. Daha güvenilir geldi.

Songül Karlı: Kesinlikle öyle. Bunu ilerleyen zamanlarda göreceksiniz. Hepimiz dışarlarda evlilikler yaptık ama sonuçları belli. Çok kolay tanıyamıyorsunuz insanları. Ekran önü olması biraz daha kolaylaştırıyor her şeyi diye düşünüyorum.

Uğur Arslan: Burada hem çocuklar birbirini görüp beğeniyorlar hem biz görüyoruz. Görücü oluyor. Görücü usulünün inanılmaz bir şeyi oluyor boyutu... Ama kısmet tabii, kısmetse burada oluyor. (Su Gibi / 14. 12. 2012)

Bu örnekler toplumun bazı kesimlerinde televizyonun, kültürümüzde önemli yeri olan görücü usulüne yardımcı bir teknolojik aygıt olarak algılandığını göstermektedir. Televizyon, akraba, komşu ve eş dost vasıtasıyla duyurulmaya çalışılan evlenme isteğini televizyon yayınlarının ulaştığı her yere iletmekte, bu sayede talip sayısını da oldukça arttırmaktadır. Ayrıca, geleneksel görücülükte erkek ailesi tarafından başlatılan süreç, izdivaç programları sayesinde bizzat kadın tarafından da başlatılabilmektedir. Televizyonda yayınlanan izdivaç programları görücülük âdetinin sınırlarını hem kadınlar hem de erkekler için genişletmekte, televizyon, geleneksel görücülük usulünde eş dosttan beklenen yardımı bir “dost” olarak yerine getirmektedir.

Esra Erol, insanların evlenecekleri kişileri televizyonda aramalarının eşe dosta haber salmakla aynı şey olduğunu söylemektedir. Esra Erol şehir dışından gelen stüdyo konuklarıyla yaptığı bir sohbette genç çiftlere nerede tanıştıklarını sorar. Çiftlerden biri otobüste diğeri alışveriş merkezinde karşılaştıklarını söyler. Otobüste karşılaşılan çift dört yıldır evlidir. Alışveriş merkezinde karşılaşılan çift ise üç ay önce evlendiklerini söyler. Bir mağazada alışveriş yaparken karşılaştıktan sonra erkek, kadını takip etmeye başladığını, sonra yanına gidip telefon numarası istediğini ama onun kendisine kullanmadığı bir telefon numarası verdiğini söyler.

Kadın: Ben bir süre karta bakmadım. Sonra baktım, aramış.

Esra Erol: Siz sürekli arıyor musunuz numarayı? Sürekli arıyorsunuz ama telefon kapalı.

Erkek: Ben hatta o günün akşamı da aramıştım. Sonra aradığınız kişiye ulaşamıyor deyince, ben dedim tamam, olmayacak sandım.

Esra Erol: Sonra eşiniz aradı o zaman sizi?

Erkek: Dört beş gün geçti, bana mesaj attı. Beni aramışsın diye. Sonra sohbete filan yazışmaya başladık işte...

Esra Erol: Kaç yıldır evlisiniz?

Erkek: Daha bu yıl evlendik. Üç aydır falan evliyiz.

Esra Erol: Helal olsun valla. Allah nazardan saklasın. Demek ki ya televizyon programına geleceksin ya gezeceksin. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 28. 12. 2012)

Bu söylem, ekran başındaki izleyicilerden evlenmek isteyenleri programa katılmaya teşvik ederken, bu programı seyretmekten hoşlanan izleyicilerin kendilerini stüdyoda evlenmek için talip bekleyen adayların bir yakını, bir akrabası gibi hissetmelerine neden olmaktadır. İzleyicinin evlilik adayı ile kendisi arasında kurduğu bu duygusal bağ aynı zamanda bazı taliplerin yalanlarını gün yüzüne çıkarma konusunda da faydalı olabilmektedir. Örneğin, evlilik adaylarına talip olarak gelen bazı kişilerin aslında boşanmamış olduğu ya da çocuğum yok dediği halde imam nikâhlı beraberliğinden çocuk sahibi olduğu, izleyicilerin programa telefon etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. İlk bakışta program adına olumsuzluk olarak algılanan bu durum, evlilik adayının kandırılmasını engellediği için programın güvenilirliğini arttıran bir

artıya dönüşmektedir. Bunlara ilave olarak, izleyicinin, evlilik adayı ile kendisi arasında kurduğu duygusal bağ, ona kendi hayallerine ulaşma ihtimalini test etme imkânı da sunmaktadır.

İzdivaç programlarına katılan adayların evlenme isteklerinin televizyon vasıtasıyla tüm Türkiye'ye ve yurt dışına duyurulması, farklı şehirlerden ve farklı ülkelerden aday ve taliplerin programa katılma oranını da arttırmaktadır. Bu artışı teşvik etmek amacıyla program ekibi farklı şehirlerden ve yurt dışından gelen adaylara konaklama imkânı sunmaktadır. Başka şehirlerden gelen kadın ve erkek adaylar ayrı otellerde, süper lüks olmayan iki kişilik odalarda konuk edilmektedirler. Bu programlara katılanların sosyo-ekonomik profillerine bakıldığında, adayların on dokuz ilâ yetmiş dokuz yaş aralığında olduğu, genelde dar gelirli veya emekli oldukları ve muhafazakâr kesime mensup oldukları görülmektedir.

İzdivaç programlarının yayınlandığı ilk yıllarda, evlilik adaylarının büyük çoğunluğunun boşanmış ve ileri yaşlardaki emekli veya emekli olmayan kadın ve erkeklerden oluştuğu görülürken, son yıllarda ilk evliliğini yapmak isteyen genç kadın ve erkek adayların sayısında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Hiç evlenmemiş kadın ve erkek sayısındaki artış, geleneksel toplumda aile büyüklerine düşen gençleri evlendirme görevini üstlenen akraba ve arkadaşların azalmış olmasıyla, başka bir ifadeyle geleneksel değerlerden kopuşla ilişkilendirilebilir.

Geleneksel değerlere bağlı bir aileden geldiğini sıkça tekrarlayan Esra Erol, altı yılda yaklaşık iki yüz elli kişiyi evlendirdiğini ancak evlenenlerin yüzde on beşinin boşandığını belirtmektedir. Türkiye'nin en çok evlendiren ve çocuk sahibi yapan programı olarak tanıtımı yapılan *Su Gibi* programı ise bu çalışmanın yapıldığı dönemde iki yüz yetmiş altıncı çifti evlendirdiğini ilan etmektedir. Son yıllarda ilk evliliklerini

yapmak isteyen yirmi-otuz yaş arası gençlerin stüdyoya aile fertleriyle birlikte geldikleri görülmektedir. Programlara katılan evlilik adayları, kendi çevrelerinde karşılarına çıkan eş adaylarına güvenemediklerini belirtmektedirler.

Bu programlarda birbirini görüp beğenen çift için evlenme süreci oldukça kısalmaktadır. Türkiye toplumunda görme veya tanışma, kız isteme, söz kesme, nişanlanma ve düğün basamaklarından oluşan evlenme sürecinin süresi altı ay ile bir yıl arasında değişirken izdivaç programlarında bu süre birkaç haftaya düşebilmektedir. Bu programlarda tanışıp evlenmeye karar veren çiftlerin nikâhını program stüdyosunda canlı yayında yapma zorunluluğu vardır. Canlı yayında kıyılan nikâh ve kutlama çok kısa sürede gerçekleştirilmektedir. Nikâh memuru tarafından stüdyoda kıyılan nikâh, eşlerin ve şahitlerin nikâh defterini imzalaması, düğün pastasının kesilmesi, çiftin dans etmesi ve iyi dileklerle uğurlanması yaklaşık on beş dakika içinde gerçekleşmektedir. Gelinliğin ve evlilik yüzüklerinin program tarafından karşılanması özellikle dar gelirli muhafazakâr kesime mensup kişilere cazip gelmektedir.

İzdivaç programlarının canlı yayınlanması ve bu programlarda evlilikle ilgili hassas noktaların tartışılması, sunucunun önemini daha da arttırmaktadır. Her yaştan insanın evlenmek amacıyla katıldığı programda reddedilen adayın incinmeden gönderilmesinin yanı sıra, beğenilen adayla girişilen evlilik pazarlıklarının katılımcıları ve ekran başındaki insanları rencide etmeden yapılması gerekmektedir. Bu durumda hem adayı hem de talibi kontrol altında tutmak ve yerinde müdahalelerle istenmeyen durumları önlemek sunucunun becerisine bağlı olmaktadır. Esra Erol'un sunduğu programda adayların ve taliplerin birbirlerini rencide etmemelerine ve aralarında tartışmamalarına özellikle dikkat edilmektedir. Aynı özenin *Su Gibi* programında gösterilmediği ve adaylar arasındaki gerilimli durumlara sunucuların anında müdahale etmediği görülmektedir.

İki program arasındaki bu farkın izlenme kaygısıyla ilişkili olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Ancak Esra Erol, tartışmalar yerine programını izleyicilerin dikkatini çeken uygulamalarla çeşitlendirmeyi tercih etmektedir. Esra Erol, 2012'nin yeni yayın sezonunda locadaki adaylara her gün bir ilginç soru yöneltme uygulamasına başlamıştır. Örneğin, “oturduğunuz dairenin karşısına eşinizin eski sevgilisi gelse ne yaparsınız?”, “İssız bir adaya giderken yanınıza alacağınız üç şey nedir?”, “Yılbaşında büyük ikramiye size çıkarsa ne yaparsınız?” gibi dikkat çekici sorularla izleyicinin ilgisini çekerken, onları da bu sorular üzerinde düşünmeye çağırılmaktadır. Ayrıca, stüdyodaki adayların bu soruları yanıtlarken kişisel özellikleriyle birlikte ekranda gösterilmesi yeni talipleri programa çekmek açısından son derece etkili olmaktadır.

Esra Erol, sosyal sorumluluk projeleriyle de izleyiciden takdir toplamaktadır. Erol'un ilk sosyal sorumluluk projeleri, ağaç dikme ve kitap toplama projeleridir. Ağaç Dikme projesi'nin ödülü, Esenler'deki Esra Erol Hatıra Ormanı'dır. Bu çalışmanın yapıldığı dönemde devam eden sosyal sorumluluk projeleri ise Mavi Kapak toplama ve Umut Evi projeleridir. Mavi Kapak projesinin amacı plastik kapakları geri dönüşüme kazandırmak ve elde edilen parayla ihtiyaç sahiplerine tekerlekli sandalye ulaştırmaktır.

İnsanlara yardımcı olmanın kendisine sağladığı manevi doyumun öneminden sıkça bahseden Esra Erol, yazdığı kitapların geliriyle Umut Evleri projesini hayata geçirmiş, *Sessiz Kadınlar* ve *Kara Duvak* adlı iki kitabının geliriyle Bolu'da, Düzce'de ve Fatih'te Umut Evleri açmıştır. Umut Evlerinin açıldığı semtlerde yaşayan herkes bu merkezlerden ücretsiz olarak psikolojik danışmanlık ve hukuk danışmanlığı hizmeti alabilmektedir. Bu merkezler, evlilik öncesi danışmanlık, çift terapisi, şiddet ve çocuklarla ilgili sorunların çözümü konularında yöre halkına hizmet vermektedir.

Türkiye'nin en çok evlendiren televizyon programı olarak ün yapan *Su Gibi* programını sunan Uğur Aslan ve Songül Karlı'nın stüdyo kuralları *Esra Erol'da Evlen Benimle* programından oldukça farklıdır. *Su Gibi*'de sunucular, evlilik adayı olmayan stüdyo konuklarıyla genellikle konuşmazlar ve konuklar televizyonda gösterilmez. Her aday kendi özelliklerini ve talibinde olmasını istediği özellikleri söyleyerek tanıtılır. Hiçbir adayla özel görüşme yapılmaz ve adaya özel VTR hazırlanmaz. Aday ve talibi arasında paravan yoktur. Aday, kendisine talip olarak gelen kişiyi sahne kapısı açıldığında herkesle beraber görebilmektedir. Programda sosyal sorumlulukla ilgili konulara ya da izleyicinin kaçmasını önlemeye yönelik sohbet konuları gibi ayrıntılara yer verilmemektedir.

Su Gibi'de adaylar ve taliplerin birbirlerine cinsellik, din ve politika ile ilgili konular "özel" kapsamına alınmıştır ve ancak baş başa kaldığında konuşulabilir. Sunucular, izlenme oranlarını yüksek tutabilmek adına şarkı ve şiir okurlar. Uğur Arslan'ın okuduğu şiirler, Songül Karlı'nın söylediği şarkılar ya da birlikte orkestraya eşlik etmeleri stüdyoyu canlandırmaktadır. *Su Gibi*'de evlilik adayları sahnede oynamaya ya da dans etmeye teşvik edilmektedir. Dans ve müzik evrensel kur yapma yollarından biridir.

Bu tez çalışmasına dâhil edilen her iki izdivaç programında etkili kur yapma yollarından olan yemek ve müzik kullanılmaktadır. Her aday ve talip müzik eşliğinde sahneye davet edilir. Talip olanlar arasında eş adayına şiir okuyanlara çok sık rastlanmaktadır. *Su Gibi* programında erkek ve kadın adaylar grup olarak, çift ya da tek olarak dans etmeye teşvik edilmektedir. Her iki programda da aday, talibini beğendiğinde sunucu tarafından çay ya da kahve içmeye, ilk görüşme olumlu geçtiğinde ise talibiyle beraber yemek yemeye yönlendirilmektedir.

Batı dünyasının en yaygın geleneği erkeğin kadını yemeğe davet etmesi ve yemek ücretini ödemesidir. Böylece kadın da erkeğin kendisine kur yaptığını anlamış olur. Doğada da karşılığında cinsel ayrıcalıklar elde etmek için yiyecek sunmak çok yaygın bir davranıştır. Bütün dünyada erkekler, kadınları tavlama için armağan verirler. Kur yaparken besleme âdeti üreme sürecinde önemli bir işleve sahip olması bakımından insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Yiyecek sunmak kadar etkili bir başka yol şarkı söylemek, çalgı çalmak ya da dans etmektir. İnsanlarda kur yapmaya eşlik eden müzik, hayvanlar âleminde çiftleşme zamanı söylenen şarkılara benzer (Fisher, 2003, s. 28).

İzdivaç programları arasındaki bir başka fark Esra Erol'un programında bir uzman bulundurulurken *Su Gibi*'de uzmana yer verilmemiş olmasıdır. *Su Gibi*'de ortaya çıkan tartışma ve sorunlara son noktayı koyan bir uzman olmaması tartışmaların uzamasına neden olmaktadır. Sunucuların, adaylar arasındaki tartışma içeren yorumlara müdahalesi gecikmektedir. Bu gecikmeler, izleyicilerin programa yoğunlaşmasını sağlarken, diğer yandan izdivaç programlarının yoğun eleştirisi almasına neden olmaktadır.

İzdivaç programları, evlilik kurumuna zarar verdiği gerekçesiyle RTÜK'e en fazla şikâyet edilen programlar arasındadır. Bazı uzmanlar tarafından bu programlara katılan kişilerin akıl sağlığının yerinde olmadığı söylenmekte ve katılımcılarının reklam ajanslarından kiralanmış kişiler olduğu öne sürülmektedir. İzleyicilerde oluşan bu olumsuz ön yargıları yok etmek amacıyla her iki izdivaç programında -*Su Gibi*'de çok daha fazla olmak üzere- bebek sahibi olan evli çiftler stüdyoya davet edilerek, bu çiftlerin tanışma ve evlenme kareleriyle ilgili VTR'ler yayımlanarak, izleyicide oluşan olumsuz ön yargılar yok edilmeye çalışılmaktadır.

3.3.1. *Esra Erol'da Evlen Benimle* Programının Biçim ve Anlatı Özellikleri

Bu çalışmada, Gerçeklik Televizyonu örneği olarak incelenen *Esra Erol'da Evlen Benimle* adlı program, 2012 yılının yeni yayın sezonunda ATV'de hafta içi her gün 16.00-19.00 saatleri arasında canlı olarak yayınlanmaktadır. *Esra Erol'da Evlen Benimle*, kum sanatı ile hazırlanmış olan müzikli bir tanıtımla başlar. Tanıtımın ardından stüdyoda bulunan orkestranın çaldığı hareketli bir şarkı eşliğinde Esra Erol sahneye çıkar ve bir süre oynar. Locada (evlilik adaylarının sahnede oturması için ayrılan otuz kişilik bölüm) ve tribünde (stüdyonun o günkü konuklarının oturduğu seksen kişilik seyirci bölümü) bulunan tüm konuklar ayakta alkışlayarak Esra Erol'a eşlik ederler. Bu görüntülerin ardından Esra Erol canlı bir sesle ekran başındaki izleyicileri ve stüdyodaki konukları selamlar.

İlk selamlaşmadan sonra bir önceki programın önemli ya da ilgi çekici anlarını içeren bir özete yer verilmektedir. Program aralarında, reklamlardan önce ve sonra programda eş adaylarını bekleyen kadınların ve erkeklerin tanıtımları gösterilmektedir. Bu kısa tanıtımlar haricinde, loca müdavimleri arasında ilgi çekici hayat hikâyesi olan adaylar ve öne çıkarılmak istenen adaylarla ilgili daha kapsamlı ve daha özel VTR'ler gösterilmektedir. Bu VTR'ler vasıtasıyla evlenmek için eş arayan adaylar, bir yıldızmışçasına günlük aktivitelerinden kesitler sunularak, evleri, arabaları, hobileri, kişisel duygu ve düşünceleriyle tanıtılarak ekran başındaki uygun adaylar için bir arzu nesnesine dönüştürülmektedir. Yine program aralarında yayınlanan bazı VTR'ler ile daha önce karşılaştırmaları yapılan çiftlerle ilgili "kararları ne olacak" "nişan törenini kaçırmayın" gibi uyarılar yapılarak, izleyiciyi meraklandıran bir yol izlenmektedir.

Esra Erol, ilk şarkıdan sonra tribündeki stüdyo konuğu izleyicilerle kısa bir konuşma yapmaktadır. Konuşmanın konusu genellikle sosyal sorumluluk projesi olarak

yürüttüğü Mavi Kapak toplama projesi ya da Umut Evi projesiyle ilgili olmaktadır. Kilonlarca plastik kapak getiren kişilere isimleriyle teşekkür edilmektedir. Hemen her programda bu projelerle ilgili konular kısacık da olsa konuşulmakta, engelli insanların tekerlekli sandalye ihtiyacı ve Umut Evlerinde gönüllü olarak çalışacak psikolog ve avukat ihtiyacı vurgulanmaktadır. Esra Erol, Mavi Kapak ve Umut Evi projeleriyle “insanların umudu olmaya” devam edeceğini söylemektedir.

Esra Erol, sahnenin sol tarafındaki locada oturan adaylarla program boyunca aralıklarla konuşmaya devam etmektedir. Locada her gün otuz aday hazır bulunmakta, bazı adayların dönüşümlü olarak locada yer aldığı görülmektedir. Esra Erol’un adaylarla yaptığı kısa konuşmalar sırasında o adayın kişisel özellikleri ekranda gösterilmektedir. Adayın adı, yaşı, eğitim durumu, işi, aylık ücreti, kaç kez evlendiği, çocuk sayısı, evi olup olmadığı, nerede yaşadığı gibi açıklamaların altında programın telefon numaraları ve Esra Erol facebook sayfası iletişim bilgileri yer almaktadır. Program boyunca stüdyoda uzman olarak bir psikolog ve bir avukat bulunmakta, gerektiğinde bu uzmanların sorun olarak öne çıkan konuyla ilgili açıklamalarına yer verilmektedir. Bu çalışmanın yapıldığı dönemde Psikolog Uğur Dalan, Avukat Hatice Temizkan, Avukat Yıldıray Günay, dönüşümlü olarak programlarda yer almışlar, Esra Erol tarafından “programın olmazsa olmazları” olarak tanıtılmışlardır.

Esra Erol’da Evlen Benimle programının ilk konuğu, programa ilk kez katılan bir kadın veya erkek olabileceği gibi bir önceki gün programın süresi yetmediği için kendini tanıtamamış bir aday olabilir. Esra Erol, ekranda ilk kez tanıttığı bir kadın veya erkek adayla süresi on beş ile yirmi beş dakika arasında değişen bir görüşme yapmaktadır. Görüşmenin süresi, ilk kez katılan adayın hayat hikâyesinin ne kadar ilginç olduğuna göre değişmektedir. Görüşme sırasında, adayla ilgili konu çerçevesinde

adayın hissettiği özel duygu ve düşüncelerin seyirciyi etkileyecek şekilde aktarılmasına özen gösterilmektedir.

Adaylarla ilgili olarak ele alınan konular, annesiz ya da babasız büyümüş olmak, çocuğundan ayrı kalmak, imamı nikâhlı beraberlik yaşamış olmak, boşanmış olmak, tek başına çocuklarını büyütmiş olmak, okuyamamış olmak, kaza geçirmiş olmak, engelli olmak, aldatılmış olmak, yaşamak için evlenmeye muhtaç olmak ya da aşksız evlilik olmayacağını düşünmek gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Esra Erol yeni bir adayla özel görüşme yaparken, locadaki diğer adayların ele alınan konuyla ilgili olarak fikirlerini ya da kişisel deneyimlerini paylaşmalarına izin vermektedir. Bu sırada öne çıkan sorunlarla ilgili olarak, stüdyoda bulunan uzmanın görüşleri alınmaktadır. Konu açıklığa kavuştuktan sonra hikâyesini paylaşan aday nasıl bir eş adayı aradığını söyler ve locadaki yerine gönderilir.

Locada taliplerini bekleyen kadın ya da erkeklerden birine talip olmak için stüdyoya genellikle telefon edilmektedir. Telefonla canlı yayına bağlanan kişi, talip olduğu kişiyle konuşarak, kendisiyle ilgili kısa bir bilgi vermektedir. Telefon eden kişinin kaç yaşında olduğu, ne iş yaptığı, eğitim durumu, daha önce evlenip evlenmediği, evlendiyse kaç çocuk sahibi olduğu, nerede yaşadığı gibi ayrıntılar aradığı kişi tarafından uygun bulunursa görüşme için stüdyoya davet edilir. İzdivaç programlarında adayların kendilerine talip olan eş adaylarında olmasını istediği özellikler evlilik kriterleri olarak adlandırılmaktadır.

Kendisi için uygun bir günde stüdyoya gelen eş adayı, sahenin paravanla ayrılmış bölümünde talip olduğu kişiyle yüz yüze gelmeden kendini tanıtır ve talip olduğu kişinin sorularını yanıtlar. Adayların heyecanı nedeniyle görüşme temposunun yavaşladığı durumlarda Esra Erol konuşmaya iştirak etmektedir. Aday, paravan

açılmadan önce, locadaki arkadaşlarından talibiyle ilgili yorum alma hakkına sahiptir. Paravan açıldığında talibini gören kadın veya erkek aday, eğer talibini beğenirse canlı odaya (sahnenin sağ tarafında, çiftin baş başa görüşebileceği bölüm) geçmek istediğini, yani görüşmeye devam etmek istediğini söyler. Evlilik adayı, talibiyle canlı odada baş başa görüşme yaptıktan sonra eş adayını daha yakından tanımak istediğini yani stüdyo dışında görüşmeye devam edeceğini söyleyebilir veya kararının olumsuz olduğunu bildirebilir.

Esra Erol'da Evlen Benimle programının bir gününde genellikle iki yeni aday tanıtımı, yani on beş ya da yirmi dakikalık iki özel görüşme, yaklaşık on dakikalık sekiz- dokuz karşılaştırma yapılmaktadır. Locada bulunan yaklaşık otuz aday program boyunca Esra Erol'un sorduğu soruları cevaplandırırken, arkadaşlarına gelen taliplerle ilgili yorum yaparken, kendileriyle ilgili evlilik kriterleri ekranda gösterilmektedir. Her programda tanıtımı yapılan aday sayısı, yirmi iki-otuz kişi arasında değişmekte, bu adayların bir kısmı Esra Erol'un izniyle, nasıl bir eş aradıklarını söylemektedirler. Erol'un programındaki karşılaştırma sayısı özel tanıtımı yapılan aday hikâyelerinin ne kadar ilginç olduğuna göre veya o günkü sıra dışı olay ya da tartışmalara göre daha az sayıda olabilmektedir.

Tezin ekler bölümünde *Esra Erol'da Evlen Benimle* programının bir günlük transkripsiyonu bulunmaktadır. Bir günlük program dökümü incelendiğinde, Esra Erol'un o gün Düzce Belediye Başkanı İsmail Bayram ile Umut Evi projesi üzerine konuştuğu ve yeni aday tanıtımı yapmadığı görülmektedir. Transkripsiyonu yapılan gün locadaki adaylar arasından on kişi talipleriyle buluşmuş, iki aday için telefon bağlantısı yapılmış, daha önce tanışan iki çiftin dışarda görüşmelerinin sonucu alınmış ve bir çiftin nişan töreni yapılmıştır.

3.3.2. *Su Gibi* Programının Biçim ve Anlatı Özellikleri

Gerçeklik Televizyonu örneği olarak çalışmaya dâhil edilen ikinci izdivaç programı altı yıldır FOX TV’de yayınlanmaya devam eden *Su Gibi* adlı programdır. 2012’nin yeni yayın sezonunda FOX TV’de hafta içi her gün 12.30-15.00 saatleri arasında canlı olarak yayınlanan *Su Gibi*’nin sunuculuğunu Uğur Arslan ve Songül Karlı yapmaktadır. Türkiye’nin en çok evlendiren ve çocuk sahibi yapan programı olarak tanıtımı yapılan *Su Gibi* programında yayınlanan VTR’ler, bu tanıtımı destekleyecek şekilde hazırlanmaktadır. Programda sık aralıklarla *Su Gibi*’de evlenen ve çocuk sahibi olan çiftlerin sunucular tarafından evlerinde ziyaret edildiği VTR’ler gösterilmektedir. *Su Gibi* programında adaylarla ilgili VTR’ler adayın bir önceki programda kendini tanıttığı ve eş adayında aradığı özellikleri söylediği bölümlerden oluşmaktadır. *Su Gibi*’de Esra Erol’un programında olduğu gibi popüler adaylara özel VTR’ler hazırlanmaz. *Su Gibi*’de hazırlanan özel VTR’ler bu programda evlenip çocuk sahibi olan çiftlerle ilgili olmaktadır.

Su Gibi’nin stüdyosunda, dışarıdan gelen misafirler için yaklaşık yirmi kişilik yer ayrılmış olmakla birlikte konuklar ekranda gösterilmezler. Sunucular, stüdyo konuklarıyla konuşmazlar ve programda onların yorumlarına yer vermezler. Sunucular, yalnızca talip olarak gelen kişinin bir yakını gelmişse, talip olan hakkında bilgi almak amacıyla o kişiyle konuşmaktadırlar. Sahnenin sağ tarafı genellikle yirmi kişi olarak programa dâhil edilen evlilik adaylarına ayrılmıştır. Adaylar, sahnenin sağ tarafında iki sıra olarak dizilmiş tek kişilik krem rengi koltuklarda otururlar. Evlilik adayları gelen taliplerle ilgili yorum yapabilirler. Sahnenin sağ köşesinde Arslan ve Karlı’nın karşılaşmalar yapılırken ayakta durduğu bir bölüm vardır. Sahnenin tam karşısında sunucular ve talipler sahneye çıkacağı zaman açılan kapı bulunmaktadır.

Sahnenin sol tarafında dört kişilik müzik grubu, hemen yanında aday ve talibinin karşılıklı oturarak konuşması için iki koltuk bulunmaktadır. *Su Gibi* programı stüdyodaki dört kişilik müzik grubunun çaldığı ve söylediği hareketli bir şarkıyla ya da *Su Gibi*'ye özel şarkıyla başlar. *Su Gibi* şarkısının sözleri: Mutlu bir yuva kurmak istersen / Evlenmeye karar verdiysen / Ne duruyorsun gelsene / Evlen sen de Su Gibi' de / Umudunu yitirme sakın / Aşk seni de bulur / Su Gibi'yi izlersen eğer / Bu şans senin olur.

Şarkı sona ermek üzereyken Uğur Arslan ve Songül Karlı alkışlar eşliğinde sahneye çıkarlar. Her iki sunucu da sırayla konukları ve izleyicileri selamlar. Herkes için iyi dileklerde bulunulduktan sonra günün ilk buluşmasına geçilir. Hangi adaya talip geldiyse, önce o aday sahneye çağırılır, sonra talibi anons edilir. Adaylar ve talipler sahneye gelirken, orkestra her bir kişi için başka bir şarkıdan birkaç mısra seslendirmektedir. Sahneye açılan kapı açıldığı anda, aday herkesle birlikte kendisine gelen talibi görmektedir.

Programa aday ya da talip olarak katılan kişi, sunucular tarafından anons edildikten sonra açılan kapıdan girer ve sahnenin ortasında duran sunucuların yanına gelir. Sunucular, genellikle adayla veya taliple tokalaşırlar. Uğur Arslan talip olarak gelen kişiye nereden geldiğini ve ne işle meşgul olduğunu sorduktan sonra onu görüşmenin yapılacağı bölüme gönderir. Aday ve talibi kendilerine ayrılan köşede görüşmeye başlar. Görüşme temposu düştüğünde Uğur Arslan, çiftin çevresinde dolaşarak espri yapar ya da sohbeta iştirak eder. Aday ve talibi arasındaki görüşme, yaş, yaşanan yer, meslek, evlilik ve çocuk sayısı gibi sınırlı konuyla ilgili olduğu için fazla uzun sürmez. Sunucular, başka bir adayı ve talibini sahneye çağırmadan önce görüşme yapan çiftin mutfak dekorlu bölüme geçmelerini ve görüşmeye orada devam etmelerini isterler.

Mutfak olarak adlandırılan bölüm sahnenin solunda bulunmaktadır. *Su Gibi* programındaki mutfağın işlevi, Esra Erol'un programındaki canlı odanın işlevinden farklıdır. Canlı odaya gitmek, adayın talibini beğendiğini düşündürür. *Su Gibi*'de ise sıradaki karşılaştırmayı bir an önce gerçekleştirmek için bir önceki aday ve talibi mutfağa yönlendirilmektedir. Aday ve talibi baş başa konuşmaya bu bölümde devam etmekte ve son kararları onlara burada sorulmaktadır. Adaya, talibiyle ilgili son kararı vermeden önce "karar anı" denilen bir dakikalık bir karar verme süresi tanınır. Bu süre sonunda Uğur Arslan adaya şu soruyu sorar: "Görüşme odası mı? Farklı adaylar mı?" Aday, "görüşme odası" dediğinde talibini tanımak istediğini, "farklı adaylar" dediğinde talibini beğenmediğini ve başka talipler beklemeye devam edeceğini söylemiş olmaktadır.

Su Gibi programına katılan aday ve taliplerin şarkı söyleme ve dans etme konusunda istekli oldukları görülmektedir. Adaylar becerilerini sergilemeleri için Uğur Arslan ve Songül Karlı tarafından teşvik edilirler. Adayların dans etmeleri sırasında oldukça komik görüntüler ortaya çıkabilmektedir. Adaylar arasında profesyonel şarkıcı olan kişilere de rastlanmaktadır. Bu kişilerin program boyunca iki-üç şarkı seslendirilmesine izin verilmektedir.

Su Gibi programına katılan adayların, talibi gelen arkadaşlarıyla ilgili yorum yapmalarına izin verilmektedir. Yorumlar, aday ve talibi arasındaki yaş farkı, görüntü olarak yakışıp yakışmadıkları ve kültürel olarak anlaşılabilirlikleri gibi konularla ilgili olmaktadır. *Su Gibi*'nin yeni yayın sezonunda izleyicilerin de adaylar ve talipleriyle ilgili yorum yapmalarına imkan verilmiştir. Program boyunca, ekran başındaki izleyiciler Twitter vasıtasıyla yorum yapmaya teşvik edilmektedir. İzleyici yorumları, adayların saçları, kıyafetleri, aday ve talibi arasındaki uyum veya uyumsuzlukla ilgili olabilmektedir.

Su Gibi'nin bir programında yedi-sekiz buluşma, dört-beş telefon görüşmesi, iki-üç yeni katılan aday tanıtımı yapılmaktadır. Program aralarında ise *Su Gibi* adaylarından her biri için hazırlanan, adayın fotoğrafının ve kişisel özelliklerinin bulunduğu tanıtımlar gösterilmektedir. Tezin ekler bölümünde yer verilen *Su Gibi* programının bir günlük transkripsiyonu incelendiğinde, altı çiftin buluşmasının gerçekleştirildiği, daha önce tanışan bir çiftin görüşme sonucunun alındığı, iki kadın adayın talipleriyle telefon görüşmesi yaptığı ve dört yeni kadın adayın tanıtımının yapıldığı görülmektedir.

Su Gibi programında genellikle yedi sekiz buluşma gerçekleştirildiği halde burada yer verilen transkripsiyonda ancak altı buluşmanın gerçekleşmiş olmasının nedeni, kadın adaylardan Birgül ile babası arasında yaşanan anlaşmazlığın uzun bir süreyi kapsamış olmasıdır. Adayların anne ve babalarının, çocuklarının talipleriyle ilgili görüşlerine yer verilmesi, *Su Gibi*'yi diğer izdivaç programlarından ayıran önemli bir özelliktir. Programda kadın ve erkek adayların ailelerinin, talip olan kişiyle ilgili fikirlerine özellikle yer verilmekte, Uğur Arslan ve Songül Karlı stüdyoya aile büyükleriyle birlikte gelen taliplere özel ilgi göstermektedir.

3.4. İzdivaç Programlarında Katılım ve Söyleme Davet

İzdivaç programlarında katılım klasik anlamıyla politika yapma yolu olarak değil bireylerin kendilerini kamusal alanda görünür kılabilmeleri ve söylemek istediklerini söyleyebilmeleri şeklinde kurulmaktadır. İzdivaç programlarının bir gerçeklik televizyonu örneği olarak katılımcılarına sunduğu vaat, her birinin birer şöhret olarak kamusal konuşma edimine ortak olabileceği ve hayallerindeki eşe ulaşma imkânı yakalayabileceğidir. Böylece mahrem yaşamın kamusal tartışma malzemesi haline gelmesi yalnızca şöhretli kamusal şahsiyetlere değil sıradan insanlara da açık hale gelmiş olmaktadır. İzdivaç programları vasıtasıyla izleyici konumunda olan insanlar

evlenmek amacıyla bu programlara katıldıklarında, evlilik gibi toplumsal ve bireysel açıdan büyük öneme sahip bir konu hakkında kendi düşüncelerini ve deneyimlerini geniş bir izleyici kitlesiyle paylaşabilmektedir.

Televizyon aracılığıyla sağlanan bu kamusal katılım, bireylerin özel duygu ve düşüncelerini sunarak kendilerini metalaştırmalarına neden olmakla birlikte, evlilik adaylarının bu katılıma coşkuyla iştirak ettikleri görülmektedir. Kadın ve erkek adayların kendi duygu ve düşüncelerini paylaşırken sergilediği içtenlik ve samimiyet, ekran başındaki izleyiciyi ekrana bağlayan en önemli unsurlar arasında bulunmaktadır. Adayların, izleyicilerin ilgisini ve sevgisini kazanmaya önem vermeleri, kendini göstermenin ve şöhretin önemine işaret etmektedir. İzdivaç programlarında adayların ve sunucuların sergilediği içtenlik ve samimiyet, bu programlara katılanların aile bireyi olarak görüldüğüne yapılan vurgular, izleyiciler arasındaki evlenmeye hevesli kadın ve erkekleri bu programlarda aday olmaya ve söyleme iştirak etmeye davet etmektedir.

İzdivaç programlarında adayları ve izleyicileri söyleme iştirak etmeye çağıran davetin bir tür “söyleme kışkırtma” olduğu söylenebilir. Foucault’nun ifadesiyle “söyleme kışkırtma” belirli olaylar veya durumlar karşısında herkesin belli bir söyleme katılması için oluşturulan bir baskı türüdür. Gürbilek’e göre “söyleme kışkırtma” bir “söz patlaması”na neden olmaktadır. Gürbilek, Foucault’nun kavramından yola çıkarak 1980’lerin Türkiye’sini değerlendirirken, o yıllardaki kültürel değişim sürecinde ortaya çıkan, devletin yasaklayıcı söyleminin dışında çok daha kısmi düzeyde kendini gösteren, yasaklayıcı olmaktan çok çağırıcı, baskıcı olmaktan çok kışkırtıcı bir söz siyasetinin ortaya çıktığını gözler önüne serer.

Böylece bir zamanlar normalleştirmeyi mümkün kılmak için gerek duyulan kurum ve pratiklerin yerine getirdiği denetleme işlevi, sözün kendisine sinmiştir. Bu yüzden söze dökmek denetlenmeye razı olmaktır; neyi nerede söylediği önemli olan birileri tarafından değil, sahihsiz kalmış bir sözün öznesi

olabilecek herkes tarafından. (...) Artık önemli olan yapıp edilenler, yaşananlar hatta hissedilenler değil, onların bir iç dökme söylemi içerisinde nasıl dile getirildiğidir (Gürbilek, 2011, s. 45)

1980’lerde yaşanan baskı döneminin hızla söze dökülmesiyle ortaya çıkan söz patlaması, yakın zamana kadar mahrem kabul edilen birçok şeyin dışa açılması olarak görülebilir. Bu açılma, mahrem olanın habere, enformasyona, görüntüye dönüşmesi, bir kamuoyu meselesi haline gelmesi, özel ve kamusal alanlar arasındaki ayrımın belirsizleşmesine ve bir tür “özel hayat endüstrisi”nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öznelliğin alanının kitle iletişim araçları tarafından kuşatılmasıyla, insanların yabancılardan uzak tuttukları alanın kapıları açılmış, kamusal alandaki boşluk mahrem olanın kamusal bir değer kazanmasıyla doldurulmuştur.

Günümüzde, gerçeklik televizyonu programları, mahrem olanı kamusal alana taşıyan “özel hayat endüstrisi” aracı olarak işlemektedir. Bugün “mahrem”in karşılığı olarak kullanılan “özel” sözcüğü, yalnız bir kişiyi ilgilendiren ve bir kişiye ait olan şeyi nitelendirmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, izdivaç programlarına katılan kadınların ve erkeklerin evlilikle ve eş adaylarıyla ilgili özel düşüncelerini ekranda dile getirmeleri, evlilik kriterlerinin kamusal bir söylem haline dönüşerek pekiştirilmesini sağlamış olmaktadır. Kültürel olarak kabul edilen ve onaylanan söylemlerin adaylar tarafından özel olarak söze dökülmesi kadına ve erkeğe ait toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesine neden olmaktadır.

3.4.1. Sunucular, Uzmanlar ve Adaylar

İzdivaç programlarının sunucuları programı sunma ve yönetme dışında pek çok rol üstlenmiştir. Sunucular, fikirlerine değer verilen, hayranlık duyulan bir çeşit kanaat önderi ve programa katılanların özel durumlarını paylaşabileceği birer sırdaş, arkadaş ve konuşmacı konumundadırlar. Sunucuların böylesi bir pozisyonda olmaları izdivaç programlarının niteliği dolayısıyla gereklidir. Çünkü sunucuların, evlenmek isteyen “sıradan” izleyiciyi programa katılım konusunda teşvik etmeleri ve programa katıldıklarında sıcaklık, yakınlık ve anlayış göreceklerine inandırmaları gerekmektedir. Sunucular, evlilik adaylarının sorunlarını anladıkları ve tutarlı davrandıkları ölçüde izleyiciden destek alacaklarının bilincindedirler. Bu bilinçle yürütülen programlar sunucuların şöhretini ve programın izlenme oranlarını arttırdığı gibi programa katılmak isteyen adayların sayısını da arttırmaktadır.

İzdivaç programı sunucuları izleyicilerin hayranlık duyduğu bir “yıldız” olarak yoğun bir hayran kitlesi sahibi olmalarına rağmen, kendileri ile stüdyodaki adaylar arasındaki sınıf farkını yok sayan tutumlar sergilemeye özen gösterirler. Her fırsatta özel hayatlarında yaşadıkları üzüntü ve sıkıntıları ya da ev işleri ve çocukla ilgili deneyimlerini paylaşarak adayların ve izleyicilerin kendileriyle ilgili “işte bizden biri” demelerini sağlamaya çalışırlar. Esra Erol’un ve Songül Karlı’nın, izleyicilerin sempatisini kazanmak amacıyla ev işleri ve çocuklarla ilgili düşünce ve deneyimlerinden sıkça bahsettikleri görülmektedir.

Sunucular, izdivaç programlarının hayranlık duyulan kahramanları olmalarının yanı sıra düşüncelerine ve sözlerine değer verilen bir uzman pozisyonundadırlar. Livingstone ve Lunt (1994) Amerika ve İngiltere’deki Talk Show programlarını karşılaştırdıkları bir çalışmada, uzmanların programlardaki konularıyla ilgili önemli

saptamalar yapmışlardır. Amerika Talk Show'larında uzmanlar ve sıradan konuklar sahnede oturmaktadır. Böylece sıradan insan hem uzman hem de ünlü konumunda olma şansına sahip olmaktadır. İngiltere'deki programlarda ise uzmanlar ve konuklar izleyiciler arasında oturtularak, uzmanların da sıradan insanlardan farklı olmadığı mesajı verilmektedir.

İzdivaç programlarında sunucular, toplumsal değerleri en iyi temsil eden ve gerektiğinde sahip çıkan bir prototip olarak izleyiciyi yönlendirirler. Sunucular, başkalarının da aynı düşüncede olduğu varsayımından hareketle, ortak görüşe ve egemen düşünce biçimine uygun bir seslendirme yaparak, son derece rahat, kendinden emin ve yüksek bir ses tonuyla konuşurlar. Sunucuların görevi, sosyal sistemin dile getirdiği söylemi kollayan ve üreten kişiler olarak toplumsal normlara göre belirlenen, iyi ve kötüyü ayıran çizgide durarak hızlı bir yargılama yapmaktır (İmançer ve Sarıgül, 2010, s. 105).

Bu çalışmada incelenen izdivaç programlarından yalnızca *Esra Erol'da Evlen Benimle* programı uzman bulundurmaktadır. Esra Erol'un programında avukat ve psikolog olan uzmanlar program ekibine dâhil edilmiştir. Her gün, avukat ve psikolog olan uzmanlardan biri dönüşümlü olarak programda yer almaktadır. Uzman, sahnede, evlenmek isteyen adayların oturduğu ve loca olarak adlandırılan bölümde oturmaktadır. Hukuki ya da psikolojik sorunlar söz konusu olduğunda, ya da aday ve talibiyle ilgili yorumlar yapılırken o gün konuk olan uzmanın aday ve talibiyle ilgili görüşleri de alınmaktadır.

İzdivaç programlarında sunucular ve uzmanlar aynı zamanda ideolojik bir işlev üstlenmiştir. Sunucu, televizyonun ideolojisini temsil ederken, uzman bilimsel bilgi aktarımı yapmaktadır. Ancak uzmanın kişisel yorumu genellikle Esra Erol'un

söylemlerini destekler nitelikte olmaktadır. Sunucu ve uzman birer otorite olarak stüdyodaki adaylar ve izleyiciler üzerinde bir çeşit hegemonya kurmaktadır. Gramsci'nin hegemonyasını Geoff Eley (1992) tüm toplumsal süreçlerde yaşanan hâkim anlamlar ve değerlerce düzenlenmiş, gerçeklik ve mutlaklık etkisi yaratan, politik, ekonomik ve kültürel boyutu olan bir iktidar mekanizması olarak tanımlar. Bu tanıma göre izdivaç programı sunucuları, iktidar mekanizmasının, hegemonyanın başoyuncuları olarak, adaylar ve izleyiciler üzerinde rızanın kurulmasını sağlayan temel unsur olmaktadır. Adaylar, sunucuların çizdiği sınırlar içinde kendilerini tanıtır ve duygu ve düşüncelerini paylaşırken, sunucular doğrudan bir baskı ya da görünürde itaat içermeyen bir güç oluşturarak “mutlak doğru”yu bilen ve gösteren kişiler olduklarını katılımcıların da rızasını alarak izleyiciye kabul ettirmektedirler.

Bu çalışmada, evlenmek amacıyla programa katılan kadınlar ve erkekler, adaylar olarak tanımlanmaktadır. Adaylar, izdivaç programlarında “sıradan” insanlar olarak yaşadıkları deneyimleri aktarırken, bazen bir kahraman olarak övgü ve alkış toplamakta, bazen locadaki öteki adayların eleştirilerini alan “antikahraman” olabilmektedirler. Deneyimlerini paylaşan adayın övgü ya da yergi toplaması, paylaşılan deneyimin kültürel olarak kabul edilen ya da edilmeyen bir tutum ve davranış olarak değerlendirilmesine bağlıdır. Adayla ilgili yorum yapan öteki adayların sesi, bazen bir arkadaş, bir akraba, bir aile bireyi ya da mahalleden biri olarak nitelendirilebileceği gibi bazen de toplum baskısının bireyle üzerindeki yansıması olabilmektedir. Toplum baskısı ya da eleştirinin söz konusu olduğu durumlarda, aday o şekilde davranmaya iten zorunluluklar üzerinde konuşulmakta ve stüdyodaki uzmanın fikirlerine başvurulmaktadır. Programa katılan uzmanların, toplumun geleneksel değerlerini yaralamayan bilgi aktarımı yapmaya özen gösterdikleri görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İzdivaç Programlarının Eleştirel Söylem Analizi

Televizyonda yayınlanan izdivaç programlarını toplumsal cinsiyet bağlamında inceleyen çalışmanın bu bölümünde, araştırma yöntemi ve evlilik kriterlerinin eleştirel söylem analizi yer almaktadır. Evlilik kriterleri, yaş, aylık gelir, ev-ışi, evlilik sayısı ve çocuk, annelik-babalık, eş adaylarında olması istenen nitelikler gibi belirli kategoriler altında ele alınmış, bu çerçevede ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili söylemler feminist bir yaklaşımla yorumlanmaya çalışılmıştır.

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu niteliksel çalışma, içerik çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi kullanılarak yapılmıştır. Niteliksel araştırma, gerçekliğin karmaşık doğasını anlamak üzere insanların sembollerle algıladığı büyük resmin öznel bir temsilini ortaya koyarak bu özneliği yorumlama faaliyeti olarak açıklanabilir. 1960'lardan bu yana önem kazanmaya devam eden niteliksel araştırmalar, araştırmacılara sosyal hayatın kalitesini anlamak üzere gerçeklere derinlemesine bakma ve keşfetme imkânı sunmaktadır (Kümbetoğlu, 2006, s. 24).

Niteliksel araştırmalar, sayısal veriler ve istatistikler üzerinden değil, sözlü ve nitel analizler üzerinden yapılır. Araştırılan konu, içerisinde oluşup geliştiği değerler sisteminden yalıtılarak değil, bilakis o durumlara egemen olan ilişkiler ağı içerisinde ele alınarak, kendi doğal ortamında yorumlanmaya çalışılır. Niteliksel araştırma, insanın kendi sınırlarını çözmek ve toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirilen bilgi üretme yollarından biridir (Neuman, 2012, s. 224).

İzdivaç programlarının biçim ve anlatı özelliklerinin anlatıldığı bölümler ve eleştirel söylem çözümlemesi yapılan cümleler, içerik çözümlemesi tekniğiyle elde edilmiştir. İçerik çözümlemesi, iletişim alanında yaygın olarak kullanılan bir araştırma tekniğidir. Bir mesajın içindeki verilerden yinelenebilir ve anlamlı çıkarımlar yapabilmeye imkân veren ve güvenilir sonuçlar vermesi beklenen içerik çözümlemesi, kitap, dergi, gazete, afiş, sloganlar, radyo yayınları, filmler ve televizyon programları üzerinde uygulanabilir. Bir metnin öğelerinin önceden saptanan kategorilere göre sınıflandırılması yoluyla, kelime analizi, cümle veya paragraf analizi şeklinde yapılabilir (Gökçe, 1999, s. 102).

İçerik çözümlenmeleri, Lasswell, Berelson gibi öncü araştırmacıların kullanımlarıyla gelişen ve sosyal bilim araştırma yöntemleri içerisinde sıklıkla tercih edilen bir araştırma tekniğidir. Niceliksel araştırmaların popüler olduğu dönemlerde çözümlemenin niceliksel yanına vurguda bulunan içerik çözümlenmeleri, metinde geçen belli başlı kavramların sayılarak bu kavramların yoğunluğuna göre o konuya duyulan ilginin kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Ancak niceliksel açıklamaların yetersizlikleri nedeniyle, sosyal bilimciler niteliksel içerik çözümleme teknikleri geliştirerek araştırmalarında kullanmaya başladılar. Böylece, içerik çözümlemesi sosyal gerçeğin yazılı/açık içerik özellikleri üzerinden, içeriğin açık olmayan özellikleri hakkında çıkarımlar yapılması yoluyla sosyal gerçeği araştıran bir yöntem dönüşmüştür (Timisi, 2003b, s. 23).

Söylem konusunda geliştirilen kuramsal ve yöntemsel çalışmalar ise, 1960'lı yılların ortalarından itibaren sosyal bilimler, özellikle iletişim bilimleri için yeni bir kulvar açılmasını sağlamıştır. Althusser, Barthes, Foucault, Hall, Van Dijk gibi düşünürler bu yeni yönelimin ortaya çıkmasında çok etkili olmuşlardır. Söylem, sosyo-psikolojik ve kültürel bir terimdir. Söylem çözümlemesi metindeki (şiir, roman, haber

programı, film, reklam) içeriğın analiz edilmesi, metne içerilmiş anlamların dilsel birimler aracılığıyla incelenmesidir. Söylem çözümlemesi, sözcüklerin, terimlerin ve kavramların içinde üretildikleri ilişkilere, tarihsel süreçlere ve paradigmaya bakması nedeniyle içerik çözümlemesinden daha fazla şey ifade eder. (Güngör, 2011, s. 207).

Söylem, söylenen sözün ya da sözlerin etkileşiminin toplamıdır. Söylemler belli güç ve erk ilişkilerinin sonucu olarak güç ve erk üretirler. Bunu da bireysel ve kolektif bilinci besleyen bilgiyi aktararak yaparlar. Bilgi aktarıcıları olan söylemler, bizzat kendileri erk unsuru olarak bir toplumda erk ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunurlar. Kısaca ifade etmek gerekirse söylem çözümlemesi, “geçerli bilgi nedir, nasıl oluşur, nasıl aktarılır, bireylerin oluşumunda ve toplumların biçimlenmesinde hangi işlevi görür ve toplumsal gelişme üzerinde nasıl etki yapar” gibi soruları irdelemek için elverişli bir yoldur (Kula, 2010, s. 350).

Söylem analizi ve eleştirel söylem analizi arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Eleştirel söylem analizinin amacı, kuramların, analizlerin ve açıklamaların farklı bir perspektifini sunmaktır (Van Dijk, 2003, s. 352). Eleştirel söylem analizi yapan araştırmacılar söylemin kitleler üzerindeki etkilerini çalışmalarına yansıtılabilmektedirler. Eleştirel söylem analizi toplum içindeki güç ve egemenlik ilişkilerinin ortaya çıkarılmasında, sosyal problem ve politik konuların irdelenmesinde etkili bir tekniktir (Baş ve Akturan, 2008, s. 31).

Araştırmanın örneklemini ATV’de yayınlanan *Esra Erol’da Evlen Benimle* ve FOX TV’de yayınlanan *Su Gibi* adlı izdivaç programlarından oluşmaktadır. Bu iki izdivaç programının seçilme gerekçesi, yayınlarına altı yıldır düzenli olarak devam etmeleri ve emsalleri arasında en yüksek izlenme ölçümlerini almalarıdır. Sınırlı bir zamanda yapılan bu araştırma için, bu iki izdivaç programının 2012 yılının Aralık

ayında yayınlanan bölümleri Tivibu aracılığıyla kaydedilmiştir. Araştırmanın bulgularına dâhil edilen veriler, bu iki izdivaç programının on altı günlük yayınlarının transkripsiyonu ile elde edilmiş ve bu programlara katılan kadın ve erkek adayların evlilik kriterleriyle sınırlandırılmıştır.

4.2. Evlilik Kriterlerinin Önemi

Evlenmek isteyen her kadın ve erkek için eş seçimi hayati bir önem taşır. Bu seçim, bir izdivaç programında talipler arasındaki en iyi eş seçmek söz konusu olduğunda daha da önemli olmaktadır. Böylesi önemli bir seçim, bir ömür boyu sürmesi beklenen evlilik sürecinde nasıl bir eş ile daha uyumlu yaşanabileceği üzerine ciddi biçimde düşünmeyi gerektirir. İzdivaç programlarına katılan her aday, eş adayıyla ilgili ilk değerlendirmeyi daha önce belirlediği kıstaslar çerçevesinde yapmaktadır. *Esra Erol'da Evlen Benimle* ve *Su Gibi* programlarında adayların eş adaylarıyla ilgili kıstasları evlilik kriterleri olarak adlandırılmaktadır.

İzdivaç programlarına katılan her kadın ve erkeğin kendine özgü evlilik kriterleri bulunmaktadır. Evlilik kriterlerinin içeriği, bu kıstasları düşünen ve belirleyen kişiye göre biçimlenmektedir. Kişiyeye özgü faktörler, bebeklik yıllarından başlayan, gelecekteki davranışın çerçevesini oluşturan inşa sürecindeki yaşantılar ve genetik kişilik özelliklerinin harmanlanması sonucu ortaya çıktığı için kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bu nedenle izdivaç programlarına katılan her adayın evlilik kriterleri birbirinden farklıdır.

Her bireyin kendine özgü olan ve kendi zevklerini ifade eden bir kişisel ideali vardır. Cinsiyete ve kişisel özelliklere göre belirlenen bu ideal, içinde yaşanılan kültüre özgü beğeniler ve normlar çerçevesinde oluşmaktadır. Çünkü kültür insanın yarattığı bir varlık alanı olarak, insanı yaratan bir varlık alanıdır da. Kültürel olarak inşa edilen ve

onaylanan toplumsal cinsiyet rolleri, kadına ve erkeğe biçilen farklı değerler ve normlar nedeniyle kadına ve erkeğe özgü farklı söylemlerin olduğu bir alanıdır. Aynı kültürde doğup büyümüş olan kadınlar ve erkekler tarafından içselleştirilmiş olan bu söylemler, yine onların söylemlerinde dile gelerek pekiştirilmekte ve yeniden üretilmektedir. Örneğin, kadınlar ve erkekler izdivaç programlarında “oturmasını kalkmasını bilen”, “Allahı’nı bilen” eş adayları aradıklarını söylerken bu kalıpları pekiştirmektedirler.

İzdivaç programlarına katılan adaylar, kendilerini yaş, meslek, evlilik sayısı, sahip oldukları çocuk sayısı ve nerede yaşadıklarını belirterek tanıtmaktadırlar. İzdivaç programlarının akışı içinde adaylarla ilgili bu kısa tanıtımlar tekrarlanmaktadır. Bu “ekran tanıtımları” ile adaylarla ilgili özet bilgi izleyiciye hatırlatılmış olmaktadır. Ancak, kadın ve erkek adayların ekran tanıtımları arasında önemli bir fark göze çarpmaktadır. Erkek adayların ekran tanıtımlarında, kadın adaylardan farklı olarak, meslek ve aylık gelir bilgilerinin yanı sıra mal varlıklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi verildiği görülmektedir.

Sevgi: 19 yaşında, hiç evlenmedi, Kütahya’da yaşıyor.

Gülay: 26 yaşında, üniversite mezunu, hiç evlenmedi, Edirne’de yaşıyor.

Yasemin: 44 yaşında, 1 çocuğu var, İzmir’de yaşıyor.

(Esra Erol’da Evlen Benimle / 03. 12. 2012)

Abdülhamit: 47 yaşında, emekli, aylık geliri 5000 TL. evi ve arabası var, İstanbul’da yaşıyor.

Hasan: 41 yaşında, ziraat mühendisi, aylık 2500 TL. geliri var, 3 dükkanı, 2 evi ve arabası var. Hiç evlenmedi, Manisa’da yaşıyor.

(Esra Erol’da Evlen Benimle / 07. 12. 2012)

Kadın ve erkek adayların ekran tanıtımları arasındaki bu ayrıntı, erkeğin maddi kaynaklarının farklı bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, kadın ve erkeklerin ekran tanıtımları arasındaki bu ayrıntı, ekonomik açıdan kadının erkeğe bağımlı olduğunu onaylayan ve pekiştiren bir uygulama olarak yorumlanabilir. Bu konuyla ilgili tartışma *Aylık Gelir, Evlilik ve Aşk Arasındaki İlişki ve Görünmeyen Emek Ev-işi* başlıkları atında yer almaktadır.

Evlilik kriterleri, izdivaç programlarına katılan adaylar açısından büyük öneme sahiptir. Özellikle ilk evliliğini yapmak üzere bu programlara katılan adayların kendi kriterleri konusunda çok titiz davrandığı görülmektedir. İlk kez evlenecek olan 54 yaşındaki Rahmiye ile Esra Erol arasında geçen konuşma bu önemi açık bir şekilde göstermektedir.

Esra Erol: Rahmiye ablacım kriterlerinde değişiklik oldu mu?

Rahmiye: Olmadı.

Esra Erol: Nasıl bir eş aradığınızı söyler misiniz?

Rahmiye: Elli-altmış üç yaşları arasında, yüksek okul mezunu, maddi durumu iyi, neşeli, güler yüzlü, sağlıklı, Anadolu yakasında oturan, beyaz veya buğday tenli, renkli gözlü olmamalı.

Esra Erol: Çünkü kendisi renkli gözlü olduğundan bir evde iki renkli gözlünün fazla olduğunu düşünüyor. Hiç evlilik yapmadı, gayet seçici, elli dört yaşında bir hanımefendi.

Rahmiye: Yanında çocuk ve yaşlı insan olmasın. Çocukları olabilir de evlenmiş gitmiş olabilir, ayrı yaşıyor olabilir. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 28. 12. 2012)

Evlilik kriterlerinin açık ve net bir biçimde belirtilmemesi, hem aday hem de talip olan kişi açısından hoş olmayan durumlara neden olabilmektedir. Örneğin, Fatih'in evlilik kriterlerinde eş adayının yaşını belirlememiş olması, kendisinden yaşça büyük ve kilolu bir kadınla görüşmek zorunda kalmasına neden olmuş, Fatih, talibinin hemen ardından, kriterlerini tekrar dile getirmiştir. Aşağıda, Fatih'in reddettiği talibinden önceki ve sonraki kriterleri yer almaktadır.

Fatih: Bayan kuaförüyüm. 40 yaşındayım. İstanbul'da ailemle beraber yaşıyorum. Herhangi bir maddi problemim yok. Herhangi bir yaş kriteri koymuyorum. Zayıf, bakımlı ve kendine güvenen bir hanım istiyorum. Evliliği kesinlikle bir kaçış olarak görmemeli ve kendi ayaklarının üzerinde durabilen bir bayan olmalı. (Su Gibi / 17. 12. 2012)

Fatih: 25-30 yaş arasında olsun istiyorum. İlk tercihim hiç evlenmemiş olsun. Bu olmaz, evlenip ayrılmış olabilir ama muhakkak çocuksuz olsun. İstedğim şey bu. Ayriyeten de çalışan bir bayan olursa iyi olur. (Su Gibi / 24. 12. 2012)

Evlilik kriterlerinin önemi, adayların kriterlerini dikkate almayan talipler geldiğinde bir kez daha ortaya çıkmaktadır. İzdivaç programlarında adayların evlilik kriterleri tekrar tekrar yayınlansa da pek çok kişi bu kriterleri dikkate almadan adaylara

talip olarak gelmektedir. Bu konuda en mağdur olan kişilerden biri *Su Gibi*'nin evlilik adaylarından biri olan Hatice'dir. Hatice, evlilik kriterlerinde değişiklik yapmasına rağmen isteklerine uygun bir taliple karşılaşamamış ve kriterlerine uymayan talipler nedeniyle zor anlar yaşamıştır.

Uğur Arslan: Hatice, memur kriterin devam ediyor mu hala?

Hatice: Başlarda memur olsun dedim ama illa memur olması gerekmiyor. En azından düzgün bir iş sahibi olmalı. Mesleğinde düzgün bir yere gelmiş olmalı
Uğur Bey. (*Su Gibi* / 07. 12. 2012)

Hatice'ye talip olan Yılmaz, kışın İstanbul'da yaşayan, yaz aylarını Marmaris'te turizmle ilgilenerken geçiren, doğa sporları yapmaktan hoşlanan bir erkektir. Kendisini "yerinde duramayan ve hayatı doya doya yaşayan bir insan" olarak tanıtan Yılmaz'ın, klasik bir ev kadını görünümündeki Hatice'ye talip olması Uğur Arslan'ın dikkatini çeker ve Yılmaz'a neden Hatice'ye talip olduğunu sorar.

Uğur Arslan: Yılmaz neden Hatice Hanım'a talip oldun merak ettik şimdi. Sen sporcu, aksiyon bir adamsın. Hatice görsel olarak daha bir ev hanımı duruyor. Yani öyle atlayacak zıplayacak, dağa tırmanacak, dibe dalacak biri değil. Neden Hatice'ye talip oldun?

Yılmaz: Her şeyin bir başlangıcı vardır. Yapabilir diye düşünüyorum.

Hatice: Evet ben tam bir ev hanımıyım. Uğur Beyin de dediği gibi, çok iyi anlıyor insanlardan. Tamamen evcimen bir insanım. On beş yıl çalışma hayatı olan bir bayanım ama çok evcimenim. Evimden işime, işimden evime yani. Sigara alkol yok.

Uğur Arslan: Hatice gel dalalım, Hatice gel Everest'e tırmanalım dedin mi bitirirsin Hatice'yi, yani nasıl olacak bu iş? Sen neyi beğendin, ne beğendin Hatice'de?

Yılmaz: Yani duruşu güzel bir kadın. Yani gözlerinde ışık var.

Hatice: Yani güzel bir kadın gideyim göreyim dediniz. Kriterlerimi dinlemek hiç aklınıza gelmedi mi?

Yılmaz: Benim için bir kadında akıl ve zekâ önemli. Güzellik benim için inanın fazla bişey değil.

Hatice: Benim akıl zekâmı bilmiyorsunuz, güzel olduğum için geldiğinizi söylediniz.

Yılmaz: Siz o zaman kendinizin akli olmadığını mı şey yapmaya çalışıyorsunuz?

Hatice: Yani akıl zekâ diyorsunuz ama görsellik için geliyorsunuz.

Yılmaz: Hayır ben öyle bir şey demedim. Görsellik için gelmedim buraya ben.

Hatice: Niçin geldiniz?

Yılmaz: Ben görsellik için gelseydim dünyanın en güzel kadınları... Yani ben turizmle uğraşan bir insanım sonuçta.

Hatice: Yani gelmeden önce biraz kriterleri dinlerseniz... hani şu kriterleri vardır, bu kriterleri vardır diye bakarsanız... (*Su Gibi* / 07. 12. 2012)

Hatice ile Yılmaz arasında geçen konuşma, erkeklerin genellikle kadınların dış görünüşüne göre talip olmaya karar verdiklerini göstermektedir. Hatta erkeklerin kendi düşlerinde önceden yarattığı kadına az da olsa benzemesi nedeniyle bir kadına talip olduklarını söylemek yanlış olmaz. Çünkü Uğur Arslan'ın da vurguladığı gibi Yılmaz'ın ve Hatice'nin birbirine uygun olmadığı ve ikisi arasında ortak nokta bulunamayacağı açık olarak görünmektedir. Bu konuşmada dikkat edilmesi gereken ikinci nokta, Yılmaz'ın güzellik yerine akıl ve zekâyı önemseydiğini söyleyerek Hatice'yi etkilemeye çalışmış olmasıdır. Ancak Hatice, kriterlerini dikkate almadan gelen Yılmaz'ın, kendisine gereken önemi vermediğine inandığı için onunla özel görüşmeyi reddetmiştir.

Firestone'a göre kadınların bir sınıf olarak sömürülmesinin belirgin niteliği cinsel olduğuna göre kadınların hepsinin birbirine benzediklerinin yani benzer dişiler olduklarının farkına varmamaları için erkeklerin bir yol bulmaları gerekmiştir. O yol da, erkeğin karşısındaki kadını cazibeli ve güzel bulduğunu söylemesidir. Kadınların cinsel bakımdan özelleştirilmesi, onların erkeklerin gözünde birer birey olarak görünmez kılan sınıfsal genellemelere karşı uyutulmaları süreci olarak işler (Firestone, 1993, s. 160).

İzdivaç programlarında, adayların belirlediği kriterleri dikkate alarak gelen taliplere de rastlanmaktadır. Ancak, kadın aday tarafından beğenilmeyen talip bu defa “elektrik alamadım” “sıcaklık alamadım” “bir şey hissedemedim” gibi bahanelerle reddedilmektedir. Bu bahaneler daha çok kadınlar tarafından kullanılmakta, erkek adaylar, “kriterlerimiz uymadı” “anlaşamadık” diyerek taliplerini reddetmeyi tercih etmektedirler.

Erkek adaylar arasında uzun süre programa katıldığı halde hiçbir talibine onay vermeyenler de bulunmaktadır. *Esra Erol'da Evlen Benimle* programındaki adaylar

arasında bulunan Abdülhamit ve Kadir kendilerine uygun olduğu düşünölen pek çok talibi reddettikleri için eleştirilmektedir. 49 yaşında, emekli, Kayseri’de yaşayan ve iki çocuk babası olan Kadir çok seçici davranmasının gerekçelerini şöyle açıklamaktadır:

Kadir: Şimdi Abdülhamit Bey ve ben, biliyorum aslında ikimiz de eleştiriliyoruz. Bunları ben hissedebiliyorum. Biraz seçici olduğumuz için. Bu bizim şarjördeki son mermi diyorum. Biraz ince eleyip sık dokumalıyız. Çocukları düşünmek zorundayız, duygularımızı düşünmek zorundayız. Bunu dönüşü olmayan bir yol diye düşünüyorum. (Esra Erol’da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Kadir’in açıklamaları, yalnızca ilk evliliğini yapanların ya da yalnızca kadınların değil, ikinci ya da üçüncü evliliğini yapacak olan erkeklerin de eş seçimi konusunda çok titiz davranabileceğini göstermektedir. Kadir’in söyledikleri, annesiz kalan çocukların ve erkeğin bir kadının varlığına duyduğu ihtiyacı yansıtmaktadır.

İzdivaç programlarına evlenmek amacıyla katılan kadınlar ve erkekler televizyonun geniş bir alana ulaşan yayınlarından faydalanarak kendilerine talip olacak kişilerin sayılarını arttırmayı amaçlarken, bir yandan da kendilerinin belirlediği kriterlerle taliplerini sınırlamaktadırlar. Bu sınırlar, eşte olması arzu edilen karakteristik niteliklerin evlilik kriterlerine eklenmesiyle daha da daralmaktadır. Esra Erol’un sunduğu izdivaç programının uzmanlarından biri olan Avukat Hatice Temizkan, adayların çok fazla kriter sıralamasını ve kriterlere uymadığı için taliplerini bir çırpıda reddetmelerini yanlış bulduğunu söylemektedir.

Avukat Hatice: Esra Hanım ben şunu söylemek istiyorum, çok fazla kriter sıralayanlar için bunu söylemek istiyorum. Örneğin, işte yeşil gözlü, boyu şöyle olsun, şurada otursun vesaire gibi... Böyle bir şey yok. Hayatta hepimizin çok fazla idealleri vardır, beklentileri vardır ama bunların hepsine bir anda kavuşmamız mümkün değil. Bunları bilerek, bu kadar sıraladığınız zaman sınırlandırmış oluyorsunuz. Tam tersine taliplerinizin daha çok azalmasına sebebiyet veriyorsunuz ve evrene de olumlu elektrik göndermiyorsunuz. Bence olumlu olun ve biraz akışa bırakın. (Esra Erol’da Evlen Benimle / 28. 12. 2012)

Avukat Hatice'nin söyledikleri, ideallerde yaratılan e e "irade dışı dıŐuncelerin araya girmesiyle ulaŐılabılır" saptamasını doğrular niteliktedir. Pek az bilim adamı tarafından incelenen bu tutku Freud'a göre "bloke olmuş ya da gecikmiŐ bir cinsel dürtü" olarak k  m senmiŐtir. Oysa birçok kişi için sevdalanma, doğanın yasalarına ve bilimin gözlemlerine karşı gelen mistik, anlaŐılmaz hatta kutsal bir deneyim olarak kabul edilmektedir (Fisher, 2003, s. 32). Izdiva  programlarına katılan adaylar, evlilik kriterlerini işte böyle bir deneyim yaŐamalarını sağlayacak kişiye ulaşmak amacıyla belirlemiŐlerdir. Evlilik kriterlerinin ilk sırasında yaş kategorisi bulunmaktadır.

4.3. EŞler Arasındaki Yaş Farkı

Günümüzde, dünya genelinde en yaygın evlenme yaşı 18'dir. İngiltere'de 18 olan evlenme yaşı, ebeveyn rızası olduğunda 16'ya inerken, Almanya'da 16 yaşında bir gencin evlenebilmesi için ebeveyn rızası yanında mahkeme kararı da gerekmektedir. Türkiye'de de kadın ve erkek için yasal evlenme yaşı 18'dir. 2002 yılında medeni kanunda yapılan değişiklikle, kadının veya erkeğin ebeveyn rızası olsa da 17 yaşını doldurmadıkça evlenemeyeceği ve ancak olağanüstü koşullarda evlenme yaşının hâkim kararıyla 16 yaşa düŐürülebileceđi karara bađlanmıŐtır. Yasal evlilik yaşının, modern toplumun yaşam Şartlarına göre çok erken olduğu kabul edilmektedir.

Modern toplumda yaşayan insanların genellikle kendileriyle aynı yaşta ya da yakın yaşlarda olan kiŐilerle evlendikleri görülmektedir. Ancak, izdivaç programlarına katılan adayların, eş adaylarıyla aralarında istedikleri yaş farkının kendi yaşlarına bağlı olarak deđiŐtiđi görülmektedir. 20'li ve 30'lu yaşlardaki kadın ve erkekler, kendi yaşlarına 3-5 yaş yakın eş adayları aramaktadırlar. Örneğin, 26 yaşındaki Gülay, 27-42 yaş arasında olan eş adaylarını beklediğini söylerken, 20 yaşındaki Nebahat, 22-26 yaş arasındaki eş adaylarını beklemektedir. 40 yaşına yaklaŐan kadınlar ise genellikle kendi

yaşlarına denk olan veya nadiren de olsa kendilerinden birkaç yaş küçük eş adayı tercih ettiklerini belirtmektedirler. Kendisinden küçük eş adayı bekleyen kadın adaylardan biri Hatice'dir. "Beş yaş küçük olabilir benden, beş yaş da büyük olabilir. 31 ile 41 arası, çok göstermiyorsa 45 de olabilir." (Su Gibi / 10. 12. 2012)

İzdivaç programlarına katılan adaylar arasında 19 yaşında evlenmek isteyen kadınlara nadiren rastlanmakla birlikte 24 yaşın altında olan erkek adaylara neredeyse hiç rastlanmamaktadır. 24 yaşından küçük erkekler, kadın adaylara talip olduklarında olgun olmadıkları gerekçesiyle reddedilmektedirler. Kadının ve erkeğin ilk evlenme yaşı arasındaki farkı açıklamak ve evlenme yaşının toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkisini ortaya koymak açısından Sevgi ile İsmail arasında geçen diyalog önemlidir. Sevgi, 19 yaşında, Kütahya'da yaşayan, ilk evliliğini yapmak üzere izdivaç programlarına katılan genç bir kadın. Sevgi'ye talip olan İsmail ise üniversite ikinci sınıf öğrencisi, 19 yaşında, hem çalışıp hem okuyan bir erkek. Sevgi, paravanın arkasındaki talibine soruyor:

Sevgi: Hoş geldin. İsmi, ismini alamadım.

İsmail: İsmail.

Sevgi: Kaç yaşındasın?

İsmail: 19 yaşındayım.

Sevgi: (Kısa bir sessizlik) Beni dinlememişsin sanırım.

İsmail: Dinlememişsin değil, biz sizinle Cuma günü telefonla konuştuk.

Sevgi: Hatırlamıyorum.

(...)

Esra Erol: Baba olmak istiyorum demişsin.

Sevgi: (Gülerek) 19 yaşında?

Esra Erol: Yalnız hiç 19 yaşında göstermiyorsun.

(...)

Doğukan: Sevgi bir şey sorabilir miyim? Aslında haddime değil ama 19 yaşında bir bayan anne olabiliyorsa 19 yaşında bir erkek neden baba olmasın? (Doğukan, stüdyo konukları ve adaylar tarafından alkışlanıyor)

Sevgi: Ama şöyle bir şey var. Erkekler bayanlara göre daha geç olgunlaşıyor yani. Ben şu anda 19 yaşındayım, mesela sen benden daha çocuksun.

Doğukan: Ben bunun tersini iddia etmeyeceğim. Ben seve seve söylüyorum, 90 yaşına da gelsem, benim ruhum bu. Ama senin söylediğin bir şey daha vardı. Sen dedin ki, yaş önemli değil dedin. Yaş önemli değilse bu iş kişiliğe bakar, görmüşlüğü bakar. 19 yaşında da olsa, baba da olabilir evine de bakabilir, her şeyi yapabilir yani.

Sevgi: Tanımadan bilemezsin.

Doğukan: İşte onu diyorum ben de.

Abdullah: (24 yaşında) Esra abla bir şey söyleyebilir miyim? Tek Sevgi için söylemiyorum bu konuyu. Yani toplumumuzda bir ön yargı var erkeklere karşı. 19-20 yaşındaki bayan arkadaşlara soruyorum. Nerede çalışmışlar bu yaşa kadar ne iş yapmışlar? Nerelere kadar gelmişler hayatta? Çünkü ben 24 yaşındayım, benim yaptığım işin yüzde onunu yapmışlarsa... Öyle baksınlar yani erkeklere evliliğe hazır mı derken.

Esra Erol: Burada Uğur Bey son noktayı koyacak. Yaş değil, karakter ve kendini yetiştirmeyle alakalı herhalde.

Psikolog Uğur Dalan: Mutlaka kişinin yaşadıklarıyla alakalı. Kişi ne kadar geniş yaşamışsa, bununla birlikte kendi ailesinde aile yapısını ne kadar doğru algılamışsa, evliliğe ve aile kurmaya o kadar hazırdır. Ama eve çok bağlı değil, aileye çok bağlı değil, daha çok arkadaşlara, dışarıya bağlı bir kişi, 20 yaşında da olsa, 30 yaşında da olsa fark etmez sorumluluk almaya hazır değildir. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Görüldüğü gibi Sevgi, İsmail'in 19 yaşında olduğunu öğrendiğinde, onun kendisine uygun bir eş adayı olmadığına karar vermiştir. Esra Erol'un, İsmail'in 19 yaşından büyük gösterdiğini söylemesi ve üniversitede okuduğu halde çalışıp kendine bakabildiği için onu övmesi, Sevgi'nin kararını değiştirmesine yetmemiştir. Locadaki adaylardan biri olan Doğukan'ın, daha önce “yaş önemli değil” dediğini hatırlatması da Sevgi'nin İsmail'e ilgi göstermesini sağlamamıştır. Sevgi'nin bu uyarıları dikkate almaması “erkekler geç olgunlaşır” söylemini içselleştirdiğini göstermektedir.

Locadaki genç erkek adaylardan biri olan 24 yaşındaki Abdullah da, toplumda 20'li yaşların başında olan erkeklere ön yargılı yaklaşıldığını, aslında erkeklerin aynı yaşlardaki kızlardan çok daha fazla iş ve hayat tecrübesine sahip olduklarını söyleyerek Sevgi'nin tutumunu eleştirmiştir. O gün uzman koltuğunda oturan Psikolog Uğur Dalan, biyolojik yaşın evliliği yürütmeye yeterli bir faktör olarak görülmemesi gerektiğini vurgulayarak “erkekler geç olgunlaşır” söyleminin her zaman isabetli bir tahmin olamayacağını belirtmiştir. Evlenecek kişilerin psikolojik özelliklerini belirleyen biyolojik yaşları değil, yetişme tarzları, eğitim durumları ve içinde yetiştikleri ailenin özellikleridir. Bu özelliklerin farklılıkları nedeniyle, aynı yaşta olduğu halde eşlerden

birinin çocuk karakterli, diğzerinin ise olgun bir kişiliğe sahip olduğu durumlara rastlanmaktadır.

Sevgi ve İsmail örneğinde, evlenmek ve yaş arasında kurulan bağlantının erkeğin ailesini geçindirme yeterliliğine sahip olup olmadığı noktasında düğümlendiği anlaşılmaktadır. Yaş ile aile kurma yeterliliği arasında kurulan bağlantının nedeni Özbekistanlı Kamola'nın söylediklerinde daha net bir şekilde görülmektedir. 21 yaşındaki Kamola, neden 27-36 yaş arasında bir eş aradığını şöyle açıklamaktadır:

Kamola: 27-36 yaş arası. Bu yaş sebebini söyleyeyim. Bu yaşta insan aileye hazır olur. Askerliğini bitirmiş olur. Eğitilmiş olur. Kendi işinin sahibi olur. Bu yaşta ben insanı hazır görüyorum aile için. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Kamola, bir erkeğin aile kurmaya hazır olmasını, o erkeğin ailesini geçindirecek bir iş sahibi olması ile ilişkilendirmekte ve bunu sağlayana dek erkeğin aşması gereken basamakları sıralamaktadır. Erkeğin ilk evlenme yaşının kadından büyük olması gerektiğine inanılması ile toplumsal cinsiyet rollerinin erkeğe yüklediği sorumluluk arasında sıkı bir ilişki olduğu söylenebilir. Evin ekonomik sorumluluğu erkeğe yüklenirken, kadının yapması gereken şey, evi ve çocukları idare etmesidir. White'ın da çalışmasında belirttiği gibi Türkiye toplumunda evlilik kurumu, kadın ve erkek arasında birbirini tamamlayacak şekilde paylaşılan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine kurulmuştur (White, 1999, s.62).

Yaş kriteri konusunda yalnızca kadınlar değil erkekler de oldukça titiz davranmaktadır. Yaş farkına önem veren erkeklerden biri, ikinci evliliğini yapmak üzere eş adaylarını bekleyen 34 yaşındaki Cenk'tir. Cenk, kendisine talip olarak gelen 20 yaşındaki Hazal'ı yaş kriterine uymadığı için reddetmiştir.

Cenk: Benim kriterlerimi biliyor musunuz? Ben 25-30 yaşları arasında söylemişim. Yani 20 yaş benim kriterlerime uyan bir yaş değil açıkçası. Ben 34

yaşındayım. İki tane oğlum var biliyorsunuz. Herhalde bunu dinleyerek gelmemişsiniz. On dört yaş var aramızda.
Hazal: Onu ben sorun yapmıyorum. Siz yapıyor musunuz bilmiyorum.
Cenk: Sizi görmeden yorum yapmak da istemiyorum ama bana uygun değil.
(Esra Erol'da Evlen Benimle / 07. 12. 2012)

Erkeğin yaşı büyüdükçe eş adayıyla arasında olmasını istediği yaş farkı da büyümektedir. Bu fark, erkek 35-40 yaşlarında olduğunda, 8-10 yaş farka ulaşmaktadır. İkinci evliliğini yapmak isteyen, iki çocuk babası, 48 yaşındaki Cüneyt de kendisinden en çok 10 yaş küçük bir kadınla evlenebileceğini söylemektedir.

Cüneyt: Yaşınız kaç acaba?

Ayşe: 34.

Cüneyt: Benim kriterlerimi izlediniz mi acaba? Ben 37-41 arası demiştim. Çünkü bana 30-32 yaşında olan talipler de var ama, şu an ben bunları yaş düşüklüğü nedeniyle kabul etmiyorum. Çünkü 14-11 yaş bile çok. Maksimum 10-11 yaş düşünüyorum yani.

İzdivaç programlarında 50 yaş üstü erkeklerin kendilerinden 30 yaş küçük kadınlara talip oldukları görülmektedir. 28 yaşındaki Vahide'ye talip olan 58 yaşındaki Hüseyin, Vahide'yi çok güzel bulduğu için talip olduğunu belirtmiştir. Emekli olduğunu ve 33 yaşındaki kızıyla beraber yaşadığını söyleyen Hüseyin'in Vahide ile görüşme isteğini Songül Karlı yadırgamamış ve daha önce aralarında 21 yaş olduğu halde *Su Gibi*'de evlenen bir çifti hatırlatarak kadın ve erkek arasındaki büyük yaş farkını onaylayan bir tavır sergilemiştir.

Uğur Arslan: Kaç yaş var Vahide aramızda?

Vahide: Ben 28 yaşındayım.

Uğur Arslan: Hüseyin abi de 58.

Vahide: Peki benim iki tane çocuğum olduğunu biliyorsunuz, sorun olur mu?

Hüseyin: Niye olsun ki?

Vahide: Eviniz var mı?

Hüseyin: Yok

Uğur Arslan: Ne sordun Vahide anlamadım.

Vahide: Eviniz var mı?

Hüseyin: Hallederiz.

Songül Karlı: Yok da mı hallederiz Hüseyin abi var da mı?

Hüseyin: Ya nakitim var, daha da olmadı hallederiz yani, kiraya mı çıkıcaz bu yaştan sonra eşimle yani.

(...)

Uğur Arslan: Kararın hazır mı Vahide? Hüseyin Beyle yaş farkı var tabi.
Songül Karlı: (Gülerek) Üç beş yaş.
Hüseyin: Yaa yapmayın, ağılıcam şimdi. Şu karizmaya bakın... bende öyle bir yaş mı var ya... Yapma Uğur abi yaa... 35 diyeceksin bana 35...
Uğur Arslan: 35 mi? Yaş farkı mı? (Su Gibi / 17. 12. 2012)

Konuşmanın satır aralarında, Hüseyin'in, Vahide'nin iki çocuğunu sorun olarak görmediği ve ev alacak imkâna sahip olduğunu belirttiği görülmektedir. Bu ayrıntılardan sonra İranlı Vahide tavır değiştirmiş ve Hüseyin'le görüşmeye devam edeceğini bildirmiştir. Bu görüşmede dikkat çeken nokta Hüseyin'in gençlik sevdasıdır. Vahide ile veya başka bir genç kadınla evlenmek Hüseyin'in görüldüğünden çok daha genç olduğunu çevreye gösterecektir. Burada erkek için önemli olan, aslında kim olduğu pek de önemli olmayan genç bir kadınla evlenme arzusudur.

Erkeklerin evlenecekleri kadını bir "nesne" olarak gördüğü gerçeği 62 yaşındaki Mustafa'nın farklı kadın adaylarla görüşmelerinde de ortaya çıkmıştır. Emekli banka müdürü Mustafa, birkaç program önce Ferhan'a talip olmuş, reddedildiği için bu defa 36 yaşındaki Hatice'ye talip olmaya karar vermiştir. Mustafa'nın evlilik kriterleri, sigara içmemesi ve beyaz tenli olması dışında Hatice'ye uymasa da, Mustafa, Hatice'nin güzelliğini bahane ederek ona talip olmakta bir sakınca görmemiştir. İzdivaç programlarına katıldığı günden beri genellikle çok yaşlı erkeklerin talip olduğu Hatice'nin, bu görüşmede de oldukça gergin olduğu görülmüştür.

Uğur Arslan: Evet Mustafa Beyle Hatice Hanım görüşüyorlar. Daha önce Ferhan Hanıma gelmiştiniz değil mi Mustafa Bey?
Mustafa: Ben aslında sigara içmeyen beyaz tenli, 43-53 yaş arası emekli bir bayan arıyordum ama sizin cazibenize dayanamadım size talip oldum.
Hatice: Neye dayanamadınız?
Mustafa: Güzelliğinize dayanamadım size talip oldum.
Hatice: Teşekkür ederim çok sağ olun. Biraz yaş farkı var ama siz kaç yaşındasınız?
Mustafa: 62 yaşındayım
Hatice: Ben 36 yaşındayım
Uğur Arslan: Hatice gerildi birazcık. Yorum yapmak isteyen var mı? (Adaylardan Murat ve Yasemin yorum yapıyor)
Murat: Hatice Hanım geldiği günden beri ben de dikkat ediyorum, yaş kriterlerini belirtiyor ama hep o sınırların üzerindeki kişiler talip oluyor. Her

geçen gün biraz daha morali bozuluyor, kendine olan güvenini kaybediyor gibi görüyorum. Mustafa abimiz de değerli bir abimiz ama bu iş olmaz gibime geliyor.

Yasemin: Bence bu kadar yaş farkı hiç yakışmıyor. Yani beyefendi böyle kedi ciğere bakar gibi hiç hoş değil. Yakıştıramadım gerçekten.

(Su Gibi / 21. 12. 2012)

Her toplumun kendine özgü bir güzellik ideali vardır ve bu ideal o toplumun bireylerinin hayallerinde de yer alır. Türkiye toplumunda beyaz tenli kadın olmak güzel kadın olmanın bir unsuru olarak görülmektedir. Mustafa'nın, beyaz tenli olması nedeniyle Hatice'ye talip olması, beyaz tenli kadın, cazibe ve güzellik arasında bir ilişki kurduğunu göstermektedir.

Ancak Mustafa'nın, Hatice'nin kriterlerine aldırmandan ve aradaki büyük yaş farkına rağmen ona talip olması, stüdyodaki diğer adaylar tarafından eleştirilmiştir. En "acımasız" eleştiri, Yasemin'in "kedi ciğere bakar gibi" benzetmesini kullanarak yaptığı eleştiridir. Bu benzetme, erkeklerin kaç yaşında olurlarsa olsunlar cinselliği merkeze alarak yaşamalarına ve kadını cinsel obje olarak görmelerine tepki olarak söylenen klişelerden biri olmakla birlikte, bu tip klişelerin yaşlı erkekleri genç kadınlardan uzak tutan bir etki yaratmadığı görülmektedir. Nitekim muhafazakar bir insan olduğunu söyleyen Hasan, yaş kriterinin erkekler için baz alınmasına karşı olduğunu söylemiştir.

Hasan: Hanımlar yaş konusunda önyargılı. Ben yaş kriterinin erkekler için baz alınmasına karşıyım. Burada (adaylar arasındaki kadınları gösteriyor) hanımefendiler eşlerinden ayrılmış. Yaş kriterinden mi ayrıldılar? Hayır. Belki genç yaşta evlendiler ama olmadı. (Su Gibi / 21. 12. 2012)

İzdivaç programlarında, toplumun ya da mahallenin sesi olarak nitelendirilen öteki adayların yorumlarına dikkat edildiğinde, Hasan haricinde hiç kimsenin Mustafa ve Hatice arasındaki yaş farkını uygun bulmadığı görülmüştür. Erkekle kadın arasındaki onlarca yaş farkını makul göstermeye yönelik açıklamalar yapan Songül Karlı bile kendini tutamayarak, Hasan'ın "yaş kriterinin erkekler için baz alınmasına karşıyım"

düşüncesine tepki göstermiş, bu konuda kadın ve erkek arasındaki eşitsiz uygulamaya dikkat çekmiştir.

Songül Karlı: Peki, beylerde yaş kriterine bakmayalım ama hanımlarda da bakmayalım o zaman. Beylerin yaşına yakın bir hanım geldiği zaman sen çok bana göre büyüsun istemiyorum seni diyorlar. Eee niye beyler yaş kriterine bakıyor? Niye 60 yaşındaki bir beye 55 yaşında bir hanım geldiği zaman evet çıkmıyor? (Su Gibi / 21. 12. 2012)

Daha önce Hüseyin-Vahide görüşmesinde de görüldüğü gibi 55-60 yaşlarından sonra erkeklerin kapıldığı gençlik sevdası, onların genç kadınlara yönelmelerine neden olmaktadır. Oysa orta yaşın üzerindeki erkeklerin hayallerini süsleyen bu tip evliliklerde, yaş farkından doğan biyolojik, fiziksel ve düşünsel farklılıklar nedeniyle ne dış görünüş ne de anlaşma açısından bir uyum yakalamak olanaksızdır. Erkeklerin genç bir kadınla evlenme sevdası, cinsel performanslarının “eskisi” gibi olduğunu kanıtlama çabası olarak değerlendirilebilir. Firestone, erkeklerin cinsellik odaklı düşündüğünü ve erkek için önemli olan şeyin kendi kafasında yarattığı düşlere uyan herhangi bir kadınla evlenebilmek olduğunu söyler. Kadın, yalnızca erkeğin düş imgesine en yakın düşen kadın olduğu için seçilir (Firestone, 1993, s. 152).

İzdivaç programlarında, genç kadınların da ara sıra kendilerinden onlarca yaş büyük bir erkeğe talip oldukları görülmektedir. Fakat erkeklerin kendilerinden onlarca yaş küçük eş seçme nedeniyle kadınların kendilerinden onlarca yaş büyük eş seçme nedenleri arasında ortak nokta bulmak olanaksızdır. Erkeklerin genç kadınla evlenmek istemesi cinsellik odaklı iken, kadınların yaşlı bir erkekle evlenmek istemesinin merkezinde “erkeği baba gibi görmek” bulunmaktadır. Nitekim babasız büyüyen ya da toplum içinde kendini korunmasız hisseden kadınların kendilerinden oldukça büyük erkeklere talip oldukları görülmektedir. Baba olan erkeğin, şefkat ve koruyuculuk gibi niteliklere sahip olması gerektiği düşünüldüğünde, kadının korunma ve güven ihtiyacını

karşılama peşinde olduğu kolayca anlaşılabilir. Esra Erol'un programındaki adaylardan biri olan emekli Erol'a talip gelen İlknur, aradaki yaş farkına rağmen neden Erol'u tercih ettiğini şöyle açıklamaktadır:

İlknur: Erol Bey benden yaşça baya büyük bir insan. 22 yaş insanların tepkisini alabilir bu. Ama benim için büyük yaşın hiç önemi yok. Ben ekranda onu gördüğümde, oğlum aracılığıyla gördüm zaten. Oğlum dedi ki, anne bakar mısın dedi. İki tane aday gösterdi o bana. Onlar benden daha çok istiyorlar hani illa evlen evlen diye. Şimdi ben baktım. Erol Bey'e baktığım anda... Ben babamı 15 yaşında kaybettim. Baktığım anda önce bir baba sıcaklığı, sonra bir kardeş, bir akraba, sonra bir şey çekti yani... Kafama silah dayasınız, cebime para koysanız bunu asla yaptırılmazdınız bir kere. Yani bu en son yapacağım bir şeydi ama bugün o medeni cesareti gösterip buraya geldim. Sizin yüreğinizi gördüm diyebilirim Erol Bey, çok güzel bir yüreğe sahipsiniz gibime geliyor. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 3. 12. 2012)

Kadınların yaşça büyük erkeklerle evlenmek istemelerinin arkasında yatan başka bir neden ise, yaşlı erkeğin genç karısına duyacağı ilginin ve sevginin kaybolmayacağı düşüncesidir. Nitekim Emine'de daha önce hiç evlenmediği halde kendisinden 30 yaş büyük bir erkekle evlenebileceğini söylemektedir. Emine'nin söyleminde de babadan beklenen ama karşılanmayan güven duygusunun eksikliği dikkati çekmektedir.

Emine: Adana'dan katılıyorum. 26 yaşındayım hiç evlenmedim. Programınızı uzun süredir seyrediyorum. Çok güvenilir ve doğru dürüst bulduğum için katılmak istedim. Şu anda çocuk bakımı işinde çalışıyorum. Daha önce İngilizce ve Almanca dersleri de verdim çocuklara. Annem babam ayrı, ben yalnız yaşıyorum. Beş yıldır aynı evde oturuyorum. Benim yaş kriterim 26-55 yaş arası. Çünkü neden, olgun insanlar bana daha mantıklı, daha cazip geliyor. Yaşıtlarımla pek anlaşamıyorum. Benim annem babam ayrı, ben ayrılmak istemiyorum. Yani evimin kadını çocuklarımla annesi olmak istiyorum. Bu yüzden de eşim benden büyük olsun, anne baba ayrı olduğu için aile ortamını tam yaşayamadım. (Su Gibi / 24. 12. 2012)

Kadınların ileri yaşlarda erkeklerle evlenmek istemesi, ilgi, sevgi ve güven duygusu arayışının yanında erkeğin maddi imkânlarıyla da yakından ilgilidir. *Su Gibi*'nin ilerleyen bölümlerinde Emine, İstanbul'da ve İzmir'de iki evi olduğunu ve ek iş yaptığını söyleyen emekli bankacı Ali Ekber'le evlenmiştir.

Erkeklerin kendilerinden onlarca yaş küçük bir kadınla evlenme arzusu, erkeğin maddi imkânları kadın tarafından yeterli görüldüğünde, genellikle evlilikle sonuçlanmaktadır. Ancak son yıllarda yaşlı erkeklerin bu isteklerini büyük oranda gerçekleştirmeleri, devlet ekonomisini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. 15 Ekim 2013 tarihli gazete haberine göre, yaş farkı çok olan evlilikler Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yakın takibe alınmıştır. Bakan Faruk Çelik'in anlaşmalı evlilikler olarak adlandırdığı bu tip evlilikler, sosyal güvenliğe aşırı bir yük getirmektedir. Çelik, Türkiye'de birçok yaşlı erkeğin genç kadınla evlenmesi sonucunda ortaya çıkan tabloyu şöyle özetlemektedir: “80 yaşında bir adam 40 yaşında birisiyle evlendi diyelim, kadın 40 yıl daha yaşasa, 3 yaşında kızı olsa ve 20 sene evlenmese ona bakacağız. 60 sene banko devlete yük getirecek. Yaşlı adam öldükten sonra 60 sene onun maaşını vereceğiz. Böyle bir şey olmaz”

Bakan Çelik, bu tip evliliklerde erkeğin değil de kadının anlaşmalı evliliği istismar ettiğini belirtmektedir. “Kadın açısından anlaşmalı olduğu belli. Erkek açısından değil. Erkek için 80 yaşında yalnızlık zor. Eve gidiyorsun çekilecek gibi değil. Canın sıkılıyor. Sosyal güvenlikte bu istismar alanlarını kapatmak gerekiyor. Adam açısından istismar yok ama kadın gelirken kesinlikle sırf evine ve maaşına konmak için geliyor. Buna bir kural getirilebilir. Bu tür evliliklerde kocasının ölümünden sonra 10 yıl kadar maaş alabilir denilebilir. Bunu uygun bir şekilde formüle edeceğiz” (<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/24914093.asp> / 15 Ekim 2013).

Aynı haberde Bakan Çelik, kadınlara verilen 250 liralık maaş yüzünden erkeklerin evlenecek kadın bulamadıklarını söyleyerek yakındıklarını belirtmektedir. Erkeklerin bu yakınmaları, kadınların az da olsa bir gelirleri olduğunda evlenmeye yanaşmadıklarını açığa çıkarmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kadının erkeğe

ekonomik bağımlılığının devlet politikalarıyla sürdürülmeye çalışılması kadının ekonomik bağımlılığının bir biyo-iktidar olarak işlediğini göstermektedir.

Foucault'ya göre, yaşamı yönetmeyi seçen bir iktidar biçimi biyo-iktidarı şekillendirir. İki düzlemde işleyen biyo-iktidar vasıtasıyla, bir yandan bir makine olarak görülen bireysel bedenin terbiyesi, yeteneklerinin ve güçlerinin ortaya çıkarılması, itaatkârlığı ve tüm bunların ekonomik denetim süreçleriyle bütünleşmesi amaçlanırken, bir yandan da insanın biyolojik niteliklerinin denetlenmesi amaçlanmaktadır. Yönetimi altında olan tüm insanların bedenini siyasal stratejilerine dâhil edilerek doğum, ölüm oranları, sağlık düzeyi ve yaşam süresi gibi koşulları düzenlemeyi hedefleyen bu ikinci düzlem nüfusun biyo-politikası olarak işler. Bedenin gücünü, yeteneklerini, becerilerini ve itaatini hedeflediği ve insanı biyolojik özellikleri açısından ele aldığı için Foucault bu modern iktidar biçimini biyo-iktidar olarak tanımlamıştır (Sancar, 2008, s. 145).

4.4. Aylık Gelir, Evlilik ve Aşk Arasındaki İlişki

İzdivaç programlarına katılan kadın ve erkeklerin meslekleri ve aylık gelirleri incelendiğinde, büyük çoğunluğun işçi, memur, küçük esnaf gibi dar gelirli ve muhafazakâr aile mensubu oldukları görülmektedir. İzdivaç programlarında evlenmek isteyen erkeğe öncelikle ne iş yaptığı sorulmaktadır. Aylık geliri olan, meslek sahibi olan, sigortalı bir işte çalışan ya da emekli olan erkek evlenmek için gerekli olan ilk şartı yerine getirmiş, izdivaç programlarında evlilik adayı olmaya ya da adaylara talip olmaya hak kazanmış demektir. “Ne işle meşgulsünüz?” *Su Gibi*'nin sunucularından Uğur Arslan'ın erkek adaylara sorduğu ilk soru olmaktadır.

Uğur Arslan: Evet Lale'nin talibi var. Samet Bey'i davet ediyoruz.

Uğur Arslan: Buyurun Samet Bey. Hoş geldin Samet ne işle meşgulsün?

Samet: Düğün salonu işletiyorum Bolu'da.

Uğur Arslan: (Tekrar ediyor) Bolu'da düğün salonu işletiyorsun. Aile yeri mi babayla mı beraber?

Samet: Babam vefat etti.

Uğur Arslan: Baban vefat etti, sen şimdi işin başındasın, salonu işletiyorsun. Samet Lale'ye talip. (Lale'nin yanındaki koltuğu işaret ediyor) Buyurun. (Su Gibi / 03. 12. 2012)

Uğur Arslan, görüşme sırasında erkeğin işiyle ilgili konulardan bahsedilirken konuşmaya iştirak ederek erkeği işiyle ilgili ayrıntılı bilgi vermeye zorlamaktadır. Aşağıda Derya ve Ahmet görüşmesinden alınmış bir kesit yer almaktadır.

Derya: İstanbul'da mısınız?
Ahmet: İstanbul'dayım. 22 senedir İstanbul'dayım ben.
Derya: Ne iş yapıyorsunuz?
Ahmet: Tekstil işiyle uğraşıyorum. Kendi yerim var. Bir ofisim var. İhracat mal alıp, satışı yapıyorum.
Uğur Arslan: İşin başında kim duruyor? Ortak filan mısınız?
Ahmet: Ağabeyim var, şu anda ağabeyim ilgileniyor. Kendi yerimiz.
Uğur Arslan: Kar ortağı mısınız?
Ahmet: Kendi yerimiz zaten, ne kazanırsak ortağız sonuçta
Uğur Arslan: Neredeydi dükkan?
Ahmet: Sefaköy'de
Uğur Arslan: Güzel, devam edin görüşmeye aranızda. Bir adayımız var biz de onu tanıyalım. (Su Gibi / 10. 12. 2012)

Uğur Arslan ve Songül Karlı, ilk kez programa katılan bir adaya veya talibe, işi, maddi durumu ve ev sahibi olup olmadığıyla ilgili konularda ayrıntılı sorular sormaktadırlar. Haftanın beş günü yayınlanan izdivaç programlarında defalarca tekrarlanan bu diyaloglar ev geçindirmeye yetecek bir gelire ve barınacak bir eve sahip olmanın önemini vurgulamaktadır.

Songül: Evet bir yeni adayımız daha var. 34 yaşında hiç evlenmemiş
Ali Bey geliyor. Buyurun Ali Bey.
Uğur Arslan: Ne işle meşgulsünüz Ali Bey?
Ali: Oto alım satımıyla ilgileniyorum.
Uğur Arslan: Daha önce evlendiniz mi?
Ali: Hiç evlenmedim. İzin de aldım annemden buraya gelmek için. İzliyor şimdi.
Uğur Arslan: Aslında ilk gelirken değil, birine talip olurken anneden babadan izin çok önemli bizim için.
Ali: Olsun, yine gittiğimiz yeri bilsin efendim.
Uğur Arslan: İşin gücün iyi mi?
Ali: Allah'a şükür kimseye muhtaç olmuyoruz
Uğur Arslan: Ev bark?
Ali: Ev kira ama ticaret yapıyoruz.
Songül Karlı: Ev alabilecek gücün var mı?
Ali: Var ama ticaret yapıyoruz.

Songül Karlı: Ama ticaret bataabilir. Kafasını sokacak bir evi olacak insanın. Ama ticaret de devam edecek.
Uğur Arslan: Kimler talip olsun sana?
Ali: Çocuğu olmasın. 20-25 arası...
Uğur: 20-25 arası, çocuğu olmayan.
Ali: Yurtdışından olabilir. İran, Özbekistan olabilir.
Uğur Arslan: İnşallah Ali'yi evlendireceğiz burada. (Su Gibi / 10. 12. 2012)

Barınma, insanın temel ihtiyaçlarından biridir. Türkiye toplumunda barınma ihtiyacının ancak ev sahibi olduğunda güvenli bir şekilde karşılandığı düşünülmektedir. Türkiye’de yaşayan ve ev sahibi olmayan insanların büyük çoğunluğunun tek ideali “başını sokacak bir eve” sahip olmaktır. Bu görüşme örneğinde Songül Karlı, kültürün kendi üyelerine dayattığı bu ideali dile getirmiş, ev sahibi olmanın önemini vurgulamıştır. Songül Karlı’nın söylediği gibi Türkiye toplumunda “kiracı” olan insanlar ticari faaliyetleri ve gelirleri ne kadar iyi olursa olsun temel barınma ihtiyacı konusunda kendilerini garantiye almamış insanlar olarak görülmektedir. Çünkü ticaretin bozulması nedeniyle ekonomik durum bozulacağından kira ödemek her an zorlaşabilir. Türkiye toplumunda insanlar ticaret hayatında ya da başka alanlarda başarılı olma hayali kurmaktan uzaklaştırılarak, evsiz kalma korkusu yaratılmakta ve insanlar ev sahibi olmaya ve evlenmeye koşullandırılmaktadır.

İzdivaç programlarına katılan kadınların eş adaylarında aradıkları ilk şart sabit bir gelir sahibi olmalarıdır. Sabit gelir, evin temel ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan ilk şeydir. Buna ilaveten, eğitimli kadın adaylar, eş adaylarının eğitimli olmasını istemektedir. Biyoloji öğretmeni Yasemin de eş adayının kendisi gibi eğitimli olmasını istediğini belirtmektedir.

Songül Karlı: 38 yaşında, 1 evlilik yapmış, çocuğu yok. Yasemin Hanım geliyor.
Uğur Arslan: Hoş geldiniz Yasemin Hanım. Buyurun kendinizi tanıttır bize.
Yasemin: Ben 38 yaşındayım. 1 evlilik yaptım. Boşandım bir buçuk sene önce, çocuk yok. Manisa Akhisar’da oturuyorum. Biyoloji mezunuyum, üniversite. Biyoloji öğretmeniyim. Şu an yapmıyorum ama.

Uğur Arslan: Biyoloji öğretmenisiniz, çok güzel. Nasıl bir hayaliniz var? Nasıl olursa her şey güzel olacak?

Yasemin: Huzurlu bir evlilik istiyorum. Eş adayının da eğitilmiş olması gerekiyor benim gibi.

Uğur Arslan: Öğretmen mi olsun?

Yasemin: Yok öğretmen aramıyorum da eğitilmiş olsun. Evlenmiş boşanmış olabilir. Çocuksuz olsun. Yaşamak için ege bölgesini tercih ederim. Orayı seviyorum.

Songül: Peki maddi durumunun iyi olup olmaması, boyu posu?

Yasemin: Sabit bir işi olsa benim için yeterli. Görüntü o kadar önemli değil, yanıma yakışacak biri.

Songül Karlı: Peki hayırlısı olsun. (Su Gibi / 10. 12. 2012)

Kadın adaylar, kendilerine denk ya da kendilerinden üstün vasıflara sahip eş adayları beklemektedirler. Kadın adayların kendi imkânlarından veya baba evindeki imkânlarından daha iyi maddi imkânlarla sahip bir eş seçerek geçim sıkıntısı sorunundan kurtulmak istedikleri görülmektedir. Necla, yaşına uygun “emekli bey”in başka bir işle daha uğraşması gerektiğini söylerken, evlendiğinde geçim sıkıntısı içine düşmek istemediğini vurgulamaktadır.

Necla: Esra Hanım ben burada bir şey söyleyebilir miyim? Emekli bir bey arıyorum mutlaka yaşma göre olacak da... Ayrıca bir işle uğraşabilirse veya başka bir geliri olursa iyi olur. Neden biliyor musunuz ben bunu hiçbir zaman dile getirmedim ama ben babamdan maaş alıyorum. Evlendiğim takdirde kesilecek. Takdir edersiniz ki geçimimiz güçleşir bir emeklilikle, o yüzden bunu dile getirmek istedim. (Esra Erol’da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Necla, kendisinin emekli olmadığını ve tek emekli maaşıyla ev geçindirmenin güç olacağını dile getirmektedir. Emekli maaşlarının minimumda tutulması devlet politikası gereğidir. Böylece toplumun büyük çoğunluğu hayatını zar zor idame ettirebilir durumda tutulmuş olmaktadır. Yaşamak için temel ihtiyaçlarını nasıl gidereceğinin derdine düşen insanların tek düşüncesi geçim derdi olacağı için bu insanların iktidarda olanlardan, geçim sıkıntısına çare bulmaları dışında başka talebi olmaz. Kapitalist sistem insanların emek gücünü ve zekâsını yiyip bitirmektedir (Rowbotham, 1998, s. 150). Çalışanları devlete, kadınları ve çocukları babaya bağlayan

ekonomik bağımlılık, kadını ve erkeği evlilik çatısı buluşturarak sistemin devamına hizmet etmektedir.

Dar gelirli insanlar için ailenin temel ihtiyaçlarının karşılanması olarak düşünülen “geçim” hayat standardı ortalamanın üzerinde olanlar tarafından farklı değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, “geçim” farklı sınıftan kadınlar tarafından farklı algılanmaktadır. Örneğin, 47 yaşında olan ve 47-55 yaş arası bir erkekle üçüncü evliliğini yapmak istediğini söyleyen, Fenerbahçe’de annesiyle birlikte yaşayan Hülya’nın hayalindeki evlilik, Necla’nın hayalindeki evlilikten farklıdır. Hülya, giyim kuşam, güzellik ve gezi harcamalarını da geçinmenin kapsamına dâhil etmektedir. Farklı sınıftan kadınların geçim derdini algılayışları arasındaki bu fark, Hülya ile Şahin’in görüşmesi sırasında net bir şekilde açığa çıkmaktadır.

Hülya: Evlendikten sonra yine anneniz ve kız kardeşiniz yanınızda mı olacak?

Şahin: İsterseniz öyle olur. Yoksa ayrı ev tutabilirim yani.

Hülya: Tutabilirim derken kira mı yoksa ayrıyeten eviniz mi var?

Şahin: Kira tutacağım.

Hülya: Peki emeklisiniz, başka yan geliriniz var mı?

Şahin: Var. Ablamın 3.5 milyar geliri var. Annemin var 5 milyar.

Hülya: Annenizi, kardeşinizi sormuyorum beyefendi. Onlar bizi ilgilendiren konu değil. Anneniz ablanız... Ayda üç buçuk da olur ayda on milyar geliri de olur. Yani bu bizi ilgilendiren konu değil. Biz evlendiğimiz zaman ikimiz ne yapabiliriz?

Şahin: Ben 1 milyar alıyorum onu söylüyorum yani.

Hülya: O kadar yani, başka bir geliriniz yok.

Hülya: Ben 47-55 yaş arası emekli bir beyle evlenmek istiyorum dedim ama kriterlerimi tam dinlememişsiniz. Emekli olup evde oturan bir bey kesinlikle istemiyorum. Çalışan bir bey istiyorum. Emekli olabilir ama mesleği olabilir, kendi işi olabilir. Kesinlikle ve kesinlikle çalışan bir bey istiyorum.

(Hülya, loca arkadaşı İhsan’dan yorum istedi)

İhsan: Bir milyar maaş alıyorum dedi ama bir milyar diye bir şey yok artık. 1000 lira maaş var. Ben o kadar da almıyorum gerçi. Beraberce aç kalırsınız gibi geliyor bana.

Esra Erol: İşte ben bu sohbeti sevmiyorum biliyorsunuz değil mi?

İhsan: Hayatın gerçekleri var.

Hülya: Maddi sohbeti ben de sevmiyorum ama şu an ben emekli bir insanım, annemin desteğiyle ben hosteslik yaptığım dönemlerdeki hayatımı idame ettirebiliyorum. Ben evlendiğim zaman tabiki annemin desteği otomatikman kesilecek. O yüzden kriterlerimde ben öncelikle subay dedim, olmazsa pilot dedim, olmazsa maddi durumu çok iyi olacak dedim. Yani benim şu an yaşamış olduğum hayat standardının ben mümkün değil altına düşmem. Ben iki evlilik

yaptım. Ben sırf evlenmiş olmak için evlenmiyorum artık. Yani şu an ben çok güzel bir hayat yaşıyorum. Niye bunun altına düşeyim evlenip de?
Esra Erol: Çok haklısın ama bunun bir de uygun bir dili var.
Hülya: Ha tabii ki ben hiç bir zaman maddiyattan bahsetmedim dikkat ederseniz. Evi olsun, yatı olsun, katı olsun demedim kesinlikle.
(Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Hülya ve Şahin görüşmesinde, farklı sınıftan insanların geçim sorununu algılayışlarındaki farklılığa ilave olarak, kadınların evliliği sınıf atlama basamağı olarak gördükleri de ortaya çıkmıştır. Toplumsal cinsiyet ilişkilerini ilk kez sınıf ilişkileri bağlamında analiz eden çalışma, Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devlet'in Kökeni* adlı çalışmasıdır. Sınıf ve cinsiyet hiyerarşileri arasındaki bağlantıları açıklamak amacıyla yapılan bu ve benzeri çalışmalar, kadınların ve erkeklerin sınıfsal aidiyetlerinin ve sınıfsal konumlarının belirlenmesi arasında farklı özellikler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sınıflı toplumlarda bireylerin ve ailelerin sınıfsal konumunun, ailenin geçimini sağlayan kişinin sınıfsal konumuna göre yani aile reisi olarak toplumsal statüyü elinde tutan erkeğe göre belirlendiği kabul edilir. Sınıf ve cinsiyet ilişkilerini birlikte çözümlenmeye çalışan yazarlardan biri olan Goldthorpe (1983) kadınların sınıf konumlarının kendi ekonomik aktivitelerine göre değil, kocalarının ve babalarının sahip oldukları sınıfsal konumlarına göre belirlendiğini iddia ederken, bu görüşünü gerekçelendirmek için erkeğin sağladığı geçimin, ailenin maddi geçim koşullarını belirlediği noktasından hareket etmiştir. Toplumsal sınıflara mensubiyet ve erkeklik arasındaki ilişki sonucunda, sınıf atlama fırsatlarından yararlananlar da öncelikle erkekler olmaktadır. Yüzlerce yıldır yasalarla desteklenen “soy”un, aile isminin erkek üzerinden devam ettirilmesiyle, mirasın erkekten erkeğe geçmesi de güvence altına alınmıştır (Sancar, 2009, s. 44-45).

Kamunun önemli alanları olan üretim, istihdam, servet, mülkiyet ve siyaset denetiminin erkeklerin elinde olduğunu söyleyen feminist yazarlar, bütün bu alanlar

içinde kadınların tüketici-yararlanıcı olarak bir anlamda perde arkasına itildiğini ve kadınların kamusal konumlarının kocaları üzerinden tanımlandığını vurgulamaktadır. Nitekim Hülya'da evlendiği zaman ana-baba evinde yaşadığı hayat standardının altına düşmek istemediğini kesin bir dille ifade etmektedir. Hülya, maddi yaşam standardını ön plana çıkararak konuşması nedeniyle locadaki adaylardan biri olan Abdülhamit tarafından maddiyata değer veren bir kadın olarak görülmüş ve eleştirilmiştir.

Abdülhamit: Esra Hanım, insan severse mutlu olur. Parayı düşünerek severse mutlu olamaz. Sonuç olarak birini gördüğünüzde parası var seveyim bunu diye düşünürseniz zaten öyle bir evlilik olmaz ki hesaplar üzerine kurulan.

Hülya: Valla Hamit Bey 20 yaşında değilim. Ben 19- 20 yaşında yaptım o evlilikleri. Şimdi 47 yaşındayım.

Abdülhamit: Fark etmiyor. Ama o zaman mutlu olamayacaksınız ki...

Hülya: O zaman gelmesin talip. Çok acil evlenmeye ihtiyacım yok. Ben babamın evini arayacaksam niye evleniyorum?

Abdülhamit: Ama o zaman evlendiğiniz kişiye de kötülük yapacaksınız.

Hülya Valla kusura bakmayın benim kriterlerime karışamazsınız. Çünkü ben sizin kriterlerinize hiç karışmıyorum. Ben hiçbir zaman arabası olsun, şusu olsun busu olsun demedim ama bir milyar maaş benim bir ay geçinmem için yeterli bir para değil. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Kadının ekonomik bakımdan erkeğe bağımlı olması ataerkil sistemin temel dinamiklerinden biri olduğu halde bu durum kadınların, erkeklerin yarattığı ekonominin sırtından geçinen, bu ekonomiye çok az katkıda bulunan asalak bir sınıf olarak algılanmasına neden olmaktadır. Firestone'a göre kadınlar asalak bir sınıf ise erkek ya da erkek kültürü de asalaktır. Çünkü hiçbir karşılık ödemedi kadınların duygusal gücünü sömürmektedir. Erkekler, sevgiyi kültürel bir sorun olarak ciddiye almadıkları halde sevgisiz de edemezler (Firestone, 1993, s. 138). Firestone'un bu saptaması Abdülhamit'in "insan severse mutlu olur, parayı düşünerek severse mutlu olamaz, o zaman evlendiğiniz kişiye de kötülük yapacaksınız" vurgusunda açığa çıkmaktadır. Abdülhamit'e göre kadın sadece maddi çıkarı için evlilik yaptığında erkeğin sevgi ihtiyacı karşılanmayacağı için kadın erkeğe kötülük yapmış olacaktır.

Firestone'a göre sevginin karmaşık, yozlaşmış ya da tıkanmış olması, kadın ve erkek arasındaki eşit olmayan güç dağılımından doğmaktadır. Sevginin yıkıcı etkileri yalnızca eşitsizlik ortamında ortaya çıkar (Firestone, 1993, s. 140). Evlilik kurumunda kadının ekonomik bakımdan erkeğe bağımlı olması, kadının toplumsal statüsünün babasının veya kocasının sınıfsal konumuna göre belirlenmesi, aslında çok yalın bir duygu olan sevgiyi karmaşık bir hale getirmektedir.

Günümüzde aşk evliliğinin yalın sevgiye, mantık evliliğinin karmaşık sevgiye denk düştüğü söylenebilir. Yalnızca duygusal tatmine öncelik verilerek yapılan evlilikler, genellikle yoğun duyguların yaşandığı gençlik yıllarında, karmaşık güç ilişkileri içeren evlilikler ise genellikle ileri yaşlarda yapılmaktadır. Maddi yaşam standardının altına düşmek istemediğini söylediği için eleştirilen Hülya'nın "19-20 yaşında yaptım ben o evlilikleri şimdi 47 yaşındayım" şeklindeki açıklaması, Firestone'un yalın sevgi ve karmaşık sevgi tanımlamalarını örneklendirmiş olmaktadır.

Kadının, evlenmeden önce babasına bağlı oluşu dolayısıyla benimsediği hayat şartlarına uygun yaşam standardı arayışı, Esra Erol ve uzman olarak programa katılan Psikolog Uğur Dalan tarafından haklı bir arayış olarak görülmüş ve Hülya'ya talip olarak gelen Şahin, Hülya'nın isteğiyle paravan açılmadan stüdyodan uğurlanmıştır.

Esra Erol: Geçim standardı kişilerin önemli.

Psikolog Uğur Dalan: Kesinlikle önemli. Burada şey diyor hülya hanım. Ben 19-20 yaşında değilim diyor. Evet sadece duygularla olmaz, sadece mantıkla da olmaz. Mantığı ve duyguları beraber, yani bir insan sadece zengin diye daha fazla geliri var diye evlenmeyecek tabii ki... Belirli standartlarda yaşamış, bunu çok fazla değiştirmek istemiyor, doğal olarak. Bunu söylemek de aslında kötü bir şey değil.

Hülya: Evet bunu korumak istiyorum. Ben şu an yaşadığım hayatın evlendikten sonra da bir basamak üstüne çıkmak istiyorum. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

İzdivaç programlarında kadın adayın hayalini kurduğu hayat standardı arayışı her farklı görüşmede tekrar tekrar ekrana gelmektedir. Kadının, evlilikle ekonomik

refah arasında kurduğu bu ilişki onun izleyiciler tarafından maddiyatçı ve fırsatçı bir insan olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Ancak kadının evlilikten ekonomik refah dışında da beklentileri vardır. Örneğın, Gülseren ve Erol görüşmesinde Songül Karlı, Erol'un maddi imkânlarının Gülseren'in hayalindeki hayat standardına uygun olup olmadığını anlamaya çalışırken, Gülseren'in "ilk görüşte aşk" duygusunu yaşamak istediğı ortaya çıkmıştır.

Songül Karlı: Aylık gelirin ne kadar Erol?

Erol: 1500 lira

Songül Karlı: Sana yeterli mi bu? Sen ne kadar maaşla geçinebilirsin? Sizi izleyen talipler açısından bunları da konuşmak lazım.

Gülseren: Benim sigaram falan yok. Çok fazla masraf yapan bir insan değilim. Eşimin nasıl şartlarda çalıştığını biliyorum yani. İki şey alsam bile "aa bunu almasa mıydım" diye düşünen bir insanım. Ben artık her yönden eşime güven duyabileyim istiyorum.

Uğur Arslan: Erol ailen biliyor mu?

Erol: Ailem izliyor şu anda. Ben zaten üç yıldır bekarım. Biraz korktum açıkçası hani olur mu, yapabilir miyim diye. Ailem ve sevdiğim insanların desteğiyle geldim buraya. Şu anda aklıma bir şey gelmiyor. Güzelliğine mest oldum geldim buraya.

Gülümser: Çok eli yüzü düzgün beyefendi ama benim hiç şeyim yok. Benim ilk evliliğim de görücü usulü oldu. İlk görüşte ben biraz hissedeyim istiyorum. Hani kırılmasınlar sakın. Sonra hani üzülüyorum da...

Erol: Valla Songül Hanım çok kısa bir zaman içinde insan insanı tanıyamaz burada. Bir aydan beri takip ediyorum sizin programınızı on dakikada kimsenin kimseye kanaat vermesini hoş görmüyorum.

Uğur Arslan: On dakikayı bırak kapıdan girer girmez karar veriyorlar (Su Gibi / 21. 12. 2012)

Gülseren gibi pek çok kadın adayın "ilk görüşte aşk" arayışında olduğunu gözlemlemiş olan Uğur Arslan, özellikle kadınların taliplerini görür görmez olumlu ya da olumsuz karar verebildiklerini söylemektedir. Antropolojik araştırmalara göre insanın, aşka duyarlı olduğu zamanlarda karşısına çıkan ilk çekici kişiye âşık olma ihtimali vardır. İnsanı âşık olmaya iten etkenler kümesi hep birlikte ortaya çıktığında, yani kişinin aşka duyarlı olduğu dönemde sevilmesi olası kişiyle karşılaşıldığında, o kişinin bakışı veya gülümseyişi sırasında hissedilen dürtü, ilk bakışta aşk olarak nitelendirilmektedir. Bu iş yavaş yavaş olabileceği gibi bir saniye içinde de patlak

verebilir. Bu güçlü ve ani çekim, bilim adamları tarafından genellikle görmezden gelinse de insanların evrensel bir özelliği olarak kabul edilmektedir.

Antropolog Helen Fisher'e göre ilk bakışta aşk birçok yaratıkta çiftleşmeyi teşvik etmek için yaratılıştan beri var olan bir eğilim de olabilir. Fisher'ın Amerika'da bir evde büyütülen bir gorille ilgili gözlemleri ona sevdalanmanın yalnızca insanlara özgü olmadığını düşündürmüştür. Fisher'ın gözlemlerine göre, Toto adındaki dişi goril aylık döngüsünün üç gününde kızışıyorsa, bu süre içinde insan erkeklerine sevdalanıyordu. Bu kişi bir ay bahçıvan, bir sonraki ay bir şoför olabiliyordu. Toto'nun bu erkeklere baygın baygın bakışları sevdalandığı konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmıyordu (Fisher, 2003, s. 44).

İzdivaç programlarında ilk görüşte aşkı ya da sınıf atlama şansını yakalamak isteyen kadınların yanı sıra evleneceği kadını ekonomik değere dönüştürmek isteyen erkeklere de rastlanmaktadır. Şenay'a talip olarak gelen Bilgehan'ın görünürde eşitlikçi bir söylemle Şenay'ı çalışmaya yönlendirmek istemesi ilginç bir örnektir. Şenay'ın "erkek kadınına bakmalı" düşüncesi bile Bilgehan'ın Şenay'a uygun iş bulma hayallerini kesintiye uğratmamıştır.

Bilgehan: Siz çalışmayı düşünüyor musunuz?

Şenay: Erkek kadınına bakmalı.

Bilgehan: Bakmalı ama iki kişi çalıştığı zaman daha güzel olur yani.

Şenay: Belli olmaz yani belki çalışırım.

Bilgehan: Benim aynı şirkete koyma ihtimalim var sizi.

Şenay: Ne üzerine çalışıyorsunuz?

Bilgehan: Gıda sektörü, beyaz et.

Şenay: Ben yapamam öyle işler de...

Bilgehan: Tekstil de var koyabileceğim.

Şenay: Farklı işlerde çalıştım ben.

Bilgehan: Hangi işlerde çalıştınız?

Şenay: Danışmanlık, sekreterlik falan.

Bilgehan: Bulunur yani. Bolu da artık büyüyor, iş bulunur yani.

(Su Gibi / 07. 12. 2012)

Şenay ve Bilgehan arasındaki diyalog, Şenay'ın geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimsediğini ve bunu kendi çıkarlarına uygun bulduğunu göstermektedir. Türkiye toplumunda, kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet kimlikleri, birbirini tamamlayıcı bir şekilde tanımlanmıştır. Erkekten para kazanması ve evini geçindirmesi beklenir. Buna karşılık erkekler, ev işi yapmaktan muaf tutulmakta, kadınlar da bu işleri kendi değerlerinin bir ifadesi olarak algılamaktadırlar. Türkiye'de evlilik ilişkisi, kadın ve erkek arasındaki karşılıklı görev ve sorumluluklara dayanan, kültürel değerlerle pekiştirilen bir işbölümü görünümündedir (White, 1999, s. 72-73).

Doğal kabul edilen bu işbölümünün ve dolayısıyla ataerkil sistemin temelinde erkeklerin, kadınlar üzerindeki ekonomik, cinsel ve işgücü kontrolleri vardır. Kadınların ekonomik açıdan erkeğin üstün olması gerektiğine inanmaları ve ataerkil sistemin bir hegemonya aracı olarak kullandığı bu duruma rıza göstermeleri, erkeklerin kadınlar üzerindeki kontrolleri etkili bir şekilde sürdürmelerini sağlamaktadır. Erkekler bu kontrolü kadınların üretici kaynaklara ulaşmasını önleyerek ya da kazançlarına el koyarak sürdürürler.

Bilgehan ve Şenay örneğinde, erkeğin nasılsa kadının kazancı üzerinde hak sahibi olacağına inandığı için onu çalışmaya yönlendirdiği düşünülebilir. Şenay ise "erkek kadınına bakmalı" diyerek klasik ataerkil pazarlığı sürdürmeyi kendi çıkarına uygun görmüştür. Şenay'ın klasik ataerkil değerleri savunmaya devam etmesi, Kandiyoti tarafından pasif direniş olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'de yaşayan kadınların büyük çoğunluğun farkında olmadan sürdürdüğü bu pasif direniş ataerkil değerlerin ortadan kalkmasını yavaşlatmaktadır.

Bilgehan ve Şenay arasındaki görüşme, bütün egemenlik sistemlerinde olduğu gibi erkek egemen sistemin hem koruyucu hem de baskıcı öğelerine göndermeler

içermektedir. Kadın ve erkek arasındaki bu karşılıklı anlaşmayı Kandiyoti ataerkil pazarlıklar olarak adlandırır. Bu pazarlıkların niteliği toplumdan topluma değişmekle birlikte, ataerkil pazarlıklar toplumsal cinsiyet ideolojisinin doğasını belirleyen bir niteliğe sahiptir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet ideolojisi, kadının erkeğe itaati, uyumu, ve erkek onurunun kendi davranışlarına bağlı olduğunu onaylaması karşılığında, ona korunma ve güvende olma garantisini verir (Kandiyoti, 1997, s. 126).

Kandiyoti, eğitilmiş ve çalışan kadının, sonradan kazandığı niteliklere rağmen toplumsal cinsiyet rollerinde ortaya çıkan bu değişime direnmesine ve eski değerlerden vazgeçmemesine ise şöyle bir açıklama getirmektedir: Klasik ataerkilliğin çökmesi, kısa vadede kadınlar için olumlu sonuçlar doğurmayacağı için kadınların eski değerlere sarılmasına neden olmaktadır. Kadınların eğitim seviyesindeki yükselme ve çalışma hayatına girmeleri nedeniyle yaşanan hızlı değişim, kadınların ellerinde bulunan pratik çıkarların yok olabileceği korkusuyla eski değerlere sarıldıklarını ve evin geçimini erkekten beklemeye devam ettiklerini göstermektedir. Kadınların bu pasif direnişi, ataerkil pazarlığın belkemiğini oluşturmaktadır. Kandiyoti’nin açıklamasına göre çalışan ve kazanan kadının, ev geçindirme sorumluluğunu erkeğin üstlenmesi gerektiğine inanmaya devam etmesi, ataerkil pazarlığın ve ataerkil sistemin devam etmesindeki kilit noktadır.

4.4.1. Evlilik Yolundaki Gayrimenkul Sorunları

Ataerkil pazarlık gereği olarak, erkeğin sahip olduğu gayrimenkuller kadın tarafından korunma ve güvencede olma ihtiyacının garantisi olarak görülmektedir. Örneğin konut, insanın en temel ihtiyacını, barınma ihtiyacını karşılar. Aile bireyleri için sıcak yuva anlamı taşıyan konut, toplumsal açıdan bireyin ve hanenin toplumsal yeniden üretimi için gerekli maddi kaynaklardan biridir. Konut, ev kadınının tüm

günü, gelir elde eden kadının ise iş dışındaki tüm zamanını alan, hane halkının var olması için gerekli yeniden üretim işlerinin gerçekleştirildiği bir mekândır. Bir kişi için konut sahibi olmanın en iyi yanı kira ödemek zorunda kalmamaktır.

Ev sahibi olmak, öncelikle kira ödemek zorunda olmamak, aylık geliri tümüyle temel ve özel ihtiyaçlar için kullanabilmek anlamına gelir. Bu nedenle izdivaç programlarında kadın adaylar, eş adayının aylık geliri dışında, ev sahibi olup olmamasıyla yakından ilgilenmektedirler. Çünkü kadınlar kültürel normlara göre ailenin geçimini sağlamak zorunda görülmeseler de geçinememenin yükünü en çok onlar taşırlar. Çocukları doyuramamak, evi içinde yaşamaya elverişli bir halde tutamamak, en fazla kadınların hayatlarını ağırlaştırmaktadır (Bora, 2007, s. 108).

İzdivaç programlarına katılan erkek adaylara işiyle ilgili sorulardan sonra ev sahibi olup olmadığı sorulmaktadır. Her iki izdivaç programında da yüksek geliri olan ya da gayrimenkul sahibi olan erkek adaylar maddi kaynaklarını sıralamaktan çekinmemektedirler. İzdivaç programlarında erkeğin sahip olduğu maddi kaynaklar onun daha fazla kadına talip olmasını sağlarken, talip olduğu kadınlar tarafından reddedilme ihtimalini de azaltmaktadır.

Esra Erol'un programında, romantizm öğelerinin öne çıkarılmasına ve maddi tartışmaların ekrana yansımamasına özen gösterilse de kadın ve erkek arasında iyi başlayan ilişkilerin bitmesi noktasında ekonomik anlaşmazlıkların ekrana gelmesi engellenememektedir. *Esra Erol'da Evlen Benimle* programında tanışan Fatma ile Atilla'nın olumlu başlayan görüşmesi, hafta sonundaki özel görüşmelerinden sonra çıkmaza girer. Atilla, Fatma'nın ailevi sorunları yüzünden görüşmeye devam edemeyeceklerini söyler. Ancak Fatma, anlaşmazlık konusunun ailevi problemlerle

ilgili olmadığını, Atilla'nın kendisinden evini satmasını istediği için aralarında sorun çıktığını açıklar.

Atilla: Sonuç olarak eksiye vardık. Ama hakaret etmek istemiyorum, yanlış anlamasın kendileri, nezih bir hanım fakat eksileri biraz var.

Esra Erol: Nasıl bir eksi?

Atilla: Ailevi sorunlar tahmin ediyorum.

Esra Erol: Hangimizin hayatında yok ailevi sorunlar?

(...)

Fatma: Atilla Bey onu bahane edip de bana, başka türlü bir mesele söyledi bana. Ondan dolayı kabul etmedim ben. Yani açıklamak istemiyordum ben aslında hani... O zaman söyleyeyim bence mahsuru yok. Cumartesi çok güzel geçti, hani olumluymuştu. Ama Pazar sabahı telefon etti bana. Egeye yerleşeceğim diyordu, size de söyledi zaten... Ondan sonra bana dedi ki biraz sen para koy, biraz ben para koyayım. Ama ben evimi satmayacağımı veya kiraya vermeyeceğimi söylemiştim. Para olarak bende maddi olarak yok. Hatta izin isteyelim dedi, uzatalım evliliği dedi. Dedim öyle bir şey yok. Ben evi satın da maddi bakımdan veremeyeceğime göre uzatmanın bir anlamı yok.

Esra Erol: Ortak bir hayat kurmak için ikinizin de ortaya bir miktar para koyması gerekiyor.

Fatma: Hayır bana önce öyle demedi ama. Kendi evimi satacağım dedi. Hani başka bir şey için yapıyorsa, anlaşma da yapabilirim, benim malla mülkle işim yok.

Atilla: Esra Hanım ben 23-24 yıldır bekarım. Bu meyanda evimi satın Ege bölgesinde güzel bir yerde, ağaçtı ormandı...

Esra Erol: Ama bunu evlenip de yapmanın anlamı yok. İstiyorsanız kendiniz yapabilirsiniz.

Atilla: Hani benim almam tek başıma olursa bir oda bir salona yeter ama eşim olunca yanında hiç değilse iki oda daha icap eder.

Esra Erol: Şöyle, siz 1+1 evinizi alın, gelecek olan hanımefendi beğenmezse, orada yaşamak istemezse, dersin "kusura bakma benim hayatım bu".

Fatma: Bana önceden söyleyebilirdi böyle böyle yapalım mı diye, ben kabul ederdim veya etmezdim. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 03. 12. 2012)

Bu görüşmenin olumsuz sonuçlanma sebebi açıkça görüldüğü gibi Atilla'nın Fatma'nın mal varlığından faydalanmak istemesidir. Atilla'nın daha evlenmeden eş adayının maddi kaynaklarına güvenerek plan yapması, erkeğin kadınla ilgili her şey üzerinde kendini hak sahibi görmesinin bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Rowbotham'a göre kadını özel bir mülk olarak gören anlayış hem kırsal hem de kentsel bölgelerde geçerlidir. Aile içinde erkek, kadını emek gücü dâhil olmak üzere her şeyiyle sahiplenir. Bu açıdan evlilik sözleşmesiyle kadın ve mal-mülk arasındaki bağlantı açıkça görünür olmaktadır. Evlilik sözleşmesinin koşullarını belirleyen tarafların toplumsal açıdan

güçlerinin eşit olmaması bu sözleşmenin temelini oluşturur. Mülkiyeti bir madde ya da eşya olarak değil de bir ilişki olarak gören Marks'ın mülkiyet tanımına göre; "(...) erkeğin sahip olduğu doğal üretim koşulları karşısındaki tutumu, bunları, bir bakıma bedeninin bir uzantısını oluşturan ve kendi varlığının önkoşulları olan şeyler olarak kendisine ait saymak yönündedir" (Aktaran, Rowbotham, 1998, s. 92)

Bu mülkiyet ilişkisinde, kadınlar tümüyle erkeklerin mülklerinin bir parçası olurlar. Marks'ın efendi ile köle arasında kurduğu ilişkide olduğu gibi "burada temel bir sahiplenme ilişkisi olarak karşımıza çıkan şey, egemenlik ilişkisidir." Kadın, evlilik sözleşmesiyle kendisini efendiler sınıfının bir üyesine ekleyerek kendi sınıfının birazcık üzerine çıkmış olur. Böylece kadın bir erkeğin özel kullanımına "yükseltmiş" erkeğin mülkiyeti ve denetimi altına girmiştir. Erkek açısından bakıldığında ise erkek kadını denetimi altına almadığında ve toplumsal durumunu yükseltmedikçe, kendisini onunla ilişkide göremez (Firestone, 1993, s. 152).

Evlilik sözleşmesiyle erkeğin denetimi ve mülkiyeti altına girecek olan kadın için erkeğin maddi zenginliğinden ne ölçüde faydalanacağı hayati bir önem taşır. Kadın, elde ettiği imkânlar ölçüsünde kendisini değerli bulmaktadır. Evlenince elde edeceği maddi ve manevi olanaklar onu bir üst sınıfa taşımalı ve ona değer katmalıdır. Evlilik yolunda ortaya çıkan maddi anlaşmazlıklar, kadına evlilik beklentilerinin gerçekleşmeyeceğini düşündürdüğünde verilen sözler bozulmaktadır. Esra Erol'un programında tanışarak nişanlanan Hasan ve Nil'in nişanı atma nedeni de Nil'in maddi beklentilerinin karşılanmamasıdır.

Hasan: Hem o hem de başka şeyler de var. Hem evin tapusunu üstüne istiyor, hem de siyah jipi şimdi alacaksın diyor. Dedim ben şimdi siyah jip almam, evlendikten sonra siyah jip alırım. Siyah jipin tapusunu bile üstüne istiyor. Demek sen beni sevmiyorsun sen benim paramı seviyorsun. Kusura bakma, babanın evine git, benlen muhatap olma, benim dengim değilsin. (...) Esra Hanım çok kısa bir şey diyebilir miyim? Nil aradığı kriterlerde, eğer dediği şekilde bir koca bulursa, öyle bir koca da bana bulun. Ben hemen eteklik

giyineyim, çanta takayım koluma, hemen evleneyim onla. Öyle bir koca yok yani böyle bir koca yok (herkes gülüyor ve alkışlıyor)

(...)

Nil: Ben önce söylediklerine cevap vermek istiyorum. Şu anda çok kötüyüm. Sınırlarım bozuldu. Ben aldığı her şeyi içeri bıraktım. Ben onları isteyecek kapasiteye sahip bir insan mıyım? Çarşıya otobüsle gidildi. Ben gıkımı bile çıkarmadım. Evlenirken beni gelinliklerle alırken “yine otobüse mi bineceğim?” dedim. Burada araba kiralanıyor dedim. 60-70 liradan başlıyor, bir araba kiralanır dedim. Siyah jip mip... utanıyorum, hayatı yalan yani, komple yalandan ibaret. Ailesi bağlansın, çıkıp desinler ki evet Nil bizden bunları bunları istedi desinler. Hasan ve ailesi bana hep yaptıkları masrafları söylediler. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 07. 12. 2012)

Esra Erol'a yapılan açıklamalardan anlaşıldığına göre Nil'in nişanı bozma nedeni Hasan'ın Nil'e vadettiği maddi harcamaları yerine getirmemiş olmasıdır. Nil, nişan alışverişine giderken araba kiralamak yerine otobüse binmek zorunda kalması nedeniyle Hasan'ın maddi imkanlarının kendisine söylediği kadar iyi olmadığını anlamıştır Nil'in Hasan'ı yalancılıkla suçlamasının arkasında Hasan'ın kendisini olduğundan daha varlıklı gösterme çabasının yattığı anlaşılmaktadır. Bu örnekte de kadının evliliği bir sınıf atlama basamağı olarak gördüğü, ama hayallerine kavuşamayacağını anladığı için vazgeçtiği anlaşılmaktadır.

Hasan ise Nil'in kendi üzerine ev ve araba isteğini, değil kendisinin hiçbir koca adayının yerine getirmeyeceğini söyleyerek onu “parayı sevmekle” suçlamıştır. Hasan, Nil'in hayalindeki gibi bir eş adayı olmadığından o kadar emindir ki “öyle bir koca da bana bulun” diyerek herkesi güldürmüştür. Herkesin gülerek Hasan'ı alkışlaması, bir anlamda kadının değersizliğinin işaretidir. Medyada popüler isimlerin, sevgililerine lüks ev ve yalı gibi kıymetli gayrimenkuller alması ve lüks arabalar hediye etmesi haber olarak verilirken Nil'in benzer istekleriyle televizyon izleyicisi önünde alay edilmiş olması, büyük olasılıkla onun psikolojik durumu üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Aşkına ve sevgisine yüksek değer biçilen kadınlar erkeklerin evlendikleri kadınlar değil sevgilileridir.

Engels'e göre tek eşli evliliğin sınıf durumu üzerine kurulmuş olması, evlilik koşulunun çiftin iradesi dışında oluşması demektir. Bu durumda kadınların evlenecekleri erkeğin mal varlığını bilinçsizce kendi değerlerinin bir ifadesi olarak yorumlama eğiliminde olduklarını düşünmek yanlış olmaz. Nitekim Volkan ile Ferhan'ın anlaşmazlığının temelinde erkeğin maddi gelirlerinin gerçekliğine duyulan güvensizliğin yattığı anlaşılmaktadır. Ferhan, Volkan'a güven duymadığı için onu ailesiyle tanıştırmak istememiş ve mal varlığını gösteren belgeler görmek istemiştir. Ferhan, bu isteği "doğal hakkı" olarak görmektedir.

Volkan: Buradaki kişilere soruyorum. Bir insanın, gerçekten istediği arzu ettiği bir insanın ailesini tanınmasında bir sakınca var mı yok mu?

Ferhan: Biz kanala çıkalım seninle, kararımız olumlu diyelim. Cuma günü de geleyim ailenle tanışayım. Durum bu. Ben de kendisine biz zaten buradan birbirimizi tanımak için ayrıldık. Benim cevabım olumsuz. Ben ısınmadım yani. Ben kendisini tanımak istedim. Bunu söyledim defalarca, ne kadar sık görüşürsek o kadar tanırız birbirimizi dedim. Bir hafta, on gün süre istedim ama beyefendi bu işi olsun bitsine getirdi.

Volkan: Tanımak isteyen bir kadın programa telefon açıp da neyi var neyi yok der mi? Tapularını getirsin der mi?

Ferhan: Volkan Bey bu çok çirkin bir şey. Yalan konuşuyorsunuz. Burada biz karar verdik çirkinleşmek istemiyorum. Bunu öğrenmek en doğal hakkım değil mi? (Su Gibi / 10. 12. 2012)

Antropolog Margaret Mead'e göre kadınlar, tarih boyunca güvencesi olmayan bir cins olarak yaşamışlardır. Kadınların davranış özgürlükleri, ekonomik varlıkları hatta kendi çocukları üzerindeki hakları, erkeklerle olan kişisel ilişkilerini korumalarına bağlı kalmıştır. Bu nedenle kadın, kocasının sevgisini ve ilgisini kaybetme tehdidiyle karşılaştığında, toplumsal varlığının elinden çekilip alındığını hisseder. Kadının, ekonomik ve toplumsal nesnelere sağlayıcısı olan erkekle olan ilişkisi kadın açısından çok önemlidir (Akt. Tiryaki, 2004, s. 122). Bu nedenle erkeğin mal varlığı da kadın için çok önemlidir. Erkeğin maddi kaynakları sayesinde kadın kendini güvende hissetmektedir.

Ataerkil sistemde kadının erkeğe ekonomik yönden bağımlı olmasının sonucu olarak, tüm dünyada üretim araçlarının, menkul ve gayrimenkullerin mülkiyetinde cinsiyete dayalı dikkat çekici bir fark söz konusudur. Toprak bölüşümü ve mirastan pay alma konularında kadınlar genellikle dezavantajlı konumdadırlar. Türkiye’de ailenin sahip olduğu gayrimenkullerin kimin üzerine kayıtlı olduğuna bakıldığında, kırsal kesimde % 78, kentlerde ise % 63’ünün erkeğin üzerine kayıtlı olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde yalnızca % 8.7 oranında gayrimenkul kadınlar üzerine kayıtlıdır (Bircan, 2002, s. 125).

4.5. Görünmeyen Emek Ev-işi

Evlenmek isteyen her kadın ve erkeğin hayallerini süsleyen mutlu aile idealinin ardında yatan çarpıcı gerçek, bu “sıcak yuva”da kadın emeğinin dikkate alınmadığıdır. İşçi emeğine gerçek değer verilmemesi gibi kadının emeğine de hak ettiği değer verilmemektedir. Ev kadını, çalışmayan kadın olarak tanımlanır. Ancak ev kadınının yaptığı iş, çocuk bakımını da kapsayan, toplumsal bakımdan gerekli üretimin önemli bir bölümünü oluşturur. Ev-işinin ekonomik hesaplar kapsamına alınmaması ve kadınlar tarafından yapılması gerçeği, erkeklerin kadınlar üzerindeki ekonomik üstünlüğünün ve kültürel egemenliğinin ayrılmaz parçasıdır. Erkek egemenliği toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kendini meşrulaştırarak, kadına ve erkeğe biçilen görevlerin “tanrı vergisi” olarak görülmesine neden olmuştur.

İzdivaç programları, toplumsal cinsiyet rollerinin tanrı vergisi olarak görüldüğünün temsilleriyle doludur. Bu programlarda erkeğin, evin ekonomik sorumluluğunu üstlenmesi, kadının da bir evi idare etme yeterliliğinde olması gerektiğinin altı çizilmektedir. İzdivaç programındaki kadın adaylardan biri olan 20 yaşındaki Nebahat, her fırsatta yemek yapmayı bilmediğini ve sevmediğini

söylediğinde, locadaki diğer adayların eleştirisine maruz kalmaktadır. Locadaki adaylar Nebahat'ın yemek yapmayı öğrenebileceğini ve bir kadın olarak böyle bir beceriye doğal olarak sahip olduğunu söyleyerek onun üzerinde adeta bir baskı kurmaktadırlar. Nebahat'ın sık sık yemek yapmayı bilmediğini söylemesi nedeniyle ona genellikle yemek pişirmekten hoşlanan erkeklerin talip olduğu görülse de, locadaki adayların, Nebahat'ın yemek pişirmek zorunda oluşuyla ilgili yorumları sürmeye devam etmektedir. Nebahat'e talip olarak gelen Hakan, görüşmede yemek yapmayı bildiğini ve sevdiğini söylediği halde locadaki adaylardan biri olan Cüneyt, bir erkeğin evin yemek işini üstleneceğine inanmadığını söylemiştir. Böylece erkeğin yemek işlerini üstlenmekten ziyade bu işlerin kadına yardım amaçlı yapılabileceği vurgulanmış ve ev işi doğal olarak kadının yapabileceği bir iş olarak görüldüğünden, bir erkeğin bir kadına bu işleri öğretmesi “hadsizlik” olarak nitelendirilmiştir.

Nebahat: Yemek yapmayı bilmiyorum, bu sizin için sorun olur mu?

Hakan: Benim için sorun değil çünkü ben iyi yemek yapıyorum.

Esra Erol: Bugün ne kadar şanslısınız biri börek açıyor, biri yemek yapıyor. Bizim kızlarda tık yok.

Cüneyt: Beyefendinin söyledikleri gerçekleri yansıtmıyor gibi geliyor bana. Çünkü bir erkek evde yemek yapar ama devamlı kendisinin yapacağına inanmıyorum yani.

Hakan: Bir karın doyurmak yani sonuç itibarıyla, tabii ki her gün yemek yapacak halim yok ama elimden geldiği kadar yardımcı olabilirim yani. Ya da o bana yardımcı olabilir.

Avukat Yıltay: Nebahat'e öğretirsiniz belki de yemek yapmayı.

Hakan: Estağfurullah, bir bayana yemek yapmayı öğretmek, tabii ki de bizim haddimiz değil ama sonuçta eşitlik olduğuna inanıyorum. Örnek veriyorum yumurtayı ben kırarsam, soğanı o doğrayabilir yani (Esra Erol'da Evlen Benimle / 03. 12. 2012)

İzdivaç programlarında boşandıktan sonra ev işi yapmak zorunda kalan ve bu konuda büyük zorluk çektiğini anlatan erkeklere rastlanmaktadır. Ev-işi yaparken çektiği zorluklar nedeniyle yeniden evlenmeyi düşünen ve Esra Erol'un programına katılan Fahri, İstanbul'da yaşayan, on yıl önce eşinden ayrılan, iki çocuk babası, emekli bir erkektir. Kızını evlendiren ve 26 yaşındaki oğluyla beraber yaşayan Fahri, yetişkin

oğlunun yemek, temizlik gibi hizmetlerini yerine getirirken çok zorluk geçtiğini belirtmektedir.

Esra Erol: Öğrendiniz mi ev işlerini? Zor mu? Ben bunu bir erkekten duymayı çok merak ediyorum. Evi çekip çevirmek zor mu?

Fahri: Allah kadınlara sabır versin. Çünkü bütün iş aynı dışardaki erkek gibi çalışarak yapılacak bir şey, yani olması gereken bir şey. Çünkü ben yaşadığım için bunu biliyorum. Mesela akşama kadar bir kadının evde işi bitmez. Bir camı açıyorsun toz oluyor. Üst baş sorunu, ütü sorunu, yemek sorunu, yani yemek sorunu, bilhassa sulu yemekten mahrum kalıyoruz. Kadının eli değmeden bir şey olmuyor Esra Erol: Bravo (Herkes alkışlıyor)

Esra Erol: Peki kadınlara bunu kim öğretiyor? Demek doğası gereği.

Fahri: Allah onları nasıl yaratmış işte eşli yaratmış. O da, evi çevirsin diye. Çünkü bayansız ev meyvesiz ağaca benziyor. Çocuksuz ev de meyvesiz ağaca benzer hani.

(...)

Fahri: Ağır başlı insanım hani bi yuva kurup da yemeğimizi bizi toparlayacak benden huzur bekleyen, kendisi de huzur veren öyle bir insana, yuvaya ihtiyacım var. Evde elbise sorunum, yemek sorunum bunlar yani...

Esra Erol: Bunu söyleyince de kendine bakıcı arıyor diyorlar. Halbuki hangi ortamda hangi şartlarda yaşıyor olursanız olun ne kadar zengin olduğunuz da hiç önemli değil. O evi çekip çevirmek kadının elinde. Evde çalışanlar bile olsa, sizin o parmağınız o dolaplarda evin düzeninde her yerde olacak (Esra Erol'da Evlen Benimle / 24. 12. 2012)

Fahri'nin sözleri, onun, kadını aile içindeki bir hizmet elemanı olarak gördüğünü düşündürmektedir. Üstelik bu hizmet elemanından, evin tüm işlerini yaparken huzur vermesi de beklenmektedir. Fahri tüm bu işleri dört beş yıldır kendisinin yaptığını ve tüm gününü bu işlere ayırmak zorunda kaldığını söylediğinde, yani kadının görünmeyen emeğinin farkında olduğunu vurguladığında hem Esra Erol hem de izleyiciler tarafından alkışlanmıştır. Fahri'nin “kadının eli değmeden bir şey olmuyor” vurgusunun alkışlanması, kadına ve emeğine değer vermekten çok bu işlerin kadın işi olduğunu pekiştiren, kadını bu işleri yapmaya teşvik eden bir etki yapmış olmaktadır. Başka bir deyişle, kadın emeğinin değersizliği toplum önünde meşrulaştırılmıştır. Esra Erol'un ve Fahri'nin sözleri ve izleyicilerin alkışlarıyla, ev işinin doğal olarak, tanrı vergisi olarak kadına verildiği onaylanmış olmaktadır.

Evlenmek isteyen erkeğin kadından beklentisi ev-işiyile sınırlı kalmamaktadır. Bazen şoförlük ve hastabakıcılık gibi hizmetlerin de kadın tarafından güler yüzlü bir şekilde karşılanması beklenmektedir. 71 yaşındaki Şakir'in eş adaylarında aradığı bu özellikler, locadaki erkek adaylar tarafından da uygun bulunmuştur.

Şakir: Yalnızlık kötü, çok kötü. Aslında çok yoğunum bahçeler var, ağaçlar var. Ben maneviyata değer veren içime kapanık bir insanım. Ben ilk sizin stardaki programınıza katıldım. Bu sefer kesin kararlıyım. Benim aradığım, maneviyata değer veren kötü alışkanlığı olmayan bir hanımla evleneceğim. Hacca gittim geldim, hacca gitmek zorlaştı ama götürebilirim yani.

Esra Erol: Nasıl bir eş aradığını konuşalım mı? Eşinin kaç yaşında olması lazım?

Şakir: 50-60 olması lazım. Ben hem bayan hem eş hem yardımcı gibi arıyorum. Kimseyi rencide etmeyeyim ama, araba olacak, ehliyeti olacak, kapalı olacak, mütevazı ve güler yüzlü olacak.

Yıldırım: Şakir beye hak veriyorum 50-60 yaş arasında bir eş aradığı için. Çünkü kendisi 71 yaşında. Yarın öbür gün kendi işini yapamayacak, onun için daha genç bir hanımefendiyle evlenirse, o zaman bakma olanağı olur. 65 70 yaşında biriyle evlenirse, beş sene sonra ona da bakacak bir insan olması gerekiyor yani doktora götürmek, ev işi yapmak için.

Zuhal: Şakir bey eşten çok, hayatını idame ettirmek için bir yardımcı arıyor gibi geldi bana.

Şakir: Yok valla öyle bir şey yok. Bir yemeğimi hazırlasın yeter. Gerçekten ev işi zor. Ben sekiz saat bahçede iki saat evde çalışıyorum daha zor. Ben şimdi üç ay orda üç ay orda, mütevazı bir hayat sürdürmek istiyorum.

Psikolog Uğur Dalan: Hayat müşterektir. Evlilik müessesesi insanların hayatlarını kolaylaştırmak içindir.

Yıldırım: 80 yaşında bir bey geldi Almanya'dan, burada evlendi. Kadın daha genç tabii, evlendiler, çok mutlular. Arkadaş araba aldı, kadın arabayı kullanıyor, pazara gidiyor, eşini sağlık ocağına götürüyor getiriyor, çok iyi bakıyor. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 24. 12. 2012)

Feminist kuramcılar, kadınların ev içinde harcadıkları görünmeyen emeği görünür kılmaya çalışırken, evin kadınlık deneyimindeki kilit önemini vurgulayarak, ev-işini kadınların toplumsal ve siyasal iktidarın dışında tutulmalarının nedeni olarak görürler. Nitekim Beauvoir'a göre, hayatı sürdürmek için yapılan etkinlikler, bireyselliğin ifadesi olamaz. Hayat zorunluluklarla doludur. Yiyecekler hazırlanmalı, çocukların ve hastaların bakımı yapılmalıdır. Kadınların etkinliği, hayatın sürdürülmesine, erkeklerin ve çocukların toplumsal bireyler haline gelmesine hizmet etmekte ama kadının toplumsal olanın dışında kalmasına neden olmaktadır. Kadınlar ev

odaklı yaşadıkları için ikinci cins haline gelmişlerdir. Modern toplumda kadının bugünkü durumunu etkileyen başlıca olgu, eski geleneklerin inatla yaşamaya devam etmesidir. Günümüzde kadınlara, fabrikaların ve fakültelerin yolu açılmış olmakla birlikte, evliliğin onlar için en onurlu uğraşlardan biri olduğu inancı devam etmektedir (Beauvoir, 1993, s. 147).

Kendilerini bütünüyle ev işine adayan kadınlar, aslında kendi değer duygularını ararlar. Sürekli ortalığı derleyip toplayarak kendilerine ihtiyaç duyulduğunu kanıtlamaya çalışırlar. Bu kanıtlama çabası koca ve çocuklar üzerinde bir tür iktidara dönüşebilir. O zaman koca ve çocuklar evi hapishaneleri olarak görmeye başlarlar. Kadınların ev işinde ne tür bir değer bulduklarını kavramak önemlidir. Evlerine aşırı bağımlı kadınlar, ne zaman ev-işinin değeri azalsa kendilerini tehdit altında hissederler. Kadının ev dışında çalışması bile onu bu tehdit duygusundan kurtaramaz. Çünkü bütün kadınlar kendi yansımalarını ailelerinde ve yuvalarında görmeye koşullanmışlardır (Rowbotham, 1998, s. 110)

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle ev ile iş yerinin birbirinden ayrılması sonucu, erkekler dış dünyaya açılırken kadınlar ve çocuklar için uygun olan yerin ev olduğuna karar verilmesi, kadınların her şeyden önce birer ev kadını olarak görülmelerine yol açmıştır. Özel alan, aile ve ev içi alandaki cinsiyete dayalı iş bölümü, kapitalist ataerkillik çerçevesinde doğal bir alan olarak kurulmakta ve bu alandaki işler kadın doğasının bir parçası olarak sunulmaktadır. Ev içinde yapılan işler ile aile içindeki sevgi paylaşımının iç içe geçmiş olması, kadının harcadığı emek miktarını gizlemektedir. Kadınların duygusal, fiziksel ve zihinsel emekleriyle karşılanan ev içindeki fiziksel ve duygusal hizmetlere hiçbir ücret ödenmediği için bu emek görünmezdir (Bora, 2005, s. 60).

Kadınlar gelir getiren bir faaliyette bulunmasalar da toplumsal yeniden üretimin sağlanması için ev içinde yoğun bir şekilde çalışmaları gerekmektedir. Emek gücünün yeniden üretimi yani üretim sırasında tüketilen işgücünün ertesi güne hazır hale gelmesi için gereken hizmetlerin yerine getirilmesi kadın üzerinden gerçekleştirilmektedir. Alışveriş yapmak, yemek pişirmek, temizlik yapmak, çamaşır ve bulaşık yıkamak, ütü yapmak, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi, ev içindeki yaşlı ve hastaların bakımı için ev içindeki kadının emeği gereklidir (Ecevit, 1998, s. 67). Ev kadınları, dışarıda bir gelir karşılığı çalışmadıkları için ev işlerini, kendileri tarafından yapılması gereken işler olarak görmektedirler. Ev işleri dışarıda çalışan kadın için de yapılması zorunlu işler listesinde bulunmaya devam etmektedir. Ev işinin kadın üzerindeki yükü, ücretli bir çalışana yaptırıldığında veya “koca”dan yardım alındığında hafiflemekle birlikte, kadının en önemli görevi olarak görülmeye devam etmektedir.

Ev ve iş yerinin birbirinden ayrılmasından bu yana, erkeğin üretken emeği kadın emeğinin üzerinde görülmekte, kadının çalışması önemsiz bir destek olarak nitelendirilmektedir. Engels’e göre kadın, üretken toplumsal emek dışında kalıp özel ev işleriyle yetinmek zorunda kaldıkça, kadının kurtuluşu ve kadın-erkek eşitliğinin gerçekleşmesi olanaksızdır. Kadının kurtuluşunun gerçekleşebilir duruma gelmesi için geniş bir ölçekte toplumsal üretime katılabilmesi ve ev işlerinin onu çok önemsiz bir ölçüde uğraştırması gerekir. Bunun gerçekleşmesi için öncelikle kadınların geniş ölçüde çalışmasının kabul edilmesi ve özel ev işini de bir kamu sanayisi haline getiren modern bir sanayi kurulması gerekmektedir (Engels, 1998, s. 190).

4.6. Evlilik Sayısı ve Çocuk Sorunu

İzdivaç programlarında ilk evliliğini yapmak isteyen adaylardan daha yüksek oranda ikinci veya üçüncü evliliğini yapmak isteyen adayların bulunduğu dikkat çekmektedir. Daha önce evlenip boşanan erkek ve kadın adaylar, kendileri gibi evlenip boşanmış eş adaylarıyla evlenmek istediklerini özellikle belirtmektedirler. Ancak erkek adaylar kendilerine talip olan evlenmemiş kadınları reddetmeden önce onun tüm kriterlerini dikkate alıp değerlendirmekte, kadın adaylar ise daha önce evlenmemiş olan taliplerini öteki kriterlerini önemsemeden geri çevirmektedirler. Kadınların ikinci evliliklerinde, ilk evlilikte yaşanan hayal kırıklıklarından ders alarak gerçeği olduğu gibi kabul etme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır.

Gamze: Karar anına geçebiliriz Uğur bey. Benim için olumsuz.

Uğur Arslan: Ne olumsuz?

Gamze: Bekar olması. Hiç evlenmemiş olması. Benim bir çocuğum var 6 yaşında. En azından evlenmiş boşanmış, yanında bir çocuğu olan ya da olmayan bir beyefendi olursa daha iyi olur.

Songül: O da problemlili oluyor ama herkes aynı şeyi kaldıramıyor.

Uğur Arslan: Önyargılı davranmayın. Belki daha iyi bir adam çıkacak bundan. Belli olmaz ki. Bir de bak, genelde aile sorun çıkarır, niye çocuklu kadını aldın diye. Çocukta ne anne var ne baba var. Üçüncü şahıs problemi de olmayabilir Adnan'da.

Gamze: Daha önce benim başıma geldiği için kusura bakmayın. Özür diliyorum. Ama olumsuz. Kusura bakmayın. Çok özür diliyorum.

(Su Gibi / 03. 12. 2012)

Gamze, kendisine talip olarak gelen evlenmemiş erkekleri reddetmiş, sonraki günlerde evlenip boşanmış ve çocuk sahibi olan adaylara kendisi talip olmaya başlamıştır. Gamze'nin talip olduğu adaylardan biri olan Serdar iki çocuk sahibi boşanmış bir erkektir. Serdar'ın hacca gitmiş olması ve kendine ait bir iş sahibi olması Gamze'nin Serdar'ı tercih etme nedenleri arasındadır. İkinci evliliklerde kadınlar çocuklu ise çocuklarına babalık ya da ağabeylik yapacak bir eş, erkekler ise çocuklarına "güzel bir anne" aramaktadırlar.

Gamze: 24 yaşıdayım. Daha önce 1 evlilik yaptım. 1 kızım var 6 yaşında. Kayseriliyim. Babamla birlikte yaşıyorum. Annem babam ayrı. Babam bekar, ikimiz birlikte yaşıyoruz. Çocuk gelişimi mezunuyum, anaokulu öğretmeniyim. Serdar: Benim için önemli olan evlatlarıma güzel bir anne. Sağlıklı, mutlu, yüksek volümlü olmayan bir anne adayı arıyorum. Tartışmayı seven bir insan değilim. Ben biraz aktif bir insanım iş hayatında. İş hayatı biraz zor geçiyor. Basketbol oynadım çok uzun yıllar. Ata binmeyi severim. Hafta sonları bizim evin karşısında piknik alanı var. Orada atlar falan var. Ama şuan beş yıldır spor yapmıyorum kilo da aldım. Daha çok evde zaman geçirmeyi severim eşimle. Sevdiğim insanla vakit geçirmeyi severim. Takılmayı severim, şaka yapmayı severim. Espriliyimdir biraz. Evlatlarıma çok düşkünüm. Geçmişte bir hata yaptım. Şimdi doğru insanla doğru bir zamanda evlenmek istiyorum. (Su Gibi / 14. 12. 2012)

İzdivaç programlarına katılan kadın adaylar arasındaki genç, güzel ve çocuksuz kadın adaylara daha önce hiç evlenmemiş erkeklerin talip oldukları da görülmektedir. *Su Gibi* programının genç ve güzel adaylarından Emel'e, kısa bir evlilik geçirdiğini söylemesine rağmen genellikle hiç evlenmemiş erkekler talip olmuştur. Bunlardan biri olan Murat, ailesinin ortak kararıyla Emel'e talip olduğunu söylemiştir.

Murat: İsmim Murat. 30 yaşıdayım. Yeşilyurt spor kulübünde spor müdürü olarak çalışıyorum. Üniversite mezunuyum. Beden eğitimi öğretmenliğini bitirdim. Aslen Adanalıyım. Sizi beğendim, hoşuma gittiniz. Ailemizin ortak kararıyla ani bir karar aldım ve geldim. Emel: Daha önce evlilik yaptınız mı? Murat: Hayır. Emel: Ben evlilik yaptım biliyorsunuz değil mi? Murat: Evet o konuda bilgim var. Sizin beklentileriniz ne, hayattan ne bekliyorsunuz? Malum, ikinci evliliği yapanlar daha dikkatli olmak zorunda. Emel: Eskisi gibi olaya çok duygusal bakamıyorum. Eskiden çok duygusaldım. Ama şimdi değil. Mantık ve duygularım aynı oranda olmalı. Onunla aynı yöne bakabilmeliyiz, ortak kararlar alabilmeliyiz. (Su Gibi / 17. 12. 2012)

Emel'e gösterilen ilgi İzdivaç programlarına katılan her boşanmış genç kadına gösterilmemektedir. İzdivaç programlarında ilk kez evlenecek olan erkekler, boşanmış ve çocuklu kadınları genellikle kendilerine uygun bir eş adayı olarak görmemektedirler. Esra Erol'un programındaki adaylardan biri olan Serhat daha önce evlenen ve çocuk sahibi olan 21 yaşındaki Merve ile görüşmeyi uygun bulmamıştır.

Merve: Evde izliyordum hiç aklımda yoktu buraya katılmak. Görünce gelmek istedim. 21 yaşıdayım. Çalışmıyorum.

Serhat: Daha önce evlendiniz mi?

Merve: Evet.

Serhat: Ben daha önce evlenip ayrılmış biriyle düşünmüyorum.

Esra Erol: Daha önce evlenip ayrılmış biriyle olmaz. Paravan açılmadan o zaman görüşmeyi bitiriyoruz. Serhat sanırım hiç evlenmediği için bu sorumluluğu alamayacağını düşünüyor.

Merve: Evet haklı yani. Haklı yani hak veriyorum.

Esra Erol: Ama senin de evlenip ayrılman suç değil ki yani kimse evlenirken ayrılacağı demiyor ki... Kimse büyük konuşmasın ayrılmayacağım diye. İnsanoğlu, insanın başına her şey gelebilir. Evlenip ayrılmak insanda şöyle bir duygu yaratabilir. Ben evlenip ayrıldım, kusurluyum, böyle bir şey yok değil mi Hatice hanım?

Avukat Hatice: Yok tabii ki. Evlenmek kadar boşanmak da doğal bir şey.

(Esra Erol'da Evlen Benimle / 14. 12. 2012)

Serhat'ın hiç evlenmemiş bir erkek olarak hiç evlenmemiş bir kadınla evlenmek istemesi, görüşme metninden de anlaşılacağı gibi Merve'de dâhil olmak üzere herkes tarafından haklı bulunmuştur. Bu görüşme vesilesiyle boşanmanın toplumda “suç” ya da “başarısızlık” olarak algılanmasının yanlış olduğu ve boşanmanın evlenmek kadar doğal bir şey olduğu belirtilmiştir. Boşanma olgusu, evliliğin ortaya çıkışından bu yana hayatın içinde olmaya devam etmektedir. Antropolog Margaret Mead'ın “insanların, toplumun muazzam bir baskısı olmadan evli kaldığı hiçbir ulus yoktur” vurgusuyla altını çizdiği gibi devlet, din, gelenek görenekler ve toplumsal baskı aracılığıyla boşanmalar engellenmeye çalışılsa da günümüzde boşanma oranlarının hızlı yükselişi engellenememektedir.

Sanayi devrimiyle kadınların da çalışma hayatına girmesinden itibaren yükselişe geçen boşanma oranları, geleneksel ailenin yok olacağını düşündürse de bu ihtimalin yakın gelecekte gerçekleşmeyeceği ortadadır. Çünkü boşananların büyük çoğunluğu genç insanlardır ve tekrar tekrar evlenmektedirler. Antropolojik araştırmalar, boşanmaların genellikle evliliğin ilk yıllarında, dördüncü yıl ve dolaylarında gerçekleştiğini göstermektedir. Birleşmiş Milletler demografik yıllıklarını inceleyen Antropolog Helen Fisher, Amerika'da hem kadınlar hem de erkekler için boşanma riskinin doruğa çıktığı yaş grubunun 20-24 yaş arası olduğunu tespit etmiştir. Birleşmiş

Milletler'in yıllıklarında verileri bulunan yirmi dört toplumda, boşanma riskinin en yüksek olduğu yaş grubu erkekler için 25-29, kadınlar için 20-24 ve 25-29 yaş aralığıdır. Daha yaşlı gruplarda boşanma giderek seyrelmektedir. Bütün boşanmalar dikkate alındığında % 81 oranında kadınların 45, % 74 oranında erkeklerin de 45 yaşından önce boşandıkları görülmektedir. Fisher, Müslüman toplumlardaki boşanmaların evliliği izleyen ilk birkaç ay içinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Müslüman toplumlarda damadın ailesine uyum zorluğu çeken gelin ve ailesi yüzünden ortaya çıkan anlaşmazlıklar boşanmayla sonuçlanmaktadır (Fisher, 2003, s. 102).

Fisher'ın araştırması, izdivaç programlarındaki genç ve çocuklu adayların çokluğunu açıklar niteliktedir. Genç, çocuklu ve boşanmış kadınların tekrar evlenmek istemeleri ile kapitalist sistemde düşük tutulan kadın ücretleri arasında da bağlantı kurulabilir. Çünkü vasıfsız işçi statüsündeki kadınlara ödenen ücretler, kadınların kendilerine ve çocuklarına bakabilmeleri için yeterli olmamaktadır. Kadınlara ödenen düşük ücretin amacı "kadının yeri evidir" kanısını desteklemektir.

Sanayileşmeyle birlikte kadınların fabrikalarda çalışmaya başlamasından sonra çiftlik çalışanlarının da çiftlik yerine fabrikalarda çalışmayı tercih etmeleri işçi ücretlerini düşürmüştür. Bu durum, bir süre sonra kadınların çalışmasının erkeklerin ücretlerini düşürdüğü inancının yerleşmesine neden olmuştur. Bu düşünceye, daha fazla çocuğun daha büyük vergi dilimi oluşturacağı kanısı, daha güçlü ordu, daha geniş bir tüketici pazarı ve kiliselerde daha yoğun kalabalıklar görme istekleri de eklenince, "kadının yeri evidir" söylemi yaygınlaşmıştır (Fisher, 2003, s. 203).

İzdivaç programlarında, evlenmiş boşanmış kadın adayların ve erkek adayların büyük çoğunluğunun kendileri gibi evlenmiş boşanmış eş adayları beklemelerine benzer şekilde, çocuk sahibi olan kadın ve erkek adaylar da kendileri gibi çocuk sahibi olan eş

adayları aradıklarını söylemektedirler. Türkiye’de çocuğa verilen değer nedeniyle çiftler genellikle evlenir evlenmez çocuk sahibi oldukları için boşanan kadın ve erkeklerin büyük çoğunluğu çocuk sahibidir. Çünkü Türkiye toplumunda çocuk sahibi olmak, aile olmakla ilişkilendirilmekte ve çocuk, anne baba tarafından gelecek için bir teminat olarak görülmektedir. Kağıtçıbaşı’nın araştırmasına göre metropollerde yaşayan kadınların % 40’ı çocuklarını yaşlılık dönemleri için bir güvence olarak görmektedirler. Bu oran, az gelişmiş illerde % 61’e çıkarken, kırsal kesimde % 77’ye yükselmektedir (Kağıtçıbaşı, 2002, s. 107).

Kadını ve erkeği çocuk sahibi olmaya iten toplumsal nedenler, aile birliğinin sağlanamadığı durumda kadınların ve çocukların zor duruma düşmesine neden olmaktadır. Ekonomik yönden kendisine yetemeyen kadınlar çocuklarının giderlerini karşılayamadıkları için, erkekler de çocukların hizmetini yapamadıkları için yeniden evlenmek zorunda kalmaktadırlar. Genç yaşta ve genellikle çocuk sahibi olarak boşanan kadınlar ve erkeklerin yeniden evlenirken kendi duygusal durumlarının yanı sıra evlenecekleri kişinin çocukları için uygun bir anne veya baba adayı olup olmadığına dikkat etmek zorundadırlar. İzdivaç programlarına katılan boşanmış kadınların genellikle çocuklarıyla birlikte yaşadıkları ve evlenip boşanmış, çocuk sahibi olan erkek adaylar bekledikleri görülmektedir. Bu kadınlardan biri de altı yaşındaki kızına ağabeylik yapacak bir eş adayı bekleyen Gamze’dir.

Gamze: Şimdi benim bir tane kızım var altı yaşında. Kızıma ben bir baba arıyorum. Yani kesinlikle ağabeylik yapabilecek birini istiyorum. Babalık belki yapamazsınız ama ağabeylik yapacak birini istiyorum. Sizin bekar olmanız kafamda bir soru işareti uyandırdı. Bu zamana kadar evlenmemişsiniz. Bu da benim için problem yani. Evlilik yaşamamışsınız. (Su Gibi / 10. 12. 2012)

Boşanmış çocuklu kadınların genellikle çocuk sahibi erkek eş adayları beklmeleri gibi çocuksuz boşanmış kadınlar da çocuksuz erkek adayları tercih

ettiklerini söylemektedirler. Kadınların, evlilikte “üvey baba” durumu söz konusu olmadığında, “üvey anne” olmak istemedikleri anlaşılmaktadır. Kısa bir evlilik geçirmiş olan 22 yaşındaki Özge kendisine talip olan 29 yaşındaki Hasan’ı iki çocuk sahibi olduğu için reddederken, yalnızca kendi çocuklarının annesi olmak istediğini söylemiştir.

Esra Erol: Özge’ciğim, Hasan Bey’in çocuklarının olması sence sorun mu?

Özge: Evet. Ben 22 yaşındayım. Şu anda 6 yaşında ve 3 yaşında iki çocuk, üvey anne durumu, ben ona hazır değilim sanırım. Tamamen yaşım itibarıyla evlilikle ilgili tüm sorumlulukları kendim almak isterim. Kendi çocuğuma annelik yapmak yani o çok ayrı bir şey. Kendi annemden de uzak büyüdüm ama anne sevgisini tabii ki gösterebilirim. Her çocuk için içimde sevgi barındırıyorum ama kendi çocuğuma daha farklı olacağını düşünüyorum.

Esra Erol: Diyelim ki hayallerindeki adam var yan tarafta. Yine iki tane çocuğu var. Gördün ve çarpıldın.

Özge: Açık söylemek gerekirse, bundan önceki talibimde de yine tek başıma karar almadım. Abime aileme danışarak bir karar aldım. Ne kadar aşık olacağım bir adam da olsa karşımda yine aileme danışarak kararımı veririm. Ben daha önce bu hatayı yaptım. Ailemi dinlemeden bir yola adım atmak istedim. Ve ailemin söyledikleri çıktı. Şu anda da ben tamamen ailemin izniyle ve düşüncesiyle bir adım atmak istiyorum ve ebediyete kadar gidecek bir mutluluğa sahip olmak istiyorum.

Esra Erol: Hasan hak veriyor musun düşüncelerine?

Hasan: bazı konularına hak veriyorum. Gerçekten saygı duyuyorum görüşüne. Şimdi ne söyleyeyim?

Esra Erol: Sen ayrılmak ister miydin eşinden? İki çocuğunla yalnız kalmak ister miydin? İstemezdin herhalde?

Hasan: İstemezdim gerçekten ben onu beş yıl taşıdım. Yani her şeyine göğüs gerdim. Ama sorunlar vardı.

Esra Erol: Peki niye ikinci çocuğu yaptınız diye bir soru soracağım garip olmazsa.

Hasan: Cahillik diyelim buna.

Esra Erol: Bunu hep dile getiriyoruz. Evlilikte çatlaklar gedikler, giderek büyüyen problemler varsa çocuk evliliği kurtarır mı, düzeltir mi bana göre düzeltmez. Düzelten varsa istisnadır. Onlar da şanslılardır.

Özge: (Paravan açıldıktan sonra) Açıkça söylemek gerekirse, iki çocuk ve ben 22 yaşındayım. Ben gerçekten severek bir evlilik yapmak istiyorum. Kendi çocuklarımın annesi olmak istiyorum. Bu da benim doğal hakkım diye düşünüyorum. Çok teşekkür ederim geldiği için de, özür dilerim. (Esra Erol’da Evlen Benimle / 17. 12. 2012)

Feminist yazarlara göre çocuk doğurma ve büyütme zorunluluğu kadının toplumdaki ikincil konumun nedenidir. Yine bu zorunluluk nedeniyle kadınlar ve çocuklar hep birlikte anılırlar. Bakıma muhtaç çocukların bakımını en iyi şekilde yapacak olanlar kadınlardır. Firestone’a göre kadın ve çocuk arasında kurulan bu bağın

nedeni ikisinin de ortak baskı altında olmasının ifadesidir. Özge-Hasan görüşmesinde de kadın ve çocuk ikilisinin bir erkek düşüncesindeki yeri açığa çıkmaktadır. Hasan, Özge ile evlenerek iki küçük çocuğunun bakımını Özge'nin üzerine devretmek istemektedir. Çocukların babaya tabi olmaları gibi evlenen kadın da “koca”ya tabi olacağından kadının ve çocukların seçme şansı yoktur. Bu baskı, öylesine karmaşık yollardan birbiri içine geçmiştir ki çocukların özgürleşmesinden söz etmeden kadınların özgürleşmesinden söz edilemez. Bunun tersi de doğrudur. Kadının ezilmesinin nedeni çocuk doğurması ve çocuk yetiştirmek zorunda görülmesidir (Firestone, 1993, s. 83).

Esra Erol'un “aşk söz konusu olduğunda da çocuklu erkeğe hayır mı derdin?” sorusuna karşılık Özge, daha önce yaptığı “hata” nedeniyle ne olursa olsun ikinci evliliğinde ailesine danışmadan karar vermeyeceğini söylemiştir. Evlilikte yaşanan hayal kırıklıkları, sonraki evlilikte erkeğin sunacağı koşullar üzerinde düşünmeyi getirmektedir. Hasan da eşiyile geçinemediği halde ikinci çocuğu dünyaya getirmiş olmasını “cahillik” olarak nitelendirmektedir. Böylece kişilerin içinde yaşadıkları koşulları göz ardı ederek çocuk sahibi olması da “cahillik” olarak tanımlanmıştır. Esra Erol iyi gitmeyen evliliklerde kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi sağlamlaştırmak amacıyla çocuk sahibi olmanın yanlışlığını vurgulamıştır.

Nitekim çocuk sahibi olmak, evlilik süreci içerisinde yaşanan en zor dönemlerden biridir. Ebeveyn yaşantısına geçiş yapmaya çalışan kadın ve erkek bu dönemde bireysel ihtiyaçlarından ziyade tüm ilgiyi bebek üzerinde yoğunlaştırmak zorunda kalmaktadır. Psikoloji alanındaki araştırmalar tüm ilginin bebek üzerinde yoğunlaşması nedeniyle evlilik doyumunun azalmaya başladığını göstermektedir. Eşlerin birbirine ilgisinin zayıflaması nedeniyle kadın ve erkek arasındaki cinsel aktivitenin kalitesinde ve iletişimde bozulmalar başlamaktadır. Bu dönemde depresyona

rastlanma sıklığı da dikkate değer bir şekilde artmaktadır. Ebeveyn yaşantısına geçiş sürecinde boşanan çiftlerin oranı oldukça yüksektir (Lower, 2005).

Ebeveyn yaşantısına geçiş sancısını atlatan çiftler bireysel ihtiyaçları yerine çocuklarının ihtiyaçlarına odaklanmış olmaktadır. Ancak bu durum, çocuk sahibi olan insanlarla çocuk sahibi olmayan insanlar arasında önemli bir fark meydana getirmektedir. Bu nedenle ebeveyn olan yetişkinlerle çocuk sahibi olmayan yetişkinler arasında hayata ilişkin ortak nokta bulmak güç olmaktadır. Kadın adaylardan 47 yaşındaki Hülya, evli ve çocuklu insanlarla ortak konu bulamadığını belirtmektedir. Hülya, ilk evliliğinin birkaç ay, ikinci evliliğinin birkaç yıl sürdüğünü ve eşi istemediği için çocuk sahibi olmadıklarını, bu nedenle çocukla ilgili konuların kendisine uzak geldiğini söylemektedir.

Hülya: Bazen kendimi çok yalnız hissediyorum. Evli insanlarla ortak konu bulamıyoruz. Mesela ablamların Şile’de yazlığı var, ben oraya da gitmek istemiyorum. Çünkü gelen arkadaşlarının hepsi evli. Siz onlarla konuşacak bir şey bulamıyorsunuz ki, ortak paylaşacak bir şey bulamıyorsunuz. Çoluğundan çocuğundan bahsediyor, bana da bunlar çok uzak geliyor.

Esra Erol: Seninkinin gazı var mıydı? Ay benimkinin geçen gün bir ateşi oldu. Ne kullanıyorsun, ne ilacı kullanıyorsun? Bir bakıyorsun o çocuk muhabbetiyle hiç tanımadığın biriyle can ciğer kuzu sarması olmuşsun. Hiç yaşamayınca anlamıyorsun bunu. Ben mesela çocuğum yokken, flört ediyorken, arkadaşlarım çocuklarından konuşuyorlardı, benim içim sıkılıyordu, darlanıyordum falan. Şimdi ben aynı şeyi yapıyorum. Konu dönüp dolaşp bir şekilde çocuğun psikolojisine, okuluna, ıvrına zıvrına, yok bilmem ikinci çocuğa geliyor.

Hülya: Yok benim çocuk koleji kazandı, seninki kazandı mı kazanamadı mı yok benim oğlan üniv seninki nerde falan filan.. bu tür muhabbetler benim hoşuma gitmiyor. (...) Kesinlikle çocuk problemi istemiyorum. Çocuklarımı evlendirmiş olabilir, çocukları annede olabilir, ayaklarının üstüne basıyor olabilir. Çünkü Esra Hanım çok özür dilerim ben o duyguyu yaşamadığım için aynı evin içinde bir çocukla yaşayamam yani yapamam. Bi de 22 senedir çok özgürce yaşadığım için bir de o çocuğun sorumluluğunu alamam yani mümkün değil. (Esra Erol’da Evlen Benimle / 03. 12. 2012)

Esra Erol, kendisi de bir anne olduğu için çocuklarla ilgili sohbet konularından örnekler vererek, çocuklu insanların çocuk dışındaki bir konuda sohbet etme güçlüğünü dile getirmiştir. Kadınların bir araya geldiklerinde ev-işi ve çocuk bakımından başka bir şeyler konuşmadıkları genellikle doğru kabul edilir. Rowbotham’a göre bunun nedeni,

kadınların konuşacak başka şeylerinin olmaması değildir. Kadınlar sadece kendi değerini saptamak için öteki işçi arkadaşlarının işlerin üstesinden nasıl geldiklerini öğrenme gereksinimi duymaktadırlar. Bunun karşılığında kendi aile yaşamına dair deneyimleri diğerlerine aktarırlar. Böylece ev işi kendi kültürünü yaratır ve bu kültür tüm kadınlar arasında toplu olarak dile getirilerek paylaşılır (Rowbotham, 1998, s. 110).

Bu konuyla ilgili söylemler izdivaç programlarında da sık sık dile getirilmektedir. Esra Erol'un Fahri ile yaptığı görüşmede ev-işinin kadına özgü bir iş olduğu "kadın eli değmeden bir şey olmuyor" söylemiyle vurgulanırken, evlilikte çocuk sahibi olmanın şart olduğu "çocuksuz ev meyvesiz ağaca benzer" söylemiyle vurgulanmıştır. Esra Erol'un söyledikleri çocuğun evlilikteki önemini ve değerini yansıtmaktadır.

Fahri: Allah onları nasıl yaratmış işte eşli yaratmış. O da, evi çevirsin diye. Çünkü bayansız ev meyvesiz ağaca benziyor. Çocuksuz ev de meyvesiz ağaca benzer hani.

Esra Erol: Çok doğru söylüyorsunuz. Bizim Ali'yle çocuğumuz yokken evde rutin hayatımızı sürdürüyoruz. İşte filmimizi izliyoruz, istersek bir yere gidiyoruz, dinleniyoruz. Genelde sessizlik hakim. Olur da anneannesiyle parka bahçeye bir yere gittiği zaman, dönüp dedim ki biz ne yapıyormuşuz bunca zaman seninle. Bak bak surata geçmiyor ömür. Gerçekten öyle... Hani bi sohbet ediyon bitiyö. Bi film izledin mi izledik, yemek ye, onu da yedik.sonra? Çocuk evin coşkusu, neşesi, nefesi aslında çocuk. Yani çocuksuz o ev öyle yalın, yapay sevimsiz bir yer oluyor. Ama çocuk olunca ya da çocuklar olunca sanırım daha da keyifli. Çünkü o sessizlik ilk defa bana batmaya başladı. Çünkü ikimizde çok sakinizdir evde. Hiç çıt çıkmaz falan herkes kontrollüdür. Fakat şimdi çocuk olmadığı zamanlar o sessizlik beni fena halde rahatsız ediyor. Boşluk hissediyorum. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 24. 12. 2012)

Esra Erol'un çocukla ilgili sözleri, 20. yüzyılın gittikçe özelleştirilen aile yaşamında çocuğa verilen önemi göstermektedir. Çocuğa gösterilen önem ve çocukla ilgili sanayi kuruluşları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Günümüzde, çocuklara özel mamalar, kahvaltılıklar, özel oyuncaklar, kitaplar, şekerler üretmek üzere kurulan sanayi tesisleri yanında, yalnızca çocuklar için kurulmuş yayınevleri, sinema ve

televizyon sanayileri vardır. Uzman olmayanlara çocuk bakımını öğreten kitaplar ve dergiler çıkarılmaktadır.

“Mutlu çocuk” ideali yaratarak bunun üzerinden gelişmeyi sürdüren çocuk sanayi kollarını, kadınları tüketici sınıf olarak gören ve sömüren sanayiden ayırmak imkânsızdır. Bunca kuruluşun amacı “çocuk mutlu olmalıdır” inanişini yaymak ve devam ettirmektir. Anne babalar çocukları mutlu etmek için yarışmalı, çocuklar mutluluğun canlı birer örneği olmalıdır. Anne babanın mülkü olan çocukların da anne babalarını mutlu etmeleri beklenir. Bu sanayi, çocukların gereksinmelerini sağlamaktan çok anne babaların gereksinimlerini karşılamakta ve onların çocuklarını mutlu ettiklerine kendilerini inandırmalarına yardımcı olmaktadır. Mutluluk yaratma aracı olarak çocuk yetişkinlerin gereksinimlerini sağlar. Her insan kendi çocukluğunda ya da çocuklarının küçüklüğünde hayatının en mutlu dönemini yaşadığını düşünme eğilimindedir (Firestone, 1993, s. 104). Bu açıdan bakıldığında kültürel olarak evliliğin meyvesi olarak görülen çocuk ailenin devamını sağlarken, kapitalist sistemin de hem ürünü hem tüketicisi olarak ataerkil sistemin devamına katkı sağlamaktadır.

4.7. Annelik-Babalık

Annelik-babalık kavramlarının kültürel olarak yüceltilmesi, evlenen her çifti bir an önce çocuk sahibi olmaya yönlendirmektedir. Annelik, kadının ev içindeki çalışmasını yoğunlaştırıp kadını toplumsal hayattan daha da soyutlarken, erkeğin evlenerek elde ettiği toplumsal statü baba olmasıyla daha da yükselmektedir. Çekirdek ailenin temel birimi anne-baba-çocuktur. Ataerkil çekirdek ailede ekmek parasını kazanıp getiren erkek olduğu için ailenin öteki üyeleri babaya bağımlıdır. Erkek, hizmetlerine karşılık olarak karısına bakar. Bu hizmetler, ev işlerinin yapılması, cinsel ilişki ihtiyacının giderilmesi ve çocuk sahibi olmaktır. Kadını ve çocukları beslemek,

eğitmek, çocukların içinde yaşadıkları topluma uygun bir kalıba girmesini sağlamak babanın görevidir. Bunlara karşılık baba çocuklarından adının ve mülkünün sürdürülmesini bekler. Yine bu nedenle çocuklar da babanın mülkü sayılır.

Kadının ve çocuğun ekonomik yönden babaya bağımlı olması, aynı zamanda onun mülkü sayılması, boşanma durumunda da en çok kadının ve çocukların acı çekmesine neden olmaktadır. İzdivaç programlarında boşanmış kadınların acıklı hikâyelerine sık sık yer verilerek, boşandığında çocuğuna sahip çıkan kadınlar alkışlanmakta, babaya bırakan kadınlar ise eleştirilmektedir. Bunlardan biri olan Fatma, 18 yaşındayken aynı mahallede oturan eşiyle ailelerinin de rızasıyla evlendiğini, fakat boşanırken çocuğunu babasına bırakmak zorunda kaldığını söylediğinde locadaki adaylar tarafından eleştirilmiştir.

Fatma: (...) Ve ayrıldık. Ayrılırken hem benim ailem hem karşı tarafın ailesi, iki taraf da istemedi çocuğu. Çocuk babada. Şu an yatılı okulda okuyor. Ayrılırken o taraf çocuğu vermek istemedi. Benim ailem de zaten biz de istemiyoruz dediler. Babam da zaten hiç istememişti.

Esra Erol: Neden? Canının canı sonuçta.

Fatma: (Susuyor, ağlamaklı oluyor) Öyle gerekti.

Esra Erol: Peki aynı mahallede mi oturdunuz boşandıktan sonra da?

Fatma: Çok zor dönemler geçirdik. Evimizin karşısında oturuyorlardı aynı mahallede. Sonra evi sattılar, gittiler. Yani onlar satmasa, babam evi satın gitmeyi düşünüyordu uzaklaşmak için. Onlar satınca biz kaldık.

Esra Erol: Peki bir şey merak ediyorum. Belki annen baban, ekonomik sebeplerden dolayı senin evladını istemediler.

Fatma: Ya ekonomik sebepler değil, babam zaten emekli bir insandı. Maaşımız var. Çok zengin bir aile değiliz ama fakir bir aile de değiliz. Evimiz, arabamız...

Esra Erol: Neden istemediler peki çocuğunu, ya da sen niye direnemedin karşılarında?

Fatma: Ailem hep şöyle düşündü. Sana çok acı çektirdiler. Sen bizim evladımızsın, canım ciğerimsin, canımızsın...

Selda: Çok özür dileyerek bir şey söyleyeceğim. Peki sizin doğurduğunuz çocuğunuz sizin evladınız değil miydi? Nasıl vaz geçebildiniz? Ben şu anda duyduklarına gerçekten inanmıyorum ve böyle anneleri şiddetle kınıyorum.

Fatma: (...) Ben ilkokul mezunuyum bu arada. Kız çocuğu okumaz diye düşünülürdü, okumamıştım. Kendi ayaklarımın üzerinde duramıyordum. Çalışmıyordum, para da olmayınca o zaman, çok uzun yıllar oldu. Bakmak gibi bir gücüm yoktu çocuğuma, hiçbir seçeneğim yoktu. Yani kolumuz bir kansere bulaşmış dedi babam. Biz o kolu kestik, kopardık attık ayrılarak.

Esra Erol: Okey, yaşadığın acılara okey de... ya evladından ayrılmak?

Fatma: Ama bu bana şart koşuldu. Ailem istemedi, benim gidecek yerim yoktu. O kişiyle de mümkün değil yaşayamazdım yani. Babam zaten özellikle

istemedi. Çocuğunu istiyorsan eşinle kalacaksın ömür boyu dedi. Eğer bizi istiyorsan bitireceksin dedi.

Kifayet: Aynı olayı ben de yaşadım ailemle, benim ailem de babam da söyledi, istemiyoruz dedi. Al dedi git dedi. Tamam dedim. Alır sığınma evine giderim hiç önemli değil dedim ama ben yavrumdan asla kopmam. Sığınma evine giderim dedim. Ve benim annem dedi ki ben öksüz büyüdüm dedi ben o çocuğa sahip çıkarım dedi. Ve benim annemle babamın yuvası yıkıldı. Yine de benim evladım yanımdaydı. Her anne, anne olamaz her baba da baba olamaz.

Başka bir kadın sesi: Ne yaşadığımı bilmiyorsunuz.

Kifayet: Hayır ne yaşanırsa yaşanılsın...

Esra Erol: (Sesler yükselmeye başlayınca) Arkadaşlar, evlendiğinde 18 yaşındaymış. Kısacık bir ara. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Fatma'nın babasının, torununu almak istememesi geleneksel düşünce yapısına göre çocuğun babaya ait olduğunu düşünme eğilimiyle ilişkilendirilebilir. Bu noktada Delaney'in *Tohum ve Toprak* kuramını anmak uygun görünmektedir. Bu kurama göre erkekler çocuğun özünü taşıyan tohumu verir, kadının bedeni ise tarla gibidir ekini besler ama türünü belirlemez. Bu nedenle çocuk, babanıdır. Bunun yanı sıra tek tanrılı dinlerde, Tanrı'nın dünyadaki otoritesini babanın temsil ettiği vurgulanmıştır. Örneğin, Tanrı ile İsa arasındaki ilişki, baba oğul ilişkisiyle özdeşleştirilmiştir. Meryem ise Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olan İsa'yı dünyaya getirmek için sadece bir araç olarak kullanılmıştır (Delaney, 2001, s. 52-56).

Fatma'nın hikâyesinde, babanın geleneksel düşüncesinin yanı sıra kız çocuğunun okumaya ve çalışmaya yönlendirilmemiş olmasının olumsuz etkileri de görülmektedir. Bu olumsuzluklar yüzünden Fatma'nın yaşadığı çaresizlik nedeniyle çocuğunu babasına bırakmış olması locadaki kadın adaylar ve Esra Erol tarafından eleştirilmiş, Fatma çocuğundan ayrılmayı kabullendiği için adeta suçlanmıştır. Çünkü geleneksel aile düşüncesinde annenin tüm olumsuzluklara karşın kendini çocuğuna adanması ve çocuğu için her şeyi yapması beklenmektedir. Anne sevgisi yapısı gereği koşulsuzdur. Anne yeni doğan çocuğu, çocuk özel bir koşulu yerine getirdiği için değil yalnızca kendi yavrusu olduğu için sever. Babaya olan bağlılık ise çok başkadır. Özellikle yaşamın ilk yıllarında babanın çocukla çok az ilişkisi vardır. Anne yuvayı,

sıcaklık ve sevgiyi temsil ederken, baba düşüncelerin, yasanın, düzenin, disiplinin dış dünyanın temsilcisidir. Baba sevgisi koşula bağlı sevgidir. Bu sevginin ilkesi, umutları gerçekleştirdiğinde, görevini yapması karşılığında çocuğa verilen bir sevgidir. Çocuk da kendisini genellikle babası bakım masrafları karşılığında ona olan sevgisini göstermekle yükümlü hisseder. Babanın koşullu sevgisi ve çocuğun masraflarını karşılama sorumluluğu devlet eliyle de güvence altına alınmıştır. Erkek eşinden boşandığında çocuğunun bakım masraflarını karşılamak üzere nafaka ödemek zorundadır.

Boşanma durumunda babanın nafaka ödemesi, onun babalık görevini yerine getirdiğini düşündüren bir yanılsama yaratmaktadır. Çünkü mahkeme kararıyla biçilen nafaka genellikle çocuk bakımını karşılamayan düşük miktarlarda olmakta, kadın acımasız hayat şartları karşısında çocuğuyla savunmasız kalmaktadır. Çocuğun babasının çocuğuna bakmaması, kadının babasının kadın ve çocuğun bakımını üstlenmemesi, ataerkil sistemin dayattığı koşulların işlemediği durumlarda baba ve koca olan erkeklerin, kadın ve çocukların bakımını üstlenmediğini göstermektedir.

Esra Erol'un programında yer verilen 24 yaşındaki Hatice'nin hikâyesinde de kız çocuklarının eğitimsizliğinin yanı sıra anne babaların eğitimsizliğinin neden olduğu olumsuzluklar gözler önüne serilmekte, kadınların babalarına ve sonra da kocalarına ekonomik bağımlı olmaları yüzünden yaşadıkları zorluklar açıkça görülmektedir. 15 ve 20 yaşları arasında iki kez imam nikâhıyla evlendirilen Hatice, resmi nikâhlı üçüncü eşinden de boşanmış ve çareyi Esra Erol'un programına katılmakta bulmuştur.

Esra Erol: Çocuğun var mı?

Hatice: Var. İlk evliliğimden yok ama ikinci evliliğimden evladım vardı. O evlatlık verildi. Ben vermek istemedim ama eşim kabul etmedi. O gitti, bu evladım yanımda.

Esra Erol: Sen çocuğu dünyaya getiriyorsun, biri senin elinden alıyor. Gençliğini alıyor, çocukluğunu alıyor, sonra da senin dünyaya getirdiğin çocuğu hakkı varmış gibi geliyor senden alıyor başka yere veriyor.

Hatice: Hiç emzirmediğim bile yani. Ben vermek istemedim ama...

Esra Erol: Paralamadın mı kendini? Kıyameti kopartmadın mı? Akli selim bir adam yok muydu? Bir polis yok muydu? Bunu sana merakımdan soruyorum. Yani ilk evladını doğar doğmaz senin elinden aldılar yuvaya mı verdiler?

Hatice: Evet, ben yuvada gördüm. Altı- yedi ay yuvada gördüm daha sonrasında evlatlık verildi. Ben almak istedim alamadım. Durumum zaten belliydi.

Esra Erol: İkinci beraberliğin kimdir, kim tanıştırdı seni?

Hatice: Görücü usulü oldu Esra Hanım hiç severek kaçarak bir evliliğim olmadı. Evlilik hiç bir zaman kurtuluş değilmiş.

(...)

Avukat Yıltay Günay: İlk dini nikâhlı beraberliğinde bunu yapan kişi de buna izin verenler de ayrı ayrı sorumlular. Bu on beş yaşında beraber olduğu kişi tecavüzden yargılanır ama zaman aşımı süreleri var. Bunları ayrıca değerlendirmek gerekir. On senelik bir zaman aşımı süresi var.

(...)

Esra Erol: Senin gözünden dünya nasıl, hayat nasıl, evlikler nasıl?

Hatice: Görüldüğü kadarıyla iyi de oluyor kötü de oluyor. Anneyle babayla büyüseydim daha mı farklı olurdu diyorum.

Esra Erol: Babanla görüşüyor musun?

Hatice: Görüşmüyorum. Gittim yanına ama babam durmadan içiyor, ne biliyim. Bir insan evladına dilencilik yap der mi demez. Mendil sat, şunu bunu sat yani çocuğumla bana. O yüzden ne anne ne baba. Şimdiye kadar sahip çıkmadı, şimdiden sonra da başının çaresine bak dedi.

Esra Erol: Babanın başka çocukları var mı?

Hatice: Var. İki oğlan bir kız.

Esra Erol: Ne kadar oldu boşanmalı?

Hatice: Bir ay oldu, boşanma kâğıdım elimde zaten.

Esra Erol: Neden evlenmek istiyorsun?

Hatice: Yaa evlenmek istiyorum. Yuva kurmak istiyorum tekrar.

Avukat Yıltay Günay: Normalde korkman gerekir senin evlilikten.

Hatice: Korkuyorum. Çalışmadım da yatılı iş aradım bulamadım. Çocuğumla açıkta kalmayayım dedim hanı. Çocuğuma bakan olmadığı için. Beş yaşında kız. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 24. 12. 2012)

Hatice'nin yaşadıkları eğitimi ve ekonomik özgürlüğü olmayan kadının babaya ve kocaya bağımlılığının olumsuz sonuçlarını açıkça göstermektedir. Ataerkil sistemde kadın, koca ve baba olan erkek tarafından istenmediğinde, deyim yerindeyse sokağa atılmaktadır. Daha da vahim olan durum, tüm bu olumsuzlukların sorumlusu kadınmışçasına eleştirilen ve suçlanan kişinin kadın olmasıdır. Kadının içinde bulunduğu şartlar yüzünden çocuğundan ayrılmaya sessiz kalması, Esra Erol da dâhil olmak üzere locadaki tüm adaylar tarafından Hatice'nin anneliğin gereklerini yerine getirememiş bir kadın olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Kadının düştüğü durum, yine kadın üzerinden değerlendirilmekte, kadının hayatındaki erkekler yaşanan olumsuzluklarda pay sahibi değilmiş gibi hiç anılmamaktadır. Locadaki Cüneyt'in

yorumu kadının düştüğü durumla erkekler arasında hiç ilişki kurmaması açısından önemli bir örnektir. Cüneyt, Hatice'nin hayatından geçen üç kocasından hiç birini ve Hatice'nin babasını yorumuna katmamış, yüzeysel olarak Hatice'nin tavrını eleştirmeyi yeterli bulmuştur.

Cüneyt: Esra Hanım bir şey sorabilir miyim Hatice Hanım'a? Sanki Hatice hanım bunları yaşarken kendisi değil de bir başkasıymış gibi çok rahat anlatabiliyor. Yani bu çok enteresan geldi bana. Yani sekiz senede bunları yaşamış hanımefendi ve o kadar da rahat, özgüveni var galiba... Anlayamadım, takıldığım bir nokta oldu yani çok rahat kendisi. Üç evlilik iki tane çocuk.

Ayşe: Esra'cığım anne babaların bu kadar sorumsuz olmaları da çok kötü.

Esra Erol: Bu sorumsuzluk değil Ayşe abla bu cahillik.

Ayşe: Cahillik ama çocuğu hayata hazırlamak gerekiyor. Şimdi Hatice belli ki çaresizlik içinde bunları yaşadı, evliliği çözüm olarak gördü ama çözüm değil ve yine evlenmek istiyorsun, o da senin için çözüm olmayacak. Hatalar zincirine bir halka daha eklemiş olacaksın.

Gözde: Esra Hanım yine kurtuluş için evlenmek istiyor. Hata olacak yani. Kurtuluş için, çaresizlikten yani.

Esra Erol: Aslında devlet ne kadar kişiye yeter? Boşanmış ve çalışmak isteyen kadına öyle bir mekanizma olacak ki hem çocuğunun sorumluluğunu alacak hem çalışabilecek hem para kazanabilecek gibi bir ortamın olması lazım. Bireysel olarak bir zamana kadar bunları çözebilirsiniz.

Avukat Yıltay Günay: Nafaka işte o yüzden boşanırken öngörülüyor ama tahsil edememiş işte mesela örnek veriyorum. Onun peşine düşün, düşerseniz alırsınız çünkü hapis cezası var vermezse.

Esra Erol: Neyi verecek Allah aşkına neyi verecek?

Hüseyin: Bence en doğru karar, doğru kişiyi bulup, Allah'ı bilen, inançlı bir kişiyle evlenirse mutlu huzurlu olur. Çünkü evlilik çözüm değil demeleri çok yanlış. Karı koca huzurlu mutlu olduğu zaman hiçbir sorun engel kalmaz. İnşallah doğru kişiyi bulur. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 10. 12. 2012)

Buraya aktarılan metinde, anne baba olmanın yaşam boyu sürmesi gereken bir sorumluluk bilincine sahip olmayı gerektirdiği, devletin boşanmış kadınlara iş imkânı sunması gerektiği ve evliliği bir "kurtuluş" olarak görmenin yanlışlığı vurgulanmaktadır. Bu tartışmada boşanan erkeklerin yalnızca nafaka ödeme sorumluluğundan bahsedilmiş, çocuğuna sahip çıkmayan baba, çocuğuna sahip çıkmayan anne gibi eleştirilmemiştir. Esra Erol, nafaka miktarlarının yetersizliğinin altını çizerek devletin boşanmış kadına, kendisine ve çocuğuna bakmasına yetecek şekilde iş imkânı sunması gerektiğini belirtmiştir. Görüldüğü gibi ataerkil sistemde toplumsal olarak anneliğe ve çocuğa verilen önem, anneye sosyal ve siyasal hak talep

etme hakkını verdiği halde kadının ezilmesinin temel kaynaklarından biri olmaktadır. İzdivaç programlarında çocuklarına sahip çıkmayan erkeklerin değil, kadınların eleştirildiği görülmekte, her durumda çocuğa sahip çıkanın anne olması gerektiği vurgulanmaktadır.

İzdivaç programlarında, anneliğin kadının toplumsal statüsü açısından önemli olduğu ve annelik rolünün tüm kadınlar tarafından benimsendiği görülmektedir. Ancak daha önce çocuk sahibi olmayan kadınlar, üvey anne olmak yerine kendi çocuklarının annesi olmak istediklerini söylemektedirler. Kadınların bu istekleri locadaki erkek ve kadın adaylar tarafından da olumlu karşılanmaktadır. Bu programlarda biyolojik annelik yani doğurganlık kutsanmakta, kadının kendi çocuğuna hissettiği sevginin ve annelik duygusunun “tanrı vergisi” olarak algılandığı görülmektedir.

Zuhal: Ben şöyle düşünüyorum. Her kadın Allah tarafından annelik içgüdüleriyle dünyaya gelir diye düşünüyorum. Ama gerçek anlamda da hakikaten dünyaya getirip de kucağına aldığı zaman ya da karnında hissettiğin zaman çok daha başka bir duygu. Çocuğu olup da çocuk yetiştirmeyen o hisleri tadamıyor diye düşünüyorum ben. (Esra Erol'da Evlen Benimle / 17. 12. 2012)

Cinsler arasındaki doğal doğurganlık ayrılığı, sınıf ayrımının başlangıcı olan ilk iş bölümüne yol açmıştır. Bulgular, doğumun denetlenme aşamasına geldiği günümüzde de kadınların biyolojik yapılarının tutsağı olarak en eski işbölümünü gönüllü olarak sürdürdüklerini göstermektedir. Çocuk emzirme ve çocuk bakımı gibi zorunluluklar kadınları erkeklere bağımlı kılmaya devam etmektedir. Ekonomik sınıfların tersine, cinsel sınıf doğrudan doğruya biyolojik bir gereklilikten doğmuştur. Bu sınıflaşmaya yol açan kadın ve erkeğin üreme işlevleri arasındaki ayrılıktır. Cinsel sınıflaşma biyolojik koşullardan doğmuş olsa da temeline işlemiş olan güç ve egemenlik ilişkilerinin fark edilerek açığa çıkarılması ve bu durumun “doğal” görülerek onaylanmasından vaz geçilmesi gerekmektedir.

4.8. Eş Adaylarında Olması İstenen Nitelikler

İzdivaç programlarına katılan kadınların ve erkeklerin, eş adaylarında kültürel olarak onaylanmış belirli özellikler aradıkları ve bu özelliklerin kadına ve erkeğe özgü toplumsal cinsiyet rolleriyle örtüştüğü görülmüştür. Kadınların ve erkeklerin eş adayı tanımlamalarında dikkat çeken önemli fark, kadınların eş adaylarında olmasını istedikleri fiziksel ve karakteristik özellikleri erkeklerden daha ayrıntılı vermeleridir. Ancak bu bölümde, kişiden kişiye değişen özel istekler değil pek çok kadın ve erkek aday tarafından dile getirilen ve eş adaylarında olması istenen ortak nitelikler belirlenmeye çalışılmıştır.

Kadınların eş adaylarında aradıkları niteliklerin başında “koca” adayının ev geçindirmeye yeterli bir gelire sahip olması gelmektedir. 26 yaşındaki Gülay idealindeki eş adayını “iyi bir işi olan, gezmeyi eğlenmeyi seven, dürüst, eğlenceli biri” olarak tanımlarken, 20 yaşındaki Yonca “25-28 yaş arası, sabit bir geliri olan, duygusal, kıskanç olmayan, ne istediğini bilen” bir eş aradığını söylemektedir. Kendisine çok özen gösterdiğini söyleyen 47 yaşındaki Hülya, eş adayının emekli de olsa çalışan bir erkek olması gerektiğini belirtmektedir. “47- 55 yaş arası bakımlı, kendine çok özen gösteren, özellikle dişler ve eller benim için çok önemli erkekte. Emekli olabilir ama kesinlikle çalışan bir bey olacak. Ben çünkü şu yaşta hala diyorum ki, iş bulsam da çalışsam. Evde bütün gün ne yapacak bir erkek, ne yapabilir ki? Yani kendine güvenen, çalışan üreten bir eş istiyorum.” Burada yer verilen örneklerin gösterdiği gibi kadınların eş adayı tanımlamalarında, eş adayının “iyi bir işi” “sigortalı bir işi” ya da “emekli” olması gerektiği, hatta emekli olsa bile çalışması gerektiği vurgulanmaktadır.

Kadınların, erkeğin fiziksel ve karakteristik özellikleriyle ilgili özel beklentileri arasındaki ortak noktada eş adayının yakışıklılığına ve ilk görüşte hissettireceği

duyguya önem verildiği görülmektedir. 35 yaşındaki Necla, “35-42 yaşları arasında, en az lise mezunu, kültürlü, sempatik, yakışıklı birisiyle evlenmek istiyorum” derken sempatik ve yakışıklı bir eş adayı aradığını belirtmiştir. İlk evliliğini yapacak olan Rahmiye ise eş adayında aradığı özellikleri “elli-altmış üç yaşları arasında, yükseköğretim mezunu, maddi durumu iyi, neşeli, güler yüzlü, sağlıklı, Anadolu yakasında oturan, beyaz veya buğday tenli, renkli gözlü olmamalı” şeklinde bir sıralamayla belirtmektedir. 56 yaşındaki Necla, “yaşamayı seven, sağlıklı, bakımlı, sigara kullanmayan, eşine saygın, sevgin bir hayat arkadaşı istiyorum. Ama öncelikle benim için duygular çok önemli. İlk görüşteki görüş benim için çok önemli. Beğeni çok önemli. Ondan sonra anlaşma geliyor benim için” diyerek eş adayına âşık olmak beklentisi içinde olduğunu belirtmektedir. Kadınların eş adaylarında belirli fiziksel özellikler aramalarının nedeni onların hayallerinde yarattıkları ideal eş ile gerçek arasında bir bağlantı kurarak hayallerine ulaşma çabası olarak yorumlanabilir.

Erkek adayların eş adayı tanımlamalarında ise kadınların tersine çok çeşitli fiziksel ve karakteristik özellikler aranmadığı görülmektedir. Erkeklerin, kadının dış görünüşüyle ilgili beklentisi genellikle kilo ve boy ile ilgili olmaktadır. Erkeklerin kilolu ve kısa boylu kadın istemedikleri anlaşılmaktadır. 38 yaşındaki İbrahim nasıl bir eş aradığını şöyle açıklamaktadır: “25-35 yaşları arasında, evlenmiş ayrılmış olabilir, kalbinde Allah sevgisi olan, çünkü korku sevgiye dönüşür. Fazla kilolu olmasın. Biraz benim boyuma yaklaşırsa sevinirim.”

İzdivaç programlarına katılan kadın ve erkek adayların büyük çoğunluğu eş adaylarının kuvvetli aile bağlarına sahip olması gerektiğini özellikle belirtmektedirler. 20 yaşındaki Sevgi için evleneceği erkeğin aile bağlarının kuvvetli olması kendi ailesine de saygı göstermesinin garantisi olarak görülmektedir. “24’le 28 yaş arası, olgun, ne istediğini bilen, saygılı biri olsun. Annesiyle babasıyla arası kesinlikle kötü olmasın.

Çünkü anne babasıyla arası kötü olan insan benim aileme de saygı göstermez. Aile bağları kuvvetli olsun.” Aile bağları kuvvetli erkek tanımlamasının ardında saklı olan beklentiyi, Sevgi’nin, erkeğin güven duyulacak bir insan olmasıyla ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır. “Beraber yürüdüğümüzde onun beni koruduğunu, sahiplendiğini hissetmek isterim. Her şeyim onun olsun. Birlikte dertleşelim, birlikte ağlayalım, birlikte eğlenelim tek istediğim bu. Mutlu bir hayat, başka da bir isteğim yok.”

İzdivaç programlarına katılan boşanmış ve çocuklu kadınların da saygı ve sevgi yanında aile bağlarına önem veren eş adayları bekledikleri görülmektedir. Boşanmış kadınlardan biri olan 37 yaşındaki Rana “Benim için önce saygı sevgi, dikkat olacak. Aile bağlarına değer versin. Mantık evliliği yapmak istiyorum. çocuğum olsun istiyorum. 36-45 yaşları arasında olsun. Görsellik önemli. Uyumlu, sıcak kanlı birisi olursa iyi olur. Çocuklu da olabilir.” 32 yaşındaki Zübeyde ise evleneceği kişinin öncelikle kızını kabul etmesi gerektiğini belirtmektedir. “35-45 yaş arası, sabit bir geliri olan, Ege bölgesinden istiyorum. Olgun, beyefendi, düzgün, aileye önem veren, kendine güveni olan, romantik, duygusal biri olmalı. Öncelikle kızımı kabul etmeli, bu çok önemli benim için.” Boşanmış ve bir çocuklu olan 25 yaşındaki Gamze ise her şeyden önce dürüst ve modern bir eş aradığını belirtmektedir. “Yalana tahammülüm yok. Kesinlikle yalan istemiyorum. Sadık olacak. Kendini geliştirmiş, kariyer sahibi, ileri görüşlü birini istiyorum. Modern birini istiyorum. Arkamda sapsağlam durmasını istiyorum. Yani eşim var demeliyim, gurur duymalıyım eşimle.”

İzdivaç programlarında erkek adayların da özellikle geleneklerine bağlı, saygıya ve sevgiye önem veren eş adayları aradıkları görülmektedir. 47 yaşındaki Cüneyt, “örf ve adetlerine bağlı, kariyeri olan, namusuna düşkün, kızıma ablalık yapabilecek bir eş adayı” aradığını söylerken, 41 yaşında ilk evliliğini yapacak olan İbrahim eş adaylarıyla

ilgili olarak “30-40 yaşları arasında Allah korkusu olan, saygılı, özellikle büyüklerine saygılı olmasını istiyorum” demektedir.

Muhafazakâr kesime mensup oldukları anlaşılan kadın ve erkek adayların kendileri gibi muhafazakâr kesime mensup olan ve dini değerlere önem veren eş adaylarına çağrıda buldukları görülmektedir. 22 yaşındaki Özlem 30 yaşına kadar olan ve “Allah korkusu olan” eş adayları beklediğini söylemektedir. “Allah korkusu olsun içinde. Namaz kılan bir insan isterim. Beraber kılalım namazlarımızı, öyle bir insan istiyorum. Temiz bir insan, bana sahip çıksın yani.”

İzdivaç programlarında aile bağları kuvvetli olan ve Allah korkusu olan eş adaylarının arandığı görülmektedir. Kendi ailesine saygılı bir insanın karşısındaki insanın ailesine de saygı ve sevgi göstereceğine inanılması gibi “Allah korkusu olan” eş adaylarının da evlilikte üstüne düşen sorumluluğu yerine getirecekleri düşünülmektedir. Bu nedenle hem kadınlar hem de erkekler “Allah korkusu olan” “inançlı” eş adayları beklediklerini söylemektedirler. Örneğin, Özlem’in eş adayı hem ailesinden onay alarak gelmeli hem de samimi inançlı biri olmalıdır. “35 43 yaşları arasında, daha önce hiç evlilik yapmamış olması öncelikli tercihim. Ama evlenmiş ayrılmış, çocuğu olmayan biri de olabilir. Aile bağları çok kuvvetli olsun. Ailesinin onayını alarak gelsin. Samimi inançlı bir insan olsun.” 30 yaşındaki Nurdan da Özlem gibi inançlı bir eş adayı beklediğini söylemektedir. “Düzenli bir işi olsun. 28-33 yaş arası olsun. Dürüst, sadık, maneviyatı yüksek olan birisi. Allah korkusu önemli benim için.”

İzdivaç programlarına katılan erkeklerin eş adaylarından beklentilerinde, manevi değerlerin yanı sıra saygı ve sevgi ortak beklentiler olarak öne çıkmaktadır. Muhafazakâr değerler sadece ileri yaşlardaki erkekler için değil genç yaştaki erkekler tarafından da önemli bulunmaktadır. 24 yaşındaki Abdullah eş adaylarıyla ilgili olarak

“maneviyatı olacak” şartını koyarken, 29 yaşındaki Hüseyin “20-30 yaş arasında, daha önce hiç evlenmemiş muhafazakâr, alçak gönüllü, maddiyata önem vermeyen” bir eş aradığını belirtmektedir.

Erkeklerin eş adaylarından beklentileri, onların çevresine saygılı, sessiz, sakin, alçak gönüllü bir eş hayal ettiklerini göstermektedir. 48 yaşındaki Cüneyt “kendinden emin, çevresine saygılı, kesinlikle bir tartışma ortamı yaratmayan sakin bir eş adayı” aradığını söylerken, 38 yaşındaki İbrahim “25-35 yaşları arasında, yalanı sevmeyen, dürüstlüğe önem veren, sorunları konuşarak tartışabilen eş adayları” beklediğini belirtmektedir. 60 yaşındaki Hasan ise, “yaş kemale erdikten sonraki yaşamımızda birbirimizin kalbini kırmayacak, hani birbirimize saygılı ve sevgili olacak, âşık olmak istemiyorum, aşk kavuşamamaktır, aşk olmaz, sevgi saygı. Yani söylemek istediğim şu, konuşmadan anlaşabileceğim sessiz sakin biri. Başka bir şey istemiyorum” demektedir.

İlk evliliğini yapacak olan 31 yaşındaki Volkan’ın da eş adayında aradığı ilk özellik sevgiye ve saygıya önem veren bir insan olmasıdır. “Hayatından sevgi ve saygıyı eksik etmeyen hayatın bilincinde olan ve sorumluluk sahibi olan, ayaklarının üzerinde durabilen ve çalışma hayatı olan eş adaylarımı bekliyorum.” 29 yaşındaki Gökhan da aile bağları kuvvetli ve saygıya önem veren bir eş aradığını söylemektedir. “Yirmi dokuz yaşındayım. İstanbul’da yaşıyorum iş icabı. Manisa doğumluyum aslen. 20-28 yaşları arasında, aile bağları kuvvetli olan, çocukları seven, saygılı, ben çok önem veriyorum saygı hususunda, bayanları bekliyorum.” İlk evliliğini yapacak olan 28 yaşındaki Doğukan ise eşinden beklediği tek şeyin sevgi olduğunu söylemektedir. “En çok ne istediğini bilen biri olmasını istiyorum. Eşimden tek istediğim şey bir tek beni sevsin başka bir şey istemem. Çocukluğumdan beri, gerçekten seveceğim biriyle sonsuza dek beraber olmak istiyorum. Bu hayallerin zamanı geldi de geçiyor.”

Bu örneklerden yola çıkarak erkeklerin eş adaylarında aradıkları ortak nitelikler şöyle sıralanabilir: Saygıya ve sevgiye önem vermek, alçak gönüllü, sessiz ve sakin olmak, Allah korkusu olan ve maneviyata önem veren muhafazakâr bir yapıda olmak, maddiyata önem vermemek. Kadınların eş adaylarında aradıkları nitelikler ise, düzenli bir geliri olmak, olgun olmak, aile bağlarına önem vermek, kadını sahiplenmek, saygılı olmak, dürüst olmak, inançlı olmak, maneviyatı yüksek olmak şeklinde özetlenebilir. Araştırma, kadınların ve erkeklerin eş adaylarında aradıkları nitelikler arasında da ortak beklentiler olduğu göstermiştir. Bunlar aile bağları kuvvetli olmak, saygılı olmak, maneviyata önem vermek ve Allah'tan korkmaktır.

Bu beklentilerin ataerkil pazarlıkları destekleyen ve sürdüren nitelikte olduğunu söylemek yanlış olmaz. Kadından beklenen, evin geçimini sağlaması karşılığında kocasına sevgi ve saygı göstermesi, alçak gönüllü, sessiz, sakin ve güler yüzlü olmasıdır. Kadının geleneksel değerlere önem vermesi ve Allah'tan korkması, erkeğe itaatinin ve sadakatının garantisi olarak algılanmaktadır. Erkeğin de aynı değerlere sahip olması, karısına ve çocuklarına ömür boyu sahip çıkması anlamına gelmektedir. İzdivaç programlarında kadınların ve erkeklerin büyük çoğunluğunun geleneksel ve dini değerlere bağlı eş adayları aramaları, bu programların toplumun muhafazakâr ve geleneksel yapısını koruyup güçlendirdiğini, buna paralel olarak da toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiğini göstermektedir.

5. SONUÇ

Televizyonda yayımlanan izdivaç programlarını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan bu çalışmada, kadın ve erkek adayların evlilik kriterleri feminist bir yaklaşımla incelenmiştir. Televizyonda her gün tekrarlanan bu kriterleri incelemek iki cins arasındaki beklenti ve çatışma noktalarını ortaya koymak açısından elverişli bulunmuş, bu yolla kadına ve erkeğe özgü belirli anlamların televizyon aracılığıyla nasıl kurulduğu ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl pekiştirildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırma, ATV’de yayımlanan *Esra Erol’da Evlen Benimle* ve FOX TV’de yayımlanan *Su Gibi* adlı izdivaç programlarının 2012’nin Aralık ayında ekrana gelen bölümleri üzerinden yapılmıştır. Televizyonda, hafta içi her gün canlı olarak yayımlanan bu programlar Tivibu aracılığıyla kaydedilmiş, her iki programa ait on altı günlük yayının transkripsiyonu yapılmış, evlilik kriterleri ve toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı söylemler belirlenerek, eleştirel söylem çözümlemesi yoluyla analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçları aşağıdaki başlıklar altında özetlenmektedir.

1. Toplumsal Cinsiyet Anlayışı

Evliliğin toplumsal, kültürel ve bireysel öneminden beslenen izdivaç programlarının, evlilikteki iş bölümüne atıfta bulunması kaçınılmazdır. Türkiye’de kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerinin birbirini tamamlayıcı bir şekilde tanımlanması, evlilik ilişkisinin de görev ve sorumluluklara dayanan, kültürel değerlerle pekiştirilen bir işbölümü görünümünde olmasına neden olmaktadır. Doğal olduğu kabul edilen bu işbölümünün ve ataerkil sistemin temelinde yatan gerçek, erkeklerin kadınlar üzerindeki ekonomik ve cinsel kontrolleridir. Kandiyoti’nin *ataerkil pazarlık* kavramıyla açıklık getirdiği bu mekanizmanın işleyişi, izdivaç programlarındaki söylemlerde açık bir şekilde görülmektedir.

Ataerkil pazarlıklar toplumsal cinsiyet ideolojisinin doğasını belirleyen bir niteliğe sahiptir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet ideolojisi, kadının erkeğe itaati, uyumu ve erkek onurunun kadının davranışlarına bağlı olduğunu onaylaması karşılığında, kadına korunma ve güvence ihtiyacının karşılanacağı garantisini vermektedir. Kadın ve erkek arasındaki bu sahiplenme ve itaat etme ilişkisi, tam anlamıyla bir egemenlik ilişkisidir. Erkek egemenliği, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kendini meşrulaştırarak, kadına ve erkeğe biçilen görevlerin “tanrı vergisi” olarak görülmesine neden olmaktadır. İzdivaç programlarında toplumsal cinsiyet rollerinin “doğal” ya da “tanrı vergisi” olduğunu savunan pek çok söylemin dolaşımında olduğu görülmektedir. Bu programlarda, erkeğin evin ekonomik sorumluluğunu üstlenmesi, kadının da evi ve çocukları idare etme yeterliliğinde olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

2. Kadınlık ve Erkeklik Rollerine İlgili Söylemler

Bu çalışmada incelenen izdivaç programlarında öne çıkan toplumsal cinsiyet söylemleri şöyle sıralanabilir: “Erkek geç olgunlaşır”, “başını sokacak bir eve sahip olmak”, “erkek kadınına bakmalı”, “kadının yeri evidir”, “kadın eli değmeden bir şey olmuyor”, “her kadın yemek pişirmeyi bilir”, “çocuksuz ev, meyvesiz ağaca benzer”, “her anne, anne olamaz, her baba da baba olamaz”, “her kadın annelik içgüdüleriyle dünyaya gelir” vb. Toplumsal cinsiyet rollerine atıfta bulunan bu söylemlerle, kadınlar ve erkekler bu rolleri gerektiği gibi yerine getirmeye yönlendirilmektedir. Böylece erkeklerin eşlerine ve çocuklarına bakma zorunluluklarının yanı sıra kadınların da bedensel ve ruhsal olarak kendilerini kocalarına adanmaları ve ömür boyu evlilik kurumuna hizmet etmeleri gerektiği görüşü yinelenmektedir.

İzdivaç programlarında dolaşımında olan bu söylemlerle, erkek egemenliği onaylanmakta, kadının erkeğe cinsel ve ekonomik bağımlılığı meşrulaştırılarak

sürdürülmektedir. Evlilikte erkeğin kadından yaşça büyük olması gerektiğine inanılması, “erkek geç olgunlaşır” söylemiyle pekiştirilmektedir. Bu söylem aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki cinsiyet ve yaş hiyerarşisinin erkek lehine sürmesini sağlamaktadır. İzdivaç programlarında geçen ve araştırma kapsamında incelenen diyaloglar, erkek geç olgunlaşır söyleminin erkeğin karakter özellikleriyle ilişkili olduğu kadar onun ev geçindirme sorumluluğuyla ilgili olduğunu göstermiştir. Erkeğin, evin geçimini sağlayacak duruma gelmesi, eğitimini ve zorunlu askerlik süresini bitirmiş ve mesleki tecrübe kazanmış olmasını gerektirmekte, en az üç-dört yıl alan bu süreç , “erkek geç olgunlaşır” söylemiyle ifade edilmektedir.

“Erkek geç olgunlaşır” söylemi, toplumda olgun erkek değerlidir algısının yerleşmesine de katkı sağlamaktadır. Erkeğin olgun olması ilk planda olgunluk ile evliliğin sürmesi arasındaki olumlu ilişkiyi akla getirirse de, kadınlar erkeğin olgunluğu ile maddi imkânlarının tatminkâr olması arasında da ilişki kurmaktadırlar. Olgun erkekle evlenmek, kadın açısından belirli bir hayat standardını garanti altına almak ve sürdürmek anlamına gelmektedir. Kadınların genellikle ilk evliliklerinden sonra tercih ettikleri, aradaki yaş farkının yüksek olduğu bu tip evlilikler ile kadınların ekonomik bakımdan kendilerine yeterli olamamaları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

“Başını sokacak bir ev sahibi olmak” söylemi, evlenmek isteyen bir erkeğin ev sahibi olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yalnızca evlenmek isteyen kadınların değil program sunucularının da erkeğin ev sahibi olup olmamasıyla yakından ilgilenmesi, ev sahibi olmanın, evi geçindirme sorumluluğu yüklenen erkeğin karşılaması gereken önemli bir ihtiyaç olarak görüldüğünü göstermektedir. İzdivaç programlarında her adaya sorulan “evin var mı?” sorusu, ev sahibi olmayı, insanların hayatının amacı haline getirmektedir. Bu açıdan, izdivaç programlarının insanları

mesleki yaşamlarında ya da başka alanlarda başarılı olma hayali kurmaktan uzaklaştırarak ev sahibi olmaya ve evlenmeye koşullandırdığı söylenebilir.

“Erkek kadınına bakmalı” söylemi *klasik ataerkil pazarlık* koşullarından biri olarak erkeklere eşlerine bakma zorunluluğunu hatırlatırken, kadınların erkeğe ekonomik yönden bağımlı olmayı kabullendiklerini de göstermektedir. Günümüzde kadınların, eğitim ve iş imkânlarının genişlemesine karşın onların hala klasik ataerkil pazarlık koşullarına sarılmaları, Kandiyoti’nin *pasif direniş* olarak adlandırdığı bir tutumu sürdürdüklerini göstermektedir. Kadınların pasif direnişi ataerkil sistemin devam etmesindeki kilit noktadır. İzdivaç programlarında her gün tekrarlanan bu söylemler, klasik ataerkil pazarlık koşulları çerçevesinde şekillenmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinin sürmesine ve pekişmesine neden olmaktadır.

3. Ataerkil Kapitalist Sistem ve Devlet Söylemi

“Kadının yeri evidir” söylemiyle, kadınların özel alana ait oldukları vurgulanmaktadır. Kadını kamusal alandan dışlayıp özel alana mahkûm eden cinsiyet hiyerarşisi, sanayileşme süreciyle yakından ilişkilidir. Temelinde kâra dayalı üretim ilişkilerinin bulunduğu kapitalist sistem, iş koşulları kadar özel yaşamları da derinden etkilemiştir. Tarım ekonomisine özgü iş-ev birlikteliğinin sona ermesi, iş çevresini kamusal alana, ev ortamını da kişilerin özel alanına dönüştürmüştür. Sosyal ve kültürel değişim hızının ekonomik dönüşüm hızına yetişememesi, özellikle toplumsal cinsiyet farklılığının yoğun olarak yaşandığı ülkelerde, kadınların geleneksel konumlarının değişmemesine, “kadının yeri evidir” söyleminin kitle iletişim araçlarıyla da pekiştirilerek sürdürülmesine neden olmaktadır.

“Kadın eli değmeden bir şey olmuyor” söylemi, kadının yeri evidir söyleminin büyük oranda içselleştirildiğini göstermektedir. Böylece ev içinde yapılması gereken her

iş, doğal olarak kadının yapması gereken işler olarak algılanmaya başlamıştır. İzdivaç programlarında “her kadın yemek pişirmeyi bilir”, “yemeği kadın pişirir” gibi ev içi hizmetlerin kadına ait olduğunu vurgulayan söylemlerin, kadınlar ve erkekler tarafından onaylandığı görülmektedir. Buna bağlı olarak kadınlar, ev işlerini kendi değerlerinin bir ifadesi olarak algılamaktadırlar.

İzdivaç programlarında her evli çifti çocuk sahibi olmaya yönlendiren, kadının doğurganlığını ve anneliğini yücelten söylemler de çok sık kullanılmaktadır. “Çocuksuz ev meyvesiz ağaca benzer”, “her anne, anne olamaz, her baba da baba olamaz”, “her kadın annelik içgüdüleriyle dünyaya gelir” gibi söylemlerle kadınlar ve erkekler çocuk sahibi olmaya özendirilmektedir. Çocuğun, ailenin mutluluğu için gerekli olduğu ve annelik-babalık görevlerinin kutsallığı üzerine yapılan konuşmalarda, bu görevleri yerine getiren adaylar alkışlanmakta, yerine getiremeyen adaylar ise eleştirilmektedir. Ancak bu programlarda, çocuğa her durumda sahip çıkan kişinin anne olması gerektiği vurgulanmakta, babalık göreviyle ilgili konuşmalar, babanın ev geçindirme ya da boşanma durumunda nafaka ödeme zorunluluğu ile sınırlı kalmaktadır. Anneliğin ve ev kadınlığının, kadınların öncelikli görevleri arasında olduğunu ilan eden izdivaç programları, kadına ve kadın emeğine değer vermekten çok, bu işlerin kadın işi olduğunu onaylayan ve pekiştiren bir işlev üstlenmiş görünmektedir.

İzdivaç programlarının analizi, toplumsal cinsiyet söylemlerinin devlet politikalarıyla desteklendiğini de göstermektedir. Bu programlara pek çok boşanmış genç kadın katılmaktadır. Bu noktada, boşanmış çocuklu kadınların tekrar evlenmek istemeleri ile kapitalist sistemde düşük tutulan kadın ücretleri arasında bağlantı kurulabilir. Vasıfsız işçi statüsündeki kadınlara ödenen ücretler, kadınların kendilerine ve çocuklarına bakabilmeleri için yeterli olmamakta ve onları tekrar evlenmek zorunda

bırakmaktadır. Kadınların düşük ücretle çalışmak zorunda kalmaları eğitim fırsatından uzak tutulmalarıyla yakından ilişkilidir.

Devlet İstatistik Enstitüsünün 2000 yılındaki genel nüfus sayımına göre, okuma yazma bilme oranı erkeklerde % 93.9 kadınlarda ise % 80.6'dır. Kadın nüfusundaki okuryazarlık oranı, erkek nüfusuna göre daha hızlı artmakla birlikte, bu oranın eğitimde fırsat eşitliğinin göstergesi olduğu söylenemez. Nitekim Türkiye'de sekiz yıllık kesintisiz eğitimin yerine getirilen uygulama ile bir öğrencinin dördüncü sınıftan sonra ebeveynlerinin isteğine bağlı olarak örgün eğitimden yaygın eğitime geçebilmesi mümkün hale gelmiştir. Yeni uygulamanın, kız çocuklarını erken yaşta ev içine hapsetmek ve hatta evlenmeye yönlendirmek amacıyla başlatıldığını tahmin etmek zor değildir. Toplumdaki geleneksel muhafazakâr zihniyete göre, erkek aile reisi olacağı için okumalı ve iyi para kazanmalıdır. Kadının ise, evlendiğinde kocası tarafından bakılacağı için ev işinde ve iyi hizmet etme konusunda ustalaşması gerekmektedir. Devletin bu "yeni" yasasıyla, kadınların çocuk yaştan itibaren ailenin denetimi altında tutulması sağlanırken bir yandan da onları vasıfsız iş gücü olarak esnek ve güvencesiz çalıştırmanın zemini yaratılmış olmaktadır. Kadınların eğitim imkânlarından ve iş yaşamından uzak tutularak, cinsiyetçi işbölümüne göre "kadın işi" olarak nitelendirilen, genellikle düşük ücretli ve ilerleme olanağı sağlamayan işlere yönlendirilmeleri, kadının erkeğe ekonomik bağımlılığının devlet politikalarıyla desteklendiğini göstermektedir. Bu yolla kadınlar evlenmeye, çocuk doğurmaya, cinsel ve ekonomik yönden erkeklerin denetimi altında olmaya mecbur bırakılmaktadır.

Devlet tarafından anlaşmalı evlilikler olarak anılan, çiftler arasındaki yaş farkının çok yüksek olduğu evlilikler de kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığı çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu tip evliliklerin devlet tarafından incelemeye alınmış olması ve kadınların yaşlı erkeklerle evlenme pahasına elde etmeye çalıştıkları maddi

güvencenin, yine devlet eliyle önlenmeye çalışılması, devletin, muhafazakâr toplum yapısını kadının ekonomik bağımsızlığını önleyerek sürdürdüğünü göstermektedir. Anlaşmalı evliliklerde kadın, devlet tarafından istismar edilen değil istismar eden, fırsatçı ve maddiyatçı bir cins olarak görülmekte ve buna bağlı olarak, hizmetini gördüğü yaşlı koca öldükten sonra kadına bağlanacak olan maaşı önleme çalışmaları yapılmaktadır. Oysa resmi nikâh yapılmaksızın, bir erkeğin belki de üçüncü eşi olarak imam nikâhı ile evlendirilen genç kızlar, devletin ilgi alanına girmemektedir. Devlet maaş vermediği kesimlerle ilgilenmemekte, konuya gelenekler çerçevesinden yaklaşmaktadır. Bu tespitler, ataerkil sistemde kadının ekonomik bağımlılığının bir *biyo-iktidar* mekanizması olarak işlediğini, böylece kadının, bedeni, yetenekleri ve emeğiyle eril iktidarın denetimi ve hizmeti altında tutulduğunu göstermektedir.

Evlilik sözleşmesiyle erkeğin denetimi ve mülkiyeti altına girecek olan kadın için erkeğin maddi zenginliği ve bu imkânlardan ne ölçüde faydalanacağı hayati bir önem taşımaktadır. İzdivaç programlarının analizi kadınların evliliği sınıf atlama basamağı olarak gördüklerini göstermiştir. Sınıflı toplumlarda bireylerin ve ailelerin sınıfsal konumunun, ailenin geçimini sağlayan kişinin sınıfsal konumuna göre belirlendiği kabul edildiği halde kadınların bu yöndeki arayışları, onların erkeklerin yarattığı ekonominin sırtından geçinen, bu ekonomiye çok az katkıda bulunan asalak bir sınıf olarak algılanmasına neden olmaktadır. Başka bir deyişle, kadının ekonomik bakımdan erkeğe bağımlı olması, ataerkil sistemin temel dinamiklerinden biri olduğu halde, kadınların ataerkil pazarlık çerçevesinde haklı görülmesi gereken maddi ve manevi güven arayışları, onların maddiyatçı olarak nitelendirilmelerine neden olmaktadır. Oysa ev işlerini kendi değerlerinin bir ifadesi olarak gören kadınların, evlenecekleri kişinin maddi olanaklarını da kendi değerlerinin bir ifadesi olarak algılamaları “doğal” karşılanmalı, bu durum onların aşağılanma nedeni olmamalıdır.

İzdivaç programlarının işlevlerinden biri de devletin, kadınları ve erkekleri yalnız yaşamaktan alıkoyan politikalarını gizlemektir. Evliliği yaşamın amacı olarak sunan bu programlarda, insanları evlenmek zorunda bırakan toplumsal baskıdan hiç bahsedilmemekte, her yetişkin insanın doğal olarak evli olması gerektiği düşüncesi pekiştirilmektedir. Bu programlar, ilk kez evlenecek olanlar için hayalini kurdukları mutluluğa açılan bir kapı, orta yaşın üzerindeki insanlar açısından ise yalnızlıktan kurtulmalarını sağlayacak bir araç olarak görülmektedir. Evliliği her yönden avantajlı bir kurum olarak sunan bu programlarda, boşanmış kadınların ve çocuklarının yaşadığı mağduriyeti gidermek için sunulan tek yol, tekrar evlenmektir. Esra Erol, boşandıktan sonra çocuklarıyla zor duruma düşen ve programa katılıp bir erkek tarafından seçilme ihtimali çok düşük olduğu halde tekrar evlenmek isteyen kadınlar olduğunda, devletin bu kadınlara çalışma imkânı sunması gerektiğinden bahsetse de, hemen ardından bunun olanaksız olduğunu vurgulamaktadır.

İzdivaç programlarında, erkek egemen toplumun yalnız yaşayan genç kadınlar üzerinde kurduğu baskı yok sayılmaktadır. Kadınlar üzerindeki toplumsal baskı, kadın adaylardan bazılarının gece gezmelerinde yanında bir erkek olmasını istediğini söylediğinde ya da bir başka kadın, evli kadın arkadaşlarının boşandıktan sonra kendisiyle görüşmek istemediğini söylediğinde görünür olmaktadır. Yalnız yaşayan genç kadınlar üzerindeki toplumsal baskıyı açığa çıkaran bu tip yakınmalar, izdivaç programlarında hiç irdelenmemekte ve olağan karşılanmaktadır. Erkek egemen toplumun yalnız yaşayan genç kadına bakış açısı dikkate alındığında, izdivaç programlarının bu tutumu oldukça anlamlıdır. Aksi halde, ekranda özel duygu ve düşüncelerini açıklayan çoğu boşanmış genç kadın “evlenilecek kadın” olma konumundan çıkabilir ve izdivaç programları işlevini yitirebilir.

İzdivaç programlarının en önemli işlevi, romantik karşılaşmalar, şiirler, şarkılar ve danslar eşliğinde mutluluğu yakalayan çiftleri anons ederek ve alkışlayarak mutluluk ve evlilik arasında sıkı bir bağ kurulmasını sağlamaktır. Evlilik ile mutluluk arasında kurulan sıkı bağlantıya, kadın ve erkek adaylarda aranan muhafazakâr nitelikler de eklenmekte, bu programlarda aile bağlarına ve maneviyata değer vermek ile uzun süreli evlilik arasında da sıkı bir ilişki kurulmaktadır. Bu açıdan ele alındığında televizyon, izdivaç programları vasıtasıyla evlilik kurumunu ve muhafazakâr tavrı yaymak ve sürdürmek amacıyla kullanılmış olmaktadır.

Evlilik kurumunu ve muhafazakâr tutumu yücelten Esra Erol'un izdivaç programı, 2013'ün yeni yayın sezonunda *Esra Erol'la* adıyla FOX TV'ye transfer olmuş ve yayından kaldırılan *Su Gibi*'nin yerini almıştır. Esra Erol, yeni programına eklediği on-on beş dakikalık bölümde, elli-altmış yıldır evli olan çiftleri ağırlamakta ve evliliği uzun yıllar sürdürmenin püf noktalarını izleyicilere aktarmalarını istemektedir. Bu konuşmalarda, uzun süren evlilikler ile kadına özgü olduğu kabul edilen bazı nitelikler arasında bağlantı kurulmakta, evliliklerin uzun sürmesi için kadının saygılı, sabırlı, özverili, hoşgörülü ve itaatkâr olması gerektiğinin altı çizilmektedir. İzdivaç programlarındaki bu uygulamalar, televizyonun, bizim toplumumuzda geleneksel olanı, muhafazakâr tavrı ve kadının itaatkâr yönünü güçlendirmek için kullanıldığını açıkça göstermektedir.

Kitle iletişim araçları arasında en yaygın kullanım alanı olan televizyonun ideoloji aktarma özelliği, televizyon endüstrisinin ürettiği en başarılı formatlardan biri olan gerçeklik televizyonu özelliklerinin eklenmesiyle daha da güçlenmiştir. Bu açıdan, gerçeklik televizyonu formatında yapılan izdivaç programları, gündelik hayata dair kültürel pratikleri ve söylemleri yeniden üreten güçlü bir işleve sahiptir. İzdivaç programlarında evlilik, annelik-babalık, kadınlık-erkeklik rollerinin izleyicilere

doğallaştırılarak aktarılması ve konuyla ilgili söylemlerin onaylanarak alkışlanması toplumda egemen olan ataerkil ideolojiyi desteklemektedir. İzdivaç programlarının erkek egemen ideolojiyi, geleneksel olanı, muhafazakâr tavrı ve tüm bunları sürdüreceği şekilde biçimlenen toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmesi, toplumdaki kadın-erkek eşitsizliğini görünmez kılmaktadır.

4. Medyanın, Gençlerin ve Kadınların Dönüştürücü Gücü

Medyanın cinsiyetçi yaklaşımlarını görünür yapabilmek için medya ve insan ilişkilerini sorgulayan çok daha fazla sayıda çalışma yapılması ve bunların toplumla paylaşılması gerekmektedir. İzdivaç programlarını eleştirel kuramlar ışığında inceleyen bu çalışma, medyanın ideolojik ve cinsiyetçi yayınlarına karşı toplumsal farkındalığın ne derece gerekli olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Son bir kaç yıldır Türkiye’de medya okuryazarlığı önemli bir alan olarak ilerlemesine karşın, konuya ilişkin farkındalık topluma yeterince yansımamıştır. Temel olarak medya metinlerine ulaşma, bunları çözümlenme, değerlendirme ve iletme yeteneği olarak tanımlanan *medya okuryazarlığı*, bir yandan medya oluşturarak iletme, diğer yandan iletilen medya unsurlarını alırken çözümlenebilir becerisini içermektedir. Buna bağlı olarak insanlar, medya metinlerinin genellikle kurgu olduğu, aynı iletilerin farklı izleyiciler tarafından farklı algılanabileceği, medya iletilerinde açık anlamların yanı sıra örtük anlamların da olduğu ve bu iletilerin toplumdaki iktidar ilişkileri bağlamında ele alınması gerektiği konusunda bilgilendirilmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara medya okuryazarlığı dersinin koyulması, toplumsal farkındalık yaratılması açısından önemli bir adım olarak görülse de bu yanıltıcıdır. Çünkü uygulamanın başladığı pilot okullarda bu dersin iletişim alanında uzman olmayan eğitimciler tarafından verildiği ve boş zaman etkinliği olarak

görüldüğü saptanmıştır. Althusser'in kuramına göre, medyanın yanı sıra eğitim kurumlarının da *devletin ideolojik aygıtı* olduğu hatırlandığında, bu uygulamanın devletin cinsiyetçi yaklaşımlarını normalleştirme işlevi göreceğini tahmin etmek zor değildir. Bu noktada, konuyla ilgili farkındalığın topluma yayılmasında, cinsiyetçi uygulamalara karşı donanımlı gençler yetiştirmenin ve alternatif medyanın önemini vurgulamak gerekmektedir. İktidarı elinde tutan kesimlerin kitle iletişim araçlarıyla topluma aktardıkları egemen ideolojiye karşı durabilmek ve onu deşifre edebilmek, bu konuya duyarlı gençler yetiştirmek ve toplumda alternatif medya kullanımını yaygınlaştırmakla mümkün olabilir. Bütün gücünü, kitle iletişim araçlarıyla insanlar üzerinde kurulan hegemonyaya karşı mücadeleden alan alternatif medya, *hegemonik bir eleştiri alanı* olarak toplumsal bilincin yükselmesine önemli bir katkı sağlayabilir.

Yukarıda önerilen çözümlerin, kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kalkmasında önemli işlevler üstleneceği kesindir. Kadınlar, toplumsal alanda, eğitimde ve iş yaşamında erkeklerle eşit haklar kazandığında ve ekonomik yönden erkeklere bağımlı olmaktan kurtulduğunda, evlilik kurumu hem kadın hem de erkek için bir zorunluluk ve çatışma alanı olmaktan çıkacaktır. Başka bir ifadeyle, kadın ve erkek arasındaki güç dengesi eşitlendiğinde, evlilik kurumu toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir işbölümü görünümünde olmaktan kurtulacak, sevgi ve güven dolu bir paylaşma ve dayanışma ortamına dönüşecektir.

6. KAYNAKLAR

- Adler, A. (1999). *Cinsiyetler Arasındaki İşbirliği*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Adorno, T. W. & Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Adorno, T. W. (2007). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahıska, M. (2005). *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Akay, A. (2000). *Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Akca, E. B. (2009). "İdeoloji, Dil, Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası", *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Parlak, İ. (Ed.). Konya: Çizgi Kitabevi
- Aksop, G. (2001). "Televizyon Türlerinde Dönüşüm", *Ankara Üniversitesi Yıllık 1999*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Aksop, G. (1998). "Türkiye'de Reality Show'lar", *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akşit, E. E. (2009). "Haydi Kızlar Okula: Kızların Eğitimi, Kadınların Bilgisi ve Kamusal Alan Tartışmaları", *Toplum ve Bilim*. Sayı. 114.
- Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altun, F. (2011). *Modernleşme Kuramı Eleştirel Bir Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, N. (1986). *Kadın Sorunu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arık, B. (2006). "Raymond Williams". *Kadife Karanlık*. İstanbul: Su Yayınevi.
- Armand, & Mattelart, M. (2009). *İletişim Kuramları Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atabek, G. Ş. & Atabek, Ü. (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Atay, T. (2012). *Çin İşji Japon İşji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aytaç, A. M. (2007). *Ailenin Serencamı Türkiye'de Modern Aile Fikrinin Oluşması*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Barutca, E. M. (2007). Kadın Deneyiminin Ortaya Çıkartılmasının Olanadı. *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı.
- Baş, T. & Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2009). *Akışkan Aşk*. İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Beauvoir, S. (1993). *Kadın İkinci Cins*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Benhabib, S. (1996). “Kamu Alanı Modelleri” *Cogito*. Sayı: 8. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D. & Fraser, N. (2008). *Çatışan Feminizmler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2006). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2004). “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*. İstanbul.
- Berktaş, F. (2000). *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (1998). “Cumhuriyet’in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. Berktaş Hacımırzaoğlu, A. (Ed.). İstanbul: Tarih Vakfı
- Berktaş, F. (1993). “Türkiye Solunun Kadınlara Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?”, *Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın*. Tekeli, Ş. (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayını.
- Bhasin, K. (1993). *What is Patriarchy?*. New Delhi: Printed by Raj Press.
- Binark, M. & Kılıçbay, B. (2004). “Türkiye’de Gerçek Televizyonu ve Görsel Kimlikler: Biri Bizi Gözetliyor Örneği”, *İletişim Araştırmaları*. 1 (2).
- Binark, M. & Çelikcan, P. (1998). “Mahremiyetin Müzakereye Çağırılması ve Yıldı Örneği: Mahrem Alandan Pop-Mahrem Alana”. *Kültür ve İletişim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.
- Bircan, İ. (2002). “Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, *Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları*. Özdek, Y. (Ed.). Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.
- Bock, P. K. (2001). *İnsan Davranışının Kültürel Temelleri*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Bora, A. (2007); “Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?”, *Yoksulluk Halleri*. Erdoğan, N. (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. & Üstün, İ. (2005). *Sıcak Aile Ortamı*. İstanbul: TESEV Yayınları.

- Bora, A. (2005). *Kadınlar Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Butler, J. (2010). *Cinsiyet Belası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Chodorow, N. J. (1979). "Mothering, Male Dominance and Capitalism", *Capitalist Patriarchy and Case for Socialist Feminism*. Eisenstein, Z. R. (Ed.). New York: Monthly Review Press.
- Chodorow, N. J. (1974). "Family Structure and Feminine Personality", *Women, Culture and Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Code, L. (2000). *Encyclopedia of Feminist Theories*. New York: Routledge.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Corner, J. (2002). "Performing the Real: Documentary Diversions", *Television & New Media*, 3 (3).
- Cornwall, A. & Lindisfarne, N. (1994). *Dislocating Masculinity: Comparative Ethnographies*. London: Routledge.
- Crehan, K. (2006). *Gramsci Kültür Antropoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Crowley, D. & Heyer, P. (2010). *İletişim Tarihi*. Ankara: Phoenix.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelenk, S. (2005). *Televizyon Temsil Kültür*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çoban, B. (2003). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- Dahlgren, P. (1996). *Television and the Public Sphere*. London: Sage.
- Davidoff, L. (2002). *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Debord, G. (2010). *Gösteri Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Delaney, C. (2001). *Tohum ve Toprak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demez, G. (2005). *Kabadaydan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Direk, Z. (2009). "Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi", *Cinsiyetli Olmak*. Direk, Z. (Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Donovan, J. (2009). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duben, A. (2002). *Kent Aile Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Durakbaşı, A. (1998). "Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. Berktaş Hacımiraçoğlu, A. (Ed.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Eagleton, T. (2005). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ecevit, Y. (1998). Ecevit, Y. (1998) "Küreselleşme, Yapısal Uyum ve Kadın Emeğinin Kullanımında Değişmeler", *Küresel Pazar Açısından Kadın Emeğinde ve İstihdamında Değişmeler: Türkiye Örneği*. Özbay, F. (Ed.). İstanbul: T.C. Başbakanlık-Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve İnsan Kaynağı geliştirme Vakfı.
- Ehrenberg, A. (1993). "La vie en direct ou les shows de l'authenticité", *Esprit*. Paris: Hachette Littérature.
- Engels, F. (1998). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Ankara: Sol Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2010). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ (1997). *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*. Ankara: İmge Yayınları.
- Esslin, M. (1991). *Televizyon Beyaz Camın Arkası*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Fairclough, N. (2004). "Dil ve İdeoloji". *Söylem ve İdeoloji*. Çoban, B & Özarslan Z. (Ed.). İstanbul: Su Yayınları.
- Fetveit, A. (1999). "Reality TV in The Digital Era: A Paradox in Visual Culture?", *Media, Culture & Society*, Oslo: Uio Press.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fisher, H. E. (2003). *Cinsel Aşkın Anatomisi*. İstanbul: Cep Kitapları.
- Foucault, M. (2011). *Bilginin Arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2007). *İktidarın Gözü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin Tarihi*. Ankara: İmge Kitebevi.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2004). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Foucault, M. (2003). *Cinselliğin Tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (1990). *The History of Sexuality Volume I: An Introduction*. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. Godon, C. (Ed.). New York: Pantheon Books.

- Fraser, N. (2004). “Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı”, *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed). İstanbul: Hil Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giddens, A. (2010a). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2010b). *Mahremiyetin Dönüşümü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökçe, B. (1999). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Göle, N. (2000). *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri*. İstanbul: Metis Yayınları, İstanbul.
- Göle, N. (2004). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gökalp, Z. (1992). *Türk Ahlakı*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Gramsci, A. (2007). *Hapishane Defterleri*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Gross, R. (2006). “Ataerki Öncesi Hipotezi”, *Bedenler Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. Marcos, S. (Ed.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gümüsoğlu, F. (1998). “Cumhuriyetin Devrimci Eğitiminin Kadına Yaklaşımı 1928-1998”, *Aydınlanmanın Kadınları*. Arat, N. (Ed.). İstanbul: Cumhuriyet Kitap Kulübü.
- Güngör, N. (2011). *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürbilek, N. (2011). *Vitrinde Yaşamak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güven, S. (1996). *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ezgi Yayınları.
- Habermas, J. (2010). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (1992). “Further Reflections on the Public Sphere”, *Habermas and the Public Sphere*. Calhoun, C. (Ed.). London: MIT Press.
- Hall, S. (2005). “Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post-Yapısalcı Tartışmalar”, *Kitle İletişim Kuramları*. Mutlu, E. (Ed.). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Hall, S. (2001). “Encoding/Decoding”, *Media and Cultural Studies*. Durham, M.G. & Kellner, D. M. (Ed.). Oxford: Blackwell Publishing.
- Hall, S. (1999). “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki”, *Medya İktidar İdeoloji*. Küçük, M. (Ed.). Ankara: Ark Yayınları.
- Hall, S. (1997). “İdeoloji ve İletişim Kuramı”. *Medya Kültür Siyaset*. İrvan, S. (Ed.). Ankara: Ark Yayınları.
- Hall, S. (1994a). “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü”. *Medya İktidar İdeoloji*. Küçük, M. (Ed.). Ankara: Ark Yayınları.

- Hall, S. (1994b). "Kültür Medya ve İdeolojik Etki". *Medya İktidar İdeoloji*. Küçük, M. (Ed.). Ankara: Ark Yayınları.
- Hill, A. & Palmer, G. (2002). "Editorial: Big Brother", *Television & New Media*, 3 (3).
- Hobsbawm, E. J. (2012). "Gramsci ve Marksist Politik Teori", *Gramsci'ye Farklı Yaklaşımlar*. Sassoon, A. S. (Ed.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Horkheimer, M. (1936). "Allgemeiner Teil". *Studien über Autorität und Familie*. Paris: Alcan.
- Humm, M. (1992). *Feminisms*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Inglis, F. (2005). "Frankfurt Okulu". *Kitle İletişim Kuramları*. Mutlu, E. (Ed.). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kadıoğlu, A. (1998). "Cinselliğin İnkârı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. Berktaş Hacımiraçoğlu, A. (Ed.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2002). "Cross Cultural Perspectives on Family Change", *Autonomy and Dependence in the Family*. Liljeström, R. & Özdalga, E. (Ed.). İstanbul: Swedish Research Institute.
- Kandiyoti, D. (1998). "Gender, Power and Contestation: 'Rethinking bargaining with patriarchy' ", *Feminist Visions of Development: Gender, Analysis and Policy*. Jackson, C. & Pearson, R. (Ed.). Londra: Routledge.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1988). "Bargaining With Patriarchy", *Gender and Society, Vol.2, No.3*.
- Karasar, N. (1994). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- Kejanlıoğlu, B. (2010). "Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı", *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). İstanbul: Hil Yayın.
- Kellner, D. (2010). "Frankfurt Okulu'nu Yeniden Değerlendirmek: Martin Jay'ın Diyalektik İmgelem'inin Eleştirisi". *Frankfurt Okulu*. Bağçe, H. E. (Ed.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kellner, D. (2010). "Erich Fromm, Feminizm ve Frankfurt Okulu". *Frankfurt Okulu*. Bağçe, H. E. (Ed.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kellner, D. (2005). "Kültür Endüstrileri". *Kitle İletişim Kuramları*. Mutlu, E. (Ed.). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kesim Güven, S. (2011). "Gözetimin Toplumsal Meşruiyeti". *Medya Mahrem*. Köse, H. (Ed.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Kılıçbay, B. B. (2005). "Türkiye'de Gerçeklik Televizyonu ve Yeni Televizyon Kültürü", *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kilborn, R. & Izod, J. (1997). *An Introduction to Television Documentary: Confronting Reality*. New York & Manchester: Manchester University Press.
- Kongar, E. (2002). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, N. (2008). "Kültürel İncelemeler Geleneğinde Kültür, Popüler Kültür ve İdeoloji Sorunu", *Medya Popüler Kültür ve İdeoloji*. Yaylagül, L., & Korkmaz, N. (Ed.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Köker, E. (2004). "Saklı Konuşmalar", *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). İstanbul: Hil Yayın.
- Kula, O. B. (2010). "Bazı Siyasi Partilerin AB Politikaları Bağlamında Bir Söylem Çözümleme Denemesi". *Sosyoloji Yazıları*. Güngör, N. & Diğerleri. (Ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Küçükcan, T. (2011). *Toplumun Kültür Politikaları ve Medyanın Kültürel Süreçlere Etki Algısı Araştırması*. Ankara: SETA
- Küçükerdoğan, B. (2009). *Televizyon ve..* Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Laplante, L. (1996). *Televizyon: Düşünmeyi Engelleyen Makine*. Ankara: Ark Yayınları.
- Lerner, D. (1964). "The Passing of Traditional Society", *Modernizing the Middle East*. New York: Free Press.
- Livingstone, S. & Lunt, P. (1994). *Talk on Television: Audience Participation and Public Debate*. Londra: Routledge.
- Lorber, J. (2001). *Gender Inequality*. California: Roxbury Publishing.
- Lower, L. M. (2005). "Couples with Young Children", *Handbook of Couples Therapy*. Harway, M. & John Wiley, J. (Ed.). New Jersey: Incorporated, Hoboken.
- MacKinnon, A. (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. İstanbul: Metis Yayınları
- Manga, J. E. (2003). *Talking Trash: The Cultural Politics of Daytime TV Talk Shows*. New York and London: New York University Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F. (2008). *Alman İdeolojisi*. Ankara: Sol Yayınları.
- McLaughlin, L. (1993). "Chastity Criminals in the Age of Electronic Reproduction", *Journal of Communicaiton Inquiry*. 17(1).

- McLuhan, M. (2005). *Yaradanımız Medya*. İstanbul: Merkez Kitapçılık.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media, The Extensions of The Man*. London: Mit Press.
- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Modleski, T. (1998). *Eğlence İncelemeleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mohanty, C. T. (2008). *Sınır Tanımayan Feminizm*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Murdock, G. (2000). "Talk Shows: Democratic Debates and Tabloid Tales". *Television Across Europe: A Comparative Introduction*. Wieten, J., Murdock, G., Dahlgren, P. (Ed.). London: SAGE Publications Ltd.
- Mutlu, E. (2008). *İletişim Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın Odası.
- Ortner, S. B. (2005). *Making Gender: The Politics and Erotics of Culture*. Boston: Beacon Press.
- Özbek, M. (2004). "Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık", *Kamusal Alan*. Özbek, M. (Ed.). İstanbul: Hil Yayını.
- Özsoy, A. (2005). "Popüler Kültür Ürünü Olarak Durum Komedileri: Çocuklar Duymasın Örneğinde Aile Söylemi", *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı.
- Öztamur, P. (2002). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Güzellik Yarışmaları ve Feminin Kadın Kimliğinin Kuruluşu", *Toplumsal Tarih*. Mart. Sayı. 99.
- Parlak, İ. (2009). "Önsöz", *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Parlak, İ. (Ed.). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Parsons, T. (1948). "The Position of Sociological Theory", *American Sociological Review*. Vol. 13. No. 2. Harvard University Press.
- Pateman, C. (2004). "Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme", *Sivil Toplum ve Devlet*. Keane, J. (Ed.). Ankara: Yedikıta Yayınları.
- Pateman, C. (1994). "God Hath Ordained to Man a Helper: Hobbes, Patriarchy and Conjugal Right", *Feminist Interpretations and Political Theory*. Shanley, L. M. & Pateman, C. (Ed.). Cambridge: Polity Press.
- Pateman, C. (1989). *The Disorder of Women; Democracy, Feminism and Political Theory*. California: Stanford University Press
- Phillips, A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Portelli, H. (1982). *Gramsci ve Tarihsel Blok*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Postman, N. (2010). *Televizyon Öldüren Eğlence*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ramonet, I. (2004). *La Tyrannie de la Communication*, Paris: Gallimard/Folio.
- Ritzer, G. (1988). *Sociological Theory*. New York: Knopf Press.
- Robins, K. (1999). *İmaj*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rowbotham, S. (1998). *Kadın Bilinci Erkek Dünyası*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Rudestam, K. E., & Newton, R. R. (2001). *Tezin Üstesinden Gelebilmek: İçerik ve Süreç Konusunda Kapsamlı Bir Rehber*. Ankara: 3A Yayınları.
- Russell, B. (1996). *Evlilik ve Ahlak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2008). *İdeolojinin Serüveni*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sancar, S. (2004). “Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi”. *Doğu Batı* Sayı: 29. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Sanders, B. (2010). *Öküzün A'sı Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Savran, G. (2004). *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Sennett, R. (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Scholle, D. J. (1999). “Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye”. *Medya İktidar İdeoloji*. Küçük, M. (Ed.). Ankara: Ark Yayınları.
- Sirman, N. (2006). “Önsöz”, *Harem ve Kuzenler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sirman, N. (2005). “The Making of Familial Citizenship in Turkey”, *Challenges to Citizenship in a Globalizing World: European Questions and Turkish Experiences*. (Ed.). Keyman, F. & İçduygu, A. London: Routledge.
- Slater, P. (1998). *Frankfurt Okulu*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Smith, P. (2005). *Kültürel Kuram*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Stevenson, N. (2008). *Medya Kültürleri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Tekeli, Ş. (1998). “Birinci ve İkinci Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. Berktaç Hacimirzaoğlu, A. (Ed.). İstanbul: Tarih Vakfı

- Tekinalp, Ş. & Uzun, R. (2009). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesinin Antropolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Therborn, G. (2010). "Frankfurt Okulu". *Frankfurt Okulu*. Bağcı, H. E. (Ed.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Timisi, N. (2003a). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost Yayınları.
- Timisi, N. (2003b). *Medya ve Deprem*. Ankara: Radyo Televizyon Üst Kurulu Yayını.
- Timisi, N. & Gevrek, M. A. (2002). "80'ler Türkiye'sinde Feminist Hareket". *90'larda Türkiye'de Feminizm*. Bora, A. & Günel, A. (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Timisi, N. (1996). *Medyada Cinsiyetçilik*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını.
- Timisi, N. & Kejanlıoğlu, B. (1993). "Talk Show ve Alımlama: Bir Örnek Olay Olarak 'Laf Lafı Açıyor'" *İLEF Yıllık 92*.
- Timuçin, A. (2005). *Aşkın Diyalektiği*. İstanbul: Bulut Yayın.
- Tincknell, E. & Raghuram, P. (2002). "Big Brother: Reconfiguring the 'Active' Audience of Cultural Studies?", *European Journal of Communication*, 5(2).
- Tiryaki, C. (2004). *Aşkın Kökeni*. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Todd, A. D. & Fisher, S. (1988). *Gender and Discourse: The Power of Talk*. Norwood: Ablex Publishing.
- Toska, Z. (1998). "Cumhuriyetin Kadın İdeali. Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. Berktaş Hacımiraçoğlu, A. (Ed.). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Touraine, A. (2010). *Modernliğin Eleştirisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Trenholm, S. & Jensen, A. (1988). *Interpersonal Communication*. California: Wadsworth Pub. Co.
- Üstel, F. (2004). *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Walby, S. (1994). "Is Citizenship Gendered?". *Sociology*. 28(2).
- Wayne, M. (2009). *Marksizm ve Medya Araştırmaları*. İstanbul: Yordam Kitap.
- White, J. B. (1999). *Para ile Akraba*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Williams, R. (2003). *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Williams, R. (1993). *Kültür*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Williams, R. (1976). *Keywords*. New York: Oxford University Press.

- Williams, R. (1963). *The Long Revolution*. New York: Columbia University Press.
- Yalom, M. (2002). *Evli Kadının Tarihi*. İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Yaylagül, L., & Korkmaz, N. (Ed.). (2008). *Medya Popüler Kültür ve İdeoloji*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Young, I. M. (1997). *Dilemmas of Gender, Political Philosophy and Policy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Yuval-Davis, N. (2003). *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Van Dijk, T. (2004). "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım" *Söylem ve İdeoloji*. Çoban, B & Özarıslan Z. (Ed.). İstanbul: Su Yayınları.
- Van Zoonen, L. (1997). "Medyaya Feminist Yaklaşımlar". *Medya Kültür Siyaset*. İrvan, S. (Ed.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Vogel, U. (1989). "Is Citizenship Gender Specific?". *PSA Yıllık Konferansı'nda Sunulan Tebliğ*, Nisan.
- Yalom, M. (2002). *Evli Kadının Tarihi*. İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Zipes, J. (2005). "Frankfurt Okulu ve Kültür Eleştirisi". *Kitle İletişim Kuramları*. Mutlu, E. (Ed.). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Zoonen, van L. (2005). *Entertaining the Citizen: When Politics and Popular Culture Converge*. Boulder: Rowman and Littlefield.

7. EKLER

Ek 1. *Esra Erol'da Evlen Benimle* Programının Bir Gününün Transkripsiyonu / 28. 12. 2012

Esra Erol'un programı tribündeki ve locadaki herkesin alkışları eşliğinde orkestranın seslendirdiği "başka bir şehirde karşılaşmışız" şarkısıyla başlıyor. Esra Erol, oynayarak şarkıya eşlik ediyor.

Esra Erol: Efendim alkışlar orkestraya. 2012 yılının son Cuması, son haftası. Bugün bitecek saat 19 da sizlere veda edeceğiz ama, 2012 Pazartesi gününü gene beraber karşılayacağız. 2013'ün ilk günü yine canlı yayında sizlerle beraber olacağız. Şarkıyı değiştiriyorum (orkestraya dönerek) belki Esra Erol'da karşılaşırız yani böyle... (Şarkı kısacık tekrar ediliyor ve ara veriliyor)

Esra Erol: Hoş geldiniz efendim. Bugün stüdyoda Düzceli Hanımlar var, Düzce'den konuklarım var. Hoş geldiniz. Dün Bolu'yu ağırladık. Bu gün Düzce Belediye Başkanımız Sayın İsmail Bayram bizimle beraber olacak ve Düzceli hanımlar da burada. Kadın kolları mısınız? Duyuruyla mı geldiniz? Toplandınız, organize oldunuz. Çağırılım mı? Efendim 17 mart 2012 bizim özel günlerimizden biri. Benim hayatımdaki özel günlerden biri ve ömrü hayatım boyunca unutamayacağım farklı bir gün. Yani doğum günüm gibi özel. Çünkü 17 Mart'ta hayalini kurmuş olduğumuz projeyi hayata geçirdik. Birini Bolu'da açtık, diğeri de Düzce'de açıldı. İlk tanışma, ilk görüşme, projeyi anlatmak zor, keyifli ama bizim için stresli bir süreçti. Ama bu yılı birlikte geçirdiğimiz için ve ortak bir işe imza attığımız için ona sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum ve o kahramanı sizlerin de tanınmasını istiyorum ve Düzce Belediye Başkanı Sayın İsmail Bayram alkışlarla geliyor.

Esra Erol: Öncelikle çok teşekkür ediyorum geldiğiniz için, yol arkadaşı olduğunuz için bize inandığınız için ve Umut Evi projesini desteklediğiniz için.

İsmail Bayram: Hoş bulduk. Ben de size teşekkür ediyorum. Siz de bize yol gösterdiniz. Düzce'ye Umut Evi projesiyle bir katkı sağladınız. Ben de size tüm Düzceliler adına, hemşerilerim adına teşekkür ediyorum.

Esra Erol: Ben teşekkür ediyorum. Efendim Düzce film platosunun olduğu yerde aynı zamanda nikâh kayıt işlemlerinin yapıldığı yerde, hemen üstünde onun, böyle miniminnacık, sımsıcacık bir yuvamız var. Bir tarafta psikologlarımız, bir tarafta da avukatlarımız var ve ücretsiz olarak Düzce halkına hem psikolojik hem de hukuksal alanda destek veriyoruz. Kapıdan içeri girdikleri zaman, sadece dertlerini bizlerle

paylaşmaları için ve çözüme yönelik bir altyapı oluşturduk. Bu zamana kadar 700 kişi hizmet aldı.

İsmail Bayram: Evet, 702 kişi hizmet almış. Tabi burada esas olan sorun yaşayan, bir şekilde ailesiyle ya da kendi başına da olabilir birçok sebebi olabilir tabii ki, onlara psikolojik destek, gerektiğinde de hukuki destek vermek adına buradaki maksat tabii ki, sorun varsa sorunu çözmek. Yoksa hiç kimse istemez tabii ki aile yaşantısında bir sorun çıksın, biz zaten istemeyiz. Ama bu anlamda sorun yaşayıp da sorununa çare bulamayanlar için tabi belediye işbirliğiyle ve sizin de bu anlamdaki vizyonunuzla birçok kişi burada bu imkândan yararlanıyor ve inşallah sorunları çözülüyor.

Esra Erol: Evet, yani boşanma, aileyle ilgili konularda mahkemeye giden konuların doğru taşınması, konunun doğru işlenmesi ya da kurtarılacak bir aile bir çocuk varsa onun hayata kazandırılmasına yönelik bir proje. Bu demek değil ki sadece sorununuz varken gidin. Kendinizle ilgili, hayat enerjinizi kaybettiğinizi hissettiğiniz zamanlarda da bizim kapımızı çalabilirsiniz. 17 Mart'a gidelim mi o günü anımsayalım mı? Çok özel çok büyük bir açılıştı. Muhteşem bir gündü. Hiç bilmeyenler, izlemeyenler için bir kere daha 17 Mart'ı anımsıyoruz. Buyurun. (17 Mart 2012'de Düzce'deki Umut Evi'nin açılışıyla ilgili VTR yayına giriyor)

Esra Erol: Ailelerini korumak isteyen umutsuz kadınların Umudu olmaya devam edeceğiz. Sizin sanırım bölgenizdeki, ilinizdeki kadınlarla ilişkileriniz gayet iyi. (Konuklarını işaret ederek) Dedim ki, başkanınızı yalnız bırakmamışsınız arkasına takılıp gelmişsiniz, geçen sene de ağırlamıştım Düzceli hanımları. Siz neler söyleyeceksiniz?

İsmail Bayram: Tabi sizi hanımlar çok seviyor. Orda açılıştaki da 17 Mart'ta izdiham yaşanmıştı. Sizin bu pozitif enerjiniz anlıyorum ki stüdyoya da yansıyor, Düzceli bayanlar buraya sık sık gelmek istiyorlar. Biz de bu taleplerini olumlu karşılıyoruz elbette ki. Düzce'de bu anlamda tabii ki sizin Düzce belediyesiyle işbirliğiyle açmış olduğunuz Umut Evi gerçekten çözüm odaklı bir merkez. Bunun böyle olduğunu biliyoruz.

Esra Erol: İlk kaygımız acaba gelen olur mu? Sorunlarını paylaşan olur mu diye çok ciddi kaygılar taşıdık ama bugün yanılmadığımızı gördük.

İsmail Bayram: Bizim toplumumuzun gerçeği, biz biraz sorunlarımızı, özel sorunlarımızı çok fazla açamıyoruz. İşte bu anlamda bir umuttur bu. Zannediyorum projenizin çıkış noktası da bu. Sorun yaşayanlar ama bu sorunlarını ifade edip çözüm

bulamayanlar için bir çözüm merkezi. Düzce’de bunun böyle olduğunu görüyoruz zaten. Gelen başvurulardan ve sonuçlarıyla ilgili tabii ki takip ediyor arkadaşlarımız. Aile kurumunu korumak, kollamak zorundayız. Bir çok ailenin farklı sorunları olabilir, biz özellikle yerel yönetimler olarak bu konuda tabii ki her anlamda aileler yardımcı olmak durumundayız. Ama böylesine tüm Türkiye’ye yayılacak bir vizyonla bu tip projeler olduğunda daha da başka bir rağbet görüyor. Bunu da önemsiyoruz. Önemseyemediğimiz için böyle bir işbirliğini zaten seve seve yaptık.

Esra Erol: Sizinle ilk kahvaltıda buluşmuştuk. Ben heyecanlıydım, başkanım da heyecanlıydı. Çünkü projeyi nasıl hayata geçirmek istediğimizi anlatacağız. Son yıllarda özellikle son zamanlarda aile içi şiddet ve kadına şiddet haberlerini her gün artık duyuyoruz, artık yok saymıyoruz. Bundan önceki yıllarda da vardı ama medya o kadar gelişti ki kadına yapılan hiç bir haksızlık sessiz kalmıyor.

İsmail Bayram: Geçen gün bir kanalda izliyordum. Hanımından şiddet görmüş bir beyefendi de vardı. Bu tabii çok münferit bir örnek ama gerçekten aile içi şiddet konusu sadece eşler arasında değil, çocuklarla ilgili de, zaman zaman bu tür üzücü haberleri duyuyoruz. İnşallah hep birlikte sizlerin katkılarıyla yerel yönetimlerin katkılarıyla bu sorunları toplumsal anlamda bir anlayış değişikliğiyle aşabilmek lazım diye düşünüyorum.

Esra Erol: 2012 yılı bitiyor, hizmetlerinizle ilgili neler söyleyeceksiniz?

İsmail Bayram: Valla öncelikle önümüzdeki yılın 2012’den daha iyi olmasını diliyorum. Tüm insanlık için özellikle Düzce’imiz için ülkemiz için hemşerilerimiz için. Tabii her yeni yıla yeni umutlarla giriyor insan, hepimiz için böyle olsun diyorum. Tabii ben Düzce’nin belediye başkanı olarak Düzce’de tüm hemşerilerimin yeni umutlarla daha güzel bir şehirde yaşamaları dileğiyle diyorum. İnşallah bu anlamda da biz elimizden gelen çabayı gösteriyoruz.

Esra Erol: Çok teşekkür ediyorum, yol arkadaşımız olduğunuz için projemize destek olduğunuz için sesimize kulak verdiğiniz ve bizimle yola çıktığınız için çok teşekkür ediyorum. Eminim Düzce’de herkes kapımızı çalıyordur ve çalsın da. Düzcelilere buradan sonsuz sevgiler gönderiyorum. Sanırım sizin hediyeleriniz.

İsmail Bayram: Evet size küçük bir hediye. Bunu Düzce’de bir sanatçımız yapıyor, el ürünüdür. Bir de sepetimiz var. Biraz ağırdır. Düzce İstanbul’a da Ankara’ya da çok yakın, tam orta noktada. Düzce doğası yürüyüş parkurları. Biz sizi bu parkurları da Düzceli bayanlarla yürümeye davet ediyoruz. Bu kitapçıkta hepsini göreceksiniz.

Ayrıca tabi Mart ayında dünya kadınlar günü etkinliğinde de sizi Düzce’de görmek istiyoruz.

Esra Erol: İnşallah, Allah nasip ederse. Çok teşekkür ediyorum Başkanım. Çok sağ olun. Kocaman alkışlar, Düzce Belediye Başkanımız Sayın İsmail Bayram’a. Efendim orada da bir Umut Evimiz var. Umut Evine Düzceli herkesi bekliyoruz. Kocaman alkışlarla Başkanımı uğurluyorum. (Bir adayla ilgili kısa bir VTR gösteriliyor)

Esra Erol: Ve programda taliplerini arayan adaylarımız var, onları buluşturacağız. Fahri ağabey kısmetli mi çıktı ne. Maşallah diyelim, talibiyle buluşmak üzere geliyor. Fahri ağabey elli yaşında, kamudan emekli, bir evlilik yapmış, on yedi yıl sonra eşinden ayrılmış. Çocuklarını da büyütmüş, artık kendisi için burada. Evlatları da sonsuz destekliyorlar onu. Sakin huzurlu biriyim. Sinirli ve agresif biri değilim. Huzur isteyen kişi benim yanımda olmalı dedi. Adayı Mersin’den geliyor. Fatma Hanım’ı alkışlarla davet ediyoruz.

Fahri: Fatma Hanım hoş geldiniz.

Fatma: Hoş bulduk, teşekkür ederim.

Fahri: İlk önce ben mi sorayım, siz mi soracaksınız?

Esra Erol: Bence siz sorun, misafir Fatma Hanım.

Fahri: Taa uzaklardan buraya gelmişiniz ayaklarınıza sağlık. Dinlemişinizdir benim şeylerimi, kriterlerimi, neden bana yani hangi şeyime?

Esra Erol: Hayri ağabeyi hangi sözüyle keşfettiniz?

Fatma: Yani şöyle diyeyim, nasıl diyorlar, kalabalığın içinde yalnızlık. Öyle gördüm geldim, yani kendim gibi hissettim.

Esra Erol: Bu kalabalıkta, bu hengamede aslında Fahri ağabeyin yalnız olduğunu hissettiniz geldiniz, gayet güzel.

Fahri: Yanınızda çocuğunuz var mı?

Fatma: Yanımda yok. Bir oğlum var o da evli. Yirmi yedi yaşında.

Fahri: Yaşınızı sorabilir miyim?

Fatma: Kırk beş.

Fahri: Oğlunuz nerede yaşıyor?

Fatma: Maraş’ta.

Fahri: Aslen nerelisiniz?

Fatma: Sivaslıyız.

Esra Erol: (Araya giriyor) On bir yıl sürmüş evliliğiniz. Yerine göre davranmayı bilen biriyim, köye gider şalvar giyerim, şehre gelir mini eteğimi giyerim. Benim için sorun değil, uyumlu biriyim, neşeliyim, girdiğim her ortamda fark edirim. Çok duygusalım. Boğa burcusunuz. Taşıyor musunuz özelliklerini? Aslan gibi kadın olurlar. Kaç yıldır evlenmeyi düşünüyorsunuz boşandıktan sonra?

Fatma: (Gülüyor) Beş aydır. Oğlanı evlendirdim, yalnız kaldım, yani hiçbir nasıl diyorlar sorumluluk kalmadı. Dedim ki bundan sonra artık hayat benim.

Esra Erol: Aslında bir çok insan artık sorumluluklarını üzerimden kalsın, sessiz, sakin dingin bir hayat yaşayayım ister, fakat o huzuru bulduğu zaman da aşkı arıyor, yalnızsa eğer. Kara kara düşünüyorsun Fahri ağabey ne oldu?

Fahri: Yok, ben aynı dediğim gibi yerine göre şalvar yerine göre severim böyle şeyi de, yani oturmasını kalkmasını bildikten sonra. Giyim tabii hürdür herkes istediği gibi giyinebilir, herkese saygılıyım, benim isteğim biraz kapalı olması. Sevgi verecek, sevgi bulacak, sevmeyi sevmeyi bilen kişi, oturaklı olgun hani, öyle birisi

Esra Erol: Yorum almak istediğiniz kim var locadan?

Fahri: Osman ağabeyden, bir de Fatma Hanım'dan yorum alabilirim.

Osman: Valla gelen bayan, süper bir bayan gelmiş, buna bir sütlü kahve için.

Fatma: Valla ben yakıştırdım. İsterseniz bir çaya çıkın, kalbinizin sesini dinleyin.

Fahri: Tabii ilk görüş önemli. Tabii ki, ısınmak, bir sıcaklık duyarsak birbirimize bir çay içeriz ama ilk görüş önemli.

Esra Erol: Alkışlarla açıyoruz paravanı. Fahri Bey bakalım 2012'de bekarlığa veda edecek mi? Yeni bir aşka yelken açıyor mu?

Fahri: (Paravan açıldı) Hoş geldiniz, nasılsınız? Ayaklarınıza sağlık.

Fatma: Teşekkür ederim siz nasılsınız?

Fahri: Bizde iyiyiz. Mühim olan can sağlığı, gerisi öyle böyle gidiyor.

Fatma: Aynen öyle hayat nasıl olsa geçiyor.

Fahri: Şimdi oğlunla beraber mi kalıyorsun?

Fatma: Hayır, yalnız kalıyorum ama oğlumun yanına gidiyorum tabii ki onu da yalnız bırakmıyorum.

Fahri: Kendi eviniz mi kira mı?

Fatma: Kendi evim.

Fahri: Evli dediniz çocuğunuz.

Fatma: Evli. Torunum geliyor yakında.

Fahri: Emeklilik, herhangi bir şey var mı?

Fatma: Yok, hayır, ben babamdan alıyorum, evlenince kesilecek.

Fahri: Sigara var mı? Ben içiyorum da.

Fatma: Ben de bilerek geldim.

Fahri: Geldiğiniz için çok teşekkür ederim ayaklarınıza sağlık. (Esra Erol'a bakarak) ben başka taliplerimi...

Esra Erol: Neden diye sorabilir miyim?

Fahri: Olumsuz olunca... (Locadan eleştiriler geliyor Fahri Bey'e ilk talibiyle çay içmediği için. O sırada Fatma Hanım Esra Erol tarafından uğurlanıyor)

Esra Erol: Locadan Erol Bey geliyor talibiyle buluşmak üzere. (Paravan kapanırken) Erol Bey altmış yedi yaşında, emekli, lise mezunu, İstanbul'da yaşıyor. Adayı Münevver Hanım Antalya'dan geliyor kendisi için. Alkışlarla davet ediyoruz. Buyurun.

Erol: Hoş geldiniz Münevver Hanım.

Münevver: Hoş bulduk efendim, nasılsınız?

Erol: Teşekkür ederim efendim, ayaklarınıza sağlık. Yolculuğunuz rahat geçmiştir ümit ederim.

Münevver: Çok rahat olduğunu söyleyemeyeceğim ama yine de size kavuşmak, gelmek, görmek güzel.

Erol: Teşekkür ederim. O zahmetlere katlanarak geldiğiniz için tekrar teşekkür ederim. Hiç evlendiniz mi? Yoksa ayrılık mı vefat mı? Çocuğunuz var mı?

Münevver: Evet, ayrılık diyelim bunun adına. Evet, üç tane kızım var.

Erol: Allah başılsın, sizinle mi birlikte?

Münevver: Benimle birlikte değiller. Üçü de ayrı yerlerde yaşıyorlar. İki tanesi Kıbrıs'ta bir tanesi Antalya'da, hepsi meslekleriyle ilgili...

Erol: Sizin benden öğrenmek istediğiniz, bilgilenmek istediğiniz herhangi bir özel olmayan?

Münevver: Erol Bey, sizi seyrediyorum, izliyorum Antalya'dan, ATV'nin yayını bizler için çok önemli. Bilhassa mesleğimle alakalı olduğu için daha çok izliyorum.

Esra Erol: Valilikten emeklisiniz.

Münevver Hanım: Evet ama basınla da ilişkilerim var. Onun için hoşgörüle ve sevgiyle izliyoruz sizleri. Tek amacım Erol Bey için gelmekti. Olumsuz olursa da olmayacağını düşünüyorum. İnşallah diyorum aynı şeyleri o da bana karşı hisseder ve yeni yıla birlikte gireriz düşüncesini taşıyorum.

Esra Erol: İnşallah yeni yıla yeni aşk, yeni sevgi, yeni sevgili (herkes alkışlıyor)
Münevver Hanım: İnşallah, artık bizim yaşamızdaki insanların beklentileri bu olmalı diye düşünüyorum.

Esra Erol: Kaç yıldır bekar Münevver Hanım?

Münevver: 2003'ten bu yana.

Esra Erol: Yalnızlığın ne olduğunu biliyorsunuz.

Münevver: Çok iyi biliyorum. Yani çok yoğun bir iş ortamında olmama rağmen, Erol Bey'in de anlattığı gibi akşam eve girdiğiniz zaman o yalnızlığı çok rahat hissediyorsunuz. Bütün günün yoğunluğunu konuşarak, insanlara destek olarak yardım ederek belki kat edebiliyoruz ama akşam ne yazık ki, eğer bu kutucuk da olmasa... (ekranı işaret ediyor)

Esra Erol: (Avukat Hatice Hanım'a dönerek) Kariyer Hatice Hanım. Bir mesaj aldı mı kariyere düşkün kadınlar?

Avukat Hatice: Kariyere düşkün kadınların eve geldiğindeki yalnızlığından bahsediyorsunuz. Bence hanımefendi son derece haklı. Çünkü insanın hayatındaki her şeyin yeri ayrı. İş hayatı, aile hayatı, kendi özel hayatı ve özel ihtiyaçları çok başka. Nereye gelirse gelsin bir kadının sevgi ihtiyacı başkadır ve yalnızlığın da paylaşılması gerekir diye düşünüyorum.

Esra Erol: (Münevver Hanım'a dönerek) Antalya'da yalnız yaşıyor, Erol Bey için İstanbul'a gelir mi?

Münevver: Tabii ki gelir, yeter ki uyum olsun.

Esra Erol: Siz onu beğenerek geldiniz.

Münevver: Kesinlikle, yani benim tarafımdan herhangi bir şey yok. Erol Bey'in de onu hissetmesi lazım.

Erol: Çok yerinde bir tabir kullandınız. Gerçekten, kişilerin birkaç dakikada birkaç saatte birbirlerini tanımaları mümkün değil. İnsanların ön planda gördükleri farklı oluyor, gerçek hayatta daha farklı pozisyona dönüşüyor. O bakımdan tanımakta tabii ki yarar var.

Esra Erol: Açalım mı paravanı?

Erol: Lütfen.

Esra Erol: Peki, alkışlarla açıyoruz paravanı. Bakalım Erol Bey Münevver Hanım'a ne der?

Erol: (Paravan açıldıktan sonra) Sizler, şu anda tabii ki televizyonda farklı bir görüntü algılanıyor, kişiler karşı karşıya gelince bir başka oluyor. Şu anda benim için hissettikleriniz daha evvel görüntülerde gördüğünüz gibi mi?

Münevver: (Gözlerini açarak) Evet, aynı.

Erol: Samimi misiniz?

Münevver: Daha bile güzeli.

Erol: Çok iddialı söylüyorsunuz da...

Münevver: Bu benim düşüncem, ben kesin kararlıyım, siz de aynı şeyleri hissediyorsanız neden birbirimizi tanımayalım diye düşünüyorum.

Erol: Hanımefendiyi tanımak isterim mümkünse.

Esra: Siz sohbet edin, karar verin.

Erol: Birbirimizi tanımak için zaman dileyelim sizlerden (canlı odayı işaret ederek söylüyor)

Esra Erol: Alkışlarla uğurluyoruz canlı odaya (aman güzelim, canım güzelim, ben sana yanmışım şarkısı eşliğinde canlı odaya geçiyorlar)

Esra Erol: Telefon hattında Kübra.. kimi arar? Locadaki adaylarımızdan Ufuk'u arıyor. Ufuk'cuğum merhaba de Kübra'ya.

Ufuk: Merhaba.

Kübra: Alo, merhaba Ufuk Bey.

Ufuk: Merhaba Kübra Hanım. Nasılsınız?

Kübra: Teşekkür ederim. Siz nasılsınız?

Ufuk: Teşekkür ediyorum. Nereden arıyorsunuz?

Kübra: Ben İstanbul Fatih'ten arıyorum. Yirmi beş yaşındayım. Bankada muhasebeci olarak çalışıyorum.

Ufuk: Tamam güzel, sizi görebilirim sanıyorum. Ne zaman gelebilirsiniz?

Kübra: Ben Pazartesi gelebilirim. Fakat şöyle bir durum var, ailemle daha görüşmedim. Sizi dün gördüm, annemle henüz görüşmedim, şu an izliyorlar mı bilmiyorum. Ailemle görüştükten sonra Pazartesi onaylarını alırsam gelebilirim diye düşünüyorum.

Esra Erol: 31 Aralık 2012'de bekliyoruz sizi. Çok teşekkür ediyorum Kübra'cığım, sevgiler gönderiyoruz. Ufuk otuz bir yaşında, daha önce evlilik yapmadı, İstanbul'da yaşıyor, işi gücü yerinde evliliğe kendini hazır hisseden eş adaylarından biri.

Esra Erol: Rahmiye ablacım kriterlerinde değişiklik oldu mu?

Rahmiye Hanım: Olmadı.

Esra Erol: Nasıl bir eş aradığınızı söyler misiniz?

Rahmiye: Elli-altmış üç yaşları arasında, yüksek okul mezunu, maddi durumu iyi, neşeli, güler yüzlü, sağlıklı, Anadolu yakasında oturan, beyaz veya buğday tenli, renkli gözlü olmamalı.

Esra Erol: Çünkü kendisi renkli gözlü olduğundan bir evde iki renkli gözlünün fazla olduğunu düşünüyor. Hiç evlilik yapmadı, gayet seçici, elli dört yaşında bir hanımefendi.

Rahmiye: Yanında çocuk ve yaşlı insan olmasın. Çocukları olabilir de evlenmiş gitmiş olabilir, ayrı yaşıyor olabilir.

Esra Erol: Ahmet nasıl bir eş aradığını söyler misin?

Ahmet: Yirmi ile yirmi altı yaş arası, hiç evlilik yapmamış, kendine güvenen, aile bağları iyi olan taliplerimi bekliyorum.

Esra Erol: İzmir'den katılıyorsun, turizm sektöründe çalışıyorsun... Aday ve taliplerini bekliyor. Pınar, Özkan'la tanıştı, çok güzel bir uyum yakaladı. Onları keyifli gönderdik canlı odaya fakat yirmi dört saat sonra kararlar değişti mi değişmedi mi şimdi hep beraber öğreneceğiz. Pınar ve Özkan geliyor. (Pınar ve Özkan paravan kapısından sahneye geliyor)

Esra Erol: Özkan dedi ki, ıssız bir adaya düşsem, yanımda götüreceğim tek şey sensin.

Pınar: Esra Hanım ben açık konuşmak istiyorum, beni lütfen yanlış anlamayın. Özkan Bey çok beyefendi bir insan, her şeyin en iyisine layık... Elektrik demeyelim ama hissedemedim. O yüzden kararım, lütfen beni yanlış anlamayın, olumsuz.

Esra Erol: Olmadı ki, yaş, kriterler... Pınar yirmi yedi, Özkan otuz iki, ikisi de evlilik yapmamış, ikisi de İstanbul'dan katılıyor, gayet uyumlu gibiydi ama görüşme ve baş başa kaldığınızda durum farklılaşıyor mu?

Pınar: Evet. Çünkü evlilik çok önemli benim için. Hani üzmem istemiyorum, nişanlanıp ayrılmak istemiyorum. Özkan Bey çok iyi bir insan, o yüzden şimdiden olumsuz diyorum.

Özkan: Kendisinin kendi kararı, yalnız biz hiç görüşmedik, konuşmadık programdan sonra. Tek ben olumlu olup, görüşmeden, kendisi tarafından alınan olumsuz karar bu. Yani programdan sonra biz tek kelime konuşmadık.

Esra Erol: Burada canlı odada konuşmadınız mı?

Özkan: Burada konuştuk sadece. Ben kapıda bekledim kendisini, program tarafından yasak geldiğini söyledi, görüşmedi. Ben dokuza kadar bekledim, mecbur servisimle evime gittim.

Esra Erol: Aslında bu yasak şöyle, görüşmek isteyenler yasak masak dinlemiyorlar biliyorsunuz. Hiç umurunda olmuyor. Hırrr pırrr yapıyor, eee biz görüştük, çok iyi anlaştık... ama uyum olmayınca...

Özkan: Yok görüşmediğimiz anlamında sadece kendi kararı, tek taraflı.

Esra Erol: Peki çok teşekkür ediyorum. Pınar yoluna devam ediyor. Alkışlarla uğurluyoruz sizi. Necla ablacığım nasıl bir eş aradığını söyler misin bize?

Necla: Esra Hanım ben yaş konusunda biraz sıkıntılıyım. Yaş sınıırım altmış. Altmışı geçmesin istiyorum. Yaşamayı seven, sağlıklı, bakımlı, zevk sahibi, iyi huylu, gözüme, gönlüme ruhuma hitap eden bir hayat arkadaşı istiyorum.

Esra Erol: Peki ıssız adaya gitsen sen ne götürürsün yanında?

Necla: Sevdiğim eşimi götürürüm.

Esra Erol: Ayy ne ıssız adaymış kardeşim, hiç kimse yemek memek götürmüyor. Herkes aşkı götürüyor. Hayali bile güzel ama değil mi? Bence Necla abla “aman olsun ıssız ada, geldik tatil yaparım” der. Peki, Leyla ablaya veriyoruz mikrofonu, Leyla abla nasıl bir eş aradığını söyler misin?

Leyla: Esra Hanım ben ıssız adaya filan gitmem, hiç söylemeyin öyle bir şey. İssız adayı hiç sevmem ben. İssız olmayı sevmem. Böyle her taraf hareketli olacak, hoş olacak, pembe olacak, cıvıl cıvıl olacak. Elli-elli beş yaşlarında, sağlıklı, yaşamı seven, hayatı seven, gönlü dolu, böyle, yani çok iyi bir eş adayı istiyorum. Konuşmaktan, sohbetten zevk alan öyle bir eş adayı istiyorum.

Esra Erol: Peki. Cüneyt Bey nasıl bir eş aradığını söyler mi? Önce ıssız adanın cevabını vereceksin.

Cüneyt: İssız adaya, evet ben de sevdiğimi götürmek isterim. Orada ananaslar çoktur, yiyecek bulabiliriz yani. Esra hanım ben kriterlerimden çok bahsetmiştim. Ben öncelikle bugün başka bir mevzuya değinmek istiyorum. Benimle beraber olacak bir bayan öncelikle şöyle diyeyim, Allah düzenlesin diyorum, hayırlı insanlar karşımıza çıkarsın. Bir şey istiyorsa Allah adına istesin. Sevecekse Allah için sevsin. İyi ahlaklı, haysiyetli, onurlu, çalışkan, dürüst biri olsun, öncelikle bunları istiyorum efendim, teşekkür ederim.

Esra Erol: Kırk sekiz yaşında, iki çocuğu olan, İstanbul'da yaşayan bir beyefendi. Locadan Kemal Bey geliyor talibiyle buluşmak üzere. Kemal ağabey niye evlenmedin sen bu yaşına kadar?

Kemal: Zor soru soruyorsunuz Esra Hanım.

Esra Erol: Evet, aslında bu sorunun cevabını almak istiyorum. Elli iki yaşındasın.

Kemal: Elli iki değilim elli birim de Esra Hanım. Eee şöyle söyleyeyim aslında özel bir nedeni yok gerçekten, kısmet olmadı diyelim. Bir de gerçekten bu yaşına kadar sevebileceğim birisi çıkmadı karşıma yani. Çok arkadaşlarımız dostlarımız oldu tabii ama gerçekten beni anlayabilecek, sevebileceğim birisi çıkmadı karşıma.

Esra Erol: Bazı insanlar vardır, çok mükemmeliyetçidir, sürekli böyle kusur bulur, eksik bulur, acaba hep eleştiren gözle mi bakıyorsun?

Kemal Bey: Yok kesinlikle öyle değil, kısmet diyelim yani. Yani benim seveceğim kimse çıkmadı karşıma tek kelimeyle bunu söyleyebilirim yani.

Esra Erol: Çocuk sahibi olmak istiyorsun, aile özlemi çekiyorum demişsin, sigara kullanmıyorum, sadık ve dürüst birini arıyorum, ikizler burcu kadınıyla asla anlaşamam, spor yapan, futbol ilgisini çeken, munis ve güler yüzlü biriyim. Bu kadar da güzel özelliklerin var hani aileye düşkünlük falan filan... Allah Allah... Kesin çok büyük bir aşk yaşadın sen. Ya da yalnızlığa alışıyorsunuz siz.

Kemal: Yoo yalnız yaşamadım hiç bugüne kadar Esra Hanım. Annemle yaşıyorum, yalnız yaşamıyorum.

Esra Erol: Adayın Gürcistan'dan geliyor. Alkışlar Leyla Hanım için. Hoş geldiniz Leyla Hanım, ne kadar mahcup böyle biraz utangaç. Heyecanlı mısınız?

Kemal: Leyla Hanım, hoş geldiniz, Gürcistan'dan geldiniz değil mi yanlış anlamadıysam? Çok teşekkür ediyorum, baya uzun yoldan gelmişsiniz. Bu arada isminiz Leyla idi galiba. Leyla isminin benim için çok özel bir yeri var Esra Hanım. En iyi arkadaşım Leyla'dır. Kendisi orada oturuyor, çok yakın arkadaşım. Biraz kendinizden bahsedin Leyla Hanım.

Leyla: Üniversiteden mezun, biyoloji öğretmen. Kocam dört sene önce rahmetli oldu. Tek başıma kaldım. Siz biraz benim kocaya benziyorsunuz. Ben onu çok seviyordum. Allah aldı benim elimden.

Kemal: Çok sevdiğiniz belli, sesinizin tonundan hissediyorum, anlıyorum yani, duygulandınız baya...

Avukat Hatice: Kemal Bey sadece sesinin tonundan değil, görüntü olarak da hanımefendi çok derin bir acı yaşamış gibi öyle değil mi? Hala eşinizin acısını yaşıyorsunuz sanırım.

Esra Erol: Kaç yıl evli kaldınız eşinizle?

Leyla: Otuz yıl. Dört sene önce öldü.

Avukat Hatice: Peki Leyla Hanım kendinizi yeni bir evliliğe hazır hissediyor musunuz? İçinizdeki bu acıyla birlikte?

Leyla: Ben kalpten sevmek istiyorum, sonuna kadar yanında durmak istiyorum, onun için geldim.

Esra Erol: Diyelim ki paravan açıldığında oldu. Kemal ağabey, oradaki insan için de zor bir süreç yani. Beni mi seviyor, yoksa rahmetliye, çok sevdiği adama benzediğim için mi seviyor?

Avukat Hatice: Karşıdaki adama haksızlık olur diye düşünüyorum.

Leyla Hanım: Beğendim, çünkü kalpten beğendim, çünkü benim koca rahmetli benziyor diye.

Kemal: Esra Hanım yorum alabilir miyim ben? Leyla hanımdan ve Cüneyt kardeşimden yorum istiyorum. Bir de Hatice Hanım'dan rica edeyim.

Leyla: (Locadan) Kemal Bey, biz Leyla Hanım'la konuştuk. Gerçekten ölen eşine çok benziyormuşsunuz ve sizi severek gelmiş. İsterseniz bir fırsat verin, kendini ifade etsin, aslında konuşkan bir hanım, kendini güzel ifade ediyor.

Cüneyt: Avukat Hatice Hanım benim sorumu dile getirdi zaten, ben başka bir yorum yapamayacağım şu an için.

Kemal: Teşekkür ederim Cüneyt Bey.

Avukat Hatice: Kemal Bey, bana göre eşinin acısını henüz içinden atamamış ve size sadece benzerliği açısından değer verebileceğini düşünüyorum. Onun dışında, benzerliği bir tarafa bırakıp sizi tanımaya çalışacak mı, gerçekten sevebilecek mi bunu bilmiyorum. İsterseniz, tercihen tanımak için bir şans verebilirsiniz.

Esra Erol: Alkışlarla açıyoruz paravanı.

Kemal: Esra Hanım, biz vakit kaybetmeyelim, canlı odaya geçelim.

Esra Erol: Kemal Bey, Leyla Hanım'ı daha yakından tanımak için canlı odaya geçiyor. Locadan Naz geliyor adayı ile buluşmak için. Naz talibiyle buluşacak. Bugün pek çok adayımızın talibi var. Bakalım kimler hayırlı ve güzel haberler verecek bize? Kısacık bir ara, aradan sonra buradayız. (Reklam arası ve adayların VTR'lerinden sonra

hareketli bir şarkıyla program kaldığı yerden devam ediyor. Naz sahnede talibini beklerken, Yahya Bey'e Nazlı Hanım diye birinden telefon geliyor)

Yahya: İyi günlerin olsun, kendinizi tanıtır mısınız?

Nazlı: Ben Nazlı. Elli sekiz yaşında, seksen beş kilom var, bir altmış dokuz boyum var, traktör kullanıyorum, araba kullanıyorum, döver biçer kullanıyorum, hepsini kullanıyorum. Çocuk üç tane var. Bir tane oğlan evli, Antalya'da üsteğmen. İki tane kızım var, biri Denizli'de evli, biri Afyon'da evli. Çoluğum çocuğum evli barklı.

Esra Erol: Size çok önemli bir soru soracağım. Yahya amca dedi ki, ben öyle bir eş istiyorum ki, ben kapıyı çaldığımda, kapıyı açtığı zaman, “napıyon hacım diyecek birini arıyorum” dedi.

Nazlı: Dışardan sadece bir tane kır çiçeği de koparıp gelse, onlan yetinecek bir bayanım, ben de aynısını arıyorum. Beni koluna takıcek, hanım diyecek yeterli bana.

Yahya: Başımın üstünde yerin var (herkes alkışlıyor)

Esra Erol: (Yahya Bey'e dönerek) Diyor ki, “bahçedeki bir kır çiçeğini kopartıp eve gelebilecek bir hacıya ihtiyacım var” diyor.

Yahya: Aradığın benum.

Nazlı: Ben de senin aradığımı Hacı Bey.

Yahya: Alo Nazlı Hanım, ben köyde yaşıyorum, Tosya'da kasabada yaşıyorum, ikisine de gelebilu musun?

Nazlı: Ben dudağımı boyatır hanım olurum. Ayağıma şalvarı giydim, omuzuma tüfeği takar, dağa çıkar eşkiya olurum.

Yahya: Bekliyorum Hanım bekliyorum.

Esra Erol: Nazlı abla Allah nasip ederse Salı günü burada olacak. Ayy çok heyecanlandım yaa! Nazlı Hanım'ı bekliyoruz, heyecanlı güzel bir buluşma olacak. Locadan Osman amca “ben de isterim aynısından” diyor.

Osman: Abe kızım, ben üç ay oldu buradayım, Tekirdağ'a götürücem, Tekirdağ'a hiç kimse gelmiyor. İstanbul da İstanbul. Ne güzel aynısından bir tane daha isterim ben, valla bana da gelsin aynısından. Aman be kızım İstanbul'da ne var, dışarı çıkmayız da çıkmayız. Üç ay oldu kaldım burada. Ama kızım dört ayda evlenmem lazım benim. Evlenmem lazım, dört ayı geçmeyecek.

Avukat Hatice: Osman Bey ben bir şey söyleyeyim mi hepsi bahane. Kadın severse her yere gider. Kadın isterse her yere gider. Allah öylesini nasip etsin size.

Osman: Demek beni sevmemiş onlar, sevmemiş de gelmemişler, doğru söylediniz.

Esra Erol: Naz'ın talibi Ankara'dan geliyor. Ayy... büklüm büklüm yolları...
Ercüment geliyor, kocaman alkışlarla. Buyurun.

Naz: Hoş geldiniz Ercüment Bey. Nasılsınız?

Ercüment: Hoş bulduk. İyiyim, siz nasılsınız?

Naz: Ben de iyiyim teŖekkr ederim. Kaç yaşındasınız?

Ercüment: Yirmi dokuz yaşıdayım.

Naz: Daha önce evlilik yaptınız mı?

Ercüment: Yok hayır.

Naz: Ne zamandan beri beni takip ediyorsunuz televizyondan?

Ercüment: Bir hafta filan

Naz: Ne iş yapıyorsunuz?

Ercüment: Ben inŖaat sektöründe çalıŖıyorum.

Naz: Sormak istedikleriniz varsa sorabilirsiniz.

Ercüment: Ben sizi tam takip edemedim. Yani biraz kendinizden bahseder misiniz?

Naz: Ben yirmi bir yaşıdayım. Burdur'da ailemle yaşıyorum. Daha önce evlilik yapmadım. Yay burcuyum.

Ercüment: Ben de başak. Biraz heyecandan, aslım Kayserili, Ankara'da yaşıyorum. Yirmi dokuz yaşıdayım. Hem özel hem iş hayatında baya hırslıyım.

Esra Erol: Hırslı, aklına koyduğunu gerçekteşiren biriyim demişsin. İhanet en korktuğun şeymiş.

Ercüment: Evet, kim olsa korkar.

Esra Erol: Sorumluluklarını bilen, evine yuvasına sahip çıkacak biriyim, Naz'ın sakinliğı beni etkiledi demişsin.

Ercüment: Evet duruşu, çok hüzünlü bir duruşu var. Zaten bir haftadır kendisini takip ediyorum. İŖimden dolayı bakamıyorum da internetten bakıyorum. Hoşuma gitti.

Esra Erol: Kimin yorumunu istersin Naz?

Naz: Ben İhsan Amca ve Bayram Bey'in yorumunu istiyorum.

Bayram: Bu gönül işi inŖallah olur. Neticede sizin kararınız, saygı duyarım. Yakıştınız, sonu da inŖallah hayırlı olur diyorum.

İhsan: Naz kızım bir görüşmenizde fayda var diye düşünüyorum. Görmeden, konuşmadan bir Ŗeye karar vermek mümkün değıl diye düşünüyorum.

Esra Erol: Alkışlarla açıyorum paravanı.

Naz: Hoş geldiniz nasılsınız?

Ercüment: İyiyim, sizi sormalı.

Naz: Ayağınıza sağlık, uzun yoldan gelmişsiniz, teşekkür ederim.

Ercüment: Sormak istediğin bir şey?

Naz: Sormak istediğim bir şey yok. Bir şeyler hissetmem lazım o yüzden özür dilerim ama kararım olumsuz. Gerçekten kusura bakma, üzmem istemem seni ama... Çok sağ olun geldiğiniz için. Teşekkür ederim.

Esra Erol: Niçin kararın olumsuz? Bir şeyler hissetmem lazım dedin, onu duydum.

Naz: Hisler çok önemli Esra Hanım o yüzden...

Esra Erol: Peki alkışlarla uğurluyoruz sizi. Hatice Geliyor. Locadan Volkan nasıl bir eş aradığını söyleyecek bize.

Volkan: Öncelikle öz güveni olan, kendiyle barışık olan, çalışma hayatı olsun istiyorum. Yalnız çalışma hayatı olsun derken yanlış anlaşılacak istemiyorum. Çünkü kadınla erkek eşdeğerdedir, erkek nasıl çalışıp hayatını kazanıyorsa idame ettiriyorsa, kadın da öyle çalışıp, yaşamı boyunca evli olsa dahi hayatını idame ettirmek zorundadır diye düşünüyorum. Ekran başında beni izleyip, beni aklımdan geçiren ama cesaret edip gelemeyen adaylarıma sesleniyorum buradan. Ben nasıl cesaret edip buraya geldiysem, onların da buraya cesaret edip gelmesini istiyorum. Çünkü burası çok güzel bir yer, çok sıcak bir yer. Altı yılımı boş geçirdim, zaman çok değerli bizim için, bir an önce mutlu olmak herkesin hakkı.

Esra Erol: Peki sen inanıyor musun? Bir erkek kırkına kadar evlenemezse sonra hiç evlenemez?

Volkan: Yok hayır, ben inanmıyorum. Mücadele etmeli bence, istemeli. Ben altı yılımı boş geçirdiğim için pişmanlık duyuyorum. Çok iyi bir baba olmak, çok iyi bir eş olmak, hayatımı o şekil daim ettirmek istiyorum.

Esra Erol: Zuhale Abla alıyor mikrofonu, nasıl bir eş aradığını söylüyor bize.

Zuhale: Kırk sekiz, elli beş yaş aralığında, uzun boylu, mümkünse esmer... Kriterlerimiz filan diyoruz ya aslında öyle bir şey yok. Sadece benim aradığım, yalanı olmasın, içinde insan sevgisi olsun. Yani ne bileyim beni çok sevsin, mutlu etsin, başka da bir şey istemiyorum.

Esra Erol: Bu aslında kısmet işi. Muzaffer Hanım örneğini vereceğim. Programa geleli bir hafta oldu olmadı, beşinci gününde talibiyle karşılaştı ve gitti.

Zuhale: Esra Hanım bir de şöyle bir şey var, tabii ki ekran başından izliyor bizi bize gelen taliplerimiz ama herhalde biz kendimizi tam anlatamıyor muyuz bilmiyorum,

biraz da çekiniyorlar gibi geliyorlar bana. Hele ben yakında boynuma asacağım mikrofonu, diyorlar ki Zuhale Hanım evlenemez, o orada sadece yorumcu. Aslında ben burada görevli değilim, yorumcu hiç değilim. Gerçek anlamda evlenmek istiyorum. Gerçekten sırayla ise bu iş, sıra geldi artık bana diyorum.

Esra Erol: Oğlun bile senden sonra gelip, aradığı aşkı bulduğuna göre...

Avukat Hatice: Esra Hanım ben şunu söylemek istiyorum, çok fazla kriter sıralayanlar için bunu söylemek istiyorum. Örneğin, işte yeşil gözlü, boyu şöyle olsun, şurada otursun vesaire gibi... Böyle bir şey yok. Hayatta hepimizin çok fazla idealleri vardır, beklentileri vardır ama bunların hepsine bir anda kavuşmamız mümkün değil. Bunları bilerek, bu kadar sıraladığınız zaman sınırlandırmış oluyorsunuz. Tam tersine taliplerinizin daha çok azalmasına sebebiyet veriyorsunuz ve evrene de olumlu elektrik göndermiyorsunuz. Bence olumlu olun ve biraz akışa bırakın.

Esra Erol: Bravo! Hayır, bir gün dönüp Hatice Hanım'a kriterlerini soracağım diye korkuyorum kendimden. Saygımdan olduğum yerde duruyor ve aramızdaki çizgiyi çeki çekiveriyorum, çizginin bu tarafına asla geçmiyorum. Hatice'nin talibiyle buluşma sırası. Hatice yirmi dört yaşında, bir evladı var. Adayı Şaban, İstanbul'dan geliyor. Alkışlarla davet ediyoruz. Buyurun.

Hatice: Merhaba Şaban Bey.

Şaban: Merhaba, kendinizden bahseder misiniz?

Hatice: İsmim Hatice, yirmi dört yaşındayım. Bir tane evladım var, kız. Siz beni dinleyerek geldiniz herhalde, yani biliyorsunuz. Benim de sormak istediğim var. Ne iş yapıyorsunuz?

Şaban: Ben plastik fabrikasında çalışıyorum.

Hatice: Anneniz babanız var mı? Çocuğunuz?

Şaban: Var. Çocuğum yok. Başımdan iki evlilik geçti, çocuğum yok.

Esra Erol: Ne kadar sürdü evlilikleriniz?

Şaban: İlki altı ay sürdü. İkincisi iki ay filan.

Esra Erol: Peki ilk evliliğinizde kaç yaşındaydınız?

Şaban: Yirmi beş.

Esra Erol: Aslında bu iki yıllık süreçte yaşandı bu iki evlilik de, niye bu kadar kısa? Yani her ikisinin de bu kadar kısa olma sebebi?

Şaban: Aileler uyuşmadı.

Esra Erol: Görücü usulü sizi tanıştırdılar, çok beğendiniz birbirinizi, hemen nikah kıyıldı. Peki siz evlendikten sonra aileler ne konuda kışkırtılar?

Şaban: İkincide kızın ailesi işte, ben aynı evdeydim, ayrı eve çıkacaksın, ailenle görüşmeyeceksin diye baskı yaptılar. Yani kızın aklını çeldiler, öyle bitti. İlkinde de ben baştan ayrı ev istedim, kızın ailesi aynı evde oturmamızı istedi.

Esra Erol: Aileler için içine girince bozuluyor yani. Peki Hatice'yi sen mi ekranda gördün yoksa ailen mi?

Şaban: Ailem gördü çok beğendi. Ben de gördüm çok beğendim. Dedim çocuğu, benim için çocuğu hiç sorun değil yani bir de olsa iki de olsa.

Esra Erol: Evlendiğinizde İstanbul'da mı yaşayacaksınız?

Şaban: Evet kendime ait dairem var, arabam var. Bizim kendimize ait aile şirketi var. Turizm şirketi, servis taşımacılığı. Ben plastik fabrikasında çalışıyorum, ağabeyimle kardeşim şirkette çalışıyor, aile şirketi.

Esra Erol: Boğa burcuyum, sigara alkol kullanmıyorum. Sabırlı ve sorumluluk sahibi biriyim. Her zaman iyimserim demişsin. Hatice'ye gelme sebebin, kriterler uygun, o da benim gibi çok çekmiş olduğu için değil, gerçekten kaşını gözünü beğendiğin, gerçekten bir şeyler hissettiğin için geldin değil mi?

Şaban: O da çekmiş, zamanında ben de çok çektim. Beğendim de geldim.

Hatice: Esra Hanım iki yorum almak istiyorum. Birincisi Yahya Bey, ikincisi Pınar Hanım.

Esra Erol: Önce Pınar'dan alalım, sonra Yahya amcadan alalım.

Pınar: Ben şunu söylemek istiyorum. Kendisi hakikaten çok takdir edilecek bir bayan yaşadıklarını burada paylaştı. Ben kriterlerini biliyorum. Çocuğuma, bana sahip çıkacak bir eş istediğini belirtti. Açıkçası, Hatice'nin kriterlerinin üstünde bir beyefendi. Bana göre yakıştıklarını da düşünüyorum. Bir değerlendirmesini isterim. Çok iyi bir insan hakikaten Hatice, hak ediyor mutluluğu.

Yahya: Şaban Beyle görüştüm, çok olgun, çok güzel. Hanım kızımın da iyi, bir görüşmeleri lazım. Uygun gördüm ikisini de, beğendim ikisini de beğendim.

Esra Erol: Yorum yapabilir miyim? Çok heyecanlandım. Hatice Hanım da çok heyecanlandı bir şeyler söylemek istiyor. Bir tarafta iki evlilik yapmış, her iki evliliği de dört beş ayda bitmiş bir adam var. Eminim bu evliliğine, üçüncü evliliği olacak çünkü, sıkı sıkı sarılacaktır yanlış düşünmüyorsam. Aile kurmayı isteyen iyimser biriyim dedi. Kırk yıllık evliliklere hayranım dedi. Sen de hayatında aynı sıkıntıları ve zorlukları yaşamışsın. Burada kaderleriniz değil, hani boyunuz posunuz, bakışlarınız bile o kadar uyumlu ve güzel geliyor ki, dilerim paravan açıldığı zaman aynı güzel enerjiyi yaşarsınız. Açalım, alkışlarla açıyoruz paravanı.

Hatice: Esra Hanım çok heyecanlıyım. Oturmak için canlı odaya gidebiliriz.

Esra Erol: Yan yana bir gelseniz (kadın ve erkek yan yana gelir) Ay pek bir yakıştılar gibi, alkışlarla uğurluyorum sizi. Şimdi locadan İbrahim geliyor ilk talibiyle buluşmak üzere. İbrahim kırk bir yaşında, peyzaj işiyle uğraşiyor, kendi işi, toprağı ve çiçeğı seviyorum dedi. Hiç evlilik yapmamış, aslen Rizeli, İstanbul'da ailesiyle beraber yaşayan, aslan burcu, çalışkan, hırslı, biraz da içine kapalı bir beyefendi. İlk girdiğim ortamlara hemen uyum sağlayabilirim, böyle bir özelliğim vardır ama çekinirim biraz demiş. Bencil insanlardan nefret ediyor. Az ve öz konuşulmasından yanaymış her zaman. Mutlu bir yuva kurmak istiyorum, çoluk çocuğa karışmak istiyorum dedi. Adayı da İstanbul'dan geliyor. Dilerim kaderleri de ortaktır. Alkışlar Billur'a. Buyurun. İlk talibin değil mi İbrahim? (Evet diyor) Ooo çok heyecanlı!

İbrahim: Hoş geldiniz.

Billur: Hoş bulduk. Koltuk dönüyor yalnız. Buldum çaresini, ayağı yere basınca dönmüyormuş. Özür diliyorum. Biraz koltukla problem yaşadık İbrahim Bey. Heyecandan olsa gerek.

İbrahim: Aynen, ben de çok heyecanlıyım.

Billur: Ben Billur. Otuz altı yaşındayım. Bir kere evlilik yaptım, ayrıldım, çocuğum yok. Annemle birlikte geldim buraya. (İbrahim, nerede anneniz diyor, ayağa kalkıp selam veriyor) Üniversite mezunuyum ben, daha sonra yazarlık ve şairlik eğitimi aldım. Bu şekilde... Sizin sormak istediğiniz bir şey varsa...

İbrahim: Benim şanslı olduğumu düşündüğüm bir konu var. Altı kişilik bir ailenin bireyiyim ben. Üç tane kız kardeşim var. Evliler, çok mutlu bir evlilikleri var. Bu mirası bize annemin babamın verdiğini düşünüyorum. Ben de bunu devam ettirmek istiyorum, onun için buradayım zaten.

Billur: Ne kadar güzel. Ben de gerçekten evlenmeyi, anne olmayı çok istiyorum. Benim zaten annem ve benden oluşan bir ailem var. Ben de tabii ki ailemi genişletmek istiyorum

İbrahim: Aslen nerelisiniz?

Billur: Anne tarafı Kastamonu, baba tarafı Kırşehirli, ama ben doğma büyüme İstanbulluyum. Başka sormak istediğiniz?

İbrahim: Çalışıyor musunuz?

Billur: Dört yıldır çalışmıyorum ama annem benim sigortamı dışardan ödüyor. Annemle birlikte vakit geçiriyoruz. Zaten annem benim çok sevdiğim değer verdiğim birisidir.

Esra Erol: Billur, söylememde bir sakınca var mı? (Yok diyor) Öyle dolu dolu annem diyorsun ki öyle içini doldurarak sevgiyle söylüyorsun ki, annen aynı zamanda senin teyzen. Çünkü çok küçük yaşta...

Billur: Annemi ve babamı ben kaybettim. Kendisi beni nüfusuna geçirdi, şu anda da ben zaten onun soyadını taşıyorum. Ben kendisine anne diyemiyorum. Çünkü yani herkes anne diyor. Ben annem diyorum, annecim diyorum kendisine. İkimiz de birbirimize bakarken aynı duyguları hissediyoruz. Çünkü o bende ablasını görüyor, ben onda annemi görüyorum. Tabi bir de artık anne evlat olduk. Teyze anne yarısıdır ama o tam oldu. Onun için, benim için çok daha değerli annem. Evlenmeyi, anne olmayı gerçekten çok istiyorum, çünkü ben şöyle söylüyorum, anne olmadan ben anneliğin nasıl bişey olduğunu ben annemden öğrendim. Benim çocuğum yok ama annelik nasıl bir duygu ben çok iyi hissedebiliyorum onu çünkü hani doğuran mı büyüten mi? Gerçekten üstüne basa basa söylüyorum ki büyüten (herkes alkışlıyor)

Esra Erol: (Seyirciler arasında oturan teyze/anneye dönerek) Sizin çocuğunuz var mı Billur haricinde?

Anne: Hayır, benim çocuğum sadece Billur.

Esra Erol: Yani doğuran mı büyüten mi cevabının yaşayan örneklerisiniz siz. Bakmak, yetiştirmek, ortamı paylaşmak, acıları paylaşmak. Herkes doğuruyor, hayvanlar da doğuruyor, mühim olan o sevgiyi verebilmek, sabrı gösterebilmek. Çok zor bir şey, müthiş bir örneksiniz yani. Teyze annesiniz siz, çok da seviyor, sevgiyle de bakıyor. İbrahim'i gördün ekranda, belki de hiç programa gelmeyi düşünmüyorsun... çoğu insan aynı cümleyi kuruyor, programa gelmek, mümkün değil diyorlar... ama İbrahim'i görünce her şey değişti.

Billur: İbrahim'i yaklaşık bir haftadır falan izliyoruz annemle. O locada beyefendi bir oturuşu vardı. Bir hafta izledikten sonra işte aryalım dedik, aradık ve düştü. Yani buraya da düşünmüyordum gelmeyi ama geldiğimde gördüm ki gerçekten güzel, sıcak bir ortam. Ayrıca siz de ekranda görüdüğünüzden çok daha güzelsiniz Esra Hanım. Bunu da söylemeden geçemeyeceğim.

Esra Erol: Yengeç burcu, sakın yapılı biri, üniversite mezunu. Bir yuvayı coşkuyla kurabilecek bir çok özelliğe sahip olduğunu düşünüyor Billur. Ve seni çok beğenerek gelmiş. Sen burada sesiz sessiz oturuyorsun, beni kimse görmüyor mu beğenmiyor mu derken, bir çift göz seni her gün takip etmiş.

İbrahim: Sağ olsun, o cesareti gösterdiği için de tebrik ediyorum kendisini. Yorum almak istiyorum ben. Arif kardeşimden yorum almak istiyorum.

Arif: Esra Abla İbrahim abiyle aynı yerde ikamet ediyoruz. Aslında İbrahim abi kendini pek ifade edemeyen bir abi, çok değerli bir abi, çok kıymetli bir insan. Restoranımda beraber oturuyoruz her akşam, sohbetler ediyoruz. Böyle bir yere ailesinin desteğiyle geldi. Ben ablayı da çok yakıştırdım İbrahim abime. Bir çay içmeni istiyorum, hatta evlenebilirsin de yani.

İbrahim: İnşallah, kısmet bakalım.

Esra Erol: Ooooo hadi bakalım, inşallah bugün yılın buluşmaları gerçekleşir. İbrahim'le Billur karşı karşıya geliyor. Elektrik onların olsun. Alkışlarla açıyoruz.

İbrahim: (Paravan açılıyor) Esra Hanım, biz bir çay içelim. Burada konuşulan konuşuldu. Orada beş on dakika daha konuşuruz, kararımızı açıklarız inşallah.

Esra Erol: İnşallah hayırlı güzel haberler verirsiniz. Arif'in dediği gibi yemek de yiyebilirsiniz.

İbrahim: Olabilir (Arif, restoranda ağırlayabilirim akşam diyor).

Esra Erol: Arif bu iş sende. Bazen kimsenin görmediğini, hissetmediğini düşünebilirsiniz burada oturduğunuz zaman diliminde yani kimse beni beğenmiyor mu diye. Aynı düşünceler Sevgin Ablada da vardı. Hatta böyle gitmeye yakın günleriydi ki o gün karşısına Muharrem Bey geldi, aklını başından aldı. Ve şimdi bu çiftimiz nişan törenleriyle burada olacaklar. Bakın onlar nasıl tanıştılar? (Sevgin, Muharrem çiftinin tanışma VTR'si gösteriliyor) Vee alkışlarla Sevgin ve Muharrem geliyor. Hoş geldin, nasılsın? Doğru söylüyorum değil mi? Gitmeye karar verdiğin, hatta bir iki gün mü vardı gitmek istiyordun, giderayak Muharrem çıktı karşına. Aile burada kız kardeşlerin burada, kayınvalideniz de burada Muharrem Bey'in annesi, yeğenin var, iki de kız kardeşin var.

Sevgin: Kızım var ama o görünmek istemiyor, işte orada.

Esra Erol: (Muharrem'e dönerek) Siz çok kararlı gelmişsiniz, böyle cool... Sevgin'le olacak bu iş demedi, alır giderim dedi. Nikâh tarihini ne zamana planladınız?

Muharrem: Allah aşkına yavaş. Kurban olayım yavaş yavaş.

Sevgin: Mart sonuna filan düşünüyoruz.

Esra Erol: Martta mı evleniyorsunuz?

Muharrem: İnşallah daha belli değil, önce şu işi atlatalım.

Esra Erol: Çok yorulduunuz galiba?

Muharrem: Yorulduk.

Sevgin: Çok yordum herhalde.

Esra Erol: Ama güzel bir şey, aşk nasıl gidiyor?

Muharrem: Bence sorun yok, kendisine sorun.

Sevgin: Çok güzel.

Esra Erol: Çok güzel, sizi karşı karşıya alabilir miyim? (Nişan yüzüklerini uzatıyor) Bunu sana veriyorum (Sevgin'e) Bunu da size veriyorum (Muharrem'e) buyurun.

Muharrem: Şimdi konuşmak zorundayız di mi? Öyle bir kural var yani.

Esra Erol: Evet, kesin kural.

Muharrem: İyi günde kötü günde bir ömür boyu sevginle benim yanımda olur musun?

Sevgin: Tabii ki (yüzüğü sağ parmağına takacakken, buna tak diyerek sol elini uzatıyor) Ben bir şey söylemek istiyorum Esra Hanım. Ben hep âşık olacağım birini istemiştim. Hep onu beklemiştim. Bir gün gelecek, beni bulacak demiştim. Evet geldi buldu. Ben sana aşığım, seni çok seviyorum. (Muharrem, Sevgin'i alnından öpüyor, Sevgin onun parmağına alyansı takıyor)

Esra Erol: (Elinde makasla kurdeleyi keserken) Minik bir gözlemimi söyleyebilir miyim? İlişkide taraflar aynı olursa pek tadı olmuyor. Taraflardan biri daha ormantik (kafasıyla Muharrem'i gösteriyor) biri daha romantik (Sevgin'i gösteriyor) olursa sanırım bu iş oluyor.

Muharrem: Nasıl nasıl bir daha alayım lütfen (şaka yaparak)

Esra Erol: Yaş geldi, kulaklar fazla duymuyor (Kulağına doğru bağırarak) Allah nazardan saklasın diyorum, Allah ayırmasın diyorum. Huzurunuz, mutluluğunuz bereketiniz hep bol olsun. Bir yastıkta beraber yaşlanın. Bismillahirrahmanirrahim (Kurdeleyi kesiyor. Muharrem ve Sevgin sahne kenarlarından fişkırmaya başlayan kıvılcımlar eşliğinde dans ediyorlar)

Esra Erol: Muharrem Beycim bir şey sorabilir miyim? Nişan bitti, düğün ne zaman? Şu iş bitsin dedin, bitti işte.

Muharrem: Allah'ın izniyle bu yıl içinde olacak.

Sevgin: Allah'ın izniyle Mart sonuna kadar düşünüyoruz.

Esra Erol: Yani 2013 yılında Allah nasip ederse. Anneler bir şey söyler mi? Mutluluklar diliyorsunuz, kardeşler de mutluluklar diliyor. Senin kadar heyecanlılar.

Sevgin: Ben bir şey söylemek istiyorum. Şu an burada olmasını çok istediğim kardeşim ve kızım var. Onları çok seviyorum. Torunum var bir tane, Pelin'im var, ona buradan kocaman öpücükler gönderiyorum. Onları çok seviyorum.

Esra Erol: Biz de buradan sevgiler gönderiyoruz. Tekrar nikâhta buluşmak üzere.

Sevgin: Bu arada Sedef'le Fırat aradılar, tebrik ettiler (Bu programda evlenen genç çift) onlara da buradan kocaman öpücükler gönderiyorum.

Esra Erol: Onlar da yeni evli, tadını çıkartıyorlar evliliklerinin, darısı başınıza inşallah. Allah ayırmasın, alkışlarla uğurluyoruz.

Esra Erol: Şimdi Demet geliyor talibiyle buluşmak üzere. Dünkü konuklarımızdandı. Demet yirmi iki yaşında. Demet alayım seni böyle, bir evlilik yapmış, bir oğlu var. Aslen Şanlı Urfalı. Hayatta mutluluğu tatmak istiyorum, mutluluğa çok özeniyorum, imreniyorum mutlu olan insanları gördüğümde dedi. Kısmetli ki, ilk adayıyla ikinci gününde karşılaşacak. Senin heyecanın yatıştırken, ben sözü Bayram'a vereceğim. Bayram evliliğe hazır bir damat adayı, İzmir'den katılıyor programa. Burada gördüğünüz adamın bir de arka tarafı var. Kimdir nedir diye sorduğumuzda bakın bize neler söyledi. (Bayram Bey'in VTR'si yayınlanıyor)

Esra Erol: İki soru var sana sormak istediğim. Bir insan el aleme hesap verme derdinden kurtulduğu zaman, acaba bu hareketimden yargılanır mıyım, kim ne düşünürü bıraktıktan sonra daha da özgürleşiyor. Bir anlamda daha da zenginleşiyor. Kimse için yaşamıyorsun.

Bayram: Anı yaşamaya bakıyorum artık. Anın değerini, zevkini çıkarmaya bakıyorum. Yani insanların ne diyeceği, ne der ne demez hep bunu düşünerek bu ana kadar yaşadım. Bu saatten sonra bunlara son diyorum.

Esra Erol: Bir de demişsin ki bizim sıkıldığımız ortamlara hasret kalan insanlar var. Burada daha çok görmüşündür belki.

Bayram: Hayatın gerçekleri bunlar. Biz sıkılıyoruz bazı ortamlardan ama inan ki bir sıcak çorbaya veya işte ne bileyim, eli tutmayan, kolu tutmayan, gözü görmeyen, birçok insan var. Bizim şu andaki halimize ulaşmayı binlerce kişi milyonlarca kişi hayal ediyor eminim.

Esra Erol: Ki insanlar hiçbir zaman var olan şartlarından mutlu olmuyorlar. Hep farklı arayışlar içerisinde ve mutsuzluğa gömülüyorlar. Bana kendini yansıtan, ya da birçok kişiye, ekip arkadaşlarımla da paylaştım, hepimiz aynı fikiriz, böyle sözleriyle değil de yaşadığı zaman anlaşılacak bir Bayram var.

Bayram: Şöyle söyleyeyim, seni seviyorum diyeceğime onu hareketlerimle, tavırlarımla, yaşantımla belli etmek benim için daha önemli.

Esra Erol: İnşallah seni hak eden biri karşına çıkar, senin de hak ettiğin biri. Bayram, daha önce evlilik yapmadı, 39 yaşında, aile kurmak istiyor, baba olmak istiyor. Aday ve taliplerini bekliyoruz. Demet'ciğim adayın İstanbul'dan geliyor. Taksi şoförü, yumuşak mizaçlı biri olduğunu söylemiş, gördüğün zaman sen karar vereceksin. Alkışlar, Yıldıray Bey'e. Hoş geldin Yıldıray, buyurun.

Yıldıray: Demet Hanım merhaba, nasılsınız?

Demet: Merhaba, teşekkür ederim.

Esra Erol: (Talibin elinde tuttuğu şeyler için) Nedir o? Aa küpe mi aldın?

Yıldıray: Bu Demet Hanım'a hediye gibi bir şey. (Esra Erol, küpeleri alıp paravanın öbür tarafındaki Demet'e veriyor)

Demet: Yıldıray Bey'di değil mi? Yıldıray Bey, hoş geldiniz. Nerden geliyordunuz? Sizi tanıyabilir miyim?

Yıldıray: İstanbul, çok uzak yer, Avcılar'dan. Ben yirmi dokuz yaşındayım. İki tane kızım var. Annem babam bakıyor şu anda. Onlara da buradan selamlar yolluyorum, ellerinden öperim. Eşimden ayrılmadık, eşim vefat etti iki sene önce. Sizden hoşlandım yani başka bir şey yok.

Demet: Teşekkür ederim.

Esra Erol: Eşi vefat etmiş, İki çocuğu olan, çalışkan, sorumluluk sahibi, giyime ve kişisel bakıma özen gösteren bir beyefendi var yan tarafta. Alkışlarla açıyoruz paravanı.

Yıldıray: Dünden beri baya değişmişsiniz. On iki saat geçti ama baya bir değişiklik var.

Demet: Beni az çok biliyorsunuz herhalde.

Yıldıray: Evet az çok biliyorum. Dün sizi dinliyordum, bir cezaevi olayı falan vardı herhalde, o sırada benim helikopterim var, onu uçuruyordum, çocuklarımla beraber. İki tane kızım var. Biri 7 yaşında, biri de 3 yaşında. Beraber kalıyoruz. Annem, babam, ben ve çocuklar. Siz de gelerseniz çok sevinirim.

Demet: Benim de bir oğlum var. Şimdi küçük o da. (Başımın üstünde yeri var diyor Yıldıray) teşekkür ederim. Ben geldiğiniz için teşekkür ediyorum, kusura bakmayın.

Yıldıray: Neden olduğunu sorabilir miyim?

Demet: Benim de bir tane oğlum var küçük. Ben çocuksuz bir aday tercih ediyorum. Teşekkür ederim.

Esra Erol: Alkışlarla uğurluyoruz sizi. Üç yıl önce programa geldiğinde kotlu, botlu, montlu birini arıyordu, bulamadı. Birkaç ay şansını denedi. Üç yıl sonra aradığı kişi locada oturuyordu. Tayfun Ağabey'den bahsediyorum. Her ikisi de hem kotlu hem botlu hem montlu bakalım kader onları buluşturdu mu? Tayfun Ağabey, Hürriyet Abla'yla karar anı için burada. (Kısa bir VTR'den sonra) Hoş geldiniz.

Hürriyet: Hoş bulduk. Nasılsınız Tayfun Bey.

Tayfun: Çok iyiyim sizler nasılsınız?

Hürriyet: Siz nasılsınız Esra Hanım? Merak ediyorsunuz değil mi?

Esra Erol: Heyecanlıyım. Yani?

Tayfun: Yani ben çok teşekkür ediyorum Hürriyet Hanım'a geldiği için. Benim aradığım zaten, temel konularda çok bağdaştık. Fakat bir tek pürüz var, onu kaldıracamız, biraz zaman gerekiyor. O da şöyle, ben Marmaris'te yaşıyorum. Şimdi Ankara'ya yeni bir ofis açtım yani bir sene için. (Hürriyet Hanım'ı göstererek) o İstanbul'da oturuyor. Kararımız Marmaris'e yerleşmek. Ben şimdi o mekanı oturtup, birisine devredip, birlikte orada büyük bir ev tutup birlikte oturmak, beş artı bir.

Esra Erol: Beş artı bir. Geleceğe dair planlar yapıldı mı?

Hürriyet: Eee tabii beş artı bir, Marmaris'te yaşayacağız. Kocaman bahçesi olacak, minnoşlar bahçeye çıkacak (Minnoşlar, kedilerim) Tayfun Bey de Ankara'yı halledecek. Allah izin verirse tabi, güneşi beraber yakalayacağız, beraber kaçıracağız falan, oynayacağız.

Esra Erol: Beraber resim yapacaksınız.

Tayfun: Yalnız resim yok, rölyef var, antik mozaik var, vitray var, heykel var, bir ofis açıp birlikte...

Esra Erol: Elele görebilir miyim sizi? İşte bu! (Herkes alkışlıyor, orkestra ikinci baharı çalmaya başlıyor) Hiç Tayfun Ağabeyle Hürriyet Hanım'ı anlatan bir şarkı değil. Onlara bir kara sevda gider. Tayfun Ağabey aradığı aşkı Hürriyet Hanım'da buldu. Her ikisi de birbiri için yaratılmış sanki, Allah nazardan saklasın.

Tayfun: Esra Hanım ben bir kuple şarkı söyleyebilir miyim? (Orkestraya bakarak) Do majör, gözlerinden okunuyor beni seviyorsun (şarkı eşliğinde el ele stüdyoyu terk ediyorlar)

Esra Erol: Yani bir konuda hafif bir ukalalık yapabilirim. Eminim ruh ikiziniz bir gün bu programa gelmiştir. Adayını aramıştır, bulamamıştır ve gitmiştir. Siz geldiğiniz zaman onun hangi insan olduğunu bilerseniz ve sizi yakından tanırsak, demek ki bu işi gerçekleştirebiliriz. Kalpleri bir araya getirebiliriz. Şimdi İbrahim Bey geliyor.

Ay bugün iki İbrahim ne kadar şanslılar. Her ikisi de taliple buluşacak, alkışlar boncuk İbrahim'e. Efendim büyük İbrahim kısmetiyle buluştu gitti, boncuk İbrahim talibiyle bugün ilk defa buluşacak. Ne kadardır beraberiz?

İbrahim: Bugün dokuzuncu günümüz.

Esra Erol: Dokuzuncu program, yaklaşık iki haftayı beraber geçirdik. İbrahim otuz sekiz yaşında, giyim sektöründe çalışan, programa Bartın'dan katılan, bir evlilik yapmış, çocuğu olmayan, bekarlığın ne olduğunu bilen, evliliği de yaşamış biri. Eşim sadece bana özel olmalı, muhafazakar olmalı, mutlu ve huzurlu bir hayat sürdürmek istiyorum, ben de baba olmak istiyorum dedi. Sanırım Ulviye onu çok iyi dinlemiş, alkışlarla Ulviye geliyor.

İbrahim: Merhaba, nasılsınız? Hoş geldiniz öncelikle, nereden geldiniz?

Ulviye: Merhaba, hoş bulduk. İstanbul Levent.

İbrahim: Yaşınızı öğrenebilir miyim?

Ulviye: Yirmi yedi.

İbrahim: Daha önce evlilik yaptınız mı?

Ulviye: Hayır

İbrahim: Dolayısıyla çocuk yok, güzel. Peki hayattaki amacınız nedir?

Ulviye: Mutlu bir yuva kurmak. Öyle...

İbrahim: Mutlu bir yuva kurmak. Onun dışındaki bir amacınız var mı?

Ulviye: Ay konuşamıyorum, heyecanlandım.

Esra Erol: Ulviye ne oldu? Ulviye modelist. Hiç evlilik yapmadı, Sinoplu. Kova burcu, hassas ve kırılğan biriyim, ince düşünen biriyim demiş. Çok zor severim, bir de çok kötü bir huyum var çok zor beğenirim. Peki İbrahim'i ne zaman gördün?

Ulviye: İki haftadır izliyorum.

Esra Erol: Ailem hayatımdaki en değerli insanlardır. Annen vazgeçilmezim. Annenin desteğiyle buradasın. Annen burada mı şu anda?

Ulviye: Yok, kuzenimle geldim.

Esra Erol: Kuzeninle geldin, o da hoş geldi. İbrahim sana niye evet desin?

Ulviye: Niye bana evet desin... Eee çok fedakarım, sevdiğimin arkasından sonuna kadar giderim... heyecandan konuşamıyorum..

İbrahim: Peki Ulviye Hanım, biz ailece çok şakacıyızdır yani, alınganlık yapar mısınız yoksa, açık sözlü olarak bu şakayı bana yapmayın, alınıyorum der misiniz?

Ulviye: Çok açık sözlüyüm, ayrıca güler yüzlüyüm, sevilirim etrafımda.

İbrahim: Güzel. Yorum alabilir miyim Esra Hanım? Yahya amcamdan ve Kemal arkadaşımından.

Esra Erol: Allah, Yahya amcaya mikrofon veriyoruz hızlıca, mikrofonlar nerde? Yahya amca Nazlı ne zaman geliyor? (Salı) Sali, peki. Yorum yapabilir misin Ulviye ile İbrahim'e?

Yahya Amca: İbrahim arkadaşımız çok mükemmel bir arkadaş. Allahını illallahını bilen bir kişi. Kızımız da çok uygun oraya. Yani görüşmek, tanışmak isterim. İnşallah mutluluklar dilerim oğlum. Tam aradığın bi hanım.

Esra Erol: Peki Nazlı gibi mi uygun?

Yahya Amca: Evet Nazlı gibi işte.

İbrahim: Nazlı'yı görmedin ki daha Yahya amca.

Yahya Amca: Çok güzel işte.

Kemal: İbrahim ağabey hakkınızda inşallah hayırlısı olur. İbrahim ağabey çok iyi bir insan gerçekten. Kişilik olarak kendime çok yakın hissediyorum. Çok muhabbetimiz de oldu. İbrahim ağabey yan tarafta gerçekten hayallerindeki insanın olduğuna inanıyorum. İlk ve son talibin olacağına inanıyorum İnşallah.

Esra Erol: İnşallah. Alkışlarla açıyoruz paravanı

İbrahim: (Paravan açıldıktan sonra) Derin bir nefes aldım. Peki biz zamanı harcamayalım. Görüşmek, tanımak isterim tabii ki. Babamın öğrettiği bir şey, gelene sakın git deme, gidene de sakın kal deme, o yüzden...

Esra Erol: Peki, alkışlarla canlı odaya yolluyorum. Bugün benim için güzel bir gün. Çünkü hep ilkler. Necla da ilk talibiyle buluşacak. Önce Necla'yı alıyoruz buraya. Necla otuz beş yaşında, halkla ilişkiler bölümü mezunu, hiç evlenmemiş, İstanbul'da ailesiyle yaşayan, evine bağlı, doğru ve dürüst biriyim. Çok fazla sosyal biri değilim. Yalansız, düzgün bir eş adayı arıyorum dedi. Dilerim Ali Mikail Bey onu dinleyerek gelmiştir. Ama şu an kriterler kağıt üzerinde okey. Ben Ali Bey'i çağırmadan önce Burak ve Halime mikrofonu alabilirler mi? Halime'ciğim, Burak, birkaç gün önce bana Twitterdan bir mesaj geldi. Hani su kaçırma olayı var ya Tayfun ağabey birilerinin kulağına su kaçırdı, kimlerin, Cenk ve Ebru'nun kulağına su kaçırdı. O gün şöyle bir mesaj geldi; "Burak'la Halime'nin kulağına su kaçırsan ne olur" diye.. Fakat sonra işte facebooktan mesajlar geliyor. Burak'la Halime arasında bir şey olabilir mi, onların arasında kesin bir şey var, bu sorunun cevabını istiyoruz diyorlar. Ve sizler de sanırım bu konuda bir şey söylersiniz. Kulağımıza su kaçırılabilir mi? Burada da çok samimisiniz değil mi? Reklam aralarında falan?

Halime: Evet Burak'la samimiyiz ama aramızda öyle bir şey yok.

Burak: Esra Hanım, ben de çok duydum bunu. Herkes yakıştırmış. İzleyenlerin yüzde sekseni falan bunu söylüyor. Yakıştıranlar var ama öyle bir şey yok.

Esra Erol: Olamaz mı?

Burak: Olamaz mı? Olamaz. Çünkü benim bazı kriterlerim var, Halime onların dışında kalıyor diyeyim.

Esra Erol: Halime olamaz mı?

Halime: Hayır olamaz. Burak sadece arkadaşım. Ondan da öteye gidemez.

Esra Erol: Arkadaşın mı kardeşin mi?

Halime: Arkadaşım sadece.

Esra Erol: Yani halime benim bacımdır der misin? (Burak'a soruyor)

Burak: Sadece arkadaşız. Şarkı var ya Esra Hanım. Yok, biz noktayı koyalım da gerçekten öyle bir şey yok.

Esra Erol: Yani bana üç gün sonra gelip ya biz bilmem ne dersiniz tüü! yaparım.

Burak: Yok, Halime'yle aramda hiçbir şey yok, kayıtlara geçebilir.

Esra Erol: Kayıtlara geçti. Halime?

Halime: Hayır, Burak'la aramızda hiçbir şey yok.

Esra Erol: Siz iki iyi arkadaş mısınız? Herkes duydu mu?

Zuhal Hanım: Esra Hanım Ebru ile Cenk'te aynı pozisyonda böyle demişlerdi. Ebru ile Cenk'e de söylenmişti, aynı şeyleri söylemişlerdi. Bilmiyorum, zaman içerisinde bir şeyler oldu.

Burak: Yok Esra Hanım.

Esra Erol: Annem ben bunu merakımdan soruyorum. Belki güzel bir sürpriz olabilir, güzel bir başlangıç olabilir diye.

Halime: Ama o yakıştırmayı herkesle yapıyorlar. Mesela benle Doğukan'ı da yakıştıyorlardı. Benle Burak'ı da yakıştıyorlar ama yok yani öyle bir şey.

Esra Erol: Doğukan mı Burak mı? Ben de baktığım zaman gayet iyi bir resim.

Halime: Teşekkür ederiz ama yok öyle bir şey.

Esra Erol: Siz iki kardeşsiniz, kayıtlara geçebilir.

Burak: Kardeş demeyelim de arkadaş diyelim, kardeşlik başka bir şey de... Arkadaşım ama aramda bir şey yok, olamaz da.

Esra Erol: Niye? Kemal Ağabey diyor ki Ayşe ile Leyla benim kardeşim.

Burak: Ya o ayrı bir şey.

Halime: Ama sonuçta burası bir izdivaç programı. Biz hepimiz evlenmeye geldik, kardeşimiz demek çok yanlış olur.

Esra Erol: Ama bunu söyledikten sonra, üç gün sonra...

Burak: Yok Esra Hanım ben kendi adıma konuşuyorum. Aramda hiçbir şey yok. Bu bana daha önceden de soruldu. Halime ile aramda bir şey yok, olamaz da diyorum.

Esra Erol: Duyduk ve dinledik. Sadece arkadaşlarmış. Yapamadım ayol. Bacım benim dedi. Çok samimi iki arkadaş... Üç gün sonra gelmeyin.

Burak: Yok Esra Hanım ben gelmem. Halime niye konuşmuyorsun ki yaa?

Halime: Konuşuyorum zaten, yok öyle bir şey. Olması da imkânsız.

Esra Erol: İmkânsız! Peki, Halime ve Burak biz iki arkadaşız. Böyle bir yakıştırma var ama mümkün değil dediler. Şimdi, Necla'cığim ilk talibin, bu arada bir nefes almışsındır.

Necla: Aldım evet, heyecanlıydım çok.

Esra Erol: Sadece şöyle bir tüyo veriyim. Hiç evlilik yapmamış, üniversite mezunu bir beyefendi var yan tarafta, alkışlar Ali Bey için. Buyurun.

Necla: Ali Bey merhaba.

Ali: Merhaba Necla Hanım.

Esra Hanım: Ali Bey, geçen yıl katılmıştı değil mi programa?

Ali: Mart ayında katılmıştım Esra Hanım.

Necla: Kendinizi tanıtır mısınız?

Ali: Ben kırk altı yaşındayım. Üniversite mezunuyum, Ankara'da yaşıyorum. Şubat ayında emekli oldum. Geçen Şubat döneminde, sigortadan emekliyim.

Necla: Anlıyorum. Ailenizden bahseder misiniz biraz?

Ali: Ailem, iki kardeşim var, ağabeyim var. Ben şu anda yalnız yaşıyorum. Annem babam hayatta değil. Başka da, tabii dayım, teyzem filan var.

Necla: Anladım. Beni ne zaman gördünüz?

Ali: Bir hafta filan oldu. Bir de bugün gelirken otobüsle, programda kendini tanıtırken biraz baktım.

Necla: Burcunuz nedir?

Ali: Burcum oğlak burcu

Necla: Güzel, ağabeyimin burcu da oğlak

Esra Erol: Aşk ve mantığın uyumuna inanırım. Mutlu ve kalıcı evlilikler bu sayede oluyor. Bu zamana kadar evlenmeme sebebiniz nedir?

Ali: Esra Hanım, evlenmeme sebebim, herkes gibi sanırım ben de aradığımı sanırım bulamadım. Ya da bazı şeyler, iş şartları, ekonomik şartlar, aile şartları ya da ne bileyim biraz da özgürlüğüme düşkün birisiydim.

Esra Erol: Peki Necla'yı görünce aradığım kişi bu dedin mi?

Ali: Necla'yı görünce aradığım kişinin Necla olduğuna kanaat getirdim. Artık evlenmek istiyorum. Geçen dönemde gelmiştim ama o zaman tam hazır değildim.

Esra Erol: Oğlum kırk altı yaşındasın, neyine hazır değilsin yaa... Kırk altı yaşında hazır değilim ama bu sene hazırım...

Ali: Psikolojikman hazır değildim. Daha yeni emekli olmuşum, apar topar geldim. Şimdi hazırım. Yani şu anda burada nikâhı basıp gidebilirim.

Esra Erol: Çağırın, çağırın memuru paravanı açıp nikâhı kıyıyoruz. Necla otuz beş yaşında, Ali Bey kırk altı yaşında. Her ikisi de eğitilmiş, her ikisi de daha önce hiç evlilik yapmamış, dilerim kader ağlarını örer. Alkışlarla açıyoruz paravanı.

Necla: Hoş geldiniz tekrar. Geldiğiniz için teşekkür ederim. Benim için düşünceleriniz için de teşekkür ederim ayriyetten.

Esra Erol: Siz sohbet edin. Gökhan ve Hüseyin kendini tanıtır mı? Nasıl bir eş aradığımı söyler mi? Gökhan.

Gökhan: Yirmi dokuz yaşındayım. İstanbul'da yaşıyorum iş icabı. Manisa doğumluyum aslen. Yirmi, yirmi sekiz yaş arasında, aile bağları kuvvetli olan, çocukları seven, saygılı, ben çok önem veriyorum saygı hususunda, bayanları bekliyorum.

Esra Erol: Peki Hüseyin nasıl bir eş arıyor?

Hüseyin: Ben yirmi, otuz yaşları arasında daha önce evlilik yapmamış, muhafazakar, ince fikirli, benimle her türlü zorluğa göğüs gerecek bir eş arıyorum.

Esra Erol: Eş adaylarınızı bekliyor. 0212 300 12 12 telefon numaralarımız. Necla, Ali Bey'i yakından tanır mısınız?

Necla: Çok teşekkür ederim, kusura bakmayın olur mu?

Ali: Yok canım hiç önemli değil. (Esra Erol'a dönerek) Olmadı.

Esra Erol: Neden olmadı?

Ali: Valla niye olmadığını bilmiyorum. Kabul etmedi.

Esra Erol: Hayır diyor, sen önemli değil diyorsun. Gel bir çay içelim, yemek yiyelim deseydin...

Ali: Hayır diyene çay içelim, yemek yiyelim olmaz ki, şimdi ne diyeyim yani.

Esra Erol: Sizi uğurluyoruz, teşekkür ederiz. Erol Bey geliyor locadan. Erol Ağabeyin talibi İstanbul'dan geliyor. Erol amcanın talibi Türkan Hanım İstanbul'dan

katılıyor. Alkışlarla davet ediyoruz. (Programın bitmesine birkaç dakika kaldığı için paravan kapatılmadı)

Erol: (Paravan açık) Hoş geldiniz efendim.

Türkan: Hoş bulduk efendim. Ben sizi beğenerek, ilk çıktığınızdan beri izliyorum. Bir ara hatta kolunuz incindiğinde, gelmediğinizde çok üzuldüm. Bu arada geçmiş olsun.

Erol: Tekrar teşekkür ederim.

Türkan: Şu an çok heyecanlı olduğum için kendimi ifade edemiyorum. Elli yaşındayım, Fatih'te oturuyorum. İki tane çocuğum var. Biri erkek, biri kız. Erkek yirmi sekiz yaşında, kızım on sekiz yaşında. Birlikte oturuyoruz. Beni tercih ettiler. Babasıyla aralarında hiçbir sorun yok, görüşüyorlar. Ona da gidip kalıyorlar. Terazi burcundayım. Başka... Bu kadar.

Erol: Benim için burçlar önemli değil, benim nazarımda. Kişiye göre belki yorum yapılabilir ama ben kişileri gözlerine baktığım zaman şahsım adına uygunluk derecesini anlayabilmekteyim, haddim olmayarak. Tabi kişiler istisnadır. Bizler için belli bir yaştan sonra insanları tanımak, yıllardır yaşadıklarımın dolaylı iyi analiz yapıyorum. Yıllarca ticaret yaptığım için kişileri iyi analiz yapmaktayım. Bilmiyorum sizler beni tercih ederken kriterleriniz neydi?

Esra Erol: (Sahnenin ortasına doğru yürüyerek) Kriterler, elektrik, hepsi bir bütün ama aradığımız kişiyi bulduğunuz zaman kriterleri ve elektriği unutabiliyorsunuz. 31 Aralık Pazartesi günü yine canlı yayında sizlerle beraberiz. Yılın son programıyla karşınızda olacağız. Keyifli bir program, eğlenceli bir program olacak. Yıl sonuna yakışan bir program olacak. İyi bir hafta sonu diliyorum, sevdiklerinizle, ailenizle. Allah'a emanet olun, hoşça kalın.

Ek 2. Esra Erol'da Evlen Benimle Programının Ekran Görüntüleri

Şekil 1. Esra Erol'da Evlen Benimle programının jenerik görüntüsü.

Şekil 2. Esra Erol'un sahneye çıkışı.

Şekil 3. Tribündeki izleyiciler.

Şekil 4. Orkestra.

Şekil 5. Düzce Belediye Başkanı İsmail Bayram ve Esra Erol.

Şekil 6. Fahri ve Fatma görüşmesi.

Şekil 7. Erol ve Münevver görüşmesi.

Şekil 8. Leyla ve Kemal görüşmesi.

Şekil 9. Naz ve Ercüment görüşmesi.

Şekil 10. Hatice ve Şaban görüşmesi.

Şekil 11. Billur ve İbrahim görüşmesi.

Şekil 12. Sevgin ile Muharrem'in nişan töreni.

Şekil 13. Sevgin ile Muharrem'in ilk dansı.

Şekil 14. Avukat Hatice Temizkan.

Şekil 15. Demet ve Yıldıray görüşmesi.

Şekil 16. Hürriyet ve Tayfun kararlarını bildiriyor.

Şekil 17. Ulviye ve İbrahim görüşmesi.

Şekil 18. Burak, Halime ve Esra Erol.

Şekil 19. Necla ve Ali görüşmesi.

Şekil 20. Pınar kararını açıklıyor.

Şekil 21. Esra Erol programı kapatıyor.

Ek 3. *Su Gibi* Programının Bir Gününün Transkripsiyonu / 03. 12. 2012

Su Gibi, stüdyodaki dört kişilik müzik grubu tarafından seslendirilen bir şarkıyla başlıyor. (Deli gibi sevecek ömür boyu süreceğim gözlerimde tütecek bir sevgi istiyorum, bir sevgi istiyorum) Şarkının nakarat kısmında, konukların alkışları eşliğinde sunucular Uğur Arslan ve Songül Karlı sahneye çıkıyor.

Uğur Arslan: Teşekkürler teşekkürler efendim, hoş geldiniz sefalar getirdiniz.

Songül Karlı: Hoş geldiniz ekran başındaki sevgili seyircilerimiz. Evlenmek isteyen beyefendiler hanımefendiler, güzel bir hafta olsun inşallah hepimiz için. Bol adaylı bir hafta olsun, bol talipli bir hafta olsun inşallah beş-altınızı şöyle bir yollayalım, evlenmek üzere geri gelin diyelim. (Uğur Arslan bu arada temennilere inşallah diyor)

Uğur Arslan: İnşallah diyelim ve hazırsanız, küçük bir aradan sonra Türkiye'nin en çok evlendiren programı *Su Gibi*'ye başlayalım. (Uzun bir reklam arası ve programın başlangıcında gösterilen VTR'lerin yeniden gösterimi)

Uğur Arslan: Haftanın ilk *Su Gibi*'si başlıyor. Geçen hafta göstermiş olduğunuz ilgiye sevgiye teşekkür ediyoruz. Geçen hafta bir çiftimiz daha dünya evine girdi. Hayırlı uğurlu olsun diyelim. 256. çiftimizi evlendirdik, daha nice 256. çiftlere diyelim. İsterseniz gelin, geçtiğimiz haftanın özel ve güzel bölümlerini izleyelim. Bu bölümlerin devamı bugün burada olacak.

Uğur Arslan: (Geçen haftanın VTR'leri yayınlandıktan sonra) Günün ilk buluşmasıyla program devam ediyor. Buyurun Meltem hanım. (Kim arar söyle kim arar vefasız olanı kim arar adlı şarkı eşliğinde Meltem sahneye geliyor) Hoş geldin Meltem. Meltem talibin var. Hasan bey ve ailesi seni beğenmişler, hayırlı bir iş için gelmişler. Seni yerine alalım, hemen davet edelim. Meltemin talibi Hasan Bey geliyor. Buyurun Hasan Bey.

Uğur Arslan: Neden talip oldunuz Meltem hanıma?

Hasan: Neden talip oldum? Gördüm, hoşlandım.

Uğur Arslan: Nerede yaşıyorsun Hasan?

Hasan: Ümraniye'de yaşıyorum. Kendi evimiz. Annemi kaybettik. Babamın evinde kalıyorum şu anda evlenince kendi daireme geçeceğim.

Uğur Arslan: Evet Hasan ve Meltem hanım görüşüyorlar.

Meltem: (Hasan ve Meltem tokalaşıyorlar) Hoş geldiniz, nasılsınız? Kendinizi bana tanıtır mısınız?

Hasan: Kendimi tanıtayım. 42 yaşındayım. Şu anda babamla beraber kalıyorum. Ev kendi evlerimiz. Bir dairemiz var bir de ayrıyeten tek katlı evimiz var. Babam, orda kalıyor şimdi.

Meltem: Mesleğiniz nedir?

Hasan: Tekstil üzerine, ama çalıştığım yerin sorumlusuyum ben. Aylık gelirim net bir buçuk milyar, prim mirim derken iki milyarı buluyor.

Meltem: (Hasan'ın söylediklerini tekrar ettiriyor) Tekstilcisiniz? İş kendinizin mi? Sorumlusuyum dediniz. Ümraniye'de oturuyordunuz. Daha önce evlendiniz mi?

Hasan: Daha önce evlendim. Ayrıralı on yıl oldu. Çocuk yok.

Meltem: Çocuğunuz yok, on yıldır bekâr yaşıyorsunuz.

Hasan: Evlenmeyi düşünmüyordum. Annemi kaybettikten sora, yalnızlık çok kötümüş gerçekten. Kız kardeşlerimle de konuştum, artık evlenmeyi düşünüyorum dedim. Abi bir şansını dene dediler. Şu anda seyrediyorlar zaten. Kız kardeşim de vesile oldu yani sizin adınıza.

Meltem: Onlar mı gördü beğendi?

Hasan: Ben de beğenmişim de, çekimser davranmışım. Kız kardeşim dedi, güzel bir insan bir tanı dedi, onların vesilesiyle geldim.

Meltem: Peki eşinizden hangi sebeple ayrıldınız çok özel değilse?

Hasan: Fazla detaya girmek istemiyorum. Kusura bakmayın. Çünkü o insan şu anda evli, çocukları var. Allah mesut etsin diyeyim burada.

Meltem: Kötü alışkanlıklarınız var mı?

Hasan: Kötü alışkanlık bitek sigaram var. Sporu seviyorum. Gece hayatım yok.

Meltem: Alkol?

Hasan: Hayır kesinlikle.

Songül Karlı: Görüşmemiz devam ediyor. Yeni adaylarımızdan 44 ve 46 yaşlarında iki hanım efendi gelecek.

Uğur Arslan: Evet Emel Hanım ve Ayşe Hanım geliyor. Buyurun efendim. (Yalnız bir mevsim değil, yalnız bir bahar değil, her zaman her yerde bir, ya seninle ya sensiz şarkısı eşliğinde iki kadın sahneye geliyor)

Uğur Arslan: Hoş geldiniz. Buyurun kendinizi tanıtın, Ayşe Hanımdan başlayalım.

Ayşe: Ben İstanbul'dan Çekmeköy'den geliyorum. Aslen Bergamalıyım, evlilik için geldim. Üç evlilik yaptım. Şu anda 45 yaşındayım. Bir tane oğlum var, 26 yaşında.

Songül Karlı: Nasıl biriyle evlenmek istiyoruz?

Ayşe: 45-50 yaş arası. İzmir, Ege bölgesinden istiyorum. İstanbul da olabilir. Temiz, bakımlı, titiz, konuşkan, esprili, iyi bir insan istiyorum. Gezmeyi dolaşmayı seven biri olsun. İçki sigara olmasın.

Emel: Ben Kayseri'den geliyorum. Bir evlilik yaptım. 45-50 yaş arası olsun. Heyecandan konuşamıyorum. Çocuğum var dört tane. İki evli, ikisi bekâr. Yanımda değıller. Yalnızım.

Songül Karlı: Peki, bakalım kimler arayacak sizleri. Teşekkür ediyoruz, buyurun. Efendim bir yeni adayımız daha var. 24 yaşında, bir evlilik yapmış, bir çocuğı var. Esmira Hanım geliyor efendim. (Ben o yâre canımı, ömrümü hayatımı şarkısı eşliğinde geliyor)

Uğur Arslan: Hoşgeldiniz, kendinizi anlatın bize.

Esmira: Ben Esmira. Esas Azerbaycanlıyım. Ama İstanbul'da yaşıyorum yedi aydır. Kuaförde çalışıyorum. Baya mesleğim var ama kullanmıyorum. Hemşireyim, sonra terziyim annem terzi olduğı için. Şu an kuaför kullanıyorum.

Songül Karlı: Kaç yaşında evlendin canım?

Esmira: Ben görücü usulü evlendim. Kendi seçimim değildi. Çocukluk işte, anlamıyordum doğrusu. Sekiz yaşında bir oğlum var. Annem bakıyor. Evlenmek istiyorum eğer doğru bir insan varsa. Bazen diyorlar ki neden seçiyorsun, evlenmek isteyen o kadar çok ki, ama ben evlenip ayrılmak istemiyorum. Bugün evleneyim beş günlük üç günlük öyle bir hayat istemiyorum. Biraz, ne kadar rahat bir insan gözükssem de çok ağır bir insanım.

Songül Karlı: Peki, evliliğe hazır mısınız? Yani bir beyefendiyi idare etmek...

Esmira: Evet hazırım ama... bilmem ki zor olduğunu sanmam, her bir insana uyum sağlıyorum.

Songül Karlı: Peki nasıl bir beyefendi olması gerek?

Esmira: Benimle anlaşabilmesi için benim yanıma yakışacak ilk önce. Ama çok güzellik aramıyorum. Sadece kendini bilecek. Konuşmasını, oturmasını durmasını bu benim için çok önemli, bir insanın kendisini taşıması. Girdiğim gibi ben çıkarım, konuşmamı da bilirim, oturmamı da bilirim. Sen ne okudun ki derler. Ben çok okudum ama kendimi çok iyi yetiştirdim. O yüzden karşımdaki insan da kendini yetiştirmiş olsa daha iyi olur.

Songül Karlı: Ne iş yapmasını istersin eşinin? Senin için önemli olan maddi durum mu? İş hayatı mı?

Esmira: Maddi duruma hiçbi zaman çok önem vermedim. Şu an da vermiyorum. Sadece kendi düzeni olacak, kendini bilecek, ailesine sahip çıkabilecek, işsiz güçsüz de değil, en azından bu benim diyebilecek bir insan.

Uğur Arslan: Dışarda seninle evlenmek isteyen oluyor mu?

Esmira: Belki de var ama hiç şey yapmadım.

Uğur Arslan: Ne düşünerek geldin buraya? Hayalindeki adamı bulacağını mı?

Esmira: Dışarda birine yaklaşıyorsun konuşuyorsun. Yaklaşmalarına izin vermedim.

Songül Karlı: Esmira ev işi bilir misin? Mesela yemek?

Esmira: Evet bilirim, bilmediğim bir iş yok. Türk yemeklerini çok fazla bilmiyorum. Azeri yemeklerini biliyorum.

Uğur Arslan: Neyi güzel yaparsın Azeri yemeklerinden?

Esmira: Plof (pılav) güzel yaparım.

Sunucular Esmira'ya teşekkür ediyorlar, bakalım kimler arayacak seni diyerek uğurluyorlar. Görüşmeleri devam eden Meltem'le Hasan'ı yan taraftaki mutfak dekorasyonlu bölüme alıp, yeni bir karşılaştırma için Lale Hanım'ı sahneye çağırıyorlar (Senden başka senden başka sevemem ben hiç kimseyi şarkısı eşliğinde Özbekistanlı Lola, diğer adıyla Lale sahneye geliyor)

Uğur Arslan: Evet Lale'nin (Lola'nın) talibi var. Samet Beyi davet ediyoruz.

Uğur Arslan: Buyurun Samet Bey. Hoş geldin Samet ne işle meşgulsün?

Samet: Düğün salonu işletiyorum Bolu'da.

Uğur Arslan: (Tekrar ediyor) Bolu'da düğün salonu işletiyorsun. Aile yeri mi babayla mı beraber?

Samet: Babam vefat etti.

Uğur Arslan: Baban vefat etti, sen şimdi işin başındasın, salonu işletiyorsun. Samet Lale'ye talip, buyurun. (Lale'nin yanındaki koltuğu işaret ediyor) Bu arada hatırlatalım. Yorumlara dışardan da katılabilirsiniz. Özellikle twitter aracılığıyla izleyicilerimiz de yorumlara katılabilirler.

Songül Karlı: Ben de açıyorum arkadaşlar twitter. Çünkü iki buçuk milyon tıklanmışım zaten bari rekor bende olsun. You tube'ta en çok tıklanan hanımım ben yorumlara baktık. Evet Samet ile Lale konuşuyor.

Lale: Hoş geldiniz.

Samet: Hoş bulduk.

Lale: Kaç kardeşiniz?

Samet: Abim var sadece. Annem var.

Lale: Evlendiğiniz zaman nerde yaşamayı düşünüyorsunuz?

Samet: Bolu'da, kendi evimiz var.

Lale: Evliliğe hazır mısınız?

Samet: Hazırım tabii ki.

Lale: Yurt dışına çıkabilme imkânınız var mı?

Samet: Var. Pasaport çıkaracağım tabii.

Lale: Sizin sormak istediğiniz bir şey var mı?

Samet: Siz kaç kardeşiniz?

Lale: Biz aslında dokuz kardeşiz. Sekiz kız bir erkek. Ben en küçükleriyim dokuzuncusuyum. Ailemde esmer olan tek benim.

Samet: Sizin evlilikten beklentileriniz nelerdir?

Lale: Şu anda mesela İstanbul'dayım Türkiye'deyim. Tek başımayım, burada bir aile kurmak istiyorum. Evlendikten sonra mutlu mesut olmak, yuva kurmak istiyorum ben de o şekilde yuva kurmak istiyorum yani. Kendi ailem olsun, bayramları tek başıma geçirmeyeyim, kaynanam olsun...

Samet: Evlilikteki beklentileriniz bunlar mı sadece? Bir eşten ne beklersiniz mesela?

Lale: Eşimden ne beklerim? Benim bilmediğim şeyleri bana öğretmesini isterim. Çok olgun olması lazım. Ben onunla konuştuğum zaman sohbet edebilmeliyim. Ondan bir şeyler öğrenebilmeliyim yani. Ben elinden tutarak yurdürmek istemiyorum. O benim elimden tutarak yürütsün istiyorum. O benim sadece eşim olmamalı, annem, babam arkadaşım, her şeyim olması gerekiyor. Çünkü evlendiğim zaman tamamen ona sığınırım ben, çünkü burada kimsem yok. Her şekilde ona güvenmeliyim çünkü benim arkamda güvendiğim bir şey yok. Eşimden her şeyi beklerim. Karşımdaki insan dediğim gibi çok olgun olması lazım. Ne biliyim yani kafa yapılarının uyuşması gerekiyor.

Samet: Ne burcusunuz?

Lale: Oğlak.

Samet: Benim de yükselenim oğlak. Başak burcuyum bende.

Lale: Başakla çok iyi anlaşılır. Burçları pek bilmiyorum ama tek başak burcunu biliyorum. Çünkü bana çok iyi uyum sağlıyorlar. Hiç evlendiniz mi?

Samet: Hayır.

Lale: Sizin bana sormak istediğiniz bir şey var mı?

Samet: Açıkçası şu anda gelmiyor aklıma.

Lale: Aileniz biliyorlar değil mi?

Samet: Tabii ki biliyorlar.

Lale: Evliliği ne zamandan beri düşünüyorsunuz?

Samet: Uzun zamandır düşünüyorum açıkçası. Kafama göre, tam uygun birini bulamadım. Mutluluk ve huzur arıyorum ben evlilikte. Şu an düşüncem bu şekilde eğer ki olursa. Çok seçiciyimdir ben. Kolay kolay bir beğenmede dış görünüşü önemsemem. İçindeki yaşantı, davranışları, bunlar benim için önemlidir.

Lale: Zaten dışını beğenmediğin insanın içini de merak etmezsin yani. İlk önce beğenmek çok önemli, ondan sonra işte sorular ortaya geliyor. Mesela ben bir insana bakarım beğenirim ama konuşunca bazı şeylerin olumsuz olduğunu düşünebiliyorum yani. Bir fikrim uyuşmayabiliyor. Hayata bakışımın çok farklı olduğunu görüyorum. Ondan da olumsuz olabiliyor. Yani tamam hiç kimse de dört dörtlük değildir. Ama hani bir konuştuğum zaman, bir şey hissetmem gerekiyor yani.

Samet: Hoş vakit geçirmek önemli.

Lale: Hoş vakit geçirmek, aynen öyle, önemli, mantıklı, benim evleneceğim insanda oturmasını konuşmasını nerde ne giymesini bilmesi lazım. Ben çok önem veririm temizliğe. Bakımlı erkek isterim karşımda her zaman. Sadece burada değil, dışarda olsun, evde olsun. O şekilde yani, temizliğe çok önem veririm.

Uğur Arslan: (Konuşmaya iştirak ediyor, ses iyi duyulmadığı için Samet'in özelliklerini tekrar ediyor) Samet Bolu'da yaşıyor. Düğün salonu işletiyor. Evlenirse Bolu'da yaşayacak. Bolu'da evi var, arabası var her şeyi var. Baba yok, anne hayatta. Evlenirseniz anneye birlikte mi yaşayacaksınız?

Samet: Yok hayır.

Songül Karlı: Uğur sana inanamıyorum. Bunların hepsini duydun mu? Ne kulak varmış sende.

Uğur Arslan: İzleyiciler duyuyor tabii, onlar yakanızdaki mikrofon kadar yakın size. Acaba Lale yaşar mı Bolu'da?

Lale: Ben Bolu nerde bilmiyorum ki.

Songül Karlı: Bolu çok yakın çok güzel bir yer.

Uğur Arslan: Lale sizin memleket nasıl kar yağar mı?

Lale: Ayy bizim memleket kışın çok soğuk, yazın çok sıcak oluyor.

Uğur Arslan: Sen Bolu'da acayip güzel yaşarsın o zaman. Tamamdır. İstanbul'a da yakın... Samet iyi çocuk, evliliğe de hazır duruyor. Buradaki arkadaşlar da gayet beğendiler. Twitterci izleyicilerimiz gayet beğenmişler. Ne diyorlar mesela. Lale

Samet'e evet diyecek diyor Özlem Aksoy. Lale kesinlikle evet demelisin diyor Ebru Öz. Okan Oruçoğlu da diyor ki; Lale bu çocuğu da kabul etmezse evlenmesin artık. Gelenlerin içinde en iyisi bu arkadaş diyor. Fatih Beyin konuşmalarını çok beğeniyoruz, söyler misiniz biraz konuşsun demiş Fulya Kaya. Evet, yorumları alalım, Fatih Beyden başlayalım. Bak yorumcuların bile hayranları var.

Fatih: Öncelikle yorum yapan arkadaşımıza çok teşekkür ederim. Daha da önemlisi sizin bugün doğum gününüz Uğur Bey doğum gününüzü en içten dileklerle kutluyorum. (Orkestra, alkışlar eşliğinde iyi ki doğdun şarkısını söylüyor. Uğur Arslan teşekkür ederek yorumlara dönüyor)

Fatih: Lale Hanımı buradan tanıyoruz. Samet Beyi de gördük, beğendik. Lale Hanım da sanıyorum görsel olarak beğenecek. Ama Lale Hanımın şöyle bir sorunu var. İnternette çok iç içe yaşadığı için internetteki yorumları çok fazla kale alıyorsun. Almayacaksın. Seni orda eleştirebilirler, kimseyi beğenmiyormuşsunuz bilmem ne... Üç tane talip, dördüncüde evleneceksiniz diye bir mecburiyetiniz yok zaten. Sanırım bir çay içmeye çıkarsınız. Ben sizin evlenme niyetinde olduğunuzu ben şahsen ciddi anlamda evlenme niyetinde olduğunuzu düşünüyorum. Dışarda da görüşürseniz, çay içerseniz... Tabii ki daha yakından tanımak lazım. Siz aileye de önem veriyorsunuz, bir şans verin derim.

Uğur Arslan: Başka yorum yok mu? Fatma, mikrofonu verin.

Fatma: Samet Bey hoş geldiniz. Ben görsel çok yakıştırdım. Samet Bey çok düzgün, boylu poslu yakışıklı ama olacağını sanmıyorum. Bir çay içsinler ama bu yolda yürüyeceklerini sanmıyorum. Hayırlısı olsun.

Ferhan: Lale Hanım ben çok yakıştırdım, inşallah olur.

Hakan: Lale Hanıma gelen ender beylerden bir tanesi Samet Bey. Gerçekten karizmatik, hoş görüntüsü var. Konuşmasını da bilen bir bey. Bence inşallah olur diyorum. Lale Hanımın ona bir şans vermesini gerçekten temenni ediyorum.

Hanefi: Bende çok yakıştırdım. Evet diyeceğine inanıyorum. Talibini kaçırma derim.

Uğur Arslan: Evet son yarımardan sonra Twitlerinizi okumaya devam edeceğiz. Kübra Çil demiş ki; Lale kesinlikle kabul etmeli çok yakıştılar. Tuncay Erdem de demiş ki; Özbek Lale biraz zor evlenir demiş. Hem yakıştılar kabul et diyorlar, hem Lale kabul etmez diyorlar. Böyle bir çelişki var herkeste.

Songül Karlı: (Meltem'e dönerek) Olumlu bir yönü varsa yorum alalım Meltem.

Meltem: Yok, olumlu bir yönü yok, kararımı verebilirim.

Uğur Arslan: Görüşme odası mı? Farklı adaylar mı?

Meltem: Farklı adaylar diyorum.

Uğur Arslan: Alkışlıyoruz beyefendiyi, farklı adaylarla devam ediyoruz. (Birgül'ün VTR'si yayına giriyor)

Uğur Arslan: Evet görüşmeler buluşmalar devam ediyor. Bir adayımızı tanıyacağız şimdi. İzleyicinin isteği var şimdi twitterdan. Onu yerine getirecek Mustafa. Hatice Hanım geliyor. Buyurun Hatice Hanım. Buyurun kendinizi anlatın.

Hatice: Ben 36 yaşındayım. İstanbul'da doğdum büyüdüm. Bir evlilik yaptım. Çok kısa sürdü, altı ay sürdü. Beş sene ayrı yaşadıktan sonra evliliğimi bitirdim, boşandım. Beş buçuk yaşında bir evladım var. İstanbul'da kendime ait bir dairem var. İstanbul'da ikamet ediyoruz. Annem babam da bize yakın yerdeler. Benim istediğim, benim evlilikten beklentilerim şöyle; kesinlikle hani evlenmek için evlenmeye gelmesinler. Gerçekten evliliği yürütebileceklerine inanıyorlarsa evlensinler. Ben evlenmek istiyorum deyip de hani iki üç gün sürmesin. Öncelikli isteğim bunun bilincinde olsunlar. Karşı tarafı da zor durumda bırakmasınlar. Evlilik, hakikaten sizlerin de dediği gibi ciddi bir müessese. Bu müesseseyi ayakta tutabilmek için sabrediyoruz ama bir yerde sabır bitiyor. Benim sigara takıntım var. Kesinlikle sigara kullanmamalı gelecek aday, artı giyimine kuşamına özen göstermeli. Oturmasını kalkmasını bilmeli. Evin içinde hijyenine temizliğine dikkat etmeli. Eğitimli biri olmasını istiyorum. Üniversite mezunu olabilir, artı devlet memuru da olabilir, ordu mensubu da olabilir. Yani kendini yetiştirmiş, uzun boylu, artı mesleğinde kariyer sahibi olmalı ve kesinlikle evlilik niyeti olmalı yani. Ben gidiyim orda görüneyim olmamalı yani. Kesinlikle gece hayatı olmamalı. Düzgün bir ev ve iş hayatı... Ben çünkü evcimenim. On beş yıllık bir çalışma hayatım oldu benim. Son üç senedir işten ayrıldım çocuğuma bakmak için. Belediyede çalışıyordum. Sonuçta benim belirli bir düzenim vardı. Evcimen olmalı. Çok ağır başlı olmalı. Ne konuştuğunu bilmeli. Bayanlarla çok yılışık hareket eden insanları sevmiyorum. Bayanlarla mesafeli olacak. Ben nasıl erkeklerle mesafeliysem Songül Hanım, o da bayanlarla mesafeli olacak.

Uğur Arslan: Çok güzel tanıttı kendini Hatice Hanım, hayırlısı olsun. Kendi dairenizde yaşıyorsunuz. Çalışmaya ara verdiniz. Sonra çalışacak mısınız?

Hatice: Çocuğumla ilgilenmek istiyorum. Eski eşim emniyet mensubuydu, çocukla ilgilenemiyor. Yani bir müddet ben ilgilenmek istiyorum çocuğumla. Yani önce çocuğum diyorum.

Uğur Arslan: Hayırlı olsun diyoruz, Hatice Hanıma teşekkür ediyoruz.

Songül Karlı: Bir buluşturmamız daha olacak. Döndü Hanımın talibi var. Buyurun Döndü Hanım. Lale ile Samet'i mutfağa alıyoruz. Döndü'nün talibi geliyor. Buyurun Orhan Bey.

Uğur Arslan: Hoş geldin Orhan, ne iş yapıyorsun?

Orhan: Tekstil işi yapıyorum.

Uğur Arslan: Peki güzel, Orhan'la Döndü görüşüyorlar, buyurun.

Döndü: Hoş geldiniz, nasılsınız?

Orhan: Teşekkür ederim. Stüdyoya girdim, sizi gördüm. Çarpıldım desem yeridir. Fark etmişindir sen onu.

Döndü: Teşekkür ederim. Hayır, fark etmemiştim ben. Nerde yaşıyorsunuz?

Orhan: Ben burada Zeytinburnu'nda çalışıyorum, Esenyurt'ta oturuyorum. Tekstil işi yapıyorum ben. Hiç evlenmedim daha. 27 yaşındayım.

Döndü: Ben kriterlerimde hiç evlenmemiş birini kabul etmiyorum. Ve 26-27 yaşında da kabul etmiyorum. Ama madem geldiniz, kaç kardeşiniz, kendinizden bahsedin.

Orhan: Sekiz kardeşiz. Hepsi evli. Konyalıyım ben.

Döndü: Beni seyrettiniz mi?

Orhan: Bir-iki defa seyrettim de fazla bilgim yok.

Döndü: Bir kere evlendim ayrıldım. İki tane çocuğum var.

Uğur Arslan: Hiç evlenmemiş istemiyorum dedin, devam edelim mi etmeyelim mi?

Döndü: Hiç evlenmemiş istemiyordum ben çünkü çocuksu oluyorlar. Hiç evlenmemiş beni anlayamaz ki. Ben yaşı da olgun istiyorum.

Songül Karlı: Orhan'ın annesi burada anne iyisin değil mi? (Ekranında başörtülü yaşlı bir kadın, hoş bulduk, sağ ol diyor) İki tane çocuğum var diyor, oğlun hiç evlenmemiş diyor.

Orhan'ın Annesi: Onun çocuğu benim çocuğum. Olsun, kendi çocuğum gibi, beğendik biz.

Songül Karlı: Gel de açıkla, kayınvalide gelin arasına giremem, en zoru odur...

Döndü: Ben korkuyorum yani sonradan sorun olur ondan çok korkuyorum yani.

Orhan'ın Annesi: Bizim için sorun olmaz. Benim kızım neyse sen de öylesin. Yok hiçbir şey olmaz. Yani biz talibiz.

Uğur Arslan: Nasıl Orhan'ın işi gücü iyi mi? İyi para kazanıyor mu?

Orhan'ın Annesi: Aylığı iki milyara geliyor.

Orhan: (Döndü'ye eğilerek) Üç buçuk milyar.

Uğur Arslan: Kararını alalım mı Döndü? Görüşme odası mı farklı adaylar mı?

Döndü: Geldiği için sağ olsun hem annesi hem kendi. Ben farklı adaylar diyorum. Hiç evlenmemiş gelmesin, gelirse de yaşı olgun olsun yani.

Songül Karlı: Orhan 27 yaşında hiç evlenmedi, 2 milyar maaşı var, evi var, daha ne olsun... Evet Döndü ve Orhan farklı adaylarla devam ediyorlar. Bir buluşturmamız daha var. Şenay Hanımın talibi Cem Bey olacak. Önce Şenay Hanım gelecek. Buyurun Şenay Hanım. Şenay'ın talibi Cem Beyi davet ediyoruz.

Uğur Arslan: Nereden yolculuk?

Cem: Şu an İstanbul'dayım da Ankara'da oturuyorum. Aslen Çankırılıyım. Ben Harem dizisinin set ekibindeyim. Aşırı yoğun çalışıyoruz. Sabaha karşı 5-6 da bitiyor. 11-1 gibi de yeniden başlıyor. Ben 2-3 gün sonra Ankara'ya dönüyorum. Ben proje koordinatörüyüm. Gelen personeli oturtuyorum oraya uygulamasını yapıyorum Ankara'ya dönüyorum.

Şenay: Hoş geldiniz nerden geliyorsunuz?

Cem: Ben Ankara'dan aslen Çankırılıyım.

Şenay: Ankara'da kimle yaşıyorsunuz?

Cem: Babam, kız kardeşim.

Şenay: Evlilik yaptınız mı?

Cem: Yok yapmadım.

Şenay: Kaç yaşındasınız?

Cem: 28

Şenay: Beni ne zamandır takip ediyorsunuz?

Cem: Önceden bir kaç kere takip ettim. Sette giriş çıkışı takip ederken yoğun oluyor da... Öyle olgunsunuz, oturaklısınız, rahatsız biraz da... Benim niyetim evlenmek. Kamerada görünmek için gelmiyorum. Evlenicem, çekip gidicem ben. Amacım bu benim. Ekmeğimi taştan çıkarırım. Yani ne biliyim normal maaşa tamah etmem. Ek işlere falan da giderim, evimi geçindiririm yani. Ekmeğimi çıkarırım. Ben İstanbul'a geldiğim zaman ek işe de gidiyorum. Evime bakarım, kadınıma bakarım. Tabii kadınıma bana güven sağlarsa, iyi niyetli olursa.

Songül Karlı: Peki... Şenay'la Cem konuşmaya devam ediyor, Lale görüşmeye devam ediyor. Şimdi karar anı için Birgül Hanım ve Şükrü Bey geliyor. Buyurun efendim. Küçük bir aradan sonra buradayız, bakalım neler olacak...

Uğur Arslan: Birgül ve Şükrü kararını verecek şimdi. Twit mesajlarında şunlar var. Şükrü bir kere daha oynar mı var ve Birgül yalnızlığım şarkısını bir daha söylesin. Mümkünse müzik ekibine katılsın ve sürekli söylesin. İzleyicilerimizden gelen yoğun istek üzerine Birgül yalnızlığımı söylüyor (Birgül nefes darlığı olan biri ve şarkıyı çok kötü söylüyor)

Uğur Arslan: Önce Lale'nin kararı hazır herhalde onu alalım. Lale sadece stüdyodaki arkadaşlarımız değil, ekran başındaki izleyicilerimiz çok yakıştırmışlar. Talibini çok beğenmişler. Hemen evlenip gitsin, daha ne olsun diyor herkes.

Lale: Samet Bey çok iyi bir insan görüntü olarak da şekil de olsun, konuşmaları da olsun ama kafamda bir soru işareti var Bolu'ya gitmek. Şu anda karar vermek istemiyorum. Kendisini görüntü olarak çok beğendim. Ondan dolayı yarın vermek istiyorum kararı, düşünmem lazım, konuşmam lazım.

Uğur Arslan: Lale bir gün sonra kararını verecek, tebrik ediyoruz. Evet Şenay Hanım ve Cem Bey sizi mutfağa alalım. Evet Şükrü sen Birgül'e talip oldun, kararı Birgül verecek. Birgül'ün babası da burada. Babamıza hoş geldin diyelim. Şükrünün annesi de buradaydı.

Songül Karlı: Birgül kayınvalideye çok önem veriyor nedense.

Uğur Arslan: Hoş geldiniz Birgül'ün babası.

Baba: Hoş bulduk efendim. Size sevgi ve selamlarımı getirdim yalnız efendim ben bu evliliği anlayamadım efendim. Anne veya Şükrü bey bana kendilerini ifade edemediler. Şu an ben olumsuzum efendim.

Uğur Arslan: Şimdi ifade etmesini ister misiniz?

Baba: Önce benim için anne. Anne çok varsayımlı konuştu. Şükrü de ona uydu. Beni inandırıcı hiçbir şey gelmedi efendim. Ben bu evliliği onaylamıyorum.

Uğur Arslan: Yani iş meslek olarak mı? Ne inandırıcı gelmedi efendim?

Baba: Meslek olarak efendim. Hem annenin görüşü her ikisi de çok farklı..

Songül Karlı: Baba sen takıldığın şeyleri sor istersen nerde takıldınız? Konuştular mı babayla? (Birgül'e dönüp soruyor)

Birgül: Konuştular, ben bir şey söylemek istiyorum. Anneyle konuşuldu ben anneye gittim. Annesi bize geldi kendileri. Ben iki gün boyunca eve gelmedim. Çünkü gelmek istemedim. Çünkü babamın kararının aynı olacağını biliyordum. Onun için gelmedim.

Songül Karlı: Niye? Baban senin evlenmeni istemiyor mu yaa?

Birgül: İstemiyor.

Songül Karlı: Ne yapacak böyle bekar bekar kaç yaşına gelmiş.

Uğur Arslan: Saim bey siz de tabii her baba gibi kızınızın mürüvvetini görmek istersiniz değil mi efendim?

Baba: Ben şöyle bir anlatmak istiyorum efendim. Buradaki seyircilerden Allah rızası için dinlemelerini rica ediyorum. Eğer ben haksızsam siz bana haksızsın deyin. İlkın Şükrü Bey kendini bana tam olarak anlatamadı. Sonra anne geldi. Anne hayat görüşü ve oğlunun durumu... Bu arada bir telefon geldi. Şükrü Beyin bir alacağı varmış onunla görüştü. Yani anneye 15-20 dakika oturduk. Şükrü Beyi üç dört kere gördüm. Hal ve hareketlerine dikkat ettim. Hal ve hareketleri çocuksu. Benim de kızımın hal ve hareketleri çocuksu. Benim kızımın hal ve hareketlerini kaldıracak Şükrü Beyin bir durumu yok. İkisi de aynı hayat görüşleri. Çünkü benim kızım çok duygusal olduğundan Şükrü Bey benim kızımı kaldıramaz. Hayat şartlarını bunlar kaldıramaz maddi ve manevi durumu. Aile görüşü çok farklı.

Birgül: Geçen Selman Beye hayır demiştin. Bu sefer ben karar veriyorum evet diyorum.

Baba: Ben Selman Beyin ismini duymak istemiyorum.

Birgül: (Aynı cümleyi tekrar ediyor) Geçen Selman Beye hayır demiştin. Bu sefer ben evet diyorum ve evden gidiyorum.

Baba: Sen nasıl istersen öyle bilirsin.

Uğur Arslan ve Songül Karlı: (İkisi birden) Böyle restleşmeyin ama.

Uğur Arslan: Böyle duygusalsınız ikiniz de, bu anınızda böyle restleşmeyin konuşmayın, sakın olun.

Songül Karlı: Babacım sen Birgül'ü anlamaya çalışıyor musun? Sen genelde işi gücü... Duygusal, benim kızım üzülür de, bu kız yaşıyor yani 27 yaşında hayata alıştı yani... İyiyi de gördü, kötüyü de gördü, bu bir hayatın içinde illaki olacak. Niye olumlu tarafından bir kere de bakmayalım?

Birgül: Bir de benim burada bir arkadaşım var. Arkadaşım da bizdeydi. Hatta İsmican da babamın istemediğini söyledi bana kendisi.

Baba: Hayır İsmican da benim niyetimi bilir. Ben kendisine söyledim.

Songül Karlı: Peki baba niye böyle? Gördün temiz pak bir çocuk. Annesi de var. En azından hemen geldiler size görüştüler konuştular ki güzel bir şey bu. Niye bu kadar olumsuz bakıyorsun olaya? Çünkü bu kızcağızın daha çok psikolojisi... Çünkü sen her görüşte olumsuz bakarsan hayata iyi bakmayacak kız. Benim babam beni evlendirmek

istemiyor mu acaba? Acaba derdi ne benimle? Başka şeyler düşünecek kuracak kafasında.

Baba: Songül Hanım benim derdim şöyle. Siz haklısınız. Şükrü Beyle benim kızıma şöyle bir dikkatlice bakın. Canı yürekten bakmanızı isterim seyircilerden televizyon izleyicilerinden.

Birgül: Ben bu yayından çıkıp gitmesini istiyorum lütfen (babası için) moralim bozulacak, yere düşücem yine hasta olucam.

Songül Karlı: Aaaa lütfen... Hasta da olmycan, koca insanlarsınız. Babayla kızlar kavga etmez öyle. Sakin sakin konuşun, öyle olmaz.

Uğur Arslan: Ben bu görüşmeye ara vermek istiyorum. Biraz sakinleşin. Siz Şükrü'yle biraz konuşun, baba da sakinleşsin. Biz sıradaki çifti alalım. Lütfen baba ve kızın arasının açılmasını istemiyoruz biz. O yüzden bu konuşmaya ara veriyorum ve sıradaki buluşmayı davet ediyorum. İsmican Hanım geliyor efendim, buyurun İsmican Hanım.

Uğur Arslan: İsmican hoş geldin. Talibin var, hayırlısı olsun. Bakalım ne olacak heyecanlı mısın?

İsmican: Yok heyecanlı değilim biraz gerginlik var üzerimde... Hayırlısı olsun bakıcaz şimdi. Ağırlık var üzerimde.

Uğur Arslan: Seni bir okuruz üfleriz şimdi bir şeyin kalmaz. Selahattin Bey geliyor. Buyurun Selahattin Bey. Hoş geldiniz. Selahattin Bey kızın ailesi izliyor şu an. Talip olmaya geldiniz. Annenizin babanızın haberi var mı? Hayattalar mı?

Selahattin: Biliyorlar... ailemle yaşamıyorum.

Songül Karlı: Birgül bak üzülüyorsun. Ağlıyor Birgül yazık yaa... Siz bu aranızdaki konuşma tarzını niye düzeltemediniz baba kız? Üçüncü şahıs değil de siz restleşiyorsunuz devamlı ve bu çok üzücü bir şey yaa... Devamlı bir restleşme var aranızda bu kötü bir şey. Nasıl olacak bu bilmiyorum yaa...

Birgül: Ben evi terk ediyorum Uğur Bey. Gerçekten söylüyorum burada herkesin huzurunda söylüyorum. Ben bundan sonra eve gelmiyem. Benim böyle bir babam yok. Birincisine hayır, ikincisine hayır, yeter artık. Ben de mutlu olmak istiyorum ve mutluluğu yakaladığıma inanıyorum.

Uğur Arslan: Sakin olun, arkadaşlar çay kahve verin, görüşeceğiz birazdan konuşacağız. Evet Selahattin Beyle İsmican görüşüyorlar.

İsmican: Nereden geldiniz?

Selahattin: Kahramanmaraş'tan

İsmican: Ooo çok güzel. Kaç yaşındasınız Selahattin Bey?

Selahattin: 36 yaşımdayım. Hiç evlenmedim, yalnız yaşıyorum. Onlar ayrı oturuyorlar. Normalde benim işyerim Antep'tedir.

İsmican: Bu arada işiniz nedir?

Selahattin: Ben gıda toptancılık yapıyorum.

İsmican: Benim Ankaralı olduğumu biliyorsunuz, başımdan şiddetli geçimsizlik bir evlilik oldu geçti biliyorsunuz. Ben ailemle yaşıyorum çocuğum yok.

Selahattin: Biliyorum. Ben evlenmeyi düşünmüyordum. Sizi gördüm etkilendim.

İsmican: Hayırlısı bu işler. Ekrandan beğenip gelip de tamam ama, konuşmak lazım, görüşmek lazım. Birden olmuyor. Hani ilk izlenim çok önemli ve evi geçindirebilir misiniz? Sosyal güvenceniz var mı? Ben onlara bakarım yanlış anlamayın. Bu saatten sonra bir evlilik yapacaksam çok sağlam temeller üzerine kurmalıyım. Kadının yaşı erkeğin maaşı söylenmez ama geçindirebilecek misiniz evinizi? Atıyorum mesela ben saç boyatıyorum. Bayanlar zaten kendilerine bakarlar.

Selahattin: Ben zaten bakımlı bayanı severim. Kendime güvenmesem gelmezdim.

İsmican: Buraya herkes kendine güvenerek geliyor sonuçta, konuşmak lazım herşeyi.

Selahattin: Doğru söylüyorsun, ama sen ne yapsan hoşuma gider (kadına bakıp gülüyor) Benim niyetim ciddi, evlenmek... Evet dersen hemen, Cuma günü acil hemen istiyorum. Çok ciddiyim.

Songül Karlı: Ciddisiniz ama bir tanıma süreci var. Bakalım nasıl bir insansın. Aileler tanışsın konuşsun. Huylarını öğrenmesi gerek, çevrendeki insanlarla konuşması gerek.

İsmican: Mesela nelerden hoşlanırsınız?

Selahattin: Senden hoşlanıyorum işte.

İsmican: Ay burada senden hoşlanıyorum diyor beyefendi.

Uğur Arslan: Hoşlandığınız belli de, normal hayatta nelerden hoşlanırsınız?

Selahattin: Normal hayatta gezmeyi seviyorum.

İsmican: Şöyle düzeltelim Selahattin Bey. Hoşlantı birden olmaz zaten. Hiçbir şekilde inanmıyorum ben. Hiç inanasım da gelmiyor. Beğeni diyelim. Hani karşıdan gördüm beğendim sizi... O daha mantıklı değil mi sizce? Ekran karşısındaki insanlar bizi yanlış anlamasın. Beni ailem izliyor, sülalem izliyor. Mesela benim bir evlilikten beklentim şunlar. Mesela sabahleyin güzel bir şekilde işe gitmesi. Ben kahvaltayı

hazırlıycam. Akşam geldiği zaman kapıyı açarım, eşimi güler yüzle karşılarım. Ama onun somurtmaması gerekir. Böyle somurtup durmasından hiç hoşlanmam. Monoton hayat hiç sevmem. Hayatı dolu dolu, yerine göre yaşamayı severim. Sosyal bir insanım. Selahattin: Ben de öyleyim. Sevdim mi tam severim. Kapıldım mı her şeyimle kapılırım, bağlanırım.

İsmican: Sinemayı sever misiniz?

Selahattin: Severim, bilardo oynarım ama yalnız olmuyor. Sen yanımda olduğun zaman ne istersen yaparız.

Uğur Arslan: Peki birazdan kararınızı alacağız. Şimdi Birgül ve Şükrü'ye dönelim. İzleyen izleyicilerimizin twitlerinden de belli oluyor. Onlar da ikiye ayrılmış durumda. Bir kısım diyor ki Birgül biraz daha sakın olsun, elin erkeği için babaya rest çekmesin diyor mesela Kübra Çil gibi bir kısım izleyici. Tolga Sürmeli gibi bir diğer kısım izleyici de şöyle düşünüyor. Birgül'ün babası kimseyi beğenmiyor hep ön yargılı, aslında Şükrü olur, iyi biri diyor.

Birgül: Çok doğru söylemiş kim söylemişse. Çok takdir ettim.

Uğur Arslan: Kimisi babanın kimseyi beğenmediğini düşünüyor, kimisi de senin daha akıllı hareket etmek için babanla birlikte, babanın düşündüğü şekilde hareket etmeni öneriyor.

Songül Karlı: Şimdi şöyle yapacağız. İkinizi dışarı alacağız, sakın sakın konuşacağız. Çünkü fevri davranıyorsunuz, üzülüyoruz. Karşılıklı baba kızın birbirine girmesini istemiyoruz. Sonra alıcam ben sizi. Sakın olup birbirinizi kırmanızı istemiyoruz, biraz sonra alacağız kararınızı.

Uğur Arslan: Şimdi kız dışardayken sizinle rahat rahat konuşalım. Sizin tam niyetinizi öğrenelim. Sonra onları buraya alıp kararlarımızı alalım. Evet Saim Bey, Şükrü'yle ilgili endişeniz nedir?

Baba: Şimdi Uğur Bey ben anneden inandırıcı bir şey duymadım. Hep maddi duruma kaynaklaştık. Şükrü'nün bir yerde alacağı varmış. Anne onu almaya gitti. Benle detaylı konulara girmek istemedi efendim. Ben babayım, geçen gün burada hasta oldum dört gün hastanede yattım. Çoluğum çocuğum üzüldü. Biz burada Birgül için uğraşıyoruz. Eğer ben Şükrü Beyden veya anneden biraz olumlu bir şey bulsaydım tabii ki ben onaylardım.

Songül Karlı: Saim bey şunu anlamaya çalışıyorum. Tabii ki siz kızınızı korumak isteyebilirsiniz. Tabii ki normal zaten. Ama mesela diyor ki tam anlaşıyorduk

onu istemedi, sonra bir talibim oldu onu istemedi, Selman'ı istemedi, sonra bunu istemedi. Yani baba hiçbir şekilde birini istemiyor.

Saim Bey: Yok efendim ben kimi istemedim. Şimdi ismini anmak istemiyorum. Kim geldi ki? Telefonda görüştük, zaten onları onaylamıyorum. Ötekini kendisi zaten istemiyordu onu. Bunların hepsini görüştük biz Songül Hanım. Şükrü Bey çok çocuksu. Benim kızım da çocuksu. Yani kendi ayaklarının üstüne Şükrü Bey basamaz. Bu evliliği kesinlikle benim kızım Şükrü Bey yürütemez. Şükrü Beyi çok güzel izledim ben. 5-6 sefer görüştüm kendisiyle ben. Yani hiç olumlu bir şey bulamadım. Kendi ayaklarının üzerine basamaz. Şunu bir kere söylüyorum, Şükrü Bey babasız, benim kızım da annesiz. Ne olur yanlış anlamayın buradaki seyirciler. Şükrü bir kere baba sevgisi tatmamış, benim kızım da anne sevgisi tatmamış. Bunların ikisi de yarım insan benim görüşüm. Çünkü sevgi burada çok önemli efendim. Anne sevgisi baba sevgisi olmayan insanın bir tarafı zayıf oluyor.

Songül Karlı: Peki siz baba olsanız, anne anneliğini yapsa siz babalığınızı yapsanız, çocukları kazanmış olsak, topluma da kazandırmış olsak.

Baba: Yok efendim Şükrü Beyle ikisi yan yana geldi mi kazanmak çok zor.

Uğur Arslan: Peki Sami Bey ideal damat profilinizi çizer misiniz? Birgül'ün ideal eşi nasıl biri olmalı?

Baba: Önce efendim kendi ayakları üzerine basacak. Çok önemli efendim. Ben burada bir kaç kişi söylerim ama beni yanlış anlarlar diye üzüntü duyuyorum.

Uğur Arslan: Maddi anlamda mı kendi ayakları üzerinde duracak?

Baba: Hayır maddi değil. Kendini anlatacak. Kendi bir kere ne olduğunu bize söyleyecek efendim. Maddi ikinci planda. Şükrü bir kere ne yaptığını bilmiyor, çok çocuksu. Hal ve hareketleriyle kendisini anlatamıyor. Ne yapmak istediğini anlatamıyor. Ben burada size örnekler vereyim. Aileyi bir bağlayın.

Uğur Arslan: Hatta mı Şükrü'nün annesi şu anda? Alo duyabiliyor musunuz efendim? Evet, hoş geldiniz efendim. Şimdi Saim Beyi dinlediniz. Birgül'ün babası pek taraftar değil, ikisi de çok çocuksu ve bir aile kurmaları sakıncalı olur diyor Saim bey, siz ne diyorsunuz?

Anne: Onlar daha çok genç ben öyle düşünüyorum. Beyefendi maddiyatla düşündü ama öyle bir şey yok. Ben ne konuşayım ki, gittik beyefendiyle oturduk konuştuk, gayet iyi bir beyefendi, öyle düşünüyorum. Çocuklara bırakalım dedim. Birbirlerini tanışınlar... Şükrü zaten ayaklarının üzerinde kendisi duruyor. Ben Şükrü'ye bir destek yapamıyorum. Kirasını veriyor, elektriğini suyunu ödüyor.

Kendisine bakıyor yani, yalnız yaşıyor. Kendine bakıyor. Ben orda beyefendiye dedim, çocuklar anlaşsın, onların kararına saygımız var, anlaşabilirlerse bu işi yürütebileceklerse bir daha hiç kimsenin üzülmeye gerek yok, olur dedim. Daha ne söyleyeyim yani.

Uğur Arslan: Siz biraz ortadasınız. Ama şunu kesin olarak söylüyorsunuz ki Şükrü kendi ayakları üzerinde duran bir çocuk diyorsunuz. Çocuksu olduğunu kabul ediyor musunuz? Yoksa olgun mu sizce?

Anne: Bence çocuksu değil. Daha genç onlar ne diyim, yani olabilir de... İki insan birbirini tamamlıyorsa, beraber olgunlaşırlar.

Baba: Songül Hanım ben hanfendiye bişey sormak istiyorum. Selamlarımı sunarım hanfendi ben şunu demek istedim çocuksu derken. Ben onu üç kere gördüm efendim bacak bacak üzerinde, iyi dinleyin beni efendim, sigara içiyor, bugün sen o eve misafir gelmişsin, bacak bacak üzerine oturuyor, yani konuşurken bir sağa sola bakıyor. Yani burada bir baba var. Bacak bacak üstüne atılmaz, konuşma dikkatli olur. Aynı böyle dalga geçer gibi konuşuyor efendim. Misafirsin, misafir gittiğin yerde ne öyle duracaksın. Ben böyle gördüm atalarımın ben böyle yaşadım, olur mu öyle şey. Bu beyle benim yaşam çizgim ayrı. Ben ailemden böyle gördüm, böyle görmek isterim.

Uğur Arslan: Şimdi çocuk annesiyle yaşamış, daha rahat hareket ediyor. Babanın olmadığı yerde biraz farklı oluyorlar...

Anne: Bir dakika bir şey diyebilir miyim? Onlar ikisi de daha çok genç. İkisi evliliği yapacaklar. Niye bacak bacağa takılıyor yani. Birgül de dört dörtlük değildir, benim oğlum da değildir yani cahil bunlar.

Songül Karlı: (Sinirli bir şekilde) Bir de sizi tanımıyorlar, sizin nasıl biri istediğinizi bilmiyorlar yani Saim Bey, müneccim değil ki çocuk. Bu abartılacak bir konu değil ki anam. Yani söylersin yapmaz, söylersin konuşmaz, söylersin tedbirini alır. Söylersin o aileye ayak uydurur. Biz hep böyle yaptık, anneye gidiyoruz, kayınvalideye gidiyoruz, orda bakıyorum öbürleri farklı bir şey yapıyor, ben de gidiyorum onlar gibi yapıyorum. Böyle bir şey yok ki saçmalık yani.

Baba: Sen oraya misafir olarak gelmedin ki görücü olarak geldin. Dikkatli olmaları lazım. Bu çok önemli.

Songül Karlı: Sizin için kızınızı emanet edeceğiniz bir aile mi önemli yoksa damadınızın karşınızda bacak bacak üstüne atması mı önemli?

Baba: Efendim, önce bana saygısı olacak efendim.

Songül Karlı: Efendim bence Birgül'e sahip çıkacak bir kayınvalide lazım. Oğlandan da çok ona bir kayınvalide lazım abicim. Bunu kabul etmelisiniz (Songül Karlı alkışlanıyor) Bunu kabul etmelisiniz. Kayınvalide önemli bir güç. Ona bakacak bir kadın. Nefes darlığı var. İş yapamıyor, yemek yapamıyor, ona bakacak bir kayınvalide lazım. Sizi suçlamıyoruz, daha iyi daha olumlu bakalım diye...

Baba: Ben bunları söyledim efendim yemek yapamadığını, nefes darlığı olduğunu, ben kızımın her şeyini anlattım.

Uğur Arslan: Herkesin kendi inançları, kültürü ve yapısı vardır. Burada konuşan herkes kendi fikrini söylemektedir. Ama Saim Beyin fikri de şu. Diyor ki benim damadım olacak adam kayınpederinin karşısında bacak bacak üstüne atmasın.

Baba: Ondan evvel bir de sigara içilir mi efendim, kayınpederin yanında sigara içilir mi?

Uğur Arslan: Bu sizin düşünceniz ve kültürünüz. Hanfendinin farklıdır, onun farklıdır, bunun farklıdır. Herkesin farklı düşüncesi beklentileri vardır. Benimki böyle diyorsunuz, ona da saygı duyuyoruz efendim. İsmican ve Selahattin Beyi böyle alıyoruz. Birazdan kararlarını alıcaz. Birazdan Birgül ve Şükrü'nün kararını alıcaz. Şimdi Hatice Hanım geliyor. Buyurun Hatice Hanım, talibiniz var sizi istemeye gelmişler, hayırlısı olsun. Beyefendi kaç yaşında olmalı? Hatice Hanımın talibi Ergün Bey geliyor.

Hatice: Benden beş yaş küçük olabilir beş yaş da büyük olabilir. 31-41 arası olabilir.

Uğur Arslan: Hoş geldin Ergün kaç yaşındasın?

Ergün: 42

Uğur Arslan: Eh iyi, Ergün hiç çaktırmaz belli etmez ama acayip dansçıdır Hatice Hanım. Burada bir kaç kere bize bir danslar yaptı, neydi en iddialı dansın?

Ergün: Roman havası

Uğur Arslan: Roman havasında çok iddialıdır, isterseniz size küçük bir gösteri yapar ama önce bir görüşelim diyor. Evet, görüşme başlıyor, buyurun.

Hatice: Merhaba, hoş geldiniz. Nasılsınız? Nerelisiniz?

Ergün: Sivashyım, İstanbul Çekmeköy'de yaşıyorum. Turizm işi yapıyorum. Servis işi yapıyorum. Sabah alıyorum, akşam bırakıyorum. Bir annem var, 18 yaşında da bir oğlum var.

Hatice: Beni az çok dinlemişsinizdir. Ben İstanbul'da doğdum büyüdüm. Bilmiyorum kriterlerimi biliyor musunuz? Benim için sigara kullanmaması çok önemli. Alkol olmamalı, gece hayatı olmamalı. Eviniz kendinize mi ait?

Ergün: Evet

Hatice: Evlendiğinizde beraber mi oturacaksınız?

Ergün: Yok ayrı.

Hatice: Sağlık güvenceniz nedir acaba?

Ergün: Sigortalı 6 yıl sonra emekliyim.

Hatice: Aylık gelirin ne kadar?

Ergün: 1 200 alıyorum şu anda ben.

Hatice: Eşinizden neden ayrıldınız özel olmazsa eğer?

Ergün: Geçimsizlik diyelim. Anlaşamadık ayrıldık. Çocuğun velayeti bende. Çocuk sorunumuz olmadı. Annesine de gidiyor, bende de kalıyor. Ekseri annesinde oluyor.

Hatice: Boşanma durumlarında çocuğun annede kalması çok çok daha iyi. Anne sevgisini bir baba veremez yani.

Ergün: Zaten annesinde büyüdü. Sonra 11 yaşına gelince benim yanıma gelmek istedi. Yine annesine de gidiyor yani.

Hatice: Eğitim durumunuz nedir?

Ergün: Lise.

Hatice: Yaş kaçtı?

Ergün: 42. Daha mı çökük gösteriyorum?

Hatice: Yok hani irsîdir, bazıları yaşını göstermez, bazıları gençtir daha yaşlı durur. Benim için önemli olan eğitim düzeyi ve sigaraydı. Ben de İstanbul'da doğdum büyüdüm. Aşağı yukarı 6 ay sürdü benim evliliğim. 5 sene de ayrı yaşadıktan sonra bitirme kararı aldım. 15 yıllık bir çalışma hayatım var benim belediyede. Çocuğuma bakmak için istifa ettim. Çocuğum küçük çünkü. Annemle beraber büyötmeye çalışıyoruz. Kendime ait dairem var. Annem, oğlum ben babam... Hep aile yan yanayız. Herkesin kendine göre bir kriteri var. Sizin de vardır Ergün Bey. Burada evlenip de çoluk çocuğa karışan insanlar da var, yakın çevremden de var. Önce Allaha sonra Fox TV'ye güvendik geldik. İnsanlar tabii ki evlenip güzel yuva kurmak istiyor. Siz de bir evlilik yapmışsınız ben de bir evlilik yaptım. İkimiz de evliliğin olumsuz yönlerini görmüşüzdür. O yüzden ikinci evliliklerde daha oturaklı, daha düşünceli yapmalıyız. Ben mesela İstanbul'da doğdum büyüdüm ama hiçbir kötü alışkanlığım olmadı. Ne

sigaram oldu ne alkolüm oldu ne gece hayatım oldu. Benim de anne baba Sivaslı. Evimden işime işimden evime giden gelen bir insandım. 15 yıl babamın izni olmadan bir adım atmamışım. İkinci evliliğimi de daha oturaklı yapmak istiyorum. O nedenle ben bu evliliğimde çok iyi bir karar vermek, güzel düşünüp tartmak istiyorum. Allah nasip ederse istediğim kriterlere sahip bir insanın gelmesini bekliyorum.

Uğur Arslan: Siz görüşmeye devam edin. Birazdan Birgül'ün kararını alıcaz. Saim Bey burada konuyla ilgili gelen twitler diyor ki; mesela Asiye diyor ki Birgül'e, Birgül'ün babasıyla diyalogu gerçekten içler acısı. Babası yaşıyorken değerini bilmeli. Okan diyor ki; Saim Bey çok vefakâr, insan kızını en iyi o tanır, mantıklı bir insan diyor. Fulya Hanım diyor ki; Birgül bence biraz dinlesin babasını, aile bulunmaz ama eş her zaman bulunur diyor. Ekran başındaki izleyiciler Birgül'ün babasına hak vermiş durumda. Saim Bey çok rica ederek sizi çay odasına alacağız. Bu arada Birgül'le Şükrü'yü buraya alıp kararlarını alacağız. Anlayışınız için çok çok teşekkür ediyoruz.

Uğur Arslan: Birgül babanın söylediklerini duydun mu? Baban Şükrü ile bu işin olmayacağını düşünüyor. Bana öyle geldi ki bize söylemediği bir nedenle Şükrü'yü istemiyor. Kendi ayaklarının üzerinde duramıyor falan dedi ama o biraz bahane gibi. Sen ne düşünüyorsun sana bunu soracağız ama daha önce Şükrü ne diyor? Sen bu evlilik olur diyor musun? Talip olarak geldin, gül gibi bakarım bu kıza diyor musun?

Şükrü: Hemen evlenecek değiliz tabii ki bir tanıma süresi olacak. Bunun bir şeyi var. Herkes birden bire evlenmiyor. Ben olur diye bakıyorum.

Uğur Arslan: Kayınpeder baba çok rahatsız olmuş hal ve hareketlerinden. Senin bu kadar rahat davranmanın nedeni neydi babanın karşısında? Ben tabii olumlu olsun diye biraz farklı konuştum ama.

Şükrü: Kendisi evde olumlu konuştu aslında.

Uğur Arslan: Birgül, Şükrü size talip olarak geldi. Şükrü'nün annesi siz bilirsiniz diyor, senin baban olmaz diyor, peki senin kararın ne? Görüşme odası, detayları görüşmeye devam mı? Yoksa farklı adaylar mı?

Birgül: Benim babam madem ki izin vermiyor, madem ki bu evliliği istemiyor, ben kendisi bilir diyorum, sonradan çok pişman olacak diyorum, iş işten geçecek diyorum. Ben bundan sonra evine gitmiyecem, hiçbir şekilde, yayından da çıkıyorum...

Songül Karlı: Şimdi şöyle yapalım Birgül bunları konuşma, Selman'da da aynı şey oldu. Selman nişanlanmak için buraya geldi, hayır ben senle yapamıyorum dedi. Baban haklı çıktı orda... Yapma biraz tanı karşındaki insanı... Hayır yapma, aniden karar verip babayı reddetme durumu güzel değil. İyi olabilir, ona kanıtlayın... Kötü

olursa da zaten beraber göreceksiniz yapmayın ablacım. Böyle konuşmak doğru değil aileyi atmak doğru değil. Aileyi atmak yok.

Uğur Arslan: Biraz tanı bence, istiyorsan tanı. Yarın öbür gün Şükrü istemiyorum derse sen boşuna babanla aranı açmış olacaksın. Hiç gerek yok. Tanımak istiyorsanız birbirinizi tanıyabilirsiniz. Tanımak mı farklı adaylar mı?

Birgül: Tanımak istiyorum.

Uğur Arslan: Evet Birgül ve Şükrü tanımak istiyorlar birbirlerini. Esmira'ya telefon var. Bir alo diyin bakalım.

Esmira: Buyurun kendinizi anlatın. Kimsiniz, nerde yaşıyorsunuz, kaç yaşındasınız? Mesleğiniz ne?

Mustafa: Adana'da yaşıyorum normalde. İstanbul Avcılar'da çalışıyorum. Makine mühendisiyim. 33 yaşındayım.

Esmira: Evlilik yaptınız mı daha önce?

Mustafa: Evet

Esmira: Çocuğunuz var mı?

Mustafa: Bir tane var 7 yaşında annesiyle yaşıyor.

Esmira: Evlilikten beklentileriniz ne?

Mustafa: Mutlu olmak birbirimize saygılı olmak huzur istiyorum yani başka bir şey değil.

Uğur Arslan: Esmira'nın Azeri olduğunu biliyorsunuz değil mi Mustafa Bey? Siz nerelisiniz?

Mustafa: Evet biliyorum. Ben Adanalıyım.

Esmira: Buyurun gelmek istiyorsanız, bekliyoruz.

Uğur Arslan: Makine mühendisi Mustafa Bey yarın geliyor kısmet olursa. Bir telefon daha var alo diyelim Esmira. Evet Sefai Bey anlatın kendinizi.

Sefai: Ankara'dan arıyorum ben. 27 yaşındayım. İş makinası operatörüyüm. Daha önce evlilik yapmadım. Esmira Hanım evlenmiş ayrılmış zannedersen. Çocuğu var mıydı yok muydu onu bilmiyorum.

Esmira: Evet bir oğlum var. Sekiz yaşına geçti, annemde yaşıyor. Öyle bir sorunum yok ama evlendikten sonra yanıma almayı düşünüyorum. Ben buradan bir konuşma konuşayım. Telefonda konuşuyoruz ne kadar iyi mi kötü mü, uyuyor mu uymuyor mu karar veremiyoruz o yüzden görmemiz gerek. O yüzden davet ediyorum. Bir de cesaret edip telefonla ulaşamayan insanları davet ediyorum ki, gelsinler

görüŖelim. Biz buradayız yani biz cesaret edip buraya çıkıyoruz, neden onlar gelmesin...

Songül Karlı: Peki teşekkür ediyoruz Esmira'cım. Döndü'nün telefonu var gel canım. Alo de Döndü.

Döndü: Alo, kiminle görüşüyorum?

Baran: Merhaba Döndü Hanım, nasılsınız?

Uğur Arslan: (Döndü konuşma gücülüğü çektiği için Uğur Arslan araya giriyor)

Baran Bey Ankara'dan arıyor. Ne işle meşgulsünüz Baran Bey?

Baran: Mali müşavirim.

Uğur Arslan: Kaç yaşındasınız?

Baran: 29

Uğur Arslan: (Döndü'ye soruyor) Davet edelim mi Baran'ı?

Döndü: Davet edelim evet.

Uğur Arslan: Döndü davet ediyor sizi Baran Bey yarın bekliyoruz. Döndü'yü yerine alıyoruz. Şimdi karar anı için davet ediyoruz Lale Hanım ve Samet Bey geliyor, buyurun efendim. Karar hazır mı Lale? Acele etmeyelim, rahat rahat kararı alalım.

Lale: Samet Beyin pek beni isteyerek geldiğini düşünmüyorum. Evet, sanki ben ona talip olarak gelmişim de, yani hep ben konuştum. Hep ben anlattım kendimi. Hiçbir şekilde bir tepki almadım, yani beni istediğini hiçbir şekilde dile getiremedi. Sanki ben talip olarak gelmişim. Ben diyorum ki, anlatıyorum kendimi böyle olur, böyle olur diye...

Songül Karlı: Peki sen tanımak istiyor musun?

Lale: Ben istemiştim kendisini tanımak ama bu kadar soğukkanlı olduğu için soğukkanlı yaklaştı bana. (Bu sırada iyi ki doğdun şarkısı eşliğinde Uğur Arslan'ın doğum günü pastası getiriliyor)

Uğur Arslan: Ekran başındaki değerli izleyiciler, doğum günü tebrikleri için çok çok teşekkür ediyoruz. Sözüünüzü balla kestik, tatlı yiyelim tatlı konuşalım, ben bir üfleyeyim önce. Hepiniz için bir dilek tutuyorum. Allah hepimize rüyalarımızdan, dualarımızdan ve hayallerimizden daha güzellerini versin inşallah efendim, çok teşekkür ediyorum. Şimdi kararınızı alalım, kusura bakmayın araya doğum günü girdi. Lale, Samet'le görüşme odası mı yoksa farklı adaylar mı?

Lale: Ben kararımı yarın vermek istiyorum, bugün vermek istemiyorum. Aslında çok kararsızım yani.

Uğur Arslan: Çiçekler böcekler bir şeyler bekliyor demek ki Samet. Allah kısmet ederse yarın biz burada olacağız bir yaş daha büyümüş olarak ve inşallah olgunlaşmış olarak burada olacağız. Hepinizi bekliyoruz. Bizler hepimizi çok çok seviyoruz. Lütfen sizler de bizi sevmeye devam edin diyoruz efendim, hoşça kalın.

Ek 4. *Su Gibi* Programının Ekran Görüntüleri

Şekil 1. *Su Gibi* programının jenerik görüntüsü.

Şekil 2. Uğur Arslan ve Songül Karlı programı açıyor.

Şekil 3. Hasan ve Meltem görüşmesi.

Şekil 4. Yeni adaylar tanıtılıyor.

Şekil 5. Esmira tanıtılıyor.

Şekil 6. Samet ve Lale görüşmesi.

Şekil 7. Samet ve Lale ile ilgili yorumlar.

Şekil 8. Hatice tanıtılıyor.

Şekil 9. Orhan ve Döndü görüşmesi.

Şekil 10. Cem ve Şenay görüşmesi.

Şekil 11. Şükrü ve Birgül karar bildiriyor.

Şekil 12. Birgül'ün babası.

Şekil 13. Ergün ve Hatice görüşmesi.

Şekil 14. Selahattin ve İsmican görüşmesi.

Şekil 15. Uğur Arslan'ın doğum günü kutlaması ve programın kapanışı.